ENİS BATUR

Kara Mizah Antolojisi

SEL YAYINCILIK

ENİS BATUR • KARA MİZAH ANTOLOJİSİ

Kara Mizah Antolojisi

Enis Batur

* **SEL** YAYINCILIK
Piyerloti Caddesi, 11 / 3 Çemberlitaş - İstanbul
Tel.: (0212) 516 96 85 Faks: (0212) 516 97 26
Kitabevi: Mahmut Esat Bozkurt Caddesi 1 / A Alsancak - İzmir
Tel.: (0232) 463 99 68

http://www.selyayincilik.com
E-mail: posta@selyayincilik.com

ISBN 975-570-235-0

* **SEL** YAYINCILIK: 231

KARA MİZAH ANTOLOJİSİ
Enis Batur

© **SEL** YAYINCILIK, 2005

Kapak uygulama: **Gökçen Ergüven**

Birinci Baskı: **Hil Yayınları, 1987**
Sel Yayıncılık'ta Birinci Baskı: **Mart 2005**

Baskı ve Cilt: **Yaylacık Matbaası**
Litros Yolu, Fatih Sanayi Sitesi, 12/197-203 Topkapı-İstanbul

Kara Mizah Antolojisi

Enis Batur

*SEL YAYINCILIK

İÇİNDEKİLER

Kanlı Kara Bir Kristal: Kara Mizah, 7
Jonathan Swift, 15
Marquis de Sade, 32
Georg Christoph Lichtenberg, 34
Charles Fourier, 37
Thomas de Quincey, 39
Grabbe, 44
Edgar Allan Poe, 48
Charles Dickens, 56
Sören Kierkegaard, 57
Charles Baudelaire, 63
Dostoyevski, 66
Gustave Flaubert, 72
Lewis Carroll, 76
Mark Twain, 83
Charles Cros, 84
Alphonse Allais, 85
Saki, 88
Friedrich Nietzsche, 94
Alfred Jarry, 96
Karl Kraus, 98
Arthur Cravan, 102
Marcel Duchamp, 106
Jacques Rigaut, 107
Raymond Queneau, 111
Samuel Beckett, 113
Eugène Ionesco, 123
Salinger, 128

Friedrich Dürrenmant, 140
Kurt Vonnegut, 149
Edward Albee, 152
Joseph Heller, 156
Roland Topor, 168
Sylvia Plath, 171

Çerçeve, 175
Nef'i, 177
Kâni, 181
Eşref, 183
İbnülemin Mahmut Kemal İnal, 185
Neyzen Tevfik, 187
Orhan Şaik Gökyay, 191
Orhan Veli Kanık, 196
Aziz Nesin, 197
Salâh Birsel, 214
Feyyaz Kayacan, 221
Can Yücel, 224
Sezer Tansuğ, 226
Cemal Süreya, 228
Ece Ayhan, 231
Leylâ Erbil, 233
Tahsin Yücel, 240
Orhan Duru, 244
Oğuz Atay, 253
Sevgi Soysal, 259
Ferit Edgü, 262
Adam Şenel, 267
Şiir Erkök, 272
Selim İleri, 279
Mehmet Güreli, 286
İzzet Yasar, 288

KANLI BİR KRİSTAL: KARA MİZAH

XIX. yüzyıl, Batı insanının birey olma sürecinde önemli bir kırılma oluşturdu: Sanayileşme temposu, teknolojik gelişme, zenginliklerin paylaşılması yolunda gitgide gerginleşen uluslararası ilişkiler, başta büyük metropollerde yaşayanları olmak üzere Avrupalı yazarı, sanatçıyı, düşünce adamını derinden yaraladı. Toplumsal yaşamın, toplumsal değişimin yönlendirilmesi konusunda elikolu bağlanmıştı yaratıcı kişinin: Birbirini izleyen savaşları, uç boyutlarına varan sömürgeciliği, mantar gibi yerden biten fabrikalarda köle koşullarında çalıştırılan çocukları ve kadınları büyük aktörel sarsıntılar kuşattı: Politikacı, komutan ve papaz Erk'in ellerinden sıvışıp gitmesini engellemek için Baskı'yı artırdılar: İkiyüzlülük entrikayla buluştu: Alkol ve fuhuş, suikast ve intihar birer yeni "garp çıbanı" olmuşlardı.

Karanlık Ortaçağ sonrasında sanatçı ve düşünür öne çıkmışlardır. Yenidendoğuş döneminde ve Aydınlanma Çağı'nda toplumsal ilişkileri yumuşatanlar onlar olmuş ilerleme biraz da onlara borçlanmıştı. Ama Yeni Çağ bu parlak kafaları merkezden kıyıya itmekte gecikmedi: Çıkar beklentilerinin ve zenginlik dengesinde kalmanın bedeli ağırdı, bu bedeli ödemek için insanı insan yapan değerler gözden çıkartılacaktı. Birden fazla yaratıcı bu yükselen çöküşe direnmek istedi: Victor Hugo sürgünde buldu kendini, Balzac borçlarının içinde boğuldu; De Quincey ve Poe, Baudelaire ve Oscar Wilde absentle haşhaş arasında paylaşıldı. Geriye, kaçışı yeğleyenler kaldı: Gauguin Tahiti'ye, Segalen Çin'e, Conrad Hindistan'a, Rimbaud Harrar'a, Germain Nouveau Kuzey Afrika'ya gitti. Mallarmé evinden çıkmadı. Bir de gülenler oldu: **Gülmek canlarını acıttığı için.** Elinizdeki bu antoloji onları konu edinmektedir.

İlk, belki de en önemli "Kara Mizah Antolojisi" olan derlemesinde André Breton, "aydın kişinin tek lüksü" olarak tanımlar Kara Mizahı. Gene de Kara Mizahı düpedüz mizahtan ayırmak, sanıldığından da güçtür. Her şeyden önce, egemen değerlerle yoğun çatışma demeye gelir Kara Mizah. Yerleşik olanı yerleşmiş olduğu yerde dürtükler, rahatsız eder, hatta çileden çıkartır. Yumuşak değildir, yumuşak görünse bile: Alabildiğine sakin, ölçülü, zarif bir gidiş tutturmuşken, Alphonse Allais'nin o küçümen öykülerinde sık rastlanıldığı gibi, bir anda gaddarlaşıverir. Kara Mizah, kanlı bir kristaldir.

Şakadan, nükteden, 'hafif' mizahtan onu ayıran çizgiler belirgindir belki. Ama hicivden, yergiden ne zaman ayrılır: Bunu kesin hatlarla belirlemek olanaksızdır. Kara Mizahı besleyen en önemli etken, Flaubert'le birlikte söyleyecek olursak, insanın barındırdığı derin alıklık, bönlüktür her şeyden önce. Alayı öfkeyle, sertlikte buluşturur insanoğlunun "anıtsal salaklığı", zekâyı isyana kışkırtır. Lloyd Georges'un, kendisine "sizin gibi biri kocam olsaydı içkisine zehir koyardım" diyen budala hanımefendiye "sizin gibi biri karım olsaydı ben de o içkiyi hemen içerdim" yanıtını verdiği bilinir. Kara Mizahçının ölüme de tıpkı hayata olduğu gibi meydan okuduğunu belgeleyen örnekler az değildir: Alfred Jarry son nefesini vermeden bir kürdan rica etmiş, Arthur Cravan küçük bir kayıkla Atlas Okyanusu'na açılmış, Vaché birkaç arkadaşıyla birlikte ölecek kadar **şakacı** davranmıştır: Breton'un antolojisi buna benzer örneklerle doludur.

Kara Mizahın ayırdedici bir özelliği de, tohumunda görülen koyu umutsuzluktur: Evrime, dönüşüme, kısacası geleceğe inanmaz Kara Mizahçılar: Gelecek de Tarih gibi bir umutsuzluk kuyusudur. Eğri olan doğru olana, düzenbazlık dürüstlüğe, fesat içtenliğe, çıkar özveriye, baskı özgürlüğe her zaman galebe çalmıştır onların gözünde. İşin kötüsü, âdemoğlunu ortalama idrakten, "gemisini kurtaran kaptan" felsefesinden, adamsendecilikten kurtarmak da olanaksızdır: Onun için de Kara Mizah atasözlerinden, kıssadan hisselerden, darbımesellerden nefret eder.

Bu umutsuzluk dozu, onu inanç olgusundan kaynaklanan bütün değerleri acımasız kalarak sorgulamaya, dahası yerin dibine batırmaya yöneltir: Tanrı ve Din, ulus ve toplum, yöneticiler ve yönetilenler, kadınlar ve erkekler, Okul ve Aile kırbaçsı dilinden nasiplerini alırlar. Bir sınır yoktur Kara Mizahçı için topa tutarken: Gerektiğinde aynaya bakar ve ateş eder. Tutuklanmaktan, işkence görmekten, öldürülmekten de gözü korkmaz.

Belki erişilmesi güç bir güzelliğin kendisine erişebileceğinden ürker: Swift yıldırımdan, Eşref'se Halley kuyruklu yıldızından başka neden korkmuş olabilir ki?

Kara Mizahçı acımasız yanını üslûbuna da katmıştır: Dilin okuru ne zaman, nerede sokacağı belli değildir. Kimi zaman son cümleye, kimi zaman satır aralarına, kimi zaman da metnin bütününe çöreklenir yılan, ama hemen hep beklenmediği yerdedir. Bu nedenle de gülmeye yeltenmemek en iyi yoldur, Kara Mizah metnini katederken: Herkes sizin gülerken gözyaşı döktüğünüzü sanabilir tabii - ama, gelin görün ki, siz, temelde ağlamakta olduğunuzun bilincindesinizdir.

Dilin akreple ilişkisi, Kara Mizahçıyı **darbelere dayanan** bir üslûp kurmaya, bu nedenle de vurucu, ekonomik yanı ağır basan özdeyiş türünü benimsemeye yöneltmiştir. Lichtenberg'de, Karl Kraus'da olduğu kadar Gerçeküstücülerde de kıvılcım-cümleler, **moment**'in kuşatımı büyük önem taşır: Vatos gibi çarpıp geçer Kara Mizah özdeyişleri, ama değdikleri yerde durmadan hatırlanan bir acı kalır.

Kara Mizahın nerede hicivden, yergiden, alaydan ayrıldığını anlamak güçtür, dedim. Aradaki farkı bütün çıplaklığında görmek için biraz geriye dönmekte yarar vardır. Kara Mizahın doruk noktaları başlangıcındadır: Swift ve Lichtenberg türün belki de en tipik, çünkü en acımasız örneklerini XIX. yüzyılın ikinci yarısında vermişlerdir. Gene de bütün bütüne çıkış noktasından yoksun sayılamaz bu iki usta yol açıcı: Arkalarında, birkaç bin yıllık bir yergi geleneği, basmakalıp değerlere ve yargılara kafa tutmuş nice heccav vardır. Eski Yunan epigrammalarında; Juvenalis ve Catullus gibi güçlü Latin şairlerinde; Cervantes'te ve Shakespeare'de, her şeyden önce de Erasmus ve Rabelais'de yetkinliğe ulaşan Hümanist kelâmda Kara Mizahın tohumu görülür. Osmanlıda da gözardı edilmesi güç bir depo söz konusudur: Nefî'nin Gürcü Mehmet Paşa için yazdığı gazeller, Kâni'nin "Hirrename"si, Yahya'nın ve Ali Ufkî'nin ağır taşlamaları ilk dilucuna gelen örneklerdir. Ama, Swift ve Lichtenberg'den önce, ne Batıda ne de Doğuda görülür Kara Mizah örnekleri. Rabelais ve Nefî yatkındırlar bu kemsöz türüne, gene de başkaldırıları egemen dünya-değerlerine doğru fırlatılmış birer havaî fişek olarak kalır. Kara Mizahçı iğnelemeden duramayan; gerektiğinde sertleşen, gerektiğinde de sövgüye başvurmaktan çekinmeyen; eleştiri ve alayı ağır bir bireşim haline sokan kişi değildir. Tersine lirik, neredeyse hazin bir dünyası vardır onun; her şeyden önce de bir **trajik ge-**

leneğe yaslandığı görülür. Heccav, yergici, ironi ustası temelde **umutlu**, değişimden ve evrimden yana olan kişidir: Sövüyor, makaraya alıyor ya da çuvaldız batırıyorsa, "daha iyi bir dünya"nın varlığına yatırım yaptığı içindir. Kara Mizahçı için ise böyle bir umut yoktur: Bir kıyamet habercisi gibi umudun, değişim özleminin, evrime olan inancın altında saklanan ikiyüzlülüğe tutar ışığını. Ona göre, başlangıçtan bu yana hiçbir şey değişmemiştir ve bu kanlı maskaralıkta, yani Hayat'ta kendisine düşen görev peçeyi düşürmektir.

Deliliğin, uyuşturucuların ve alkolün, intiharın ve cinayetin sınırında yaşar Kara Mizahçı. Bunun en belirgin nedeni de, hakikatın orada **ham halde** yaşadığına bel bağlamasıdır. Hieronymus Bosch'dan İzzet Yasar'a uzanan çizgide , beş yüzyıllık bir serüven şunu bütün açıklığıyla göstermektedir: Egemen **ethos**, aklın kıyılarına gidince çözülebilmektedir ancak. Öte yandan, Kara Mizahın XVIII. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak gözle görülür bir hızla **bulaşmasının** temelinde yatan da, yeryüzü cehenneminin ayakta durmaya çalışan bireyi iyiden iyiye kuşatması, cendereye almasıdır: Doğanın yenik düştüğü, şehirleri teknolojinin teslim aldığı, çalışma zorunluluğunun sevdalı ahlaklığı öldürdüğü bir dünyada cennetin iki kapısı açılmıştır: **Ütopya** ve **Red**. Din'e, İdeoloji'lere, Tarih'e ve İlerleme'ye inanmayan, en azından kendini kaptırmayan Kara Mizahçı ütopyayı da yadsımakta gecikmez: Güliver'in olası-dünya'lara gezileri bir tek şeyi kanıtlar: Başka bir yerde de "kurtuluş" yoktur. Fantazma evrenine kaymadıkça, Kara Mizahçı için delirmek, sürgünü ya da ölümü seçmek tek Hamlet'çil sorun olacaktır.

XIX. yüzyılda mührünü vuran Karaduygululuğun altında, ister gerçekçi çizgi göz önünde tutulsun ister simgeci çizgi, Kara Mizahın varlığı okunur: Şiirde Baudelaire, Lewis Carroll; romanda Dostoyevski, Flaubert; kısa hikâyede Edgar Allan Poe; denemede De Quincey türün başyapıtlarını verirler. Ama asıl patlama, Kara Mizahın **altın çağı** sayılabilecek dönemde, I. Dünya Savaşı sonrasında görülür: Cemaat değerleri topyekûn iflas etmiştir şimdi.

Avrupa toplumlarında Dünya Savaşı'nın sonucu yalnızca ölü/yaralı hanesine yazılan korkunç miktarla sınırlı bir biçimde yorumlanacak türden olmamıştır: 1789 sonrası serpilip boy atan kentli değerlerin hemen tümü sakatlanmış, toplumsal payandaların çoğu bir daha onarılıp eski hallerine döndürülemeyecek ölçüde kırılmıştı. Bir sürü kahramanlık destanı yazıl-

mıştı yazılmasına, ama bunların altında ölçüsüz bir çöküş hikâyesinin okunduğu da apaçık ortadaydı: Artık şan, şeref, namus kutuplarında süreğen ve uğultulu bir deprem yaşanıyor; ana sigortası atmış bir uygarlığın bireyleri bütün ilişkileri gözden geçirerek, nicedir yerliyerine oturtulmuş duran tanımların yerine başkalarını arıyordu. Yazarı, sanatçısı, düşünürü "güçlü" Devlet'i, Kilise'yi, Aile'yi ve daha nicelerini kuşatan sözü dikkate alacak hizayı çoktan aşmıştı: Kendi araçlarına, uğraşlarına, hatta varlık biçimlerine ve nedenlerine bile derin kuşkuyla bakma durumunda kalmış yaratıcı bireyleri dindirmek elde değildi. Yüzyılın ilk çeyreğini kasıp kavuran Dadacılık, Gerçeküstücülük, Gelecekçilik akımları birdenbire, köksüz ve nedensiz biçimde ortaya çıkmadı: Hepsinin ardında, yaşanan kıyamet temposuna doğru fırlatılmış sahici bir çığlık vardı.

Bu dönemeçte Kara Mizahın öne çıkmasının nedeni üzerinde daha fazla oyalanmaya gerek olmadığı bellidir. Söylenmesi gereken, bu bağlamda gerçeküstücülerin öncülüğü yapmış olduklarıdır. Gerçekten de, Gerçeküstücü hareket, bir bakıma Kara Mizahın **örgütlenmesini** ve yaygınlaşmasını sağlamıştır. Kış uykusuna yatırılmış "ata"ların ağulu ürünlerini yeniden dolaşıma sokmuş, hayatın herbir köşesinde onun varlığını yokluğunu işaretlemiştir. 1928'de yayımlandığında ortalığı birbirine katan "Traité du Style"inde Aragon, mizahın çorbalarda ve senfoni orkestralarında olmadığını, buna karşılık asansörlerde ve posta pullarında bulunabileceğini yazarken kelime oyunu yapmıyordu: Geleneksel birikimin karşısına yepyeni bir dünya yepyeni nesnelerle dikilmişti ve somurtuk geçmişe hiç de kalender olmayan bir "gülüş"le bakıyordu. Çağdaşlarımızı, Flaubert'in 1852'de yazdığı gibi, "komik olanı, ama güldürmeyen komiği en uç noktaya götürme"ye vardıran, biraz da bu yeni dünyanın getirdiği ürkütücü mesaj olmuştur.

*

Bu antolojinin çerçevesiyle ilgili birkaç söz söylemem gerektiği düşüncesindeyim. Doğrudan doğruya böyle bir işe girişilmedikçe, antoloji hazırlamanın zor bir yanı olmadığı düşünülebilir. Gelgelelim, bu tür bir çalışmanın da kendine göre zorlukları olduğunu insan ancak işin içine girdikten sonra kavrayabiliyor. Şüphesiz, Kara Mizah Antolojisi hazırlamanın **daha kolay** yolları bulunabilir: Sözgelimi, konunun klasikleşmiş örneklerinden birini seçip, onu olduğu gibi aktarma yoluna gidilebilir. Kendi payıma, bu

çözüm yolunu benimsemenin iki önemli açmaz doğurduğunu söyleyebilirim: Bir başkasının öznelliğini (üstelik ona her zaman katılmadan) paylaşmak zorunda kalmak; daha da önemlisi: **Farklı bir bağlamın tutsağı olmak.**

Sözkonusu açmazlara ilişkin somut örnekler vermek isterim. Breton'un 1939, 1947 ve 1966'da üç farklı basımı yapılan antolojisi, yazarının önsözde haklı olarak belirttiği gibi, bir döneme mührünü vurmuş bir çalışmadır. Ama, Gerçeküstücü anlayışın neredeyse abartılı biçimde öne çıktığı bu derleme, bir başka açıdan bakıldığında da sınırlı bir bağlama dayanır: Seçilen yazarların yarısından fazlası Fransızdır. Lacroix'nın ilk basımı 1966'da yapılan "Kara Mizahın Ak Kitabı"nda yer alan 70 yazarın 54'ü de Fransızdır. Bu bakımdan, bu tür bir antolojiyi çevirip yayımlamak en iyi çözüm yolu olarak değerlendirilmeyebilir.

Elinizdeki antolojinin hazırlanış aşamasında, yabancı dillerde basılmış pekçok derlemeyi gözden geçirdim. Şüphe yok ki, ilk gençlik yıllarımızda başucu kitaplarımızdan biri olan Breton'un antolojisi bunların arasında özel bir yer tuttu. Ancak, söz konusu antolojide ürünleri yer alan 45 yazarın yalnızca 17'sinden ürünler seçtim buraya, bunlar da her zaman aynı metinler olmadı. Lautréamont ve Rimbaud gibi örneklerin Kara Mizah Antolojisi'nde yer almayacakları görüşündeyim. Kafka'ya hiç yer vermedim, çünkü yapıtın baştan uca Kara Mizah sayılması gerektiğini, herhangi bir parçanın bütünden ayrılıp sergilenmesinin doğru olmadığını düşünüyorum. Breton'un antolojisinde Queneau'dan bir parça olmayışının nedeni, öyle sanıyorum ki, bu iki yazar arasındaki amansız çatışmaya bağlanmalıdır. Ionesco için de aynı durum geçerlidir. Öte yandan, Flaubert'in elinizdeki antolojiye aldığımız metninin yer aldığı "yazma"ları Breton'un tanımamış olduğunu belirtmem gerek: Söz konusu kitap ilk kez 1966'da yayımlanmıştı. Breton, herhalde Karl Kraus'u, Viyanalı komşusunun yazılarını tanımamıştı; yoksa, Kraus'un içinde yer almadığı bir Kara Mizah derlemesini düşünmek bile olanaksızdır. Salinger, Heller, Albee gibi yazarlar, sonraki yıllarda öne çıkmışlardır.

Ne olursa olsun, Breton'un antolojisinde Fransız yazarlarının ağırlığı göze çarpmaktadır. Bu da, bir bakıma kaçınılmaz gibidir. Nitekim, elinizdeki anlotojide de Türk yazarlarına özel bir yer açılmıştır. Ancak, belli bir tanımdan yola çıkarak tarama yapıldığında, Kara Mizah çerçevesinde beklenmedik sonuçlar çıktığını hemen vurguluyor; bu da Nefî ya da Eşref'in,

Gürpınar ya da Reşat Nuri'nin, Haldun Taner ya da Aziz Nesin'in yazdıklarından bir seçme yapmak gerektiğinde, inanılması güç zorluklar doğuruyor.

Bir antolojinin hazırlanışında nesnel olma kaygısı elden geldiğince güdülmelidir şüphesiz. Ama, bu antoloji okunurken, onun geniş ölçüde öznelliğe de dayandığını hesaba katmakta yarar vardır. Öte yandan, bir antoloji kolay kolay kesin biçimine kavuşturmanız da beklenmemelidir; bu sabır ve zaman işidir. Bütün yazarların bütün yapıtlarını gözden geçirmek kimin elindedir bilemiyorum ama, ne yazık ki bu benim elimde değildi. Bu bakımdan, antolojide yer vermek istediğim halde, "gönlümce" bir örneğe rastlayamadığım için kendilerini şimdilik dışarıda bırakmak durumunda kaldığım Gombrowicz, Perec, Strindberg, Cioran, Schulz, Auden, Sciascia gibi yabancı yazarlara; Evliya Çelebi ya da Naima gibi Osmanlı ustalarına ilerki baskılarda yer açabilmeyi umuyorum. Yabancı yazarlardan yapılan seçmelerde, pek çok metin ilk kez bu antoloji için dilimize aktarıldı. Gene de, geçmişte yapılmış çevirileri kullanmaya özen göstererek, birden fazla dergi koleksiyonu taradım, hatta dilinin bir hayli eskimiş olmasına karşın Orhan Burian'ın De Quincey'den yaptığı çeviriye de kıyamayıp, o önemli denemeyi buraya alma yoluna gittim.

Kara Mizah, çağımızda sinema ve tiyatroda, resim sanatında ve karikatürde büyük ustalar ortaya çıkarmıştır. Bunlar ayrı ve kapsamlı birer inceleme gerektirecek ölçüde özgül alanlardır. Başlangıçta, elinizdeki antolojide en azından çizerlere yer vermeyi düşünmüştük. Bunun başlıbaşına bir antoloji oluşturacağını yolda anlayabildik. Gene de, XV. yüzyıldan günümüze gelen çizgide, yapıtlarında Kara Mizah öğesi ağır basan ressamların ürünlerinden yaptığımız alçakgönüllü boyutlarda bir albümü bu kitaba ekliyoruz.

Bazı toplumların, hatta bazı ulusların mizah anlayışlarının zayıf olduğu, kimi zaman da olmadığı söylenegelmiştir. Bu yaklaşımda bir doğru payı var mıdır bilemiyorum; Belçikalılar, Amerikalılar, İskoçlar ve Yahudiler ile ilgili fıkralar her ulusun farklı mizah anlayışlarına dayandığını gösteriyor olabilir. Bizde Nefi'den Can Yücel'e, Cem'den Tan Oral'a, Karagöz'den Ferhan Şensoy'a uzanan geniş bir yelpazede mizahın günlük yaşama da damgasını vurduğunu kanıtlayan ustalar ve onları popüler kılan somut bir ilgi vardır. Ama Kara Mizah konusunda durum çok farklıdır: Altı yüzyılı aşkın bir süre Baba, Töre, Devlet, İnanç dörtlüsünün yoğun baskısı altında ya-

şanmış topraklarda mizahın renginin koyulaşması için gereken **köktenci** başkaldırı dozuna ulaşılamamış, ulaşıldığında da yaygınlaşmayı önleyecek ölçüde simgesel bir anlatıma başvurma zorunluluğu doğmuştur. Kara Mizah için dokunulmazlığı olan kişi, kurum ya da düşünce yoktur. Bizde Kara Mizahın serpilmesini engelleyen işte bu seddi zorlayacak olan cüretten yoksun olunmasıdır.

Cürete gelince, o ancak bedelini ödemeye hazır insanlarda bulunabilecek türden bir özellik olsa gerekir.

Kara Mizah Antolojisi, dileriz o merdivende bir basamak olur.

Enis Batur
1985, İstanbul

Jonathan Swift

(1667-1745)

Kara Mizahın atası sayılır. Dublin'de doğdu, kendisini çevreleyen toplumu da içinde yaşadığı dünyayı da hazmedemedi. Kiliseye, kadınlara, bönlüğe kafa tuttu."Kitapların Savaşı" ve "Fıçı Masalı"ndan (1704) sonra "Güliver'in Yolculukları" (1726) ile klâsikler arasında yerini aldı. Şiirleri, günlüğü, denemeleri Swift'i İngilizcenin en usta kalemlerinden biri yapmıştır. Bir akıl hastanesinde hayatını noktalayan bu öfkeli yazarın en popüler yapıtı sayılan "Güliver'in Yolculukları" İrfan Şahinbaş tarafından dilimize çevrilmiştir.

İRLANDA'DAKİ YOKSULLARIN ÇOCUKLARININ, AİLELERİNE VE ÜLKELERİNE YÜK OLMALARINI ÖNLEMEK VE ONLARI TOPLUMA YARARLI KILMAK ÜZERE, MÜTEVAZI BİR ÖNERİ

Bu koca kentin sokaklarında yürüyen veya taşrada geziye çıkmış herkes için; sokaklara, caddelere, evlerin kapılarına doluşmuş dilenci kadınlar ve peşlerinde, yukardan aşağı paçavralar içinde, yoldan geçen herkesi bir sadaka için rahatsız eden üç, dört, ya da altı çocuk, bir hüzün kaynağıdır. Bu anneler, şerefli bir şekilde çalışarak hayatlarını kazanmak yerine, tüm zamanlarını, zavallı çocuklarının geçimini sağlamak için, dilenerek dolaşmaya adamak zorunda kalmakta; çocuklar da büyüdükleri zaman, ya işsizlikten hırsız olmakta, ya da sevgili anavatanlarından ayrılarak, İspanya'da "Pretender"in saflarında savaşmaya gitmekte, ya da Barbados'larda işgüçlerini satmaktadırlar.

Annelerinin ve zaman zaman da babalarının kollarında, sırtında ya da peşinde dolaşan bu inanılmaz çocuk bolluğunun; krallığın bugünkü üzücü durumuna yeni yaralar eklediği konusunda, herkesin aynı düşüncede olduğuna inanıyorum. Ve bunun içindir ki, bu çocukları, ortak yaşamın akıllı ve yararlı üyeleri haline getirecek, kolay, ucuz ve adil bir yöntemi bulabilecek kişinin, ülkenin

kurtarıcısı olarak, toplum tarafından heykelinin dahi dikilmesine hak kazanacağını sanıyorum.

Benim amacım ise, sadece onaylanmış dilencilerin çocuklarına dönük değil, çok daha kapsamlıdır, belirli bir yaştaki bütün çocukları; sokaklarda yardımımızı isteyenler gibi, çocuklarına bakabilecek durumda olmayan ailelere doğan bütün çocukları hedef almaktadır.

Kendi hesabıma, bu önemli konu üzerinde uzun yıllar düşündükten ve diğer planlamacıların önerilerini iyice tarttıktan sonra, onların, hesaplarında ne kadar yanıldıklarını gördüm. Doğru tabii, ama karnından yeni çıkmış bir çocuk bütün bir yıl boyunca sadece ana sütü ile beslenebilir ve yanı sıra gerekebilecek besin de, annesinin kazanabileceği veya yasal dilencilik mesleği ile kaldırabileceği iki şilinden daha fazla tutmaz; ama işte ben de çocukların tam bu birinci yaşı için öyle bir öneri getiriyorum ki, çocuklar artık anne babalarına ve cemaate yük olup, ömür boyu yiyecek ve giyecek istemek yerine, tersini yapıp, binlerce insanın yiyimine ve biraz da giyimine katkıda bulanabilsinler.

Planımın bir büyük yararı daha var, o da, isteyerek düşük yapan ve piçlerini öldüren kadınların korkunç davranışlarını önlemesidir. Heyhat, aramızda, utançtan değil ama masraftan kaçmak için, zavallı günahsız bebekleri kurban edenler ne kadar da çok. Bu da en vahşi ve canavar insan için dahi acıma ve ağlama nedenidir.

Krallığımızın nüfusunun 1,5 milyon olduğu söylenir; bu sayıdan ortalama, kadınları doğurgan olan, iki yüz bin çift çıkar; bu iki yüz binden, çocuklarına bakabilen -krallığın bugünkü sıkıntılı durumunda o kadar çok olduğunu sanmamakla birlikte- otuz bin çift çıkarsak, geriye yüz yetmiş bin doğurgan çift kalır. Bundan da, düşük yapan ve çocukları ilk bir yıl içinde kaza ya da hastalık nedeniyle ölen ellibin kadını çıkaralım. Demek ki yoksul ailelere her yıl yüz yirmi bin çocuk doğmaktadır. Sorun olan da, bu çocukların nasıl besleneceği ve yetiştirileceğidir. Fakat belirtmiş olduğum gibi, önerilen hiçbir yöntem, bugünkü koşullarda bu sorunu halledemez. Çünkü söz konusu çocuklar, ne el sanatlarında ne de tarımda çalışabilirler, taşrada ise ne ekim ne de inşaat yapılmaktadır. Çok

özel yetenekleri de olmadıkça, çocuklar, altı yaşından önce hırsızlık yaparak geçimlerini sağlayamamaktadırlar. İtiraf etmeliyim ki, mesleğin inceliklerini altı yaşından önce öğrenmekle birlikte, bu süre içerisinde, kendilerine çırak gözü ile bakılmaktadır. Bu bilgiyi de, hırsızlık sanatının hızlıları ile ünlü Cavan bölgesinden, önemli bir beyfendiden almış bulunuyorum. Söylediğine göre, hırsızlıkta, bir iki durum dışında, Cavan'da bile, altı yaşından küçükleri pek görmemiş.

Tüccarlarımız da, on iki yaşından küçük bir kız veya oğlan çocuğunun satılacak mal olmadığı konusunda beni ikna ettiler. On iki yaşına geldiklerinde bile, borsada, üç, en fazla üç buçuk pound ediyorlarmış ki, bu miktar da ne anne babaların ne de krallığın işine yarar, çünkü onlara harcanan yiyecek ve paçavralarının değeri bile bunun en az dört katıdır.

İşte bu yüzden de, şimdi, en ufak bir itiraza uğramayacağını umduğum naciz düşüncelerimi sunabilirim.

Londra'da tanıdığım çok bilgili bir Amerikalı, bana, bir yaşında sağlıklı, iyi beslenmiş bir çocuğun; buğulama, kızartma, fırınlama veya haşlama olarak, çok lezzetli, besleyici, yüksek değerde bir besin olduğunu söyledi. Yahnisinin de aynı lezzette olacağından eminim.

Şu halde, hesaplamış bulunduğum yüzyirmi bin çocuktan yirmi bini, doğurganlık için bir kenara ayrılmalı, yirmi binin dörte biri de oğlanlar olmalıdır. Bu dörtte bir, koyun, inek ve domuzlarımız için öngördüğümüz sayıdan bile fazladır. Söz konusu çocukların, bizim vahşi insanlarımızın pek takmadıkları evlilik kurumunun meyvaları olmadıklarını düşünürsek, bir erkek dört dişiye hizmet etmeye yeter. Geriye kalan yüz bin tane bir yaşına gelmiş çocuk da, zengin sofralar için etlenmek ve şişmanlamak üzere, son aylarda annelerinden bol bol süt emmeli, zamanı geldiğinde de krallığın kaliteli ve zengin insanlarına satılmalıdırlar. Arkadaşlar arası bir eğlence için, bir çocuktan iki tabak et çıkar; ailece yenen yemeklerde de, göğüs ya da buttan dörtte biri yeterli olur, tuzlanıp biberlendikten sonra da dört gün bekletilirse, haşlamasının tadına doyulmaz, özellikle kışın.

Bir çocuğun doğduğunda on iki pound çektiğini, bir yıl iyi bakılırsa da, ağırlığının yirmi sekiz pound'a çıktığını biliyoruz.

Böylece de sanıyorum ki, bu besin maddesini özellikle toprak sahipleri pek beğeneceklerdir, çünkü zaten anne babaların büyük bir kısmını yalayıp yuttuklarına göre, çocuklar da onların hakkıdır.

Çocuk eti, aslında yıl boyunca turfanda olacak, ama asıl mart ayı civarında daha bollaşacaktır. Ciddi bir yazar da olan, ünlü bir Fransız hekiminin dediğine bakılırsa, balığın kuvvetli bir besin olmasından dolayı, katolik ülkelerde, orucu izleyen dokuz ay sonrasında doğum, diğer bütün mevsimlerdekinden daha fazladır. Bu krallıkta da pazarcı bebeklerin diğerlerinden en az üç kere daha fazla olduğunu düşünürsek, orucu izleyen bir yıl içinde, pazarlar her zamankinden daha fazla dolacak, bu durum da aramızdaki papacıların sayısını azaltacağından, ek bir yarar daha sağlayacaktır.

Bir dilenci çocuğunun beslenme masrafını hesaplamış, (buna aslında yarıcıların, işçilerin ve çiftçilerin beşte dördünün çocuklarını da katabiliriz) ve, paçavraları dahil, yılda iki şiline geldiklerini bulmuştum. Hiçbir beyfendinin de, özel bir dostu ya da ailesiyle yemek yerken, dört tabak nefis, besleyici et çıkarabilen şişman, besili bir çocuk gövdesine on şilin vermekten yakınmayacağına inanıyorum. Böylece de toprak sahipleri, iyi yürekli efendiler olmayı öğrenerek, kiracıları tarafından sevilecekler; anneler de sekiz şilin net kâr ederek, yeni çocuk üretimine hazırlanabileceklerdir.

Eli daha sıkı olanlar (itiraf etmeliyim ki zaman da bunu gerektiriyor) deriyi soyup, akıllıca işleyerek, hanımlara nefis eldivenler, kibar beylere de yazlık potinler çıkarabilirler.

Kentimiz Dublin'e gelince; en uygun kesimlerindeki mezbahalar bu işe ayrılırsa bu iş için, sıkıntısı çekileceğini sanmam. Fakat aslında çocukları canlı canlı satın alıp, domuz kızartırken yaptığımız gibi, boğazı kesildikten hemen sonra baharatlamayı daha çok salık veririm.

Çok değerli, ülkesine aşık, faziletlerine gerçekten çok saygı duyduğum bir kişi, planımı kusursuzlaştırmak için, bu konuda benimle zevkle tartışmış bulunuyor. Dediğine bakılırsa, krallıktaki beyler, geyikleri artık tüketmiş olduklarından, av eti istekleri, on iki yaşın-

dan küçük, on dört yaşından büyük olmayan genç delikanlılar ve genç kızlar tarafından karşılanabilir, nasılsa, bütün bölgelerimizde, her iki cinsten de bol sayıda insan şu sırada iş ve hizmet beklerken açlığa talim etmekte; eğer hayattaysalar aileleri, değilseler, en yakın akrabaları tarafından satılmaktadırlar... Fakat bu kadar yakın bir dost ve böylesine büyük bir vatansevere gereken saygıyı duymakla birlikte, kendisiyle, tam anlamıyla aynı duyguları paylaştığımı da söyleyemem. Çünkü o Amerikalı arkadaşım, sık sık yinelenmiş deneyimine dayanarak; delikanlıların etinin lezzetli olmadığını, sürekli hareketlilik yüzünden, sert ve yağsız olduğunu da belirtmişti. Bizim okul çocukları da aynı durumda olduklarına göre, bunları şişmanlatmanın masrafına değmez. Dişilere gelince; bundan da toplumun zararlı çıkacağını alçakgönülle kabullenmek zorundayım çünkü onlar da büyüyüp doğurgan çağa gelmektedirler; hem de bazı düşünceli kişilerin (çok haksız da olsa) böyle bir işlemi, zulüm olarak niteliyip, sansüre tabi tutacaklarını düşünmek olanaksız da değildir. Kaldı ki, bende de buna benzer bir kaygı, pek çok yeni projeyi, iyi niyetli de olsalar, reddetmeme neden olmuştur. Fakat arkadaşımın da hakkını teslim etmeliyim, kendisi, bana, bu çözümün, Formoza'lı ünlü Psalmanazar tarafından bulunduğunu söyledi. Bundan yirmi yıl önce Londra'ya gelen Psalmanazar, bir konuşmada, arkadaşıma; onun ülkesinde, celladın, öldürülen her genç insanın cesedini, tadımlık zevk için, yüksek mevkiden kişilere sattığını söylemiş. Hatta bir defasında, on beş yaşında dolgun bir kız, imparatoru zehirleme girişiminde çarmıha gerildiğinde; bedeni, majestelerinin başbakanına ve sarayın diğer büyük mandarinlerine, darağacı parçaları ile beraber, dört yüz altından satılmış. Bu kentte de, kuruşsuz oldukları halde, isimsiz olmayanlarla dışarı adımını atmayan; parasını asla ödemeden giydikleri yabancı malı tuvaletlerle tiyatroda ve toplantılarda boy gösteren bazı etine dolgun genç hanımlara aynı işlem uygulansa, krallığın daha kötü duruma düşmeyeceğinden kuşkum yok.

Birtakım şaşkın insanlar, yoksul yaşlıların, hastaların veya sakatların durumu konusunda fazlasıyla tasalanmaktadırlar ve ben de ulusu, bu kadar üzücü bir yükten kurtarmak için, hangi yolun

tutulması gerektiğini düşündüm. Aslında bu konuyu o kadar da acı verici bulmuyorum, çünkü bu insanların, her geçen gün, soğuk, açlık, pislik ve böceklenme yüzünden, kendilerinden açıkça beklenen hızla, çürüyüp öldüklerini de herkes biliyor. Genç emekliler ise henüz daha umutlu durumdadırlar. Ama iş bulamamakla ve bu yüzden de açlıktan öylesine tasalanıp erimektedirler ki, bir rastlantı sonucu işe de alınsalar, artık yapacak güçleri kalmamakla, böylece kendileri de, ülke de, başlarına gelecek daha büyük kötülüklerden kurtulmuş olmaktadırlar.

Fakat konudan epey uzaklaştım, şimdi tekrar geri döneyim. Yaptığım önerinin sağlayacağı yararlar pek çok, pek açık ve fazlasıyla önemlidirler.

Birincisi, bu öneri, gözlemlediğim gibi, ülkemizin temel doğurucuları olduklarından, her yıl etrafı doldurup taşıran, en tehlikeli düşmanlarımız, Papacıların sayısını önemli ölçüde azaltacaktır. Bu Papacıların da, bir alay iyi yürekli protestanın, ülkede kalıp inançlarına rağmen bir piskoposlar kuruluna kazançlarının onda birini vermektense yurt dışına gitmelerinden yararlanıp, krallığı "Pretender"a yem diye sunduklarını biliyoruz.

İkincisi, yoksul çiftçilerin, yasal olarak el konabilecek, kendilerine ait değerli bir şeyleri olacaktır. Böylece de, paranın ne olduğunu bilmedikleri ve ürünleri ile hayvanlarına çoktan el konduğu halde, kiralarını ödeyebileceklerdir.

Üçüncüsü, iki yaşında ve daha büyük yüz bin çocuğun parça başına yıllık gideri on şilinden daha az olmadığına göre, ülkenin stoku yılda ellibin pound artacaktır. Krallığın varlıklı, ağzının tadını bilen beyfendilerinin masasına eklenecek yeni bir yemeğin kârı da cabası. Ürün de bütünüyle bizim üretimimiz olduğuna göre, para dolaşımı kendi aramızda kalacaktır.

Dördüncüsü, sürekli doğuranlar, çocuklarının satışından elde edecekleri yıllık sekiz şilinlik kârın yanı sıra, bir yaşından itibaren çocuklarına bakma masrafından da kurtulacaklardır.

Beşincisi, bu yiyecek, meyhanelerde büyük bir moda yaratacak, meyhaneciler; elbette eti en mükemmel şekilde tatlandırmak için, en iyi tarifleri bulmaya özen göstereceklerdir. Böylece de; iyi yemek

ve becerikli bir aşçı üzerine derin bilgileri ile haklı olarak övünen, ince beyfendiler meyhanelerine sık sık geldikçe, konuklarına daha iyi hizmet vererek, fiyatları istedikleri gibi yükseltebileceklerdir.

Altıncısı, bu durum, bütün bilge ülkelerin; ya ödüllendirerek teşvik ettikleri, ya da kanunlar ve cezalarla zorunlu kıldıkları evlilik kurumunu canlandıracaktır. Zavallı bebeklerinin geleceğinin, toplum tarafından şu ya da bu şekilde düşünüldüğünden emin olan; her yıl masraf yerine kâr edeceğini bilen annelerin de çocuklarına sevgisini ve şefkatini artıracaktır. Bizler de, pazara kimin en şişman çocuğu getireceği konusunda, evli kadınlar arasında namuslu bir rekabeti izleyebileceğiz. Erkeklere gelince; hameli dişi atlarına, ineklerine ve doğurmak üzere olan domuzlarına gösterdikleri nezaketi, karılarına da gösterecekler; düşük olur korkusuyla (şimdiki uygulamanın tersine), karılarını dövmekten ve tekmelemekten kaçınacaklardır.

Daha pek çok yarar sıralanabilir. Örneğin, kutulanmış et dışsatımınıza fazladan birkaç bin parçanın eklenmesi; domuz etinin bollaşması; soframızdan eksik etmediğimiz jambonun yapımının iyileştirilmesi gibi. Halbuki ne kadar domuz kesersek keselim; hiçbiri, tat ve şahanelikte, iyi beslenmiş, bir yaşındaki şişman bir çocuğun; bütünüyle kızartıldığında, lord valinin partisinde ya da herhangi bir toplu eğlencede önemli bolluk yaratan eti ile karşılaştırılamaz. Fakat kısa kesmeye dikkat ettiğim için, diğerlerini geçeyim.

Bu kentte bin ailenin, sürekli çocuk eti tüketicisi olacağını varsayarsak; diğerlerinin de özellikle düğünler ve vaftiz törenleri gibi, neşeli toplantılarda yiyeceklerini düşünürsek; Dublin'e, yılda yirmi bin civarında gövde gider, krallığın diğer taraflarına da (oralarda herhalde daha ucuz olur) seksen bin tane kalır.

Bu öneriye, krallığın nüfusunu fazlasıyla azaltacağı düşüncesi dışında, herhangi bir şekilde karşı çıkılabileceğini sanmıyorum. Kaldı ki, bu da, öneride bulunmamın ağırlıklı nedenlerinden biriydi. Okuyucunun, bu tedaviyi, başka var olan veya var olabilecek bir ülke değil, sadece İrlanda krallığı için önerdiğimi anlamasını istiyorum. İşte bu yüzden de kimse bana başka önerilerden söz etmesin: ülkeyi terk etmiş olanlardan bile pound başına beş şilin vergi

almaktan; kendi üretimimiz ya da yapımımız olmadıkça, hiçbir giyim ya da ev eşyası kullanmamaktan; lüks tüketimi artıracak mal ve araçların kullanımını reddetmekten; kadınlarımızın, kibir, şişinme, işe yaramazlık ve oyunculuklarını tedavi edip, onlara bir damla tutumluluk, zekâ ve duygu aşılamaktan; Laponlar ve Topinamboo sakinleri kadar bile olamadığımız halde, ülkemizi sevmeyi öğrenmekten; nefretimize ve particiliğimize son vermekten; şehirleri düşerken birbirini boğazlayan Yahudiler gibi artık davranmamaktan; ülkemizi ve vicdanımızı yok yere satmamaya dikkat etmekten; toprak sahiplerine, kiracılarına biraz insaflı davranmayı öğretmekten; tüccarlarımıza şimdi bir karar çıkıp sadece yerli malı almamız istense, bizi, fiyatta, ölçüde ve kalitede kazıklamak için hemen işbirliği edecek tüccarlarımıza; biraz namus, çalışkanlık ve beceri aşılamaktan, kimse söz etmesin.

Tekrarlıyorum işte, kimse bana; bir öneriyi istekle uygulamak için bir parça umutlu olmadan, bunlardan veya daha başkalarından söz etmesin.

Bana gelince, yıllardır, yararsız, boş ve gerçekten uzak fikirler sunup, tek bir başarı görmemenin acısıyla yorulduktan sonra; en sonunda bu bütünüyle yeni, sağlam, gerçek, ucuz ve sorunsuz öneriye sarıldım. Öneri, üstelik, tam anlamıyla bizim irademize bağlı olduğundan ve İngiltere'yi de incitmediğinden, tehlikesi de yoktur. Aslında söz konusu mal, uzun zaman tuzda kalmayı kaldıramayacak kadar narin olduğundan, dış satıma uygun olmasa da; bütün ulusumuzu tuzlamadan yiyip bitirmekten memnun olacak bir ülkenin adını da verebilirim.

Açıkçası, kendi önerime, bilge kişilerin yapacakları, aynı ölçüde masum, ucuz, kolay ve etkileyici önerileri reddecek kadar sadık da değilim. Fakat benim planıma karşı çıkarak daha iyisini önerme yoluna gidecek yazar ve yazarların, daha önce şu iki noktayı olgunca düşüneceklerini umuyorum. Birincisi, bugünkü koşullarda, yüz bin işe yaramaz boğaz ve sırta nasıl yiyecek ve giyecek bulacaklardır. İkincisi; bu krallıkta, bütün mal varlığını sermayeye çevirse iki milyon sterlin borçlu çıkacak olan, bir milyon dolayında insan şekline girmiş yaratık var oldukça; buna, çiftçiler, yarıcılar ve

işçiler yığınının yanı sıra, meslekten dilenciler ve dilenen kadınlarla çocuklar eklendikçe; bu önerdiğim yeniliği sevmeyen ve belki de bana cevap vermeyi göze alacak kadar cesur olan politikacılar, önce bu ölümlülerin ana babalarına sormalıdırlar; acaba onlar da, henüz bir yaşındayken, tarif ettiğim gibi yenmek üzere satılmayı; toprak sahiplerinin baskısına, kirasını ödeyecek kadar bile para kazanamamanın yanı sıra işsizliğe; geçimini sağlayamamaya; havanın sertliğine karşı korunacak elbise ve bir dama bile sahip olmamaya; ve bu sefaletin aynısını ya da daha beterini sonsuzluğa dek çocuklarına aktarmanın kaçınılmaz geleceğine yeğlemezler miydi?

Bu gerekli ödevi yürürlüğe koymak uğraşında, en küçük bir kişisel çıkarım olmadığını; ticaretimizin gelişmesi, çocukların beslenmesi, fakirlerin acılarının dindirilmesi ve zenginlere biraz zevk verilmesi yolu ile ülkemin toptan iyiliğini istemekten başka hiçbir amacım olmadığını en içten duygularımla açıklarım. Benim tek kuruş kazanabileceğim çocuğum yok; çocuklarımın en ufağı dokuz yaşında, karım da doğurganlık çağını geride bırakmış bulunuyor.

(1729)

Not: *Bu textin orijinali, "The Norton Anthology of English Literature, vol. 1, revised edition, copyright 1868, 1962, by W.W. Norton and Co. Inc. New York, sayfa 1640-1647'dendir.*

1 Dublin.

2 James Francis Edward Stuart (1688-1766). 1688-1689 yılları arasındaki "Şanlı Devrim" (The Glorious Revolution), James II'yi tahttan indirip, yerine William of Orange'i geçirmişti. Bu yüzden J.F.E. Stuart, taht üzerindeki haklarını kaybettiğinden, kendisine sadık olan katolik İrlanda'nın gözünde "Pretènder" olmuş ve öyle anılmıştır. Pek çok katolik İrlanda'lı "Pretender'i, kıta Avrupa'sındaki sürgününde izlemiş, yalnız bırakmamıştır.

3 Yoksul İrlanda'lılar, ülkeyi terk edip, Batı Hint adalarına ve diğer İngiliz kolonilerine göç ettiklerinde, yol paralarını ödeyen büyük toprak sahiplerinin egemenliğinde, belirli bir süre bedava çalışmış, kendileri için yapılmış olan masrafı çıkardıktan sonra toprak işçisi olmuşlardır.

4 François Rabelais (ca. 1494-1553).

5 George Psalmanazar (ca. 1679-1763). ünlü dolandırıcı Aslen Fransızdır, kendisini, İngiliz bilim adamlarına, asillerine ve kilise erkânına Formoza'lı olarak tanıtmıştır. Formoza'daki insan kurbanları ve kanibalizm üzerine tamamen hayal ürünü olan bir kitap yazmıştır.

6 Tithes. Hayır işleri için, katolik kilisesine verilen ödenek.
7 Swift'in işaret ettiği nokta; Laponların bile, karlar altındaki verimsiz ülkelerini; Brezilya'nın yerli kabilelerinden Topinamboo'luların da "jungle"larını daha çok sevmeleridir.
8 Roma İmparatoru Titus, İ.S. 70'te Kudüs'ü kuşattığında, yahudiler arası partizanlık.
9 Swift, daha önceleri yazdığı bildirilerde, bütün bu önerilerden kendisi söz etmiş bulunuyordu.
10 İşaret edilen ülke, İngiltere.

Çev.: Dârâ ÇOLAKOĞLU

MRS. WHITEWAY'E

8 Kasım 1735

SWIFT

Madam,

3 kasımda on iki millik uzun bir yolculukla Duns Hauglin'e vardım, çok yoruldum; 4 kasımda on altı mil yolculukla Kells'e vardım, on kat daha yoruldum; 5 kasımda on yedi millik uzun bir yolculukla Crosskeys'e vardım, elli kat daha yoruldum; altısında beş mil daha yolculuktan sonra Cavan'a vardım, en yorucusu bu oldu. Yollarda her gün konaklayabileceğim bir yer buldum, karnımı doyurabildim, bugün ise çok kötü bir durumdayım, bacağım da ağrıyor bir yandan, ama daha açıp bakmadım. Şimdi Cavan'da, Doktor Sheridan'ın deyimiyle Kenan ilinde, üçüncü günüm. Şimdiye dek gördüklerimin en pisi bu yer, karısı ile kızı da en çekilmez türden, İskoçya'nın bu yöresindeki en iğrenç, en şapşal uşaklar da bu evde. Şimdi Doktor Sheridan'da yazma sırası.

SHERIDAN

Dediği kadar da kötü değil, inanın, yalnız bugün yemekte ördeği kızartırken yaktılar; inanın ki bizim sokakların pisliği ayakkaplarının boyunu bile aşmadı daha, kupkuru yürüyebiliyor gene de. Benim gibi kaloş giyse, yakınmasına yer kalmaz. Karım ile kızıma

gelince, onlara tek söz söyleyemem, dolayısıyla savunmalarını yapacak da değilim. Hava biraz düzelirse, her şeyin iyiye döneceğini umuyorum, ikisi dışında tabii. Şimdi papaza bırakıyorum sözü.

SWİFT

Kısacası, pek de öyle kısa sayılmamakla birlikte, buraya sağ salim değil, sağlıksız salim vardım. Eşyalarımın arasında kocaman bir ağır paket buldum: Demir sandım önce, ama meyan kökü çıktı, hem de bu bölgenin bütün öksürüklülerine tam dokuz yıl yetecek kadar çok. Atım bu yükü taşımaya kendisini sizin zorladığınızı söyledi. Ne olur ara sıra papazlığa uğrayın da ne olup bitiyor orda bir göz atın. Doktor Sheridan, hiçbir tanıma sığmayacak bir filozof, tıpkı filozof Webber gibi. Eviyle ilgili birazcık temizlik öğretmeye çalışıyorum ona. Bugün aşçısı körpe bir ördeği kızarttı kömür etti; karısıyla kızı da benim böyle çok kızarmış şeyler sevmediğimi daha önce hiç bilmediklerini söylemezler mi! Doktor, son hastalığından beri göğsünde bir darlık duyduğundan, güç soluk almaktan yakınıyor. Ne olur bir öğütte bulunun ona, kardeşiniz Helsham'a da bugün yazıp soracağım. Kulüpten hiçbir haber yazmayın bana, üyelerden biri posta parası vermemeniz için zarfın üstünü imzalasın da, mektuplarınız okunmaya değsin hiç olmazsa.

SHERIDAN

Sayın Madam, yalvarırım Webber gibi sanmayın beni ya da karımı, şeytan olduğumu düşünün daha iyi. İnanın ki, evim dört bir yanıyla temizliğin ta kendisidir. Bunu bilmiyorsanız, Mr. Harrison anlatır size, ama ben sizin yanlış işlemekten başka hiçbir alanda bilgisiz olduğunuzu sanmıyorum. En şişman güvercinlerinizden birini mektupla bana gönderseniz de, kulüp üyelerinden birinin adı altında, size şişman bir kaz yollasam. Konuğum papaz ne derse desin benim için, ama hiç kuşkunuz olmasın ki, şu anda evimde kocaman semiz bir sığır budu, besili bir koyun, iki yaban ördeği, iki evcil ördek, iki de çamurcu ördeği, ayrıca bölük bölük başka kümes

hayvanlarım var. Ah siz de burda olsaydınız. Konuğuma sorun bakalım, iyi bira, sofra içkileri, şarabın iyisi, bir çift de yeni masa yok muymuş evimde. Şimdi papazı dinleyin.

SWIFT

Ortalık kararıyor, doktorun son yazdıklarının tek satırını bile okuyamıyorum, ama bir alay yalan sıraladığını da biliyorum. Büyük efendimiz ile genç bayan öğretmen, yazmanınız, küçük öğrenci nasıllar? Hepinizi Tanrı esirgesin. Doktorun daha söyleyeceği varsa o bitirsin mektubu. Her zamanki içten duygularımla, en iyi dilekler.

Okuyabilirseniz okuyun bakalım, çünkü en azından kırk yanlış yaptım yazarken. Cavan'da Doktor Sheridan adına yollayın bana mektubunuzu, ama bir kulüp üyesi imzalasın zarfı, benim bu zarfı imzalattığım gibi. Benim imzacı Mr. Rochfort'tur, sizinki bir general ya da başka bir önemli hayvan olabilir, bir kahraman falan. Benim iki fino bütün yol boyunca finoluğun iyice tadını çıkardılar, finoluklarını aştılar. Isıtma korkunç burda, ıslak çim keseklerinden başka yakacak yok.

SHERIDAN

Şeytan çarpsın yalan bir şey yazdımsa, ölecek bile olsam yalan yazmam. Size, ailenize bütün mutluluklar. Bütün iyi dilekler, sevgilerle,

her zaman en sadık bendeniz
Thomas Sheridan

Yukarda sıraladığım çetin cevizleri beğenmeyerek dudak büktünüz bakıyorum, oysa köpeğim Lampey bile kırabiliyor bu cevizleri, inanın. Papaz tanıktır.

(The London Book of Engilish Prose, ed. H. Rea, B. Dobrée, Londra, Eyre/Spottiswoode 1963, s.178-180)

Çev.: Akşit GÖKTÜRK

BİR SÜPÜRGE SOPASI ÜZERİNE İRDELEME:

Muhterem Robert Boyle'un "Metitations"ının üslup ve biçimine uygun olarak 1703 yılında yazılmıştır.

Şu terk edilmiş köşede şimdi şerefsizce yatar gördüğünüz bu yalnız sopayı, bir zamanlar bir ormanda serpilip gelişmekteyken tanımıştım: Cansuyu dolu, yaprak dolu ve sürgün doluydu: Oysa şimdi, insanın durup dinlenmek bilmez hüneri, doğayla boy ölçüşebilecekmiş gibi, onun artık cansuyu taşımayan gövdesine o kuru çalı-çırpıyı bağlamış: Şimdi, en iyimser ölçülerle, bir zamanlar olduğunun tersinden başka bir şey değil, tersine çevrilmiş bir ağaç, dalları yerde, gövdesi havada: Şimdi, önüne gelen her pasaklı hizmetçi kızın elinde, onun kirli işlerini yapmaya mahkum; ve hırçın bir kader sonucu, başka şeyleri temizlerken kendisi pis kalmaya yazgılı. Sonunda, kızların hizmetinde yıprana yıprana bir güdük sap haline gelince, ya kapı dışarı atılır, ya da son yararlılığına mahkûm edilerek ocağı tutuşturur. Bunu görünce, bir iç geçirdim, ve kendi kendime dedim, işte, **ölümlü insan da bir süpürge sopasıdır;** doğa onu dünyaya güçlü kuvvetli gelişken bir durumda gönderir, kafasında, bu akıllı sebzenin uygun sürgünleri olan kendi saçları vardır; ta ki, ölçüsüzlük baltası yeşil dallarını kesip atana ve geriye kurumuş, buruş buruş bir gövde bırakana dek: O zaman hileye başvurur o da, ve bir peruka takar; kendi kafasında büyümemiş, baştan aşağı pudra kaplı bu yapmacık saç tomarıyla kendine değer katmaya çalışır: Oysa, şimdi bizim bu süpürge sopası kendi büyütmediği o çalı-çırpıdan gururlanarak, en güzel hanımın yatak odasının tozu da olsa, üstü başı süprüntü içinde, insan arasına çıkmaya kalkışsa, onunla alay eder, kendini beğenmişliğine de kızardık. Ne de olsa yanlı yargıçlarıyızdır ya, kendi üstünlüklerimizin, başka insanların da kusurlarının!

Ama, belki diyeceksiniz ki bir süpürge sopası, kafası üstünde duran bir ağacı simgeler; ya peki, söyler misiniz lütfen, insan da te-

pesi taklak bir yaratık değildir de nedir? Hayvanca yetileri sürekli akıl yetilerinin üstüne binen; başı tabanlarının durması gereken yerde duran; dünyanın üstünde boyuna sürünen bir yaratık. Oysa, bütün kusurlarıyla, gene de, kötülüklerin evrensel düzelticisi; anlaşmazlıkların gidericisi havaları takınarak, pasaklı doğanın her köşebucağını kurcalayıp gizli yozlukları ortaya çıkaran, ve daha önce hiç toz olmayan yerleri bir toz bulutuyla kaplar; bir yandan da, süpürüp götürmekte olduğu edasını takındığı kirliliklerden bol bol payını alır. Son günleri kadınların, hem de genellikle en işe yaramazlarının elinde esaret içinde geçer; kardeşi **Bezom** gibi sapına kadar yıpranınca da, ya bir tekmede kapı dışarı atılır, ya da başkalarının ısınmasını sağlayacak ateşlerin tutuşturulmasında kullanılır.

Çev.: Oruç ARUOBA

ÇEŞİTLİ KONULARDA DÜŞÜNCELER

Birbirimizden nefret etmemize yetecek kadar dinimiz var da, sevmemize yetecek kadar yok.

Geçmiş zamanların olaylarını, savaşlarını, antlaşmalarını, siyasal çekişmelerini, vb. düşündüğümüzde, bunlarla öylesine az ilgiliyizdir ki, insanların böylesine geçici işlerle böylesine uğraşmış olmalarına şaşarız: Şimdiki zamanları düşündüğümüzdeyse, aynı eğilimleri görürüz, ama artık şaşmayız.

Bilge olan insan durumların bütün koşullarını gözden geçirerek, tahminler yürütmeye, sonuçlara ulaşmaya çalışır: Ama en küçük rastlantı araya girip (ve olayların akışında da her şeyi öngörmek olanaksızdır) işe öylesine değişik yönler verir ki, sonunda olay konusunda o bilge kişi de en bilinçsiz ve deneyimsiz kişi kadar şüphe içinde kalır.

Kesin konuşmak vaizler ve natıklar için iyi bir niteliktir; çünkü bir yığına kendi düşüncelerini kabul ettirmek isteyen, kendisi ne kadar inanmış görünürse, ötekileri de o kadar inandırır.

İnsanoğlunun **öğüt** dinlemesi nasıl beklenebilir ki, daha **uyarı** bile dinlemediği ortadayken?

Öğüt, Ariosto'nun ayda bulunduğunu söylediği kayıp şeylerden biri miydi değil miydi, unuttum: O ve zaman herhalde oradalar.

Zamandan başka hiçbir vaiz dinlenmez; o, daha yaşlı insanların kafamıza sokmaya çalıştığı düşünce biçimlerini kazandırır bize.

Bir şeyi arzuladığımızda, ya da onun peşine düştüğümüzde, aklımızdan bunun hep iyi yanlarını geçiririz; elde ettiğimizde de hep kötü yanlarını.

Sera işçileri, ateşe sık sık az miktarda kömür atarlar; bu, ateşin yanışını bozarmış gibi gözükür, oysa onu çok canlandırır. Bu, zihnin, sönüp gitmesin diye arada bir tutkularla hafifçe karıştırılmasına benzetilebilir.

Din yaşlandıkça çocuklaşmış görünüyor; mucizelerle beslenme gerektiriyor, tıpkı çocukluğundaki gibi.

Bütün zevk dönemleri, aynı ölçüde acı ya da boşlukla dengelenir; gelecek yılın faizinin bir kısmını bu yıldan harcamak gibidir bu.

Bilge bir insanın ömrünün ikinci yarısı, birincisinde edindiği budalalıkları, önyargıları ve yanlış kanıları düzeltmekle geçer.

Bir yazar gelecek kuşaklarla ilgili tutumunu belirlemek istiyorsa, eski kitaplarda neleri öğrenince sevindiğini, nelerin eksikliğine üzüldüğünü düşünsün.

Şairler, amaçları ne olursa olsun, açık ki ölümsüzlüğü yalnızca kendilerine kazandırıyorlar: Saygın bulup hayran olduğumuz, **Homeros** ve **Vergilius**'tur; **Akhilleus** ya da **Aeneas** değil. Tarihçilerde ise durum tam tersi; düşüncelerimiz, okuduğumuz eylemlere, kişilere ve olaylara yöneliktir; yazarlarına pek aldırmayız.

Dünyada gerçek bir deha ortaya çıkınca, onu şu yanılmaz göstergeyle tanıyabilirsiniz: bütün ahmaklar ona karşı birlik içindedir.

Yaşamın bütün olanaklarına sahip insanlar öyle bir durumdadırlar ki, beklenmedik şeylerin pek çoğu onların huzurunu bozar, pek azı memnun eder.

Korkakları onur kırıcı cezalarla cezalandırmak akıllıca bir iş değildir; çünkü onura aldırsalardı, zaten korkak olmazlardı: Ölüm onlar için en uygun cezadır, çünkü en çok ondan korkarlar.

En büyük buluşlar cehalet çağlarında yapılmıştır; örneğin **pusula, barut** ve **matbaa** gibi; ve en kafasız ulus tarafından, **Almanlar** gibi.

Sanıyorum ki, kıyamet gününde, bilgelerin ahlaksızlıkları ve bilinçsizlerin inançsızlıkları pek hoşgörülmeyecek, çünkü bunları bağışlatacak bir şey yok. Bu, bilgisizlik ile bilgililiğin yararlarını eşitliyor. Ama, bilgelerin bazı şüpheleri ile bilinçsizlerin bazı erdemsizlikleri, belki, söz konusu ayartının güçlülüğüne bakılarak, bağışlanabilecektir.

Yazarların **bu eleştirsel çağ** deyimleri artık yerleşiklik kazandı; din adamlarının **bu günahkâr çağ** deyimi de öyle.

Çağımızın gelecek çağları vergiye bağlamak konusunda ne denli cömert olduğunu görmek hoş oluyor. **Gelecek çağlar bundan bahsedecek: bu, bütün gelecek çağlar boyunca ünlü olacak.** Oysa, onların zamanlarını ve düşüncelerini meşgul eden şeyler, günlük şeyler olacak, tıpkı bizim olduğu gibi.

Bir insan, gençliğinden başlayarak yaşlılığına dek, sevgi, siyaset, din, yazın, vb. üzerine kanılarını kaydetse: Sonunda nasıl bir tutarsızlıklar ve çelişmeler yığını çıkardı acaba ortaya?

YAŞLILIK GÜNLERİM İÇİN KURALLAR (1699)

Sakın genç bir kadınla evlenme.

Sakın gençlerle dostluk etme, meğer ki bunu kendileri isteyeler.

Sakın huysuz ya da asık suratlı ya da kuşkulu olma.

Sakın günün adetlerini ya da anlayışlarını ya da modalarını ya da insanlarını ya da savaşı vb. kötüleme.

Sakın çocukları sevme, hatta yanına bile yaklaştırma.

Sakın aynı hikâyeyi aynı kişilere hep yeniden anlatma.

Sakın açgözlü olma.

Sakın özenliliği ya da temizliği boşlama, yoksa pisliğe düşersin.

Sakın gençlere aşırı sert davranma, onların gençlik budalalıklarına ve zayıflıklarına bir yer tanı.

Sakın kıskanç geveze uşakların ya da başkalarının sözlerinden etkilenme, onlara kulak asma.

Sakın tavsiye ya da zahmetleri, istekli olanlar dışında dağıtma.

Bazı iyi dostlardan, bu kurallardan hangilerini, ve hangi bakımlardan çiğnediğini ya da savsakladığını sana bildirmelerini iste; buna göre de kendine çeki-düzen ver.

Sakın çok, ve kendi üzerine konuşma.

Sakın eski yakışıklılığınla, ya da kuvvetinle, ya da hanımlar indinde gözdeliğinde, vb. böbürlenme.

Sakın iltifatlara inanma; ne de genç bir kadının seni sevebileceğini kur. et eos qui hereditatem captant odisse ac vitare.

Sakın kesin fikirli ve kesin kararlı olma.

Sakın kuralların hepsine uymaya kalkma, yoksa hiçbirine uyamazsın.

Marquis de Sade

(1740-1814)

"İlâhi Marki" olarak da tanınan D.A.F. Sade, hayatının önemli bir bölümünü hapisanede geçirdi. Yapıtları, bütün çağların egemen ahlâk anlayışıyla çelişen Marquis'in 'bazı romanları yok edildi, bazıları da XX. yüzyıl başına dek günışığına çıkamadı. Heine ve Lély'nin çalışmalarıyla yayımlanabilen kitaplarından en çarpıcı olanları "Sodom'un 120 Günü", "Juliette", "Justine" ve "Soyunma Odasında Felsefe"dir. Sade'ın dünyası çağdaşlarımızı kurcalamayı sürdürmektedir: Gerçeküstücülerden Roland Barthes'a uzanan bir çizgide yazar ve bilim adamları tarafından yorumlanan yapıtı başta Pasolini olmak üzere pek çok sanatçının esin kaynağı olmuştur. 74 yaşındayken öldüğünde, başucunda 14 yaşındaki son metresi bulunuyordu.

BENİMLE UĞRAŞAN HABİS BUDALALARA

Aix'li ton balığı tüccarlarının pis uyduları, aşağılık ve rezil cellat uşakları, beni çileden çıkartmak için işkenceler yaratın bakalım, hiç değilse bir işe yarayacak türden olsun. Tinsel budamanızın beni içine ittiği hareketsizliklik ne katıyor size, beni alabildiğine kalleş bir biçimde size satan dişi pezevengi paramparça etmeye ve kargışlamaya yol açmaktan başka? Ne yazabildiğim, ne de okuyabildiğim o günden bu yana onun için icat ettiğim yüzbirinci işkence işte. Bu sabah, acı çekerken, o şirreti canlı canlı derisi yüzülmüş, dikenler üzerinde sürüklenip bir sirke fıçısına atılmış olarak görüyor ve ona diyorum ki:

İğrenç yaratık, al sana, damadını cellatlara sattığın için!

Al sana, iki kızına pezevenklik ettiğin için!

Al sana, damadının onurunu ayaklar altına alıp onu yıkımlara uğrattığın için!

Al sana, onlar uğruna kendisini gözden çıkartmanla çocuklarından nefret ettiğin için!

Al sana, yargılanmasından sonra kurtarmak elindeyken, yaşamının en güzel yıllarını ona yitirttiğin için!

Al sana, ona kızının tiksindirici dölütlerini yeğlediğin için!

Al sana, bönlüklerin, on üç yıldır ona ödettiğin kötülükler nedeniyle!

Ve çilelerini artırıyor, acı çektirtirken onu aşağılıyor ve kendi acılarımı unutuyordum.

Kalem elimden kayıp gidiyor. Acı çekmeliyim, Elveda cellatlar, sizi kargışlamam gerek.

Georg Christoph Lichtenberg

(1742-1799)

Dormstadt'ta doğdu. 9 ciltte toplanan özdeyişlerindeki acı alay ile Kara Mizah geleneğinin öncülerinden olan bu özgün yazar aynı zamanda Göttingen'de matematik ve doğal bilimler okutmuştu. İçinde yaşadığı toplumda başat olduğuna inandığı ikiyüzlülüğü su yüzüne çıkartmak amacıyla son derece acımasız bir üslup geliştiren bu "başkaldırı uzmanı" uzun süre çocuk denecek yaşta bir kızla yaşamıştı.

ÖZDEYİŞLER

- Kitap bir aynadır: Yüzüne bir maymun bakarsa, elbette bir havarinin görüntüsünü yansıtmaz.
- Bu ülkenin Üniversitesi'nde göz kamaştırıcı bir avize gibi asılıydı hâlâ-yirmi yıldır ışık vermeyen bir avize.
- Yeryüzünde, bin gümüş para için namussuz olmaya bu paranın yarısı için onurlu olmayı yeğleyecek adam yok gibi.
- İnsanların pek çoğunda, bir şeye karşı inançsızlık, başka bir şeye karşı körükörüne inançla temellendirilmiştir.
- Bu yaşlı dünyanın son günlerinde hâlâ böyle şeyleri yazmayı düşünmem herkesi şaşırtacak.
- D'Alembert, gerçek iyi mantıklılığın bu mantıklılıktan cayabilecek kişilere yarayacağını söyler. Perspektif, körlerin görmesini sağlamaz.
- Bir katili işkenceyle öldürdüğümüzde, bilmem çarptıkları iskemleyi döven çocukların yanılgısına düşmüyor muyuz?
- Bağlantı: Uzun süren bir mutluluk, en azından bu süre nedeniyle zayıf düşer.
- Omuzlarının üzerine katolik bir kafa yerleştiremeyeceklerini anlayınca, hiç değilse, protestan olan kafasını kestiler.
- İngiltere'de, VIII. Henry döneminde, protestanlar dinsel inançları nedeniyle yakılırken, katolikler asılırdı.

- Dişleri barutla sökmek için bir yol.
- Bulaşıcı bir sağlık.
- Almanlar kitap yazarlar ama yabancılar da bu kitapları yazmaları için bütün gerekeni yaparlar.
- Bahçeye açılan penceresine bir hedef koyan kişi, ortaya ateş edileceğinden emin olabilir.
- Bugün, güneşe benden önce doğması için izin verdim.
- Günümüzde, üç nükteyle bir yalan yetiyor bir yazar yaratmaya.
- Yepyeni bir adı olan, yarı yarıya yeni bir bulgu.
- İnsanın evrendeki en saygın varlık olduğu kanısına, bu konuda başka hiçbir yaratığın tersini söylemediğine bakarak ulaşılabilir.
- Üzerinde yasaların kazılı olduğu çukulata ve arsenik levhaları.
- Bu kitabın, hemen tüm iyi kitapların genellikle yaptığı türden bir etkisi vardı: Bönleri daha bir bön, uslu kişileri daha bir uslu kılıyordu; binlerce kişi de değişmeden, öylece, kalıyordu.
- Doğrusunu söylemek gerekirse, İngiltere'ye Almanca yazmayı öğrenmek için geldim.
- Ciddi bir yüzle söylenen her sözde sağduyu olduğuna inananlar vardır.
- Ne! Sizde mi, Cervantes gibi, kaçarken yenmek istiyorsunuz!
- Köpek en gözü açık hayvandır; oysa uyur bütün gün.
- Eski deliklerden yeni bakışlar.
- Öylesine yağmur yağıyordu ki, bütün domuzlar tertemiz oldu, insanlarsa çamur içinde kaldılar.
- Ülkeleri orada ilk duyulan sözlere göre adlandırmak gerekirse, İngiltere'nin *danın it* olurdu adı.
- Neden siyahlar içinde genç dullar böylesine güzeldir? (Soruşturma).
- Bütün bütüne yetkin bir Üniversite tasarısı (Hiciv).
- Terliklerine ayrı ayrı isim takmıştı.
- Ünlü ressam Gainsborough'a kemanı dinlemek kadar görmek de keyif verirdi.
- Gerçekte, yalnızca iki kişi vardı yeryüzünde çok sevdiği: Biri en büyük dalkavuğuydu, ötekiyse kendisi.

- Franklin'in ölümünde, yıldırımsavarlarla yas tülleri asılabilirdi.
- İlk insanlar üzerine çok yazıldı, birinin son iki insan üzerine yazması gerekir bir gün.
- Rhein ve Mosel şaraplarının iyi olması için, bu iki akarsunun elden geldiğince şaraba az karışması gerekir.
- Çok okunduğunda, pek başarıyla gerçekleştirilmemiş deneyler bile pek güzel anlatılabilir.
- Elmaslarla donatılmış kılıçlar yapar en büyük fetihleri.
- Parlama yetisi bittiğinde ötekileri parlatmaya yarayan elmas tozudur bu.
- Şu adam öylesine akıllıydı ki, yaşarken başka işe yaramadı.
- Neden şaşı olmaz hayvanlar? İşte insanın bir başka ayrıcalığı.
- İnsana, bütün bütüne düşünceden yoksun olmak kadar huzur veren bir şey yoktur.
- Yeryüzünde, kitaplardan daha tuhaf bir mal yok handiyse; kendilerini anlamayan insanlar tarafından basılır, ciltlenir, satılır, okunur ve denetlenirler: daha da iyisi, kendilerini anlamayan insanlar tarafından yazılırlar.
- Bir kum tanesini bir evden önce gören şu dikkatli düşünürlerden biriydi.
- Düzen, bütün erdemlere götürür. Peki düzene nasıl gidilir?
- Kiliselerde yakarılması, burada yıldırımsavara gerek yok demek değildir.
- 500 yıldan beri, ülkenin hiçbir yanında, kimsenin sevinçten ölmediği ileri sürülüyor.
- İngiltere'de bir avukat çift eşli olmakla suçlanan müşterisini, üç eşli olduğunu kanıtlayarak kurtarmış.
- Soru: Kolay nedir, zor nedir?

  Yanıt: Böylesine sorular sormak kolay, bunlara yanıt bulmak zordur.
- Önce inanmak *zorundayız*. Sonra inanırız.
- Basılacak en son kitabın başlığını bilmek isterdim.

Charles Fourier

(1772-1837)

Sosyalist devrimin, Gerçeküstücü devrinin büyülü atası. "Dört Devinim Kuramı"yla (1808) ütopik sosyalizme, daha da çok "yeni bir dünya" özlemine büyük bir pencere açan bu benzersiz düşünce adamı sefalet içinde yaşamasına karşın, yarışılması güç bir yazı ve yayın hızıyla son derece özgün yapıtlar verdi: "Yeni Endüstri Dünyası" (1820) ve "Evrensel Birlik Kuramı" (1841) önde gelen kitaplarıdır. Elyazmalarının bir bölümü fareler tarafından kemirilen Fourier hâlâ geleceğimizde bekleyen bir düşünür olma kimliğini korumaktadır.

BOYNUZ ÜZERİNE

Yeryüzünde dokuz ayrı dereceden boynuzlu olunabildiği görülür, gerek erkekler gerekse kadınlar arasında; çünkü kadınlar erkeklerden daha fazla boynuz taktırırlar; öyle ki, bir kocanın boynuzları geyiğinkinin büyüklüğüne eriştiğinde kadınınkiler ağacın yüksek dallarına ulaşırlar.

Üç belirgin boynuzlu sınıfını anmakla yetineceğim burada: **Boynuzlu, "uyanık boynuzlu" ve "müstehak boynuzlu."**

1. Klasik anlamında **boynuzlu** kişi, bahtsızlığından habersiz olan ve kendisini karısının tek sahibi sayan kıskanç bir beyefendidir. Çevresindeki insanlar kibar bir ağzı sıkılıkla içinde yaşadığı hayal dünyasını beslediği sürece onu iğnelemek elde değildir: Nedensiz bulduğu bir saldırıyı ciddiye alması beklenebilir mi? Gülünç olmak onu pohpohlayan ayartıcı için kaçınılmazdır ve güzel kadını bile bile paylaştığı kişi önünde pes etmek zorunda kalır.

2. **Uyanık boynuzlu**, karısıyla meşk etmekten gına getirip başka yerde iş tutabilmek için onun yaptıklarına ve açık açık toy adamlarla oynaşmasına çocuk peydahlamamak kaydıyla göz yuman kocaya denir. Böyle bir koca, kendisiyle alay edilmesine kulak asmaz bile; tersine, sanki kendisi boynuzlu değilmişçesine başkalarının boynuzluluğuyla büyük cüret gösterip gırgır geçer.

3. **Müstehak boynuzlu**'ya gelince, o, karısına yaraşmayan, gülünç, üstelik kendisine sadık olunmadığını da pekâlâ bilen kıskanç adamdır. Yazgısına öfkeyle kafa tutmak isterse de, direnirken gösterdiği beceriksizlikler, aldığı önlemlerin saçmalığıyla öfkesinin buluşması sayesinde herkesin bir ağızdan kendisiyle alay etmesine yol açar. **Müstehak boynuzlu** için verilebilecek en iyi örnek Molière'in George Dandin'idir.

1841

Thomas de Quincey

(1785-1859)

Adının yaygınlaşmasını "Bir Afyonkeşin İtirafları"na borçludur Thomas de Quincey. Ne var ki, bugün dönüp bakıldığında, bütün çağların en önemli denemecilerinden biri olan yazarın gerçek can alıcı yanını bir başka kitabın, "Güzel Sanatlardan Biri Olarak Cinayet"in temsil ettiği görülüyor. Borges'in son derece etkilendiğini gizlemediği bu tuhaf İngiliz, vurucu konulara yaklaşımındaki aldırışsız eda ile dikkat çeker. Şiirde Baudelaire, hikâyede Poe neyse, denemede De Quincey odur: Biricik, hazin, ürkünç bir acı alay dünyası. Aşağıda sunduğumuz deneme, 1941'de Tercüme dergisinde yayımlanmıştır.

MACBETH PİYESİNDE KAPININ VURULUŞUNA DAİR

Çocukluk günlerimden beri *Macbeth* piyesindeki bir nokta zihnimi çok kurcalardı. O nokta da şuydu: Duncan'n katlinden sonra kapının vuruluşu bende, bir türlü izah edemediğim bir tesir uyandırıyordu. Bu tesir kaatile müstesna bir mahabet ve derin bir azamet vermekteydi. Lâkin, sebebini anlamak için üzerinde ne kadar ısrarla düşündümse de, yine senelerce neden böyle bir tesir uyandırdığını bir türlü tayin edemedim.

Burada bir an durur ve okuyucuya, zihninin herhangi bir melekesiyle ihtilâftaysa aklına asla kulak asmamasını tavsiye ederim. Kuru kuruya anlayış, ne kadar faydalı ve lüzumlu olursa olsun, insan zihninin en ehemmiyetsiz, en güvenilmez melekesidir. Buna rağmen, insanların büyük bir ekseriyeti ondan başka bir şeye itimat etmezler. Bu belki hergünkü hayatta işe yarar amma, felsefi maksatlar için uygun değildir. Bu hususta gösterebileceğim on bin misalden bir tanesini zikredeyim. Manazır ilmi hakkında bir bilgisi olup sual için önceden hazırlıklı bulunmamak şartiyle, kimden olursa olsun, en kaba taslak bir şekilde -bu ilmin kaidelerine dayanan- en alelâde bir manzara resmi yapmasını isteyin. Meselâ: birbi-

rini dikine kesen iki duvarı; yahut bir sokağın iki tarafındaki evleri, sokağın bir ucundan bakan adamın ne şekilde gördüğünü resimle göstermesini söyleyin. Meğer ki o adam ressamların bu tesiri nasıl uyandırdıklarını resimlerde müşahede etmiş olsun, her defasında da en basit bir benzerlik temininden tamamen uzak kalacaktır. Ama niçin? Bu intibaı bütün ömrünce alagelmiş değil mi? Sebep şudur ki o, anlayışının, gözlerine hükmetmesine müsaade eder. Rüyet kanunları hakkında hiçbir malümat ihtiva etmiyen anlayışı, ufki olduğu bilinen ve ispat edilebilen bir hattın nasıl olup ta ufki gözükmediğine hiçbir sebep bulamaz. Şakulle doksan dereceden daha küçük bir zaviye teşkil eden bir hat, ona, sanki bütün evler biribiri üstüne yıkılıyormuş hissini verir. Bunun için, evlerin teşkil ettiği hattı ufki gösterir ve tabiatiyle istenilen bir misal ki bunda anlayış sade gözlere hükmetmekle kalmıyor, doğrudan doğruya gözün yerine geçirilmiş oluyor. Çünkü insan, sade gözünün gördüğü, yerine aklının ileri sürdüğü delile inanmakla kalmaz; fakat (asıl feci olan da budur!) o sersem, gözünün ne gördüğünün farkında bile değildir. Ömrünün hergünü görmüş olduğu şeyi gördüğünü bilmez - bilmediği için de şuuruna varmaz.

Fakat bu istidradı burada bırakalım. Macbeth piyesinde kapıya vuruş, insana anında, yahut teemmül neticesi, niçin tesir icra etsin, aklım bir sebep bulamıyor; hatta onun hiçbir tesir icra edemiyeceğini kat'iyetle söylüyordu. Fakat ben daha iyi bilmiştim. Bir tesiri olduğunu hissediyordum; ve bekledim, bir gün gelip edindiğim bilgi bana onu çözmek imkânını verinceye kadar bu muammayı zihnimden çıkarmadım. Nihayet 1812'de Mr. Williams ilk defa olarak Ratcliffe Highway'de sahneye çıktı. Kendisine o derece parlak ve ölmez bir şöhret temin eden o görülmemiş cinayetleri işledi. Bu cinayetlerden bahsederken söz arası kaydedeyim ki tesirleri bir bakıma fena oldu. Cinayet erbabının zevkı fazla inceldi; o zamandanberi bu yolda ne yapılsa beğenmiyorlar. Onunkinin kızıllığı yanında diğer bütün cinayetler soluk kalıyor. Heveskârın birinin bana, bir kere, kızgın bir sesle dediği gibi, "Onun zamanındanberi bir şeyler olduğu yok, ne de söylenmeye değer bir şey var." Maamafih bu yanlış. Çünkü herkesin büyük bir sanatkâr olacağını ve dünya-

ya Mr. Williams'ın dehasiyle geleceğini ummak doğru olmaz. İmdi, hatırlardadır ki bu cinayetlerin ilkinde – yani Marrs'ınkinde – Shakespeare'in dehasının icadı olan o hâdise – yani kapının tokmaklanması – cinayet işlendikten hemen az sonra hakikaten vukua geldi. İşinin ehli olan hakemler ve en tanınmış sanat erbabı da Shakespeare'in buluşundaki isabeti tasdik ettiler. Demek ki bu da, kendi hislerime itimat etmekte haklı olduğumu gösteren yeni bir delildi. Bunun üzerine meseleyi tekrar tetkike koyuldum; nihayet onu, kendimi tatmin edecek surette hallettim. Hallim şudur. Cinayet alelâde hallerde, alâka tamamen cinayetin kurbanına teveccüh ettiği zamanlarda, dehşet veren kaba ve iptidai bir hadisedir. Şu sebeple ki alâkayı tamamen, bizi hayata bağlamakta olan tabii, fakat süfli bir insiyaka irca eder. Bu insiyak nefsin muhafazası gibi asli bir kanun için elzem olduğundan, – derece bakımından farklı ise de – yaşıyan bütün mahlükatta bir ve aynıdır. Binaenaleyh bu insiyak – değil mi ki bütün derece ve farkları yok eder, ve en büyük insanları "çiğneyip geçtiğimiz zavallı böcekler" derekesine indirir – insanı en düşkün ve zelil haliyle meydana koyar. Böyle bir hal şairin maksadına pek uygun değildir. Öyleyse ne yapmalı? Alâkayı kaatile çekmeli. Alâkamız ona olmalı - tabiidir ki onun halini bütün şümuliyle kavrıyan, duyduğu hisleri bize duyuran ve anlatan bir alâka demek istiyorum; acımaktan yahut beğenmekten mütevellit bir alâka değil. Cinayete kurban giden adamda bütün fikir çarpışmaları, his ve düşünce meddü cezri ve tek herşeyi sürükleyip götüren bir bozgunla mahvolmuştur; bir an meselesi olan ölümün verdiği korku onu "dehşet salan gürzüyle" yere serer. Fakat kaatilde, bir şairin yaratmak tenezzülünde bulunacağı bir kaatilde, -kıskançlık, hırs, intikam, nefret gibi- büyük bir ihtiras fırtınası hüküm sürüyor olmalı. Bu fırtına onun içinde bir fırtına yaratacaktır, ve biz bu cehenneme bakmalıyız.

Macbeth eserinde Şhakespeare, kendi hudutsuz ve cevval muhayyilesini tatmin etmek arzusiyle, meydana iki kaatil koyar: bunlar, onun elinde, herzamanki gibi, dikkate değer bir derecede temyiz ve tefrik edilmiştir. Fakat hernekadar Macbeth'in mücadelesi karısınınkinden daha büyük, kaplan tabiatı daha az uyanık ve his-

leri umumiyetle karısından aşılanma ise de, sonunda cinayetten ikisi de mücrim çıktıklarına göre, cani ruhun zaruri olarak her ikisinde de bulunduğunu kabul etmek lâzımdır. İfade edilecek olan bu cani ruhtu: hem kendi ehemmiyeti bakımından; hem de Macbeth'le karısının kurbanı "hayır-sever Duncan'ın" masumiyetiyle mücessem bir tezat teşkil etmek ve "onun canı alınmakla uğranan büyük lâneti, lâyıkiyle anlatmak bakımından bunun büyük bir kudretle ifade edilmesi icap ediyordu. Bize hissettirmek lâzımdı ki insan tabiati, yani bütün kalplerde yer bulan ve insandan çok seyrek olarak büsbütün geri alınan, sevgi ve merhamet mahsulü o ilâhi ruh gitmiş, yok olmuş, ölmüş ve yerini şeytani ruh almıştır. Bu his nasıl, kahramanlar biribiriyle yahut kendi kendilerine konuşurken harikulâde bir surette telkin ediliyorsa, öylece, tetkik etmekte olduğumuz vasıtayla nihayet kemale erdiriliyor. Şimdi ben de okuyucunun dikkatini buna tevcih etmesini rica ederim. Eğer okuyucu karısını, yahut kızını, yahut kız kardeşini bir baygınlık esnasında gördüyse belki farketmiştir ki böyle bir manzara karşısında en müheyyiç an, bir iç-çekişin, yahut bir kımıldanışın, durakalmış olan hayatın yeniden başladığını haber verdiği andır. Yahut da eğer okuyucu, milli bir kahraman büyük bir cenaze alayı ile mezarına götürüldüğü gün büyük bir şehirde bulunup tesadüfen alayın geçtiği yol civarından geçtiyse sokakların sessizliği ve ıssızlığından, günlük işlerin durgunluğundan, insanların o anda duydukları derin heyecanı kuvvetle hissettirmiştir. Eğer ansızın, o sahneden gürültüyle uzaklaşmakta olan tekerlek seslerinin ölü sükûtu yırttığını ve geçici olan o hayalin kaybolduğunu ilân ettiğini işitecek olursa farkedecektir ki insanın günlük düşünce ve kaygılarındaki bu umumi tevakkufu asla, o tevakkufun sona erdiği ve beşer hayatının faaliyeti birdenbire yeniden başladığı andaki kadar tam ve müessir olarak anlamamıştır. Hangi sahada olursa olsun her hareket, en iyi bir aksi hareketle ölçülüp izah edilir ve anlaşılır hale gelir. Şimdi bunu "Macbeth" meselesine tatbik edin.

Burada, dediğim gibi, insani ruhun gidişini ve onun yerini şeytani ruhun alışını anlatmak lâzımdı. Ortaya yeni bir dünya çıkmış oluyor, ve kaatiller insanla alâkalı eşya, insanla alâkalı düşünce ve

arzular dünyasından çıkarılıyorlar. Bütün haletleri değişmiştir: Lady Macbeth "cinsiyetinden sıyrılmıştır", Macbeth ana evlâdı olduğunu unutmuştur; her ikisi de şeytan suretine girmiştir; ve şeytanlar dünyası birdenbire ayân olmuştur. Fakat bu nasıl ifade edilecek ve nasıl gözle görülür bir hale getirilecek? Yeni bir dünya ortaya çıkmak için bu dünyanın muvakkaten ortadan kaybolması icap etmektedir. Kaatiller ve cinayet tek başlarına bırakılmalı – beşer hayatının hergünkü cereyan ve temadisinden sonsuz bir uçurumla ayrılmalı – kilit altına kapanıp derin bir mahpeste tecrit edilmeli; bize hissettirilmeli ki bugünkü hayat dünyası birdenbire durdurulmuş, uyutulmuş, büyülenmiş, müthiş bir mütarekeye mecbur edilmiştir; zaman ortadan kalkmalı; harici âlemle münasebet kalmamalıdır. Onun içindir ki iş işlenip karanlığın marifeti tamam olunca, karanlıklar âlemi bulutlar üzerine resmedilmiş bir alay gibi geçip gidiyor: kapının vurulduğu işitiliyor, ve bu vuruş bildiriyor ki aksi hareket başlamıştır, şeytani olana karşı insani olanın meddi başlamıştır. İçinde yaşadığımız dünyanın işleri yeniden yola konmakla, onları durdurmuş olan korkunç vakfeyi ilk defa olarak derin bir surette bize meş'ur kılar.

Ey ulu şair! Senin eserlerinden başkalarınınki gibi sadece büyük sanat eserleri değil; onlar aynı zamanda tabiat hadiseleri gibi, güneşle deniz, yıldızlarla çiçekler gibi, karla buz, yağmurla şebnem, dolu fırtınasiyle gök gürültüsü gibidir. Bunlar: kendi melekelerimiz tamamen inkıyat ettikten ve bunlarla artık yahut eksik, faydasız yahut âtıl hiçbir şey olamıyacağına, ancak, keşiflerimizi ilerlettiğimiz nispette, evelce dikkatsiz gözün tesadüften başka bir şey görmediği yerlerde bir maksadın ve kendi kendine yeter bir nizamın delil ve ispatını göreceğimize tam bir iman getirdikten sonra tetkik edilebilir.

Çev.: Orhan BURİAN

Grabbe

(1801-1836)

Alkolün kemirdiği kısa hayatında, Christian Dietrich Grabbe dünyaya acılı bir gözle baktı. "Don Juan ve Faust" (1829), "Vl. Henri" (1830), "Anibal" (1835) gibi yapıtlarında da, dilimize bütünü çevrilmiş "Şaka, Hiciv, Alay ve Ötesi"nde de hüzünlü, yeryüzüne uyum sağlayamamış birinin cümlesi okunur. Fransızcaya Jarry tarafından, biraz erotikleştirilerek çevrilmiştir.

ŞAKA, ALAY, HİCİV VE ÖTESİ

II. SAHNE

Aydınlık, sıcak bir yaz günü şeytan bir tepecikte oturur, üşümektedir.

ŞEYTAN.– Amma da soğuk. Buz gibi. Cehennem herhalde daha sıcaktır. O hicivci büyükannem, İncil'de yedi rakamı pek sık geçtiği için, bana yedi tane kürk gömlek, yedi tane kürk manto, yedi kürklü şapka giydirdi. Öyle olduğu halde gene üşüyorum. Amma da soğuk. Buz gibi ortalık. Şeytan çarpsın ki soğuk. Ah odun çalabilseydim, yahut bir ormanı tutuşturabilseydim. Hey Yarabbi şeytanın da üşümesi pek garip bir şey oluyor. Odun çalsam, orman yaksam, çalsam.. (Üşür.)

1. TABİAT BİLGİNİ, *ot toplıyarak gelir.*– Gerçekten buralarda pek az bitki çeşidi var Linnaus, Yussieu... Aman Yarabbi, o yatan da kim? Bir ölü, besbelli donmuş biri. Ama acaip doğrusu... Eğer mucize denen bir şey varsa, bu bir mucize. Bugün ağustosun ikisi. Gökte güneş kurşun gibi ateş saçıyor. Hayatımda bundan daha sıcak bir gün hatırlamıyorum. Bu adam da, akıllı insanların koyduğu kurallara, müşahedelere karşı donmak cüretinde, donmak cesaretinde bulunuyor. Hayır, bu olamaz, katiyen olamaz. Hele bir gözlüğümü takayım. (Gözlüğünü takar.) Acaip, acaip, gözlüğümü de taktım, ama herif gene kaskatı yatıyor. Allah Allah, onu meslektaşlarıma götüreyim. (Şeytanı yakasından tutar, sürükler.)

III. SAHNE

Köşkte bir salon, Şeytan bir masanın üzerine uzatılmıştır. Dört tabiat bilgini etrafındadır.

I. TABİAT BİLGİNİ.– Siz de takdir edersiniz ki efendiler, tuhaf bir ölüm karşısındayız.

II. TABİAT BİLGİNİ.– Evet! Yalnız kürkler o kadar sıkı sıkı düğümlenmiş ki, dünyayı dolaşan ünlü şeytan Cook bile çözemez.

I. TABİTA BİLGİNİ.– Kabul ediniz ki bu bir insandır.

III. TABİAT BİLGİNİ.– Tabii, beş parmağı var, kuyruğu da yok.

IV. TABİAT BİLGİNİ.– Burada çözmek istediğimiz mesele, bunun nasıl bir insan olduğudur.

I. TABİAT BİLGİNİ.– Doğru. Bu işte ne kadar dikkatli davransak gene az. Hava çok aydınlık olduğu halde gene de bir mum yaksak fena olmaz sanırım.

III. TABİAT BİLGİNİ.– Çok doğru buyurdunuz.

(Mum yakarlar, Şeytanın uzandığı masaya ilişirler. Dördü de inceden inceye Şeytanı tetkik eder.)

I. TABİAT BİLGİNİ.– Efendiler, bu muammalı cesedin ne olduğunu şimdi daha iyi anlıyorum, umut ederim ki aldanmıyorum da. Şu yukarı kalkık buruna, şu geniş, kocaman ağzı örten dudaklara bakınız. Şu çehredeki ilâhî kalabalığın taklit edilemez çizgilerine bakınız. Şu anda günümüzün tenkidcilerinden birinin, hattâ gerçek bir tenkidcinin önümüzde yatmakta olduğundan artık şüphe edemezsiniz.

II. TABİAT BİLGİNİ.– Sayın meslektaşım, bendeniz mutalaalarınıza büsbütün katılamayacağım. Günümüzün tenkidcilerinin, hele tiyatro tenkidcilerinin kaba olmaktan çok basit oluşlarından vazgeçelim, bu ölü çehrede bize saymak lûtfunda bulunduğunuz şeylerden hiçbirini görmüyorum. Tam tersi, bu çehrede genç kızlara has bir şey müşahede ediyorum. Bakınız gür, kapalı kirpikler zarif, kadınca bir hicap ifade ediyor. Kirpikler bakışlarını örtüyor, kalkık diye vasıflandırdığınız burun daha çok sararıp solan âşıklarına öpmek için kocaman bir yer bıraksın diye neza-

keten yukarı kıvrılmış olsa gerek. Ne ise şayet müşahedelerim beni aldatmıyorsa, bu donmuş insan bir rahip kızıdır.

III. TABİAT BİLGİNİ.– İtiraf edeyim ki bayım, müşahedeleriniz bana biraz mübalâgalı geldi. Bana kalırsa o şeytandır.

I., II. TABİAT BİLGİNİ.– Buna bence imkân yok. Çünkü şeytan bizim sisteme girmez.

IV. TABİAT BİLGİNİ.– Çekişmelerinizi bir yana bırakınız kıymetli meslektaşlarım. Şimdi sıra bana geldi. Ben de düşündüklerimi söyleyeceğim. Bahse girerim ki ne söylesem hemen kabul edeceksiniz. Şu çehrenin her zerresinden fışkıran şu muazzam çirkinliğe bakınız. Böyle bir ucube, Alman kadın yazarları olmasaydı, yeryüzünde asla mevcut olamıyacaktı, bunu takdir edersiniz, değil mi?

TABİAT BİLGİNLERİ, hep bir ağızdan.– Doğru, bu bir Alman kadın yazarıdır. İsabetli kanıtlarınız önünde hürmetle eğiliriz.

IV. TABİAT BİLGİNİ.– Sağolun meslektaşlarım. Ama ne oluyor? Mumu burnuna tuttuğumuzdan beri ölünün kımıldamağa başladığını görmüyor musunuz? İşte bakınız, parmakları seyriyor, işte başını kımıldattı, işte gözlerini açıyor. Bu kadın yaşıyor.

ŞEYTAN, doğruldu.– Nerdeyim? Uvvv, hâlâ üşüyorum. (Tabiat Bilginlerine.) Rica ederim efendiler şu pencereleri kapatınız. Hava cereyanına dayanamam.

I. TABİAT BİLGİNİ pencereyi kapatırken.– Herhalde ciğerleriniz zayıf?

ŞEYTAN, masadan yere tutunarak iner.– Her vakit değil. İyice yanmış bir sobanın içinde olursam, değil.

II. TABİAT BİLGİNİ.– Ne, siz iyi yanmış sobanın içine mi girersiniz?

ŞEYTAN.– Evet, ara sıra girerim.

III. TABİAT BİLGİNİ.– Garip bir huy doğrusu. (Yazar.)

IV. TABİAT BİLGİNİ.– Madam, siz bir yazar değil misiniz?

ŞEYTAN.– Bir yazar mı? Bu da ne demek? Onların hallerine şeytanlar acısın. Allah ben şeytanı da, sanki şeytan onlarmış gibi şerlerinden korusun.

TABİAT BİLGİNLERİ, hep bir ağızdan.– Ne? Demek siz şeytansı-

nız. Şeytan ha? (Kaçmak isterler.)

ŞEYTAN, kendi kendine.– Artık zorlu bir yalan uydurmanın tam sırası. (Yüksek sesle.) Efendiler, efendiler, nereye kaçıyorsunuz. Müsterih olun, ismim üstüne yaptığım oyuna kanıp da kaçmayınız. (Tabiat bilginleri dönerler.) Adım Şeytan, hakikatte şeytan değilim.

I. TABİAT BİLGİNİ.– O halde kiminle müşerref oluyoruz?

ŞEYTAN.– Theophil Christan Teufel'le. Dük hazretlerinin emrinde Canonikus'um. Hıristiyanlığın Yahudiler arasında yayılmasına çalışan bir kurumda fahri üyeyim. Papanın sivil liyakat madalyasını taşıyorum. Geçenlerde, Orta Çağda, bir sürü ayaktakımının ebedi bir korku ile gözlerini yıldırdığım için Papa tarafından bu madalya ile taltif edilmiştim.

IV. – TABİAT BİLGİNİ.– Şu halde siz çok yaşlısınız.

ŞEYTAN.– Yanılıyorsunuz, daha on bir yaşındayım.

III. TABİAT BİLGİNİ II. süne.– Bu, hayatımda gördüğüm yalancıların şahı.

II. TABİAT BİLGİNİ. III. sine.– Kadınların çok hoşuna gider herhalde.

(Şeytan gittikçe ışığa yaklaşır. elinde olmadan parmağını mumun alevine tutar.)

I. TABİAT BİLGİNİ.– Aman Yarabbi, ne yapıyorsunuz bay Canonikus? Parmağınızı aleve tutuyorsunuz.

ŞEYTAN, şaşkın bir halde parmağını çeker.– Ha, ben parmağımı ateşe tutmayı severim.

II. TABİAT BİLGİNİ.– Garip bir iptilâ. (Yazar.)

Çev.: Basir FEYZİOĞLU, Şahap İLTER

Edgar Allan Poe

(1809-1849)

Edgar Allan Poe, kısa ve çalkantılı hayatına yetkin bir şiir dünyasıyla gerçekten "olağanüstü" bir hikâye evrenini sığdırdı. Delirium tremens'den Boston kaldırımlarında ölen bu büyük hayalet, yeni dünyanın arka sokaklarına erkenden inmeyi başarabilmişti. Çağdaş Amerikan edebiyatının ona borcu büyüktür. Lacan onda "çözümleyici dehâ"nın tipik örneğini görmüştür. Başta Fellini olmak üzere birden fazla sinemacı öykülerini ekrana getirdi. Dilimize Melih Cevdet Anday, Memet Fuat, Tomris Uyar gibi usta kalemler tarafından çevrildi.

AMONTILLADO FIÇISI

Fortunato'nun binlerce hareketine katlanmışımdır, elimden geldiği kadar; ama onurumu kıracak sözler söylemeye kalktığını görünce, intikam almaya and ettim. Sizler, benim ruhumu bu kadar iyi kavramış olan sizler, onun karşısına geçip açıkça meydan okumamış olduğumu anlamışsınızdır. *Ta sonunda* intikam alacaktım; bu kararım kesindi – kesinliği biraz da herhangi bir tehlikeyi göze almak istememden geliyordu. Sadece cezalandırmak yetmezdi, kendime bir suç yüklemeden cezalandırmalıydım. Bir yanlışın düzeltilmiş sayılması için onu düzeltene bir kötülük gelmemiş olması gerekir. Sonra bir de yanlışı yapan, yanlışı düzeltmekte olanın kendinden intikam aldığını anlamazsa, o yanlış düzeltilmiş sayılmaz.

Şu iyice anlaşılmalıdır ki, ne sözlerimle, ne de hareketimle, Fortunato'nun iyi niyetimden kuşkulanmasına neden olacak bir durum yaratmadım. Eskisi gibi yüzüne gülmeye devam ettim, onu nasıl boğazlayacağımı düşünerek gülmekte olduğumun farkına varmadı.

Onun da zayıf bir noktası vardı – bu Fortunato'nun – gerçi öbür bakımlardan saygı beslenecek, belki korkulacak bir adamdı, ama zayıf bir noktası vardı. Şaraptan anladığını söylerdi, gururlanırdı

bununla. Gerçekten sanatçı ruhu taşıyan İtalyanlar pek azdır. Çoğu zaman güzel şeyler karşısındaki coşkunlukları gidişe uymak, fırsatları kaçırmamak içindir – bile bile takınırlar o tavırları, İngiltere'den ya da Avusturya'dan gelen *milyonerleri* kandırmak için. Resimler, değerli taşlar alanında Fortunato da memleketlileri gibi bir şarlatandı – ama eski şaraplar konusunda içtendi. Bu konuda hani ben de ondan pek farklı değildim: İtalyan şarapları üzerine epeyce bilgim vardı, ne zaman fırsatını bulsam, bol bol satın alırdım.

Karanlık bastırmak üzereydi, karnaval mevsiminin çılgınlıklarla dolu akşamlarından biriydi; arkadaşımla karşılaştım. Bana aşırı bir sıcakkanlılıkla sokuldu, epeyce içmişti. Soytarı kılığındaydı. Her yanını sıkı sıkıya saran, çizgi çizgi, renk renk bir elbise giymişti, kafasındaki koni biçimi şapkada çıngıraklar vardı. Onu gördüğüme pek sevinmiştim, daha önce hiç elini o kadar candan sıktığımı hatırlamıyorum.

"Sevgili Fortunato," dedim, "ne büyük talih sana rastlamam. Bugün ne kadar iyi görünüyorsun! Bir fıçı şarap geçti elime, Amontillado diye sürdüler, benim kuşkum var doğrusu."

"Nasıl?" dedi. "Amontillado? Bir fıçı? Olamaz! Hem de böyle karnaval ortasında!"

"Benim kuşkum var doğrusu," diye tekrarladım, "üstelik sana sormadan, bir Amontillado fıçısına verilecek parayı tamamı tamamına ödemek budalalağını da gösterdim. Sen yoktun ortalarda, bir başkasına kaptırırım diye korktum."

"Amontillado!"

"Benim kuşkum var doğrusu."

"Amontillado!"

"Bu kuşkudan kurtulmak istiyorum."

"Amontillado!"

"Senin işin vardır diye, Luchesi'ye gidiyorum. Şaraptan anlayan biri varsa, o da Luchesi'dir. Söyler bana–"

"Luchesi, Amontillado'yu Sherry'den bile ayıramaz."

"Gene de bazı budalalar onun bu alanda senden aşağı olmadığını söylüyorlar."

"Haydi gidelim."

"Nereye?"

"Sizin mahzene."

"Dostum, hayır, *senin iyiliğinden yararlanmak istemem.* İşin olduğu belli. Luchesi –"

"Hiçbir işim yok; – haydi gel."

"Dostum, hayır. İşinin olup olmamasını bırak bir yana, bakıyorum da sen iyice soğuk almışsın. Mahzenlerin rutubeti dayanılacak gibi değil. Duvarlar bütün pamuk pamuk olmuş; güherçile içinde."

"Olsun, gene de gidelim, haydi. Bir şeyim yok benim. Amontillado! Seni kandırmış olacaklar. Luchesi'ye gelince, o Sherry'yi Amontillado'dan ayıramaz."

Fortunato bunları söyleyerek koluma yapıştı. Kara ipekten bir maske takıp bir pelerine iyice sarındım, beni köşküme doğru koşturmasına göz yumdum.

Hizmetçiler evde değildi; karnaval mevsimi onuruna eğlenmek için sıvışmışlardı. Sabah olmadan eve dönmeyeceğimi söylemiştim onlara, sakın bir yere ayrılmayın diye de kesin emirler vermiştim. Bu emirlerin işe yarayamayacağını, ben daha arkamı döner dönmez hepsinin birden ortadan yok olacaklarını biliyordum.

Duvardaki yuvalarından iki meşale çıkarıp birini Fortunato'ya verdim; iç içe odalardan eğilerek geçip mahzene giden kemerli geçide geldik. Döne döne inen yüksek bir merdivene girerken, ona dikkatli olmasını yalvardım. Sonunda merdivenin altına vardık ve Montresor'lerin mezarlarının ıslak toprağı üzerinde yan yana durduk.

Arkadaşımın adımları kararsızdı, şapkasındaki çıngıraklar, o yürüdükçe çın çın ötüyordu.

"Fıçı?" dedi.

"Daha ilerde," dedim, "ama önce şu mahzenin duvarlarında parıldayan beyaz örgülere bir bak."

Bana döndü, *sarhoşluğun gözyaşlarını damıtmış olan buğulu bakışlarını* gözlerimin içine dikti.

"Güherçile mi?" diye sordu sonunda.

"Güherçile," diye cevap verdim. "Ne zamandan beri öksürüyorsun böyle?"

"Öhö! öhö! öhö! – öhö! öhö! öhö! – öhö! öhö! öhö! – öhö! öhö! öhö! – öhö! öhö! öhö"

Zavallı arkadaşım dakikalarca bir türlü cevap veremedi bana.

"Bir şey değil," dedi sonunda.

"Gel" dedim, kararını vermiş bir adam tavrı takınmıştım, "geri dönelim; senin sağlığın çok daha değerli. Zengin, her yerde saygı gören, beğenilen, sevilen bir insansın; mutlusun, ben de öyleydim bir zamanlar. Aranacak, özlenecek bir adamsın. Kendim için olsa aldırmam bile. Geri dönelim; hastalanacaksın, böyle bir şeye neden olmak istemem. Hem, Luchesi var –"

"Yeter," dedi, "öksürüğüme bakma, bir şeyim yok; öldürmez beni. Öyle öksürükle ölmem ben."

"Doğru – doğru," diye cevap verdim, "inan bana, seni boşu boşuna korkutmak niyetiyle söylemedim bunları; ama gerekli önlemleri de almalısın. Şu Medoc şarabından çekersek birer tane, rutubete karşı korur bizi."

Bunu söylerken toprağın üzerine uzunlamasına sıralanmış şişelerden birini alıp boynunu kırıverdim.

"İç," diyerek ona uzattım şarabı.

İstekli bir susuzlukla şişeyi dudaklarına götürdü. İçmeden önce durup dostça bir selam verdi bana, başındaki çıngıraklar çın çın öttü.

"Şerefe," dedi. "çevremizde son uykularını uyuyan şu ölülerin şerefine içiyorum."

"Ben de senin uzun yıllar yaşamana."

Gene kolumu tuttu, ilerledik.

"Bu mahzen," dedi, "ne kadar geniş."

"Montresor'ler," diye cevap verdim, "büyük bir aileydi, sayıca da pek çoktular."

"Armanızı unuttum."

"Mavi bir tarlada, kocaman, altın rengi bir insan ayağı; ayak kızgın bir yılanı eziyor, yılan dişlerini topuğa geçirmiş."

"Ya onur tümceniz?"

"*Nemo me impune lacessit.*"

"Güzel!" dedi.

Şarap gözlerinde parıldadı, çıngıraklar çın çın öttü. Medoc beni de ısıtmıştı. İçleri kemik yığılı duvarlar boyunca, boy boy fıçıların arasından, mezarların ta en iç köşelerine doğru yürüdük. Gene durdum, bu kez Fortunato'nun kolunu dirseğinin üst yanından kavrayacak kadar ileri gittim.

"Güherçile!" dedim, "bak, gittikçe artıyor. Tavandan yosun gibi sarkıyor. Irmağın yatağından daha aşağıdayız. Islaklık, damla damla, kemiklerin arasında dolaşıyor. Gel, iş işten geçmeden geri dönelim. Öksürüğün –"

"Bir şey değil," değil, "haydi yürü. Ama önce şu Medoc şarabından bir daha içelim."

Ona bir De Grâve şişesi kırıp uzattım. bir dikişte boşalttı. Gözleri hırçın bir ışıkla yandı. Güldü, şişeyi havaya fırlatıp ne olduğunu anlayamadığım bir hareket yaptı.

Şaşkın şaşkın baktım ona. Hareketi tekrar etti – tuhaf bir şey yapıyordu.

"Anlayamıyorsun?" dedi.

"Hayır," diye cevap verdim.

"Öyleyse sen biraderlerden değilsin."

"Nasıl?"

"Mason değilsin."

"Evet, evet onlardanım." dedim, "evet, evet"

"Sen? Olamaz! Mason?"

"Mason ya," diye cevap verdim.

"İşaretini yap öyleyse," dedi.

"İşte işaretim," dedim, pelerinimin altından bir mala çıkardım.

"Alay ediyorsun," diye bağırarak birkaç adım geri sıçradı. "Haydi, haydi şu Amontillado'ya gidelim."

"Öyle olsun," dedim, malayı pelerinimin altına sokarak ona gene kolumu uzattım. Ağırlığını vererek yaslandı. Amontillado'yu araya araya yolumuza devam ettik. Bir sıra alçak kemerin altından geçtik, aşağı doğru indik, yürüdük, gene aşağı doğru indik, derin bir mahzen odasına geldik, havası pek kötüydü buranın, öyle ki, meşalelerin alevleri bile sindi.

Onun da öbür ucunda daha dar bir oda vardı. Duvarları, Pa-

ris'in büyük mezarlarında olduğu gibi, tavana kadar yükselen, üst üste yığılmış insan kalıntılarıyla örtülüymüş. Gene de öyleydi üç yanı, dördüncü duvardaki kemikler ise yere indirilmiş, bir noktada büyücek bir küme yaparak toprağın üstüne gelişigüzel saçılmıştı. Kemiklerin yerlerinden oynatılmasıyla ortaya çıkmış olan duvarda bir iç hücre daha gördük, derinliği aşağı yukarı bir buçuk, eni bir, yüksekliği de iki iki buçuk metre kadardı. Belli bir iş için hazırlanmışa benziyordu; duvardaki mezarların tavanlarını tutan iki büyük desteğin arasında bir boşluk gibiydi; arkasını da gene o mezarları çevreleyen granit duvarlardan biri kapatmaktaydı.

Fortunato elindeki alevsiz meşaleyi yukarı kaldırarak oyuğun derinliğini görmeye çalıştı, ama boşuna. Zayıf ışık onun sonunu göstermedi bize.

"Yürü," dedim. "Amortillado bunun içinde. Luchesi'ye gelince –"

"Mankafanın biridir o," diye sözümü kesti, bu arada adımını da atmıştı, hemen arkasına takıldım. Bir anda oyuğun sonuna varmış, kayayla burun buruna gelmişti, ilerleyemediğini görünce aptalca bir şaşkınlık içinde kalakaldı. Bir an daha geçti geçmedi granite zincirleyiverdim onu. Oyuğun sonundaki düz duvarda, yatay olarak birbirinden aşağı yukarı yetmiş santim uzaklıkta iki demir halka vardı. Bunlardan birine kısa bir zincir, öbürüne de bir asma kilit takılmıştı. Zinciri onun beline dolayıp kilidi vurmak birkaç saniyelik bir işti. Karşı koyamayacak kadar büyük bir şaşkınlık içindeydi. Anahtarı çekip alarak oyuktan çıktım.

"Elini duvara sür de bak," dedim, "her yan güherçile içinde. Çok rutubet var doğrusu. Bir kere daha *yalvarıyorum* geri dönmen için. Hayır mı? Öyleyse seni bırakıp ayrılmam gerek. Ama önce elimden gelen her türlü özeni göstermeliyim."

"Amontillado!" diye bağırdı ansızın; daha şaşkınlığı geçmemişti.

"Doğru," diye cevap verdim, "Amontillado."

Bu kelimeleri söylerken, biraz önce andığım o kemik yığınının içinde çalışmaya başlamıştım. Kemikleri eşeleyip sağa sola fırlattım, altlarından bir miktar harç ile yapı taşları çıktı. Bu maddeleri kullanarak malamla oyuğun önüne bir duvar örmeye giriştim.

Duvarın birinci sırasını bitirmiştim ki Fortunato'nun iyiden iyiye ayılmış olduğunu gördüm. Bunun ilk işareti oyuğun derinliğinden doğru gelen inilti gibi bir sesti. Sarhoş bir adamın iniltisi *değildi* bu. Sonra uzun bir sessizlik oldu. İkinci sırayı çıktım, üçüncüyü, dördüncüyü çıktım; o sırada zincirin şiddetle sarsıldığını duydum. Bu zincir sesi birkaç dakika devam etti, o arada, ben de işimi bırakıp kemiklerin üstüne oturdum, tadını çıkara çıkara dinledim onu. Sonunda bu *şıkırtı* durulunca malayı tekrar elime alıp hiç ara vermeden beşinci, altıncı, yedinci sıraları bitiriverdim. Duvarın yüksekliği göğsüme yaklaşmıştı. Gene durdum, meşaleyi kaldırıp aralığa tuttum, içerdeki biçimin üzerine birkaç zayıf ışık çizgisi düştü.

Zincire vurulu insan biçiminin boğazından birbiri ardınca fışkıran yüksek, tiz çığlıklar sanki beni geri itti. Bir an duraladım – titredim. Kılıcımı çekip oyuğa doğru bir davrandım, ama birden aklım başıma geldi, kendimi toparladım. Elimi mezarların sağlam taşlarına dayadım, durulmuştum. Yeniden duvara yaklaştım. Onun yaygarasına, bağırışlarına karşılık vermeye başladım. O bağırdı, ben bağırdım – yardım ettim ona – onunkilerden daha uzun süren daha güçlü olan çığlıklar attım. Ben böyle yapınca, yaygaracının sesi kesildi.

Gece yarısı olmuştu, işim sona ermek üzereydi. Sekizinci, dokuzuncu, onuncu sıraları da tamamlamıştım. On birinci, sonuncu sıranın da bir bölümünü bitirmiştim; yerine yerleştirilip sıvanacak bir tek taş kalmıştı. Onu kaldırmaya çalışıyordum; kaldırıp yarı yarıya yerine soktum. Ama tam o sırada oyuğun içinden sinsi bir kahkaha yükseldi, saçlarım dimdik oldu. Bunun arkasından insanı acındıran bir ses duyuldu, soylu Fortunato'nun sesine hiç benzemiyordu. Şunları söyledi:

"Ha! ha! ha! – he! he! – ne güzel bir şaka doğrusu – eşi bulunmaz bir şaka. Köşke gidince kahkahalarla güleceğiz buna – he! he! he! – hem şarap içer, hem güleriz – he! he! he!"

"Amontillado!" dedim.

"He! he! he! – he! he! he! – evet, Amontillado. Ama geç olmuyor mu? Bizi beklemezler mi köşkte. Lady Fortunato ile ötekiler? Haydi gidelim artık."

"Evet," dedim, "haydi gidelim artık."

"Tanrı aşkına, Montresor!"

"Evet," dedim, "Tanrı aşkına!"

Ama bu kelimelere bir cevap gelmesini boşuna bekledim. Sabrım tükendi. Yüksek sesle bağırdım:

"Fortunato!"

Cevap yok. Bir daha bağırdım:

"Fortunato!"

Gene cevap yok. Delikten bir meşale sokup içeri baktım. Buna karşılık sadece çın çın öten çıngırakların sesi geldi. Yüreğim sıkışmaya başladı – mezarlardaki rutubet yüzünden. İşimi sona erdirmek için acele ediyordum. Son taşı da yerine yerleştirip sıvadım. Yeni duvarın önüne kemiklerden yapılma eski duvarı ördüm. Elli yıldır insan eli dokunmadı onlara, *In pace requiescat!*

Çev.: Memet FUAT

Charles Dickens

(1812-1870)

Kara Mizaha yatkınlığı, bu eğilimin gerçekçi anlayışın temsilcilerinde de görülebileceğini kanıtlıyor. Ancak, bu metinlerin, yazarın gençlik yıllarına ait olduğunu belirtmekte yarar var.

PICKWICK CLUB'den

"Herkes için böylesi daha iyi olacaktı - okulu ateşe veren küçük kızın dediği gibi."

"Olması gerekirdi, oldu - uşağıyla evlenen pimpirik kadının dediği gibi."

"İşte şimdi biraz kendimize gelmişe benziyoruz - şaşı bakan oğlunun kafasını kesen babanın dediği gibi."

"Bir dahaki sefere daha da iyi olacak - büyük babasının boğazını kesip küçük kardeşini suda boğan küçük kızın dediği gibi."

"Yalnızca doğanın işini kolaylaştırdım - burnu biraz fazla kanayan çocuğun ölümü üzerine annesiyle konuşan doktorun dediği gibi."

Sören Kierkegaard

(1813-1855)

Danimarkalı düşünür Sören Kierkegaard için felsefenin temeli Shakespeare'den aldığı bir mottoya dayanır: "İyi bir infazı kötü bir evliliğe yeğ tutarım." Çağımızın varoluşçu felsefeleri tarafından yol açıcı sayılan Kierkegaard "Seçenek", "Ayartıcının Günlüğü", "Korku ve Titreme", "Felsefi Kırıntılar" gibi kitapları ve günlüğüyle aynı zamanda büyük bir üslûpçu olarak görülmüştür. Metafizik geleneğin son halkasında Hegel'in karşı kutbu sayılır.

YA – YA DA
BİR EKSTATİK SÖYLEV

Evlen, pişman olursun; evlenme, ondan da pişman olursun; evlen ya da evlenme, ikisinden de pişman olursun; ya evlenirsin ya da evlenmezsin, ikisinden de pişmansın. Dünyanın çılgınlıklarına gül, pişman olursun; ağla, ondan da pişman olursun; dünyanın çılgınlıklarına gül ya da ağla, ikisinden de pişman olursun; dünyanın çılgınlıklarına ya gülersin ya da ağlarsın, ikisinden de pişmansın. Bir kıza güven, pişman olursun; güvenme, ondan da pişman olursun; bir kıza güven ya da güvenme, ikisinden de pişman olursun; bir kıza ya güvenirsin ya da güvenmezsin, ikisinden de pişmansın. Kendini as, pişman olursun; kendini ya asarsın ya da asmazsın, ikisinden de pişmansın, İşte Baylar, size her türlü yaşam bilgeliğinin özü. Ben, Spinoza'nın dediği gibi herşeye yalnızca belirli anlarda **aeterno modo** bakıyor değilim, sürekli **aeterno modo** yaşıyorum. Başkaları da, bunlardan birini ya da öbürünü yapıp karşıtlığı birleştirdiklerinde ya da dolayladıklarında, kendilerinin öyle yaşadıklarını sanırlar, oysa bu bir yanılgı; çünkü sahici bengilik ya/ya da'nın ardında değil önünde uzanır. Onların bengiliği de bu yüzden acı dolu bir anlar dizisi olur, çünkü çifte bir pişmanlık yer bitirir onları. Benim bilgeliğimi ise kavraması kolay; çünkü tek bir temel ilkem var, bu ilkenin de kendisinden bile yola çıkmıyorum.

Ya/ya da'daki peşpeşelik diyalektiği ile burada sözü edilen bengi diyalektiği birbirinden ayırmak gerek. Temel ilkemden yola çıkmadığımı söylediğimde, buradaki karşıtlık, bir ötesine-geçmenin karşıtlığı değildir, yalnızca ilkemin kendisinin olumsuzlamalı dilegetirilişidir, ki bu dilegetiriş aracılığıyla ilkem kendisini hem yola çıkmanın hem de yola çıkmamanın karşıtı olarak kavrar. İlkemden yola çıkmıyorum; çünkü çıksam, pişman olurum, çıkmasam ondan da pişman olurum. Bu yüzden, saygıdeğer dinleyenlerimden birine ya da ötekine, söylediklerimde birşeyler varmış gibi gelirse, yalnızca, felsefeye yatkın bir kafası olmadığını kanıtlamış olur; söylenenlerde bir ilerleme varmış gibi gelirse ona, aynı şeyi kanıtlamış olur. Buna karşılık, ben hiçbir devinimde bulunmadığım halde beni izleyebilen dinleyenler için, bu felsefenin kendi içinde kalmasını, kendisinden daha yüksek bir felsefe de kabul etmemesini sağlayan bengi hakikatı açıklayacağım şimdi: İlkemden yola çıksaydım, bir daha duramazdım; çünkü durmasaydım, pişman olurdum, dursaydım da, yine pişman olurdum, vb. Oysa, hiçbir zaman yola çıkmadığıma göre, her zaman durabilirim; benim bengi yürüyüşüm, bengi duruşumdur. Deneyim gösteriyor ki, felsefe için, başlamak hiç de öyle zor bir şey değil. Tam tersine; felsefe bir hiçle başlar, böylece de her zaman başlayabilir. Öte yandan felsefeye ve filozoflara zor gelen, durmaktır. Ben ise bu zorluğun da üstesinden geliyorum; biri, şimdi dursam, gerçekten durduğumu sanırsa, hiç kuramsal yeteneği olmadığını kanıtlar. Çünkü, durmam şimdi değildir; daha başladığımda zaten durmuştum. Benim felsefemin, bu yüzden, övgüye değer bir özelliği şu: kısadır, karşı da çıkılamazdır; çünkü biri bana karşı çıkmaya kalkışırsa, onu deli sayma hakkını veriyor bana. Filozof, öyleyse, sürekli **aeterno modo** yaşar, bengilik için yaşadığı da kutlu Sintenus gibi bir-iki saat değildir.

Niye Nyboder'de doğmadım sanki, niye küçük çocukken ölmedim? Babam beni küçük bir sandukaya yerleştirir, sandukayı koltuğunun altına alır, bir Pazar sabahı beni mezara götürür, üzerime toprak atar, yarı duyulur bir sesle de yalnız kendi anladığı bir-iki söz söylerdi başımda. Küçük çocukların Elysium'da, erken öldüklerinden dolayı ağladıkları, ancak mutlu eskilerin aklına gelebile-

cek bir düşünce.

Hiçbirzaman neşeli olmadım; oysa, sanki neşe benim peşimden koşuyormuş gibiydi hep, sanki başkalarına görünmeden, ama benim gördüğüm, neşenin hafif cinleri çevremde dansediyorlarmış gibi, gözleri sevinçten pırıl pırıl parlayarak. Böyle, bir tanrı gibi mutlu ve neşeli, insanların önünden geçince, onlar da benim mutluluğumu kıskanınca, gülerim; çünkü horgörürüm insanları, acısını da çıkarırım bunun onlardan. Bir insana haksızlık etmek istemem hiç; ama bana yaklaşan her insana, haksızlığa uğradığı, aşağılandığı izlenimini vermişimdir. Sonra da, başkalarının, sadakatlerinden, dürüstlüklerinden dolayı övüldüklerini işitince, gülerim; çünkü horgörürüm insanları, acısını da çıkarırım bunun onlardan. Yüreğim hiçbir zaman başka bir insana karşı katı değildir, ama, her seferinde, tam da en derinden heyecanlandığımda, yüreğimin kapandığı ve her türlü duyguya yabancılaştığı izlenimini vermişimdir. Sonra da, başkalarının, iyi yürekliliklerinden dolayı övüldüklerini işitince, derin, zengin duygularından dolayı sevildiklerini görünce, gülerim; çünkü horgörürüm insanları, acısını da çıkarırım bunun onlardan. Kendimin de, lanetlendiğimi, aşağılandığımı, soğukluğum ve kalpsizliğim yüzünden nefret edildiğimi görünce; gülerim, öfkem de doyuma ulaşır. Çünkü, iyi insanlar beni gerçekten haksız olma, gerçekten haksızlık etme durumuna getirebilselerdi – işte o zaman yiterdim ben de.

Bu benim mutsuzluğum; hep bir Helâk Meleği yürüyor yanımda, ve benim de, kanla işaret koyduğum kapılar, onun esirgemesi için seçtiklerimin kapıları değil, hayır, onun tam da içeriye girmekte olduğu kapılar – çünkü ancak anıların sevgisi mutludur.

Şarap artık yüreğimi neşelendirmiyor; azı, hüzünlü yapıyor, çoğu – üzüntülü. Ruhum bitkin ve güçsüz, boşuna vurup duruyorum haz mahmuzlarıyla sağrılarına, artık hali kalmamış, o görkemli zıplayışıyla yükselemiyor. Bütün sanrılarımı yitirdim. Boşuna uğraşıp duruyorum kendimi neşenin sonsuzluğuna bırakıp koyuvermeğe, beni taşıyamıyor, ya da daha doğrusu, ben kendimi taşıyamıyorum. Bir zamanlar, yalnızca gözünü kırpsa, yükseliverirdim, hafif ve sağlıklı ve dinç. Ormanda rahvan giderken, öyle olurdu ki,

uçuyormuşum gibi gelirdi; şimdiyse, at yere düştü düşecek, ayak sürüyor, benim de bir yere varacağım yok. Yalnızım, yavaş yavaş yalnız hale geldim; terkedildim, ama insanlarca değil, bu bana acı vermezdi; neşenin mutlu cinlerince terkedildim – çevremde sayısız halkalar oluştururlar, heryerde önüme tanıdıkları çıkarırlar, heryerde bana bir fırsat gösterirlerdi. Nasıl sarhoş bir adam gençliğinin pırıltılarını çevresine toplarsa, onlar da, neşenin perileri, benim çevremde toplaşırlar, ve kahkahalarım onlar için geçerli olurdu. Ruhum olanağı yitirdi. Kendim için birşey dileyecek olsam, bu, zenginlik ya da güç değil, olanağın tutkusu; heryerde, bengi genç, bengi ateşli, olanağı gören göz olurdu. Haz, düş kırıklığına uğratır, olanak ise uğratmaz. Hem hangi şarap öylesine cıvıl cıvıl, öylesine buram buram, öylesine kendinden geçicidir ki!

Güneşin ışınlarının ulaşmadığı yere, sesler ulaşır gene de. Odam karanlık ve kasvetli, yüksek bir duvar günışığını uzağımda tutuyor. Komşu avluda olmalı, her halde gezgin bir çalgıcı. Ne çalgısı bu acaba? Flüt mü?.. işittiğim ne? – Don Juan'dan menuett. Taşıyın beni, alıp götürün uzaklara, siz ey zengin, güçlü sesler, kızların çevresine, dansın hazzına. – Eczacı havanını döver, kız tenceresini karıştırır, seyis atını nallar, nallar döşeme taşlarında çınlar; yalnızca benim için geçerli bu sesler, yalnızca bana göz kırpıyorlar. Sağolun, her kimseniz varolun! Ruhum öylesine zengin, öylesine sağlıklı, neşeyle öylesine sarhoş.

Som balığı kendi başına ve kendi içinde, pek lezzetli bir yiyecektir. Ama fazla yenince, sağlığı bozar, çünkü gaz yapan bir yiyecektir. Bu yüzden, bir seferinde Hamburg'da bol miktarda som yakalanınca, polis, efendilerin hizmetçilerine haftada ancak bir kez som balığı vermelerini buyurdu. Keşke benzer bir polis genelgesi duygusallık için de çıkarılsa.

Acım şatomdur benim, bir kartal yuvası gibi, yüksekte, dağların doruklarında, bulutların içinde durur; kimse saldıramaz ona. Oradan havalanıp gerçekliğe iner, avımı avlarım, ama aşağıda kalmam hiç, avımı yuvama taşırım; avım da, şatomda dokuduğum halılara işlediğim tasarımlardır. Bir ölü gibi yaşarım orada. Bütün yaşanmışları, anımsamanın bengiliği için, unutma suyunda vaftiz ede-

rim. Sonlu ve rastlantısal ne varsa, unutulur, silinir. Derken, ben de yaşlı, moruklamış bir adam olarak, düşünce dolu, orada oturur, ve kısık bir sesle, neredeyse fısıldayarak, tasarımları anlatırım, yanımda da bir çocuk oturur ve beni dinler, halbuki her şeyi, ben daha anlatmadan, anımsıyordur.

Güneş odamda pek güzel, sevgiyle pırıldıyor; yanımdaki pencere açık; sokakta her şey dingin, bir Pazar öğle saati; komşu avlulardan birinde, bir pencerenin önündeki kırlangıcın kanat çırpışını işitiyorum, o güzel kızın oturduğu odanın penceresi önünde; daha öteden, uzak bir sokakta yengeç satan bir adamın sesini işitiyorum; hava öylesine ılık, halbuki bütün şehir ölmüş gibi. – Derken gençliğimi ve ilk sevgimi düşünüyorum – daha hâlâ özlem duyabildiğim zamanları; şimdiyse, artık yalnızca ilk özlemimi özlüyorum. Gençlik nedir? Bir düş. Sevgi nedir? O düşün içeriği.

Başıma harika birşey geldi. Göğün yedinci katına çıkmıştım. Orada bütün tanrılar toplanmış oturuyorlar. Özel bir lütufla, bana bir dilek dileme hakkı bahşedilmiş. "Ne dilersen" diyor Merkür, "dilersen gençlik ya da güzellik ya da güç ya da uzun bir ömür ya da en güzel kız ya da ıvır-zıvır sandığımızda bulunan birçok başka nefis şeyden birini dile, seç, ama yalnızca birini." Bir an kararsız kalıyorum, sonra şu sözlerle sesleniyorum tanrılara: "Saygıdeğer çağdaşlarım, tek birşey seçiyorum: gülenler hep benim yanımda olsunlar." Derken tanrılardan hiçbiri tek kelime söylemiyor, buna karşılık hep birden gülmeğe başlıyorlar. Bundan, dileğimin kabul edildiği sonucunu çıkarıyorum, ve görüyorum ki tanrılar, söyleyeceklerini pek ince bir biçimde dilegetirmeyi biliyorlar; yoksa, bana, ciddi ciddi, "Dileğin yerine gelecek" yanıtını vermeleri pek uygunsuz kaçardı.

Çevirenin Notu:

Kierkegaard'ın **Ya- Ya Da** adlı kitabı 1841-42 yıllarında yazılmış, 1843'te (yazarının kimliğini gizli tutan bir biçimde) yayınlamıştır. Burada sunduğumuz çeviri, H. Fauteck'in Almanca çevirisine (1960 Köln, 1975 München) dayanmaktadır. Metin, "Birinci Bölüm I" başlığını ve (Grekçe) **Diapsalmata** ("Aranağmeler") adını taşıyan bölümün, kitapla aynı başlığı taşıyan alt-bölümünü oluşturan parçadır; bundan sonra kitabın ana gövdesi başlar.

Aşağıda okumayı kolaylaştırıcı bazı notlar sunuyoruz:-

— Parçanın alt-başlığındaki **"ekstatik"**, hem "(dinsel heyecandan dolayı) kendinden geçmek" anlamına gelir, hem de, antik şiir yapılarında, bir ses tonunun kendi düzeni içinde uzatılması demektir.

— **"Evlen, pişman olursun..."** Deyim, antik felsefe tarihçisi Diogenes Leartius tarafından Sokrates'e atfedilir: Sokrates evliydi; Kierkegaard ise nişanını bozmuştu...

— **"aeterno modo"** Latince "ezeli-ebedi (bengi) tarzda" demektir; Spinoza'dan (**Ethica,** V.40.) alınmıştır.

— **"Felsefeye başlamak..."** Hegel'in **Mantık Bilimi**'ndeki, "Bilime Neyle Başlamak Gerekir" başlıklı bölüme gönderide bulunuyor.

— **"Sintenis"** Christan Friedrich Sintenis'in (1750-1820) **Bengilik için Yaşanan Saatlar** adlı anılar kitabına gönderide bulunuluyor.

— **"Nyboder"** "Hiçkimse Ülkesi."

— **"Elysium'da ağlayan çocuklar..."** : Vergilius'un **Aeneas** adlı destanında (VI, 429 vd.) "analarının göğsünden mezara" giden çocukların ruhları "cennet çayırları"nda ağlarlar.

— **"Helak Meleği"** **Eski Ahit**'te (**Çıkış,** 12, 23), Mısırlıları cezalandırmak isteyen Tanrı, onların 'ilk doğanları'nı boğduracaktır. Musa ve İsrael oğullarından, kesecekleri kurbanların kanlarıyla kapılarını işaretlemelerini ister; o zaman, "Helak Meleği" içeri girmeyecektir...

Çev.: Oruç ARUOBA

Charles Baudelaire

(1821-1867)

Charles Baudelaire, "Kötülük çiçekleri"yle geçen yüzyılın oturmuş toplumsal değerlerini en fazla zedeleyen şair oldu. Poe'nun öykülerini çevirdi, "dandy"liğin felsefesini yaptı, haşhaşa övgüler düzdü. XIX. yüzyılın önde gelen sanat eleştirmenlerinden biriydi. Şiiri bütün çağdaşlarımızı derinden etkilemiştir. Aşağıdaki düzyazı şiiri, bütünü Tahsin Yücel tarafından dilimize aktarılan "Paris Sıkıntısı"ndan alınmıştır. "Kötülük Çiçekleri"nde yeralan şiirlerden pek çoğu, başta Said Maden olmak üzere çeşitli şair ve çevirmenlerimizce dilimize aktarıldı. Baudelaire'in mektuplarından yapılmış oylumlu bir seçme de kitap olarak Türkçede çıkmıştır. Dünyası ve yapıtı üzerine Sartre, Eliot, Jakobson ve Lévi-Strauss başta olmak üzere yüzlerce yazar ve araştırmacı çözümleme yapmıştır.

KÖTÜ CAMCI

Kimi insanlar vardır, hep seyirci kalırlar, hiçbir eylemi gerçekleştiremezler, ama bazı bazı, bilinmedik, anlaşılmadık bir itki altında, kendilerine kendi kendilerinin bile yakıştırmayacakları bir çabuklukla, eyleme geçerler.

Kapıcısından üzücü bir haber almaktan korkup da içeri girmeyi göze alamadan bir saat boyunca kapı önünde korkak korkak dolaşan biri gibi, bir yıldır atılması gereken bir adımı atmaya ancak altı aydan sonra karar verip de birdenbire, yayından fırlamış bir okmuşçasına karşı konulmaz bir güçle eyleme atıldıklarını duyanlar gibi. Her şeyi bildiklerini ileri süren ahlakçılar ve hekimler, bu tembel, bu haz düşkünü ruhlara böyle çılgınca bir gücün böyle birdenbire nerden geldiğini, en basit, en gerekli şeyleri bile yapamazken, en saçma, hatta çoğu zaman en tehlikeli işleri yapmak için, belirli bir dakikada böyle fazladan bir gözüpekliği nerden bulduklarını açıklayamazlar.

Dostlarımdan biri, gelmiş geçmiş düşçülerin en zararsızı, bir gün bir ormanı ateşlemişti. Söylediğine bakılırsa, ormanın söylendiği kadar kolay tutuşup tutuşmadığını görmek istiyordu. Deney

on kez art arda başarısızlığa uğradı, ama on birincisinde fazlasıyla başarılı oldu.

Bir başkası, görmek için, öğrenmek için, alınyazısını denemek için, gücünü kendi kendine göstermek için, sıkıntının hazlarını tatmak için, bir zar atmış olmak için, yok yere, iş olsun diye, işsizlikten, bir barut fıçısının yanında sigara yakacaktır.

Sıkıntı ile düşten fışkıran bir tür güçtür bu; içlerinde rahatça böyle bir güç doğan kimseler de, dediğim gibi, yaratıkların en gevşekleri, en çok düş içinde yaşayanlarıdır.

Bir başkası, insanların bakışları karşısında bile gözlerini yere dikecek derecede, bir kahveye girmek için ya da denetmenlerini Minos'un, Eaque'ın, Rhadamanthe'ın tantanalı görünüşüne bürünmüş gibi gördüğü tiyatro bürosunun önünden geçmek için bütün zavallı istemini toplaması gerekecek derecede çekingen bir başkası, yanından geçen bir ihtiyarın boyuna atılacaktır birdenbire, şaşırmış kalabalık önünde coşkunlukla öpecektir onu.

Neden? Çünkü... çünkü bu yüz ona dayanılmaz derecede sevimli geliyordu da ondan mı? Belki de; ama nedenini kendisinin de bilmediğini düşünmek daha doğru olur.

Alaycı İfritlerin içimize sızıp da bize, biz farkında bile olmadan, en saçma isteklerini bile yerine getirttiklerine inanmamıza yol açan bu bunalımların, bu atılışların birçok kez kurbanı oldum ben.

Bir sabah somurtkan, kederliydim, boş durmaktan bitkin düşmüştüm, bana öyle geliyordu ki, büyük bir şey, parlak bir iş yapmaya doğru itilmiş bir durumda kalkmıştım; sonra pencereyi açtım, ne yazık!

(Dikkat buyurun, rica ederim, kimi kişilerde bir çalışmanın ya da bir düzenin değil de rasgele bir esintinin sonucu olan aldatmaca eğilimin, hekimlere göre isterik, hekimlerden biraz daha iyi düşünenlere göre şeytansı olan, bizi dirençsiz olarak bir sürü tehlikeli ve uygunsuz eylemlere doğru iten yaratılışta çok payı vardır.)

Sokakta gördüğüm ilk insan bir camcı oldu, tiz ve uyumsuz bağırtısı, Paris'in ağır, kirli havası içinden bana kadar yükseldi. Bu zavallı adama duyduğum, beklenmedik olduğu kadar da zorbaca kinin nerden geldiğini söylememe olanak yok.

"Hey! hey!" dedim, yukarı çıkmasını söyledim bağırarak. Bu arada, oda altıncı katta, merdiven de pek dar olduğundan, adamın yukarı çıkarken epey güçlük çekeceğini, kırılmaları işten bile olmayan mallarının oraya buraya takılacağını düşünüyor, bundan da epeyce keyif duyuyordum.

En sonunda göründü: Merakla gözden geçirdim bütün camları; sonra da: "Nasıl olur! renkli camlarınız yok mu?" dedim ona. "Pembe, kırmızı, mavi camlar? Sihirli camlar, cennet camları? Ne kadar düşüncesizsiniz! Yoksul semtlerde dolaşmaya kalkıyorsunuz, ama yaşamı güzel gösterecek camlarınız bile yok!" Sonra da hızla merdivene doğru ittim onu, homurdanarak sendeledi.

Balkona çıktım, küçük bir çiçek saksısı aldım elime, adam kapının önüne çıkınca, savaş aracımı diklemesine camlarının arka ucuna doğru bıraktım; çarpma sonunda kendisi de devrilince, bütün o zavallı, gezgin serveti sırtının altında kırıldı, yıldırım çarpmış bir kristal sarayın şangırtılı gürültüsü duyuldu.

Ben çılgınlığımla sarhoş olmuş, kızgın kızgın bağırıyordum ona: "Güzel yaşam! güzel yaşam!"

Bu sinirli şakalar tehlikesiz değildir, çoğu kez fazlasıyla pahalıya da mal olabilir. Ama bir saniyede erginin sonsuzluğuna kavuşmuşlar için, cehennem sonsuzluğunun sözü mü olur?

Çev.: Tahsin YÜCEL

Dostoyevski

(1821-1881)

Dostoyevski'nin "Yeraltından Notlar"ı, XIX. yüzyıl romanının en kasvetli atmosferini kurmuş olan yazarın belki de alayı en fazla ön plana çıkartmış yapıtıdır.

YERALTI

I

Ben hasta bir adamım... İçi hınçla dolu, gösterişsiz bir adamım ben. Sanıyorum, karaciğerimden hastayım. Doğrusu, ne hastağılımdan anladığım var, ne de neremin ağrıdığını biliyorum. Tıbba, hekimlere saygı duymakla birlikte, şimdiye dek tedavi olmadığım gibi, bundan sonra da öyle bir şey düşünmüyorum. Üstelik boş inançları olan bir insanım, hem de tıbba saygı duyacak kadar. (Oldukça iyi bir öğrenim gördüm, boş inançlara inanmamam gerekir, ama inanıyorum işte). Hayır, hayır salt hıncımdan tedavi olmak istemiyorum. Siz bunu anlayamazsınız. Ama ne ziyanı var, ben anlıyorum ya! Bu huysuzluğumla kime kötülük edeceğimi açıklamak elimde değil, bunu ben de bilmiyorum; bildiğim bir şey varsa, o da tedaviden kaçmakla hekimlere bir "zarar veremeyeceğim", olsa olsa bütün zararı kendi çekeceğimdir. Yine de hıncımdan tedavi olmuyorum! Karaciğerim, ağrıyormuş, varsın daha beter ağrısın!

Epeydir böyle yaşıyorum, belki yirmi yıldır. Şimdi kırkındayım. Eskiden çalışırdım, şimdi işi bıraktım. Ters bir memurdum. Kabalığımdan zevk alırdım. Rüşvet yemediğime göre, demek oluyor ki kendimde, kaba olma hakkını görüyor, bununla kendimi ödüllendiriyordum. (Kötü bir nükte, ama olsun, karalayamacağım. Yazarken güzel olacağını sanmıştım, şimdi bakıyorum da çirkin bir böbürlenmeden öteye geçememişim. Böyle olduğunu bile bile karalamayacağım işte!) Masama gelenlerin işini, dişlerimi gıcırdata gıcır-

data yapar, birinin kırıldığını görsem, bundan büyük bir zevk alırdım. Hemen hemen her zaman da gücenen biri çıkardı. Çoğunlukla korkak kimseler olurlardı. Ricacı milleti değil mi?.. Yalnız kendini bilmez bir subaydan nefret ederdim. Bir türlü yola gelmek bilmez, kılıcını şakırdatarak, karşımda iğrenç bir gururla dikilirdi. Kılıcı yüzünden bu adamla tam bir buçuk yıl savaştım. Sonunda da yendim onu. Kılıcını şakırdatmaktan vazgeçti. Hoş, bu olay gençliğimde olmuş bir şey. Ama, sevgili okuyucularım, asıl hıncımın nereden geldiğini biliyor musunuz? Durumumun bütün püf noktası, bütün rezilliği de burada ya... Benim asıl kızdığım şey, en sinirli anlarımda bile içimde bir öfke ya da hıncın bulunmaması, bütün cartcurtları yalnız gönlümü hoş tutmak için yapmamdı. Öfkeden ağzım köpürmüşken biri biraz gönlümü alsa ya da önüme bir bardak çay sürse hemen yelkenleri suya indirirdim. Bununla da kalmaz, ona karşı bir yakınlık duyardım; ama sonra kendime kızar, utancımdan birkaç ay uykularımdan olurdum. Yaradılışım böyleydi işte.

Yukarıda ters bir memur olduğumu söyledim ya, yalan! Hırsımdan öyle söyledim. İş sahiplerine de, subaya da caka satardım; gerçekte hiçbir zaman ters biri olmamışımdır. Her an içimde bunun tam karşıtı bir sürü duygunun olduğunu hissederdim. Bu duygular içimde kıpır kıpır eder dururlardı. Bunların yaşamım boyunca, böyle kaynaştıklarını, dışarı taşımak için fırsat kolladıklarını bilirdim, ama bırakmazdım, bile bile bırakmazdım. Utancımdan yerin dibine girecek durumlara mı düşmedim, beni çarpıntılar mı tutmadı bu yüzden; bıktım, canımdan bezdim! Bunları yazarken sanki bir şeylere pişman olmuşum, sizden özür diliyormuşum gibi bir halim mi var, beyler?.. Kalıbımı basarım, öyle düşünüyorsunuzdur. Bununla birlikte sizin ne düşündüğünüz vız gelir bana...

Benim nasıl bir adam olduğum da belli değil: Ne ters bir adamım, ne uysal; ne alçağım, ne onurlu, ne kahramanım, ne de korkak... Kendi köşeme çekilmişim; zeki insanların önemli bir iş tutamayacakları, tutanlarınsa aptal oldukları gibi kin dolu, boş bir avuntuyla günlerimi doldurup gidiyorum. Evet efendim, on dokuzuncu yüzyıl insanı en başta iradesiz olmalıdır, böyle olmak onun

boynunun borcudur; iş beceren, iradeli adam dar kafalıdır. İşte benim kırk yıllık yaşamımda vardığım sonuç! Kırk yaşındayım artık; şaka değil, kırk yıllık koca bir ömür, yaşlılığın ta kendisi! Kırkından fazla yaşamak ayıptır, aşağılıktır, ahlaksızlıktır. Kim yaşar kırkından fazla? Haydi, bana açıkça, elinizi vicdanınıza koyarak söyleyin! İsterseniz size ben söyleyeyim: Aptallar, namussuzlar yaşarlar kırkından sonra. Bütün ihtiyarların, o ak saçlı, güzel kokular sürünmüş saygıdeğer ihtiyarların yüzüne karşı söylerim bunu! Hatta çıkar, sokaklarda haykırırım! Buna hakkım var, çünkü kendim de altmış yaşına kadar yaşayacağım! Üstelik yetmişimi, seksenimi bulacağım!.. Of! İzin verin, biraz soluk alayım!..

Beyler, sizi güldürmek istediğimi sanıyorsunuz belki de. İşte bunda da yanıldınız. Ben sizin düşündüğünüz ya da düşünebileceğiniz gibi şakacı bir adam değilim; ama bütün bu gevezeliklerime sinirlenerek (sinirlendiğinizi epeydir hissediyorum), benim ne biçim bir adam olduğumu sormak istiyorsanız yanıt vereyim: Küçük bir memurdum. Yalnız karnımı doyurmak için (yalnız bunun için) çalıştım; geçen yıl uzak akrabalarımdan biri bana altı bin ruble miras bırakınca hemen istifamı bastım ve oturduğum şu köşeye yerleştim. Eskiden de burada otururdum, ama şimdi iyice yerleştim. Kentin kıyısında kötü mü kötü bir oda burası. Hizmetçim, ahmaklık derecesinde hırçın, yaşlı bir köylü karısı; ondan pis bir kokunun yayılması da her şeye tuz biber ekiyor. Petersburg ikliminin sağlığıma zararı dokunmaya başladığını, ufacık gelirimle başkentte yaşamanın güç olacağını söylüyorlar. Bu deneyimli, akıllı, evet efendimci öğütçülerden daha iyi bilirim ben ne yapacağımı. Yine de burada, Petersburg'da kalacağım; adımımı bir yere bile atamam! Niçin mi gitmek istemiyorum? Hiç... Gitmişim ya da gitmemişim, ne farkeder?

Aklı başında bir adamın sözünü etmekten en çok zevk alacağı konu nedir, bilir misiniz?

Yanıt: Yine kendisi...

Öyleyse ben de kendimden söz edeceğim.

Sevgili okuyucularım, sizin dinlemek isteyip istemediğinizi bilmem ama, şimdi size niçin bir böcek bile olamadığımı anlatmak istiyorum. Şunu size bütün ciddiyetimle söyleyeyim, pek çok kez böcek olmayı istemişimdir. Ne yazık ki, buna bile erişemedim. Baylar, yemin ederim, her şeyi fazlasıyla anlamak bir hastalıktır; hem de tam anlamıyla, gerçek bir hastalık. Normal bir insanın anlayış gücü, – başka bir söyleyişle – yeryüzünün en soyut, en işini bilen kenti olan Petersburg'da (Öyle ya, kentlerin işini bilenleri de var, bilmeyenleri de) yaşamak gibi katmerli bir talihsizliğe uğramış on dokuzuncu yüzyıl aydınının payına düşen anlayışın yarısı, dörtte biri, hatta daha azı günlük yaşantımız için yeter de artar bile. Hani nasıl derler, içinden geldiği gibi hareket edenlerin, elinden iş gelenlerin anlayışıyla yetinmelidir insanoğlu. Bunları iş adamlarına efelik yapmak, hem de kılıcını şarkırdatan subayımız örneği en bayağısından efelik yapmak için yazdığımı düşünmüyorsanız size istediğinizi veririm. Ama, değerli okuyucularım, siz hiç hastalıklarıyla övünenleri, üstelik bir de efelik taslamaya kalkışanları gördünüz mü?

Gelin görün ki, oluyor böyle şeyler... İnsanlar hastalıklarıyla övünüyorlar, caka da satıyorlar; belki herkesten çok ben yapıyorum bunu... Keselim tartışmayı, yersiz bir sav ileri sürdüğümü biliyorum. Ama şuna iyice inanıyorum ki, değil fazlasıyla bilinçli olmak, bilincin her türlüsü hastalıktır. Bence öyledir işte. Bir dakika geçelim bunu da, şimdi söyleyin bakalım: Bazen hem de terslik bu ya, eskilerin deyimiyle "bütün güzel, yüce şeyler"in inceliğini kavramaya hazır olduğum zamanlar, evet tam o sırada, o güzellikleri anlayacak yerde, neden, belki de herkesin yapabileceği biçimsiz hareketleri, hem de sanki özellikle yapıyormuş gibi, tam yapılmamasını anladığım bir zamanda yapıyorum? Niçin iyilik üstüne, güzel, yüce şeyler üstüne anlayışım derinleştikçe, batağa daha çok saplanıyorum, neredeyse boğulmama ramak kalıyor? Beni asıl şaşırtan şey, bu durumun bende rasgele değil de, sanki öyle gerektiği için olmasıydı. Durumum bir hastalık ya da aksaklık değil, benim her zamanki davranışımdı sanki; sonunda buna karşı koyma isteğim bile kalmadı. Bunun belki de benim doğal durumum oldu-

ğuna neredeyse inanacaktım, gerçekte inanmış da olabilirim. Başlangıçta bu karşı koymanın beni ne kadar üzdüğünü bir bilseniz? Başkalarının da aynı durumla karşılaştığına inanmadığım için bunu bir giz olarak sakladım yaşamım boyunca. Yaptıklarımdan utanırdım. (Şimdi de utanıyorum belki de.) Utanmam bazen o kerteye varırdı ki, o iğrenç Petersburg geceleri köşeciğime çekilmekten gizli, aşağılık, anormal bir sevinç duyar; o gün yine bir kepazelik yaptığımı, hatamı bir daha onaramayacağını anlayarak kendimi için için yer dururdum. Kendimi suçlarken acılarım alçakçasına zayıflamaya başlar, sonra da hazza dönerdi. Evet, yanlış anlamadınız, bildiğiniz şu haz, canım! Başkalarının da aynı hazzı duyup duymadıklarını öğrenmek için bu konuyu açtım. Konuyu biraz daha açıklayayım: Küçüldüğünüzü ve bu yolda en aşırı dereceye varmış olduğunuzu farketmekten doğar bu haz. Durumunuzun umarsızlığını (çaresizliğini), başka bir adam olamayacağınızı, değişmek için zamanınız, inancınız bulunsa bile değişmeyi kendiniz de istemeyeceğinizi anlamanın tadına doyum olur mu? Hem değişmek isterseniz ne olurdunuz ki; belki sizin için aslında başka yol yoktu! En önemlisi de bütün bunların, derin anlayışının doğal ve temel yasaları sonucu, bu yasalara bağlı olarak kendiliklerinden ortaya çıkmasıdır. O nedenle değişmek şöyle dursun, bu durumda yapılacak bir şey yoktur. Derin anlayış yasalarına göre şu sonuca varabiliriz: Aşağılık bir herif ciğerinin beş para etmediğini kavramakla kendisine bir avunma payı çıkarır gibidir. Eh, yeter artık... Bu kadar laf ettim de yine bir şey açıklayabildim mi? Bu işin hazzını nasıl açıklayacağız? Olsun, ben üstesinden gelirim. Kalemi ne diye aldım elime! öyleyse sonuna dek götüreceğim.

Köşemde manen çürümüş, çevreden, canlı yaşamdan kopmuş, yeraltımda kendi yarattığım kine boğulmuş olarak, yaşama nasıl yan çizdiğimi uzun uzadıya anlatmanın hoşa gidecek nesi var? Sonra, romanda bir kahraman istenir, oysa benimkinde, inadına, bir kahramanın karşıtı olan bütün özellikler bir araya gelmiştir. İşte bu yok mu ya, bizim gibileri anlamanın en kestirme yoludur. Çünkü bizler, az ya da çok yaşamak alışkanlığını yitirmiş, aksaya aksaya yürüyen insanlarız. Hem de gerçek "canlı yaşam"dan tiksi-

necek, onun lafını bile işitmek istemeyecek kadar yaşama yabancılaşmışız. Bu yabancılaşmayı "canlı yaşam"ı bir iş, bir görev sayarak, onu kitaptan öğrenmeyi üstün tutacak dereceye vardırmışız.

Madem öyle, neden bazen içimiz içimize sığmaz, birtakım aptallıklar yapar, birtakım istekler besleriz? İşte bunun nedenini kendimiz de bilmeyiz. Saçma sapan isteklerimiz yerine getirilmiş olsa bundan zarar görecek olan gene biziz. Şöyle deneme olsun diye, içimizden birine daha çok özgürlük verin, ellerindeki bağı çözüp yaşama alanını genişletin, üstündeki vesayeti kaldırın; bakın, o zaman yeniden vesayet altına girmek için önce kendisi can atacaktır. Biliyorum, bunları yazdığım için bana kızacak, ayaklarınızı yere vururak, "Siz kendinizden, yeraltında geçen zavallı yaşantınızdan söz edin. 'Bizler, hepimiz' gibi sözleri ağzınıza almayın!" diye bağıracaksınız.

İzin verin sevgili okuyucularım, ben bu hepimizliğe sığınarak kendimi temize çıkarmış olmuyorum. Nasıl yaşadığıma gelince, sizin kendi yaşamınızda yarıda bıraktığınız şeyleri sonuna kadar götürdüm. Üstelik sizler ödlekliğinizi ölçülü davranış sayarak kendi kendinizi aldatıp avunuyorsunuz. Bu duruma göre, ben sizden daha canlı bir insan olmuyor muyum?

Şöyle bir daha dikkatlice düşünün! Biz bugün "canlılık" denen şeyin nerede bulunduğunu, neyin nesi olduğunu, hangi adla çağrıldığını bile bilmiyoruz. Elimizden kitapları alsalar, bir anda neye uğradığımızı şaşırırız. Artık hangi yolu seçeceğimizi, kime tutunup kimden kaçacağımızı, neyi sevip neden nefret edeceğimizi, neyi sayıp neyi hor göreceğimizi bilemeyiz.

Bize insan olmak, yani etiyle kemiğiyle insan olmak bile yük geliyor: bundan utanıyoruz, ayıp sayıyoruz. "Soyut insan" diyebileceğim garip yaratıklar olmaya can atıyoruz. Biz ölü doğmuş kişileriz, zaten çoktandır canlı olmayan babaların soyundan ürüyoruz ve bu durumu gittikçe daha çok beğeniyor, bundan zevk almaya başlıyoruz. Nerdeyse bir kolayını bulup bizleri doğrudan doğruya düşüncelerin doğurmasını sağlayacağız.

Çev.: Nihal Yalaza TALUY

Gustave Flaubert

(1821-1880)

Çağdaş edebiyatın öncülerinden Gustave Flaubert, hayatının son yıllarını "Bouvard ve Pécuchet"nin bir bakıma devamı sayılabilecek bir çalışmanın, "Alıklık Ansiklopedisi"nin üzerinde çalışarak geçirmiş, ancak bu dev tasarıyı gerçekleştirme fırsatını bulamamıştır. Sözkonusu girişim ile ilgili yazmalar üzerinde yapılan araştırmaların sonucu olarak 1966'da bir cilt yayımlanabildi. XIX. yüzyılın ikinci yarısında gazetelerde, romanlarda, ansiklopedi maddelerinden günlük konuşmalara uzanan geniş bir yelpazede basmakalıp fikirler, önyargılılık, budalalık kol geziyordu. Binlerce kupür ve alıntı biriktiren Flaubert'in amacı, bu "bönlük anıtı"na anıtsal bir kitapla karşılık vermekti. Bölük pörçük parçalar bile, bu deneyin acımasız, ancak haklı yanını göstermektedir. İstanbul'a da gelen Flaubert'in yapıtlarını dilimize Sabahattin Eyüboğlu, Cemal Süreya gibi ustalar aktardı, Sartre bu tekinsiz yazar üzerine yaklaşık 3 bin sayfalık bir inceleme yazdı.

BASMAKALIP DÜŞÜNCELER SÖZLÜĞÜ'nden
(Şık Fikirler Kataloğu)

Absent : Hat derecede güçlü bir zehir: Bir bardak içtiniz mi ölürsünüz.

Gazeteciler, yazarken içerler.

Bedevilerden fazla asker öldürmüştür.

Fransız ordusu sayesinde hapı yutacak.

Ahmaklar: Sizin gibi düşünmeyenler.

Almanya: Hep sarışın, düşçü sıfatlarıyla anılmalı. Ama ne askeri örgütlenme!

Astronomi: Harika bilim dalı.

Bir tek denizcilerin işine yarar.

Yeri gelmişken, yıldız falı ti'ye alınmalı.

Avukatlar: Barodaki avukat sayısı çok fazla.

Yargıları çarpıktır.

Kötü konuşan bir avukat için şöyle denmelidir: "Ama hukuk bilgisi çok."

Bayrak: Görünce insanın yüreği hopluyor.

Borsa: Kamuoyunun termometresi.
Boynuzlu: Her kadın kocasını boynuzlamalıdır.
Buffon: Yazarken kolluk takardı.
Cellât: Hep babadan oğula geçen meslek.
Cenaze: Müteveffa hakkında: "Düşünebiliyor musunuz, sekiz gün önce birlikte yemekteydik." Bir paşa sözkonusu olduğunda tören, bir düşünce adamı sözkonusu olduğunda gömme denilmeli.
Cerrahlar: Katı yüreklidirler. Kasap diye anılmalıdırlar.
Chateaubriand: Özellikle adını taşıyan et yemeğinden tanınır.
Çoban: Çobanların hepsi büyücüdür.
Meryem Ana'yla konuşma ayrıcalığına sahiptirler.
Darwin: Maymundan geldiğimizi söyleyen adam.
Demosthenos: Ağzında çakıl olmadan nutuk atmazdı.
Descartes: Cagito, ergo sum.
Diderot: Hep d'Alembert ile birlikte anılmalı.
Dondurma: Yemek tehlikelidir.
Edebiyat: Başıboşlar için bir uğraş.
Filler: Hafızaları dehşettir ve güneşe hayrandırlar.
Fresko: Artık yapılmıyor.
Gog: Hep Magog'la.
Giriş: Ayıp kelime.
Haçlı Seferleri: Venedik tüccarlarının işine yaramıştır.
Hayvanlar: Ah, bir de konuşabilseydiler!
İnsanlardan daha akıllı olanları vardır.
Hediye: Değeri fiyatını belirlemez, ya da fiyatı değerini belirlemez. "Hediye önemli değil, önemli olan niyet."
Hizmetçiler: Hepsi hırsızdır.
Horoz: Sıska bir adam her zaman iyi bir horozun yağlı olmadığını söylemelidir.
İdeal: Bütünüyle gereksiz.
İlyada: Hep Odissea'dan sonra.
İncil: Yeryüzünün en eski kitabı.
İngilizler: Hepsi zengindir.
Japonlar: Orada herşey porselendendir.

Kahve: Yalnız Le Havre'dan geliyorsa iyidir.
En iyisi Martinique kahvesiyle Bourbon kahvesini karıştırmaktır.
Zihni açar.
Büyük yemeklerde ayakta içmek en doğrusudur.
Şekersiz kahve içmek harika bir davranış olur, Doğuda yaşanmış olduğu izlenimini uyandırır.
Kitap: Ne olursa olsun, her zaman gerektiğinden uzun yazılmıştır.
Kolera: Kavundan geçer.
Çaya bol rom katılarak iyileşilir.
Kumrallar: Sarışınlardan daha sıcakkanlıdırlar. (Bkz. Sarışınlar).
Kuran: Muhammed'in yalnızca kadınlardan söz eden kitabı.
Kuyruklu Yıldız: Onlardan korkanlarla alay edilmelidir.
Lord: Zengin İngiliz.
Lüle taşı: Yeraltından çıkar, pipo yapılır.
Matematik: İnsanın yüreğini kurutur.
Melek: Aşkta ve edebiyatta iyidir.
Mide: Bütün hastalıklar mideden gelir.
Mimarlar: Hepsi böndür. Evlerin merdivenlerini her zaman unuturlar.
Muharebe: Hep kanlı geçer.
Nem: Bütün hastalıkların anası.
Okunaksız: Bir doktorun reçetesi okunaksız olmalıdır. Her türlü resmi imza da. Bu, yazışmaktan kafasını kaldıramıyor demektir.
Parmak: Tanrının parmağı her işe karışır.
Purolar: Tekel ürünleri "berbat"tır, bir tek kaçak purolar iyidir.
Sakal: Güç işareti.
Uzun sakal saç dökülmesine yol açar.
Kravatları korumaya yarar. Çeşitli sakal biçimleri.
Sansür: Yararlıdır, kim ne derse desin.
Sarışınlar: Kumrallardan daha sıcakkanlıdırlar. (Bkz. Kumrallar).
Servi: Yalnızca mezarlıklarda yetişir.
Sömürgeler(imiz): Onlardan söz ederken hüzünlenilmelidir.
Sözlük: Hakkında, "yalnız cahiller kullanır" denmeli.

"Kafiye Sözlüğü"nden yararlanmak mı, utanç verici!

Şapka: Şapkaların biçimine itiraz edilmelidir.

Tanrı: Voltaire bile söylemişti: "Tanrı varolmasaydı onu icat etmek gerekirdi."

Ticaret: Ticaret mi sanayi mi daha soylu uğraştır, tartışılmalı.

Timsah: İnsanları çekmek için çocuk sesi çıkartır.
Tismah diye okunmamalıdır.
Derisinden harika eldivenler yapılır.
Timsah gözyaşları.

Tuhaf: Her durumda kullanılmalı: "Tuhaf doğrusu."

Ün: Ünlüler: Özel hayatlarındaki en ufak ayrıntılarla bile ilgilenilmelidir ki rahatlıkla çekiştirilebilsinler.
Musset kafayı çekerdi.
Balzac borç içinde boğulmuştu.
Hugo cimriydi.

Yarış atı: Tiksinilmelidir. Ne işe yarar ki?

Yazar: "Yazar tanımak" gereklidir, isimlerini bilmeye gerek yoktur.

Lewis Carroll

(1832-1898)

Deleuze'ün "küçük kızların şizofrenik dünyasına musallat olmuş bir havarî" olarak tanımladığı Lewis Carroll, "Alis Harikalar Diyarında" ile klâsikler arasında yer aldı. Kurduğu düşlemsel çocuk evreninde melekliğin iki ucuna doğru neredeyse kimseye sezdirmeksizin yürüdü. Kurnaz bir mantıkçı, yorulmak nedir bilmeyen bir oyuncu, matematiğin içindeki şiiri benimsemiş bir söz büyücüsü olarak sakin, kapalı bir hayat yaşadı. "Alis"i Tomris Uyar da başarıyla dilimize çevirmiştir. "Tılsımlı Ayna"yı Suna Asımgil Türkçeye aktardı. Zorlu ama son derece önemli bir uzun şiirini "Köpan Avı"nı ise yetkin bir uyarlamayla Barış Pirhasan aktardı.

İSTAKOZ KADRİLİ

Yalancı Kaplumbağa derin derin içini çekti, sonra yüzgeçlerinin tersiyle gözlerini sildi, Alice'e baktı, bir şey söylemek istedi; fakat bir iki dakika hıçkırmaktan konuşamadı.

Ejder "Tıpkı boğazına kemik kaçmış gibi" diyerek yerinden kalktı, Yalancı Kaplumbağayı sarsalayıp arkasına vurmaya başladı. Nihayet Yalancı Kaplumbağanın soluğu düzeldi, yanaklarından yaşlar süzülerek söze başladı:

"Belki denizde pek o kadar çok yaşamamışsınızdır" dedi (Alice "Hayır" diye cevap verdi) "belki ıstakozla da tanışmamışsınızdır" (Alice "Bir kere yemekte tat..." diye söze başlamıştı ki aklı başına geldi, hemen kendini toplayarak "Hayır" dedi) "onun için Istakoz Kadrilinin ne kadar zevkli bir şey olduğunu bilmezsiniz!"

Alice "Bilmiyorum doğrusu" dedi. "Ne biçim bir dans bu?"

Ejder "Önce deniz kıyısına bir sıra olarak dizilirsiniz..."

Yalancı Kaplumbağa "Hayır iki sıra!" diye bağırdı. "Ayı balıkları, kaplumbağalar filân; sonra etraftaki deniz analarını temizleyip..."

Ejder yine lâfa karışarak "Bu epey bir zaman alır ha!.." dedi.

."... iki kere ilerlersiniz.."

Ejder "Herkesin eşi bir ıstakozdur!" diye haykırdı.

Yalancı Kaplumbağa "Tabii" dedi; "sonra iki kere ilerlersiniz, eşler eşlerine..."

Ejder ."... ıstakozları değişir ve gene tertibi bozmadan ilerlersiniz gerilersiniz" sözlerini ilâve etti.

Yalancı Kaplumbağa "Sonra da atarsınız..." dedi.

Ejder yerinde bir kere sıçrayarak sözü tamamladı ."... ıstakozları atarsınız!"

Yalancı Kaplumbağa denizde fırlatabildiğiniz kadar uzağa fırlatırsınız..."

Ejder haykırdı "sonra arkalarından yüzmeye başlarsınız!"

Yalancı Kaplumbağa çılgın gibi yerinde sıçrayarak "Denizde bir takla atarsınız!" diye bağırdı.

Ejder "Tekrar ıstakoz değiştirirsiniz!" diye feryat etti.

Yalancı Kaplumbağa, ansızın sesini kısarak "Sonra yine kıyıya dönersiniz... İşte birinci figür budur" dedi ve demin çılgınlar gibi zıplayıp duran bu iki yaratık, sessiz sedasız hüzünlü hüzünlü yerlerine oturdular, Alice'e bakmaya başladılar.

Alice, çekine çekine, "Pek hoş bir dans olmalı" dedi.

Yalancı Kaplumbağa "Biraz seyretmek ister miydiniz?" diye sordu.

Alice "Hiç istemez olur muyum?" diye cevap verdi.

Yalancı Kaplumbağa Ejder'e "Hadi, ilk figürünü bir deneyelim" dedi. "Istakoz olmasa da olur. Şarkıyı hangimiz söyleyecek?"

Ejder "Sen söyle" dedi "ben güftesini unuttum."

Bunun üzerine ciddi ciddi Alice'nin etrafında dönerek dansa başladılar, ara-sıra yakınından geçerken ikisi de kızcağızın ayağına basıyorlardı, tempo tutmak için de ayaklarını sallıyorlardı; Yalancı Kaplumbağa, ağır hüzünlü bir sesle, şu şarkıyı tutturmuştu:

"Hızla yürü!" dedi bir mezgit salyangoza,
"Gelmiş domuz-balığı basıyor kuyruğuma
"Kıyıda dans hazır, verir miyiz elele?
Verir miyiz vermez mi, verir miyiz vermez mi?
Verir miyiz vermez mi, verir miyiz vermez mi?
"Bilmezsin ne zevklidir ıstakozlarla birden

"Tutulup fırlatmak uzaklara sahilden
Salyangoz baktı baktı, "Uzak!" dedi "Nafile!"
Pek hoşlanmıştı ama vermiyordu elele.
Verir miyiz vermez mi, verir miyiz vermez mi?
Verir miyiz vermez mi, verir miyiz vermez mi?
Pullu dostu dedi ki "Atılırsak ne çıkar,
"Nasıl olsa karşıki yakada da kıyı var!
"Fransa yakın demektir uzaksa İngiltere,
"Gel etme salyangozum, verelim bir elele.
Verir miyiz vermez mi, verir miyiz vermez mi?
Verir miyiz vermez mi, verir miyiz vermez mi?

Nihayet dans bitince Alice rahat bir nefes alarak "Teşekkür ederim" dedi "Seyri pek hoş bir dans doğrusu! Mezgit balığı hakkındaki o acaip şarkı da çok hoşuma gitti!"

Yalancı Kaplumbağa "Ha, mezgit balığı..." dedi. "Tabi görmüşsünüzdür değil mi?"

Alice "Evet, çok yed..." diyordu ki hemen kendini topladı.

Yalancı Kaplumbağa "Yed nedir bilmiyorum ama, onu o kadar çok görmüşseniz, ne biçim şey olduğunu bilirsiniz elbette" dedi.

Alice düşünceli düşünceli "Öyle" dedi. "Kuyrukları ağızlarında durur, üstleri de galeta tozuna bulanmış.

"Galeta tozu mu? Yok canım, denizde galeta tozu filân kalmaz, hepsi temizlenir. Ama kuyrukları sahiden ağızlarındadır. Bunun sebebi de..." Sözün burasında Yalancı Kaplumbağa esneyip gözlerini yumdu, Ejder'e "Sebebini filân da sen anlat!" dedi.

Ejder "Bunun sebebi" dedi "ille, ıstakozlarla dansetmek isterler, onun için denize fırlatılırlar, düşmeleri epey sürer, onun için kuyruklarını ağızlarına sokarlar, onun için de bir daha çıkartmazlar, işte bu!"

Alice "Teşekkür ederim, pek meraklıymış" dedi, "Şimdiye kadar mezgit balığı hakkında bu kadar şey öğrenmemiştim hiç."

Ejder "İsterseniz daha da çok şey anlatabilirim" dedi "neden mezgit balığı demişler biliyor musunuz?

Alice "Bilmem, hiç aklıma gelmediydi" dedi "Niye?"

Ejder, pek mühim birşey söylüyormuş gibi "Üstüne başına çok

titizdir de ondan" dedi.

Alice afallamıştı. Gözlerini açarak "Üstüne başına çok titiz midir?" dedi tekrarladı.

Ejder "Tabii ya" dedi. "Sen ne yapıyorsun da böyle çiçek gibi oluyorsun? Yani elbisen neden kirli değil?"

Alice üstüne bir baktı, cevap vermeden önce biraz düşündü. "Herhalde çok sık temizleniyor da ondan olacak."

Ejder, ciddi bir sesle, "İşte, mezgitler de öyle. Yalnız, suda yaşadıkları için ters yüz olmuş, temiz iken mezgite değişmişler."

Alice büsbütün meraklanarak, "Peki temizliği neyle yaparlar?" diye sordu.

Ejder sinirlenerek "Neyle olacak sünger ve mürekkep balığı ile" diye cevap verdi. "Bunu hangi levrek olsa bilir!"

İçinden hâlâ şarkıyı düşünen Alice "Ben mezgit balığının yerinde olsaydım domuzbalığına, 'Biraz öteye gidin lütfen, sizi yanımızda istemiyoruz!' derdim" dedi.

Yalancı Kaplumbağa "Ama ne yapsınlar beraber götürmeleri lâzımdı" dedi, "aklı başında bir balık yanına bir domuzbalığı almadan bir yere gitmez."

Alice şaşırmıştı. "Sahi gitmez mi?"

Yalancı Kaplumbağa "Elbet" dedi, "bir balık bana gelip yolculuğa çıktığını söyleyecek olsa, ona ilk soracağım şey, 'Hangi dostuz ile?' demek olurdu."

Alice "Hangi dostunuz ile mi demek istediniz yoksa?" diye sordu.

Yalancı Kaplumbağa, gücüne gitmiş gibi "Ne söylüyorsam, onu demek istiyorum" dedi. Ejder de ilâve etti "Hadi biraz da senin başından geçenleri dinleyelim."

Alice biraz çekinerek "Size anlatacak şeylerim yok değil ama bu sabahtan başlarsak; düne dönmenin bir faydası yok artık, çünkü dün bambaşka bir insandım."

Yalancı Kaplumbağa "Bütün bunları izah et bakalım" dedi.

Ejder sabırsızlanmış gibi "Yok, önce başından geçenleri anlat" dedi "bir defa izah başladı mı sonu gelmez!"

Bunun üzerine Alice de Beyaz Tavşanı ilk görüşünden tuttura-

rak hikâyesini anlatmaya başladı. Önceleri, ta burnuna girercesine biri bir yanına, biri öbür yanına oturup, gözlerini, ağızlarını alabildiğine açtıkları için Alice oldukça huylandı ama anlatırken buna da alıştı.

Dinleyicileri, Tırtıla "İhtiyar William Baba" şiirini tekrar ettiği ve kelimeleri hep yanlış söylediği yere gelinceye kadar, onu sesleri çıkmadan dinlemişlerdi; oraya gelince Yalancı Kaplumbağa uzun bir nefes alarak "Çok acayip" dedi.

Ejder de "Bundan acayip şey dünyada olmaz!" dedi.

Yalancı Kaplumbağa düşünceli düşünceli tekrarladı "Hepsi yanlış çıktı ha! Şimdi de bir ezber okusa keşke. Söyle de başlasın!" Bunu söylerken Ejdere baktı, galiba onun Alice'e daha çok söz geçirdiğini sanıyordu.

Ejder "Hadi kalk da *Bu, tembelin sesidir* şiirini oku bakayım" dedi.

Alice "Bu mahlûklar da insana durmadan emir verip ders tekrarlatıyorlar!" diye düşündü, "Okulda olsam daha iyi." Ama, yine söz dinliyerek kalktı, şiiri okumaya başladı. Fakat zihni Istakoz Kadrili ile öyle altüst olmuştu ki ne söylediğinin kendi bile farkında değildi, şiir sahiden alelacayip bir şey oldu:

Bu ıstakoz'un sesidir, işittim diyordu ki:
Beni fazla pişirdiniz, saçım şekerlenmeli.
Ördek gözkapaklariyle kendini süsler püsler,
O da burnuyla, sonra ayaklarını düzler.
Kumlar hele kurumasın, keyfine bulunmaz son:
"Köpek balığı ha!" deyip burun kıvırır tonton!
Ama sular yükselip de o köpek balıkları
Piyasaya çıktılar mı titreşir bıyıkları

Ejder "Küçükken bu şiiri ben de söylerdim, ama bu benimkine hiç benzemiyor" dedi.

Yalancı Kaplumbağa da "Ben daha önce duymamıştım" dedi "ama saçmalığına müthiş saçma!"

Alice sesini çıkarmadı, oturup ellerini çenesine dayayarak, "Acaba bir daha hiç bir şey alıştığım yolda olmayacak mı?" diye düşünmeye başladı.

Yalancı Kaplumbağa "Şu şiiri bir izah etsen fena olmayacak" dedi.

Ejder hemen atıldı "Edemez ki ayol" dedi, "iyisi mi, ikinci dörtlüğe geç."

Yalancı Kaplumbağa ısrar etti "Ayaklarını nasıl düzlüyormuş, anlamadım."

Alice "Dansın ilk figürü budur!" dedi; ama kendinin de aklı yatmamıştı: sözü değiştirmeye can atıyordu.

Ejder "Hadi, hadi uzatma da ikinci dörtlüğe geç" dedi. "Hani *Bahçesinden geçiyorken* diye başlar."

Alice, yine hepsini karmakarışık edeceğini biliyordu ama karşı gelmeye cesaret edemedi ve titrek bir sesle okumaya koyuldu:

"Bahçesinden geçiyorken tek gözle bir bakınca
Gördüm Baykuşla Pars börek bölüşüyorlar hakça.
Pars almış yufkasıyla arasındaki eti,
Baykuşun hissesine de kalmış tabağın dibi.
Böreğin hepsi bitince, Baykuş'a nimet diye
Sofrada kullandıkları kaşık geldi hediye.
Parssa çatalla bıçağı aldı, ama homurdanarak;
Ziyafetin sonunda da..."

Yalancı Kaplumbağa, şiiri yarıda keserek "Bir taraftan izah etmedikten sonra bütün bu lâfları tekrarlamanın ne faydası var?" dedi. "İnsanın aklını bu kadar karıştıran şey ömrümde duymadım!"

Ejder "Evet, artık burada kesseniz iyi edersiniz" deyince Alice öyle sevindi ki sormayın.

Ejder sözü bırakamayarak "Istakoz kadrilinden bir figür daha mı deneyelim, yoksa Yalancı Kaplumbağa bir şarkı mı söylesin?" diye sordu.

Alice öyle bir istekle atılıp "Eğer Yalancı Kaplumbağa razıysa ne olur bir şarkı!" diye cevap verdi ki Ejder gücenik bir sesle "Eh, herkes aynı şeyden hoşlanmaz! Hadi şuna *Kaplumbağa Çorbası* şarkısını söyle, aslanım!" dedi.

Yalancı Kaplumbağa, derin derin içini çektikten sonra, zaman zaman hıçkırıklarla kesilen şarkısına başladı:

Canım çorba, bol sebzeli, yemyeşil,

Sıcak kâsesinde hazır; kim değil?
Kim bu nefis şeyi içmek istemez?
Akşam çorbası bu, değil ki pekmez!
Akşam çorbası bu değil ki pekmez!
Canım çorba!
Canım çorba!
Akşam çorbası,
Canım canım çorba!
Canım çorba, balığa kim aldırır?
Av etine aptal olan saldırır!
Feda olsun her türlü yemek içmek,
Bir kaşık çorba bir ziyafet demek!
Bir kaşık çorba bir ziyafet demek!
Canım çorba!
Canım çorba!
Akşam çorbası,
Canım canım çorba!

Ejder "Ara nağme bir daha!" diye haykırdı, Yalancı Kaplumbağa da tam tekrarlıyordu ki uzaktan "Mahkeme başlıyor!" diye bir ses işitildi.

Ejder "Hadi gel" diye bağırdı, sonra Alice'in elinden tuttu, şarkının sonunu beklemeden, koşmaya başladı.

Alice nefes nefese "Ne mahkemesi bu?" diye sordu; fakat Ejder sadece "Hadi yürü!" diyerek daha hızlandı. Bu arada gitgide uzaklaşan kederli bir sesin söylediği şu şarkıyı rüzgâr onlara kadar getiriyordu:

"Akşam çorbası!
Canım canım çorba!"

Çev.: Kısmet GÜVENÇ

Mark Twain

(1835-1910)

Mark Twain, yazar olarak bambaşka bir imge verir okuruna. Oysa hayatını, tıpkı bizde Neyzen Tevfik örneğinde olduğu gibi, Kara Mizah yanı küçümsenemeyecek buruk anekdotların süslediği görülür.

ANEKDOTLAR

"Tanrıya şükür ki ülkemizde üç kıymetli şeye sahibiz: İfade özgürlüğü, vicdan özgürlüğü ve ne birini ne de diğerini kullanmama ihtiyatı."

Kendisinden bir çocukluk anısını anlatmasını isteyen 'ısrarlı' bir gazeteciye: "Ne anlatayım ki kendim hakkında? Varolduğuma bile emin değilim... Benim bir ikiz kardeşim vardı. O kadar birbirimize benzerdik ki, boynumuza taktıkları bir kurdelayla birimizi diğerinden güç belâ ayırabilirlerdi. Bir sabah, yıkanırken, kurdelalarımızı çıkarttık. Birimiz boğuldu. Hangimizin boğulduğu hiçbir zaman anlaşılamadı."

Yanlışlıkla ölüm haberini yayımlayan gazeteye şu telgrafı çekmişti: "Ölüm haberimi çok abartılı bir biçimde vermişsiniz."

Yaşadığı küçük şehrin önde gelen sakinlerine "Kaçın! Her şey açığa çıktı" yazılı birer pusula gönderdi. Ertesi gün, dört kişinin tası tarağı toplayıp şehri terkettikleri görüldü.

Mark Twain'den bir tavsiye mektubu: "Sevgili dostum, size Bay ....'yı gönderiyorum. İsteğini yerine getirmişsiniz ya da onu öldürmüşsünüz, benim açımdan farketmez. Ama öldürme cihetine gidecekseniz, bana lütfen bir haber sallayın, ailesine sonucu bildirmek isterim."

Charles Cros

(1842-1888)

Kendisini ve hayatı hafife alan dehâ türünün en ilginç örneklerinden biri sayılan Charles Cros yalnızca özgün bir şair değildi: Edison'dan önce gramofonu bulmuş, ancak patent almak için başvurmakta birkaç gün gecikmişti. Sayısız bilimsel deney ve araştırma, inanılması bile güç bir söz cambazlığı, Chat Noir tarzı kaberelerde geçirilen doludizgin geceler Cros'yu döneminin ayrıcalıklı bir portresi kılmaya yetmişti. Bugün adına önemli bir müzik ödülü verilen bu soy şairin aşağıdaki şiiri, neredeyse tıpatıp biçimde, Sabahattin Eyüboğlu tarafından da dilimize çevrilmişti.

ÇİROZNAME

Beyaz kocaman bir duvar - çıplak mı çıplak
Üzerinde merdiven - yüksek mi yüksek
Duvar dibinde bir çiroz - kuru mu kuru

Bir herif geldi elleri - kirli mi kirli
Tutmuş bir çekiç bir çivi - sivri mi sivri
Bir büyük yumak da sicim - zorlu mu zorlu

Çıktı merdivene derken - yüksek mi yüksek
Mıhladı sivri çiviyi - tak tak da tak tak
Duvarın tâ tepesine - çıplak mı çıplak

Attı çekici elinden - düş Allahım düş
Taktı çiviye sicimi - uzun mu uzun
Astı ucuna çirozu - kuru mu kuru

İndi merdivenden tekrar - tıkır da tıkır
Sırtında çekiç merdiven - ağır mı ağır
Çekti gitti başka yere - uzak mı uzak

O gün bugündür çirozcuk - kuru mu kuru
Mezkûr sicimin ucunda - uzun mu uzun
Nazikçe sallanır durur - durur mu durur

Ben bu hikâyeyi düzdüm - basit mi basit
Kudursun bazı adamlar - ciddî mi ciddî
Ve gülsün diye çocuklar - küçük mü küçük.

Çev.: Orhan Veli KANIK

Alphonse Allais

(1854 -1905)

Kara Mizahın en zarif kalemi: Alphonse Allais. Şirin bir balıkçı kasabasında, Honfleur'de ömrünün büyükçe bir bölümünü geçiren bu beyefendi yazarın saydam bir maskesi vardı aslında: Yüzündeki gaddar niyeti okumak için günübirlik yazdığı öykü-denemelerden birini okumak yeterlidir. Yazısı kısa geldiğinde, hemen bir "hamiş" eklerdi dibine: "Pantéon-Courcelles arası otobüste rastladığım ve çocuğuna 'oğlum rahat durmazsan taşaklarına tekmeyi yersin' dediğimde bana dönüp 'ama bayım, o bir kız çocuğu' diyen bayanın gazeteye hemen uğraması rica olunur." Allais'nin bu zarif acımasızlığı öykülerinin yalın, lirik gövdesinin olmadık bir yerinde pusuya yatar hep: "Yeni doğmuş çocukların beslenmesinde potasyum siyanürünün fazlaca kullanılmasının sakıncaları üzerine ne kadar durulsa azdır" sözü bilmem yeterli bir ipucu sayılabilir mi?

TIRNAK İÇİNDE

Balayı sahnesi.
- Söyle bana sevgilim, ilk ne zaman anladın beni sevdiğini?
- Seni alıklıkla her suçlayışlarında kendimi çok üzgün hissettiğimi anlayınca.

*

Saatın tiktakları, sanki zamanı kemiriyor fareler.

*

Sefalet içinde yaşamanın bir yararı var, bu hırsızdan korkmanızı önlüyor.

*

O sıralarda, utangaç balıklar için buzlu camdan akvaryumu henüz icat etmemiştim.

*

Hayvanların ruhu var mıdır? Neden olmasın ki? Hayatta bir sürü adama, birkaç da kadına rastladım, kazlardan daha az bön değildiler; bir sürü de hayvan tanıdım, pek çok seçmenden daha az budalaydılar.

Bay Martin düşmesini tamamlayıp da asfaltla buluştuğu sırada bir **plmmf** sesi çıktı, yamyassı olan etin boğuk ve mat sesiydi bu. Aynı anda bir başka ses daha duyuldu, **tık** diye lüle taşından piponun kırılırken çıkarttığı gürültü. Bay Martin piposunu kırmıştı.

*

Bu mektupta sözü edilen olayların aslı astarı yokmuş, ne farkeder? Gazeteler yalnızca gerçekleri verecek olsalardı sigara kağıdının boyutlarına inerlerdi.

*

- Ben, I. Napoléon tarzında bir adamım: Karımın adı Joséphine.
- Ben, Moliére'in kahramanları tarzında bir adamın: Boynuzluyum.
- Ben, İsa peygamber tarzında bir adamım... 33 yaşında ölüyorum.

*

Gerçekten bilmiyorum, anarşistler mi daha can sıkıcı, yoksa papazlar mı?

DEDİĞİ GİBİ

Aramızda her şey bitti, sevgili damadım-kızı beşinci kattan avluya atlayan yaşlı beyefendinin dediği gibi.

*

Heykel sanatını resim sanatına kesinkes yeğlerim-yepyeni paltosuyla henüz boyanmış bir park sırasının üzerine oturmuş zavallı adamın dediği gibi.

*

Öğleden sonra uğramanızı rica edeceğim-vaktin geldiğini kendisine duyurmak üzere uğrayan hapisane müdürüne idam mahkûmunun dediği gibi.

*

Hayat inişlerle ve çıkışlarla doludur-görevli olarak asansörde çalışan çocuğun dediği gibi.

Aman sürmenaj olmayalım-fantezi yazılarını kaleme almak üzere masaya oturan Alphonse Allais'in her seferinde dediği gibi.

ÜZERİNE

Dalgınlık üzerine: Gözlüğünü kaybetmek ve bulup taktıktan sonra aramaya koyulmak.

*

Kandırma üzerine: Evinden çıkmadan, piyanoya oturup saat başı (ve ayrıca her yarım saatte bir) çalar saat sesi çıkartmak ve komşularda böyle bir saate sahip olunduğu izlenimini uyandırmak.

*

Dikkatsiz olmak üzerine: Kalabalıkta kaybolmak ve polis karakoluna gidip eşkâlini bildirmek.

Dikkatli olmak üzerine: Ellerinin üzerinde yürüyüp kafasına kiremit düşmesini engellemek.

İyi niyetlilik üzerine: Duvarda bir delik açıp, gece gece kapıcıyı uyandırmadan evine girebilmek.

*

Alaycı olmak üzerine: Gece vakit bir dükkân sahibini öldürüp kapısına "vefat nedeniyle kapalıdır" ibaresini koymak.

*

Beceriklilik üzerine: Barometreye bakıp saatın kaç olduğunu öğrenmek.

*

Terbiyelilik üzerine: Kıçının üzerine oturmadan önce ondan özür dilemek.

Saki

(1870-1916)

Saki adıyla üne kavuşan Hint asıllı İngiliz yazarı H. H. Munro, yer yer acı alayın doruğuna ulaşan öykülerini "Clovis'in Günlükleri" (1911) ve "Yırtıcı Hayvanlar, En Yırtıcı Hayvanlar" (1914) başlıklı kitaplarda topladı. Aşağıdaki öykü, Fatih Özgüven tarafından dilimize çevrilen "Hayvanlar"dan alınmıştır.

LAURA

"Öleceğin, möleceğin yok, değil mi?" diye sordu Amanda.

"Doktor salı gününe kadar yaşamama izin verdi," dedi Laura.

"Ama bugün cumartesi; bu iş ciddi!" dedi Amanda, soluğu tıkanarak.

"Ciddi olup olmadığını bilmem, bugün günlerden cumartesi, orası doğru," dedi Laura.

"Ölüm her zaman ciddi bir iştir," dedi Amanda.

"Hiçbir zaman öleceğimi söylemedim ki. Herhalde Laura olarak yaşamayı bırakacağım ama başka bir şey olarak yaşamaya devam edeceğim. Bir tür hayvan olarak, herhalde. Bak şöyle söyleyeyim, insan yaşadığı hayatta çok uslu durmamışsa, alt türden bir canlı olarak yeniden doğar. Düşünecek olursan, benim de pek uslu durduğum söylenemez. Koşullar elverdiğince küçükhesapçı, hain, kinci falan filan olmaktan geri durmadım."

"Böyle konularda koşulların elvermesi diye bir şey olmaz" diye atıldı Amanda.

"Kusura bakmazsan, şunu söyleyeceğim" dedi Laura. "Egbert bütün bunlara bol bol elverecek bir 'koşul'dur. Sen onunla evlisin- bu farklı bir şey; onu sevmeye, saymaya ve ona katlanmaya yeminlisin. Ben değilim."

"Egbert'in ne kötülüğü varmış, anlayamadım," diyerek karşı çıktı Amanda.

"A, yok, kötülük bende, bunu biliyorum," diye açıkladı Laura sakin sakin bir sesle, "o sadece 'hafifletici koşul' sayılır. Örneğin, geçen gün, İskoç çoban köpeği yavrularını çiftlikten alıp dolaştırmaya çıkardığımda nasıl da huysuzlandı, mızmızlanıp durdu, olay çıkardı."

"Köpek yavruları da onun benekli Sussex tavuklarının civcivlerini kovaladılar, kuluçkaya yatmış iki tavuğunu korkuttular, çiçek tarhlarını alt üst etmeleri de cabası. Kümesiyle bahçesine ne kadar düşkün olduğunu bilirsin."

"Gene de, bütün akşam dırdır edip durduktan sonra, üstelik de tam ben kavganın havasına girmeye başlamışken 'eh, artık bu konu kapansın' demenin ne âlemi vardı? Benim de kinciliğim tuttu, intikam aldım." diye ekledi Laura kıs kıs gülerek, hiç pişman görünmüyordu. "Köpek olayından sonra ben de onun benekli tavuklarının topunu tohum ambarına kışkışladım."

"Nasıl yaparsın?" diye bir çığlık attı Amanda.

"Çok kolay oldu," dedi Laura, "Tavuklardan ikisi kuluçkaya yatmış numarası yapıyordu o sırada, ama ben yılmadım."

"Biz de kaza oldu sanmıştık!"

"Şöyle diyeyim," diye sözünü sürdürdü Laura, "ikinci gelişimde daha alt türden bir canlı olacağıma inanmak için sağlam nedenlerim var. Bir hayvan olacağım. Öte yandan kendimce iyi bir insan olduğum da söylenebilir, o halde iyi bir hayvan olacağımı da kestirebiliyorum, zarif, fıkır fıkır bir şey, eğlenceye bayılan bir hayvan. Belki de bir susamuru."

"Seni susamuru olarak düşünemiyorum," dedi Amanda.

"Beni melek olarak da düşünebileceğini hiç sanmıyorum," dedi Laura.

Amanda ses çıkarmadı. Gerçekten de düşünemiyordu.

"Bana sorarsan, bir susamuru olarak yaşamak çok da zevkli olabilir," diye sürdürdü Laura; "yılboyu sombalığı yersin, sonra alabalıkları yuvasından çekip almanın vereceği doyumu düşün, lütfedip de burunlarının ucuna salladığın yeme uzanmalarını beklemek zorunda kalmayacaksın, sonra zarif, kıvrak bir beden."

"Susamuru avında kullanılan tazıları düşün," diye araya girdi

Amanda, "Peşine düşecekler, avlanacaksın, sonra da parçalanarak can vereceksin."

"Bütün konu komşu seyredecek, ne büyük eğlence, ayrıca cumartesinden salıya kadar taksit taksit ölmekten daha iyi; sonra başka bir canlının bedenine de girebilirim. Az çok uslu bir susamuru olarak yaşarsam, nasıl olursa olsun, bir insan bedenine geri döneceğimden kuşkum yok; ilkel bir insan olur bu, herhalde-küçük, esmer, çıplak bir Sudanlı velet örneğin."

"Biraz ciddi olabilsen," diye iç geçirdi Amanda. "Salı gününe kadar ömrün kaldıysa ciddi davranman yerinde olur."

Gelin görün ki, Laura pazartesi günü öldü.

"Ay, ne kadar korkunç cansıkıcı bir olay," diye yakındı Amanda kocasının amcası Sir Lulworth Quayne'e, "Golfa ve balığa bir sürü insan çağırdım, açalyaların da tam mevsimi."

"Laura her zaman düşüncesizdi," dedi Sir Lulworth, yortu haftasında dünyaya gelmişti, evde de bebeklerden nefret eden bir büyükelçi kalıyordu."

"En saçma sapan fikirler onun aklına gelirdi." dedi Amanda; "ailesinde delilik var mıydı, biliyor musunuz?"

"Delilik mi? Hayır, hiç duymadım. Babası Batı Kensington'da oturuyor, ama bunun dışında her konuda aklı yerindedir."

"Susamuru olarak yeniden dünyaya geleceğim diye bir şeyler söylüyordu Laura," dedi Amanda.

"İnsan bu yeniden dünyaya gelme fikriyle Batıda bile o kadar sık karşılaşıyor ki," dedi Sir Lulworth, "buna inananlara deli deyip geçmek kolay iş değil. Üstelik Laura yaşarken bile öylesine ne yapacağı bilinmez biriydi ki, öldükten sonra ne işler karıştıracağını hiç bilemem."

"Gerçekten bir hayvan bedenine girmiş olabileceğini sanıyor musunuz?" diye sordu Amanda. Kendi yargılarını, çevrelerindeki insanların görüş açılarına dayanarak oluşturma kolaycılığını benimsemiş kişilerdendi.

O sırada Egbert kahvaltı odasına girdi. Sadece Laura'nın öbür dünyaya göçmüş olması gerçeğiyle açıklanamayacak kadar büyük bir yas içindeydi.

"Benekli Sussex'lerimden dördü boğazlanmış," diye bağırdı. "Cuma günkü panayıra gidecek olan dört tavuk hem de. Birini sürükleye sürükleye götürmüşler, o kadar masraf ve emekle yaptığım yeni karanfil tarhlarının ortasında parçalamışlar. Çiçek tarhlarımın en iyisiyle, kümes hayvanlarının en iyi dört tanesi mahvedilmiş. Sanki, bunu yapan canavar en kısa zamanda en çok zararı nasıl verebileceğini önceden biliyormuş gibi."

"Tilki miydi dersin?" diye sordu Amanda.

"Daha çok sansar olabilir" dedi Sir Lulworth.

"Hayır," dedi. Egbert, "her yerde izler var, hayvanın ayak parmaklarının arası derili, bahçenin altındaki dereye kadar gidiyor izler. Susamuru olduğu anlaşılıyor."

Amanda Sir Lulworth'a kaçamak bir bakış fırlattı.

Egbert kahvaltı edemeyecek kadar sinirliydi, kümeslerin bulunduğu yeri çevreleyen tel örgüleri kontrol etmek üzere dışarı çıktı.

"Yani, hiç olmazsa cenazesinin kalkmasını bekleyebilirdi," dedi. Amanda, çok kızmışı.

"Biliyorsun, cenaze kendi cenazesi," dedi Sir Lulworth, "insan kendi ölüsüne ne ölçüde saygı göstermeli, işte görgü kurallarında güzel bir tartışma konusu."

Cenaze göreneklerine saygısızlık ertesi gün daha da ileriye götürüldü; aile cenaze töreni içinde evden uzaklaşmışken, benekli Sussex'lerin geri kalanları da katledildi. Talancı hayvanın koşuşturduğu alan, bahçedeki bütün çiçek tarhlarını da kapsamı içine almış, üstelik aşağı bahçedeki çiçek tarhları da zarar görmüştü.

"Susamuru avcısı tazıları bir an önce buraya getirteceğim," dedi Egbert kana susamış bir sesle.

"Ah, katiyen! Böyle bir şeyi nasıl düşünebiliyorsun!" diye bağırdı Amanda.

"Yani demek istiyorsun ki, cenazeden bu kadar kısa bir süre sonra..."

"Gerekiyorsa yaparım," dedi Egbert; "susamurları bir dadandı mı bu işin sonu gelmez."

"Artık kümeste hayvan kalmadığına göre belki de başka yere gider," diye fikrini belirtti Amanda.

"Duyan da canavar hayvanı korumak istediğini sanacak," dedi Egbert.

"Son zamanlarda derede su kalmadı," diye karşı çıktı Amanda. "Saklanacak yeri olmayan bir hayvanı avlamak sportmenliğe sığmasa gerek."

"Hey, Tanrım," diye burnundan soludu Egbert. "Sportmenliği filan düşündüğüm yok. Hayvanın mümkün olduğu kadar çabuk öldürülmesini istiyorum."

Ertesi Pazar, kilisedeki ayin sırasında, susamuru eve girip kilerden yarım som balığı çalarak pullu balık parçalarını Egbert'in işliğindeki Acem halısının üzerinde sağa sola dağıttığında Amanda bile eskisi kadar karşı koymadı.

"Yatağımızın altına saklanacak ve çok geçmeden lokma lokma parmaklarımızı yiyecek" dedi Egbert. Amanda, sözkonusu susamuru hakkında bilgisine dayanarak bunun hiç de uzak bir olasılık olmadığını aklından geçirdi.

Av için kararlaştırılan günden bir önceki akşam Amanda dere kıyısında tek başına gezintiye çıkarak tazı sesi sandığı bazı sesler çıkardı. Bu gösteriye kulak misafiri olanlar, iyi niyetli bir varsayımla, onun yaklaşmakta olan köy şenliğinde yapacağı hayvan sesi taklitlerine çalıştığını düşündüler.

Av günü olup bitenlerin haberini dostu ve komşusu Aurora Burret getirdi ona.

"Yazık, gelmedin; çok güzel bir gün geçirdik. Bahçenizin hemen altındaki havuzda bulduk onu, hem de hemen."

"Öldür-öldürünüz mü?" diye sordu Amanda.

"Sayılır. Güzel bir dişi susamuru. Kocanı fena ısırdı, onu yakalamaya çalışırken. Zavallı hayvan, içim cız etti. Öldürülürken insan gibi öyle bir bakışı vardı ki. Bana budala diyeceksin, ama kimi hatırlattı biliyor musun? Hayatım, neyin var senin?"

Amanda, onu yataklara düşüren sinir krizini bir ölçüde atlatınca, Egbert Amanda'yı dinlensin diye Nil vadisinde yolculuğa çıkardı. Ortam değişikliği istenilen sonucu vermiş, Amanda'nın sağlığı kadar akıl dengesi de yerine gelmişti. Değişik besinleri seven serüvenci bir susamurunun yaramazlıklarını doğru bir gözle değerlen-

dirmeye başlamış, Amanda'nın aslında sakin kişiliği ağır basmıştı. Öyle ki, bir akşam, Kahire'deki bir otelde hiç acele etmeksizin makyajını yaparken, kocasının soyunma odasından gelen sağanak halindeki küfürlü haykırışları karşısında bile istifini bozmadı. Ses kocasının sesiydi ama sözcükler onun sözcükleri olmaktan hayli uzaktı.

"Ne var? Ne oldu?" diye sordu neşeli bir merakla.

"Küçük canavar bütün temiz gömleklerimi banyo küvetine attı! Seni yakalayayım da gör, seni küçük-"

"Hangi küçük canavar?" diye sordu. Amanda gülmesini tutarak, Egbert gözü dönmüşlüğünü dile getiremeyecek ölçüde çaresiz kalmıştı.

"Ne canavarı olacak! Esmer çıplak bir Sudanlı velet!" diye bağırdı tükürükler saçarak. Şu sıralar Amanda ciddi olarak hasta.

Çev: Fatih ÖZGÜVEN

Friedrich Nietzsche

(1844-1900)

Friedrich Nietzsche, "Tragedyanın Doğuşu"ndan "Ecce Homo"ya giden dik bir yokuşta çekiçle felsefe yaptı. XIX. yüzyıl değerlerini topa tuttu, XX. yüzyılı öngördü. Geniş çapta özdeyiş üslûbuna dayanan felsefesi yüksek şiir voltajıyla donatılıydı. Yapıtı, çağımız düşünür ve sanatçılarını derinden etkilemiştir.

TANRI'NIN CEHENNEM-KORKUSU

- İncil'in başında duran şu ünlü öykü sahiden anlaşıldı mı acaba, - Tanrı'nın bilim karşısındaki cehennem-korkusunun öyküsü?... Anlaşılmadı. Bu rahip-kitap *par excellence*, bilindiği gibi, rahibin büyük iç sıkıntısıyla başlar: onun karşısında yalnızca tek bir büyük tehlike vardır,dolayısıyla "Tanrı"nın karşısında da tek bir tehlike vardır.-

Yaşlı Tanrı, tümüyle "Tin", tümüyle Yüce Rahip, tümüyle yetkin, bahçesinde zevk-ü safa içindedir: ama, canı sıkılıyordur. Can sıkıntısıyla tanrılar bile başedemez. Ne yapsın? İnsanı icadeder, -insan eğlendirici... Ama, gel gör ki, bu kez de insanın canı sıkılmağa başlar. Tanrı'sa, bütün cennetlerin tek derdi konusunda son derece anlayışlıdır: hemen başka hayvanlar yaratır. Tanrı'nın birinci hatası: İnsan için hayvanlar eğlendirici değildir –onlar üzerinde egemenlik kurar, kendisi "hayvan" olmak istemez. -O zamanda Tanrı kadını yaratır.. Ve sahiden, işte, artık can sıkıntısının sonu gelmiştir, -ama başka şeylerin de sonuyla birlikte! Kadın, Tanrı'nın ikinci hatasıdır: "Kadın, özü itibariyle, yılandır, Heva'dır"- bunu her rahip bilir; "Dünyadaki bütün belâlar kadından gelir"- bunu da bilir her rahip. "Öyleyse, bilim de ondan gelir.".. İlkin kadından öğrenir insan, Bilgi Ağacı'nın meyvesinin tadını. -Ne olmuştur? Yaşlı Tanrı'yı bir cehennem-korkusu sarar. İnsanın kendisi onun en büyük hatası olmuştur; kendine bir rakip yaratmıştır; bilim, tanrısallaştı-

rır, -insan bilimsel hale gelince, rahiplerin ve tanrıların sonu gelir! - Çıkarılacak ahlak dersi: Bilim, kendi başına yasak olandır, -tek yasak odur. Bilim, ilk günahtır, bütün günahların tohumudur, kaynaktaki kalıtsal günahtır. Yalnızca budur ahlak. - "Bilmeyeceksin": bütün gerisi bundan sonuç olarak çıkar. -Tanrı'nın cehennem-korkusu, onun kurnazlığını önlemedi. Bilime karşı kendini nasıl savunmalı? Uzun süre, ana sorunu bu oldu. Yanıt: Kov gitsin insanı cennetten! Mutluluk, aylaklık, düşünce üretir, -bütün düşünceler kötü düşüncelerdir... İnsan düşünmemelidir.- Ve, "Kendi Başına Rahip" dertleri icadeder, ölümü, gebelikteki ölüm tehlikesini icadeder, her türlü sefaleti, yaşlanmayı, zorlanmayı, özellikle de hastalığı icadeder, -hepsi bilime karşı savaşım araçları! Dertler, insanın düşünmesine izin vermez... Ve bütün bunlara rağmen! heyhat! bilgi yapıtı kule olur yükselir, gökleri kuşatır, tanrıların sonunu haber vermeye başlar,-ne yapmalı!-YaşlıTanrı, savaşı icadeder, halkları biribirinden ayırır, insanların biribirlerini karşılıklı olarak yok etmelerini sağlar (-rahipler için savaş her zaman gerekli olmuştur...). Savaş, başka şeyler yanında, bilimin de huzurunu bozan bir şeydir! - Ama, inanılacak gibi değil! Bilgi, rahipten bağımsızlaşma, savaşa rağmen artmaktadır.-Ve son bir karar verir Yaşlı Tanrı: İnsan bilimsel olduğu çıktı,-başka çare yok, "onu sularda boğmak gerek!."

Alfred Jarry

(1873-1907)

"Kral Übü" ile tiyatro dünyasında bir devrim yapan Alfred Jarry, romanları ve şiirleri ile de neredeyse öncüsü olmayan bir fantezi dünyası kurdu. Bir bakıma "Asrî Zamanların Rabelais'si" sayılabilecek olan Jarry yalnızca yazdıklarıyla değil, yaşama biçimiyle de Gerçeküstücülerin kılavuzu oldu. "Patafizik"çilerin (Queneau, İonesco, Perec) peygamberi, 34 yaşında hayatının hızına yenildi.

ŞEYTAN

Pembe yağla dolu bardakta gezin, kızıl yağla dolu bardağa gömül, kara geceyle dolu bardakta titre, kandil, ve lambası ol bir ölünün! Yıldızlarla aydınlanmış, uyanık melekler geri götürüyorlar lambalarını.

Uyuyor o, ve gövdesi, damarları Sèvres mavisinden, sırlı gövdesi tatlı tatlı dinleniyor büyük, karanlık yatakta. Pembe yağla dolu bardakta gezin, kandil, ve yay tatlı ışığını, koku parıltısını, uyuyan çocuğun üstüne.

Dinleyin! Gece mantosunu buruşturuyor. Bir şeyler haykıracak nerdeyse camda. Hızlı hızlı karıştırın, kuşkulu perdeler, tüyden kanatlarınızı tirşe rengi camda. Kızıl yağla dolu bardağa bat ölümcül kandil.

Gece indi külrengi bir yağmur gibi. Bir sümüklüböcek gibi tırmandı şeytan. Gözyaşları dök, cam, absent gibi kekre gözyaştan dök. Sen de, Pencere, o büyük, o kutsal hacını kaldır, gıcırdar ve gerinir görünürken geniş bir pençe.

O belirsiz ve ürkünç yaratığı, bir fenerin taşlarına çarpıp dağılan ağır bir dalga gibi kustu kızgın gece. Cam ürperir ve yerinden uğrar gözleri. Kızıl yağla dolu bardağa bat, ölümcül kandil.

Uyuyor çocuk. Gövdesi, damarları Sèvres mavisinden, sırlı gövdesi tatlı tatlı dinleniyor büyük, karanlık yatakta. Kızıl yağla dolu

bardakta gezin, kandil, ve uyuyan çocuğun üzerine yay, o kükürt buğulu, ağır ışığını.

Bir kağıt çember gibi çatlar cam. Karanlıkta titreşir bir sümüklüböcek gövdesi. Çocuk uyanır ve yay gibi, büyük kaşları kanat vurur gecede. Kandil, titre bardakta ve lambası ol bir ölünün!

Karanlıklar adı yok ifritlerle dolu bir ağ. Yıldızlı cam açıkseçik uçlarına tırtıllar asar. Artık bir zift çanağıdır bardak. Yıldızlarla aydınlanmış, uyanık melekler söndürdü hep lambalarını.

DOKTOR FAUSTROLL'UN BOYNUNDA TAŞIDIĞI ISTAKOZ VE TUZLANMIŞ ET KUTUSU

ÖYKÜ

Bir kelebek gözlük gibi zincirli, tuzlanmış et kutusu
Geçtiğini gördü tıpatıp kendisine benzeyen bir ıstakozun.
Sırtı sert bir kabukla zırhlıydı,
Kemiksizdi, içinde de, kutuda olduğu gibi,
(Kemiksiz ve keseye elverişli) yazıyordu;
Kıvrılmış kuyruğunun altında
Bir açacak saklı gibiydi.
O yerinden kıpırdamaz, aşka düşmüş tuzlu et,
Canlı konservelerin o kendi kendine yürür küçük kutusuna dedi ki:
Alıştırsaydın kendini
Yersel camekânlarda, benim yanımda kalmaya,
Çok çok altın nişanla süslenirdi göğsün.

Çev: Said MADEN

Karl Kraus

(1874-1936)

Karl Kraus, iki yıl Neue Freie Presse'de gazeteci olarak çalıştıktan sonra, 1899'da, ölümüne dek yayımlayacağı Die Fackel dergisini kurdu. Zamanla, baştan aşağı kendisinin yazarak doldurduğu dergi sayfalarında yüzyılın en amansız polemikçisi oldu. 922 sayı yayımlanan Die Fackel bütün zamanların en gözüpek yayın organı sayılabilir: Kraus, orada, çuvaldız diliyle Viyana'dan bütün Avrupa'ya seslendi, iliklerine dek çürümüş değerlere büyüteçle baktı, yazılarına fiili saldırılarla karşılık verilmesinden yılmadı. "İnsanlığın Son Günleri" ve "Walpurgis'in Üçüncü Gecesi" gibi oyunları da bulunan Kraus'un kurduğu sözel saltanat Adorno ve Benjamin başta olmak üzere birçok Orta Avrupa aydınını derinden sarsmıştır. Oruç Aruoba'nın çevirileri Almanca aslından, Die Fackel'in I. Dünya Savaşı sırasında çıkan sayılarından seçilerek yapılmıştır. Enis Batur'un çevirileri ise Kraus'un 1909'da yayımladığı "Sözler ve Karşısözler" başlıklı kitabının Fransızca çevirisinden seçildi.

SAVAŞ DEĞİNİLERİ

Paternoster bir asansör markasıdır. Bethlehem, Amerika'nın en büyük mühimmat fabrikasının bulunduğu yerdir.

*

Barutun icadı ile matbaanın icadı için, her şeyden önce, eşzamanlı olmalarının insanlık için taşıdığı önem teslim edilmelidir.

*

Dünya nasıl yönetiliyor ve savaşa sokuluyor? Diplomatlar gazetecilere yalanlar söylüyorlar, sonra, basılı halde görünce, bunlara kendileri de inanıyor.

*

Mazbut bir bay için müstakil oda aranıyor. "Son baskı!" bağırtısının duvarlarından geçmemesi tercih sebebidir.

*

"Bugün ölenlerin durumu sana hiç dokunmuyor galiba?"
"Ben yaşayanlara acıyorum, hem onlar daha fazla."

*

Hâlâ putlara tapınan halklar, malların ruhları olduğunu sanacak kadar düşmezlerdi.

*

Ne kültür zenginliği! Yayıncılar Demir Haç takıyor, askerler magazin yazıları yazıyor, generallerin doktoraları var

*

Devletin yararına yapılan işler., çoğunlukla dünyanın zararına olur.

Tabii ki savaş barıştan daha iyidir. Ama barış daha uzun sürer.

*

İnsanın bir düşünce uğruna ölmesi güzel bir şey. Düşünce insanı yaşatan ve öldüren bir şey olmasa bile.

*

Kahraman, tek başına birçok insana karşı çıkandır. Son savaşta bu konuma en uygun düşen, bombardıman uçağı pilotudur; o, hatta, tek başına birçok insanın üstüne çıkandır.

*

Doğru bir savaş, yalnızca muafların gönderildiği bir savaş olurdu.

Die Fackel 406-412, 5 Ekim 1915

AVRUPA'DA *MELANGE*

Peşpeşe üç haberin başlıkları:

Almanya'nın kahve stoku yeterli düzeyde

Fransa'da süt darlığı başgösterdi.

İngiltere'de şeker talebi büyük boyutlarda

"Yaa? Sütünüz yok demek? Bizim yeteri kadar kahvemiz var!" "Bizim de kahvemiz var. Sizin sütünüz var mı ki?" "Bol bol kahvemiz var. Sizinse şekeriniz yok galiba!" "Bizim de kahvemiz var. Oysa sizin şekerimiz yok" "Bizim mi? Kim demiş? Sizin sütünüz de yok şekerimiz de! Bizimse kahvemiz var!"

Die Fackel 418-422, 8 Nisan 1916

KRALLIĞIN DEV *SORTIMENT'I*

Ressam Profesör Hugo Vogel, 19 metre uzunluğunda ve 8 metre yüksekliğinde, "Prometheus insana ateşe veriyor" adlı duvar resmini tamamladı. Berlin'in Charitè salonunda bulunan resim, 152 metrekarelik alanıyla imparatorluk başkentinde bulunan en büyük duvar resmi oluyor.

Muhteşem! Artık bunu onbeşbin kişi aynı anda seyredebilir ve ikna olabilir ki, sahiden de Prometheus vermişir insanlara ateşi -hani şu şimdi idealler uğruna içine atıldıkları şeyi.

KAN VE CAN

Viyana'nın iyi-besili Belediye Başkanı'na onur hemşehriliği nedenleri açıklanırken, yüzüne karşı şunlar söylendi:

Senin bütün eserlerin, savaş yardımına vakfettiğin eserler, Belediye Sarayı'ndaki İmdat Merkezi,... umuma açık aşevleri ve dikiş odaları, Mali Destek Bürosu... güçlük çeken sanatçılara ve memurlara yardım, yoksullaşmış zenaatkarların iş aletlerinin konmasına ayrılan depoların kurulması, gençliğe ve öğrencilere yardım, savaş mültecilerine destek kampanyası ve daha birçok eserin, kan ve can olarak halka mal olmuştur.

Özellikle yoksullaşmış zenaatkarların iş aletlerinin konmasına ayrılan depolar için zor olmuş olsa gerek, kan ve can olarak halka mal olmak. Ayrıca bir soğuk hava deposu ve buzhane de kan ve can olarak malolmuş kanında açıkça görüyor bunu. Canında ise yakında sezinlemeye başlayacak.

Die Fackel 426-430, 15 Haziran 1916

Hayır, hiçbir iz kalmıyor ruhta. İnsanlığın bir kulağından giriyor, ötekinden çıkıyor kurşunlar.

"İngilizlere nasıl oluyor da sempati duyuyorsun? Daha İngilizce bile bilmiyorsun." "Hayır, ama Almanca biliyorum!"

*

Hatları siperler olan bir çehre.

*

Böylesine gelişmiş silahlarla yürütülen bu yeni savaşın sonucu için, kazanılan zaferler değil, başka şeyler belirleyici olacak. Ve bu savaşı yamyam kabileleri bile yürütüyor olsaydı, böyle olurdu bu. Çünkü bunların arasında da, savaşı kazanan, ötekilerin bir öğleyemeği önüne geçen kabile olurdu. Ama bu soru açık kalmak zorunda, çünkü yamyamlar böylesine gelişmiş silahlarla savaşmazlardı.

*

Düşmanın Alınan top bataryalarının sınır dışı edilmesini istemesi budalalık. Mantıklı birşey, Alman dünya görüşünün sınır dışı edilmesini istemek olurdu, ama bu da yerine getirilemeyecek bir istek.

*

Sansür ve gazete -nasıl olur da birincisini yeğlemem? Sansür, elinden sözü alarak, hakikatı bir süre bastırabilir. Gazete, eline sözler vererek, hakikatı sürekli bastırır. Sansür ne hakikatı ne de sözü zedeler; gazete ikisini de.

*

Dünyanın, kendi günahlarıyla karşı karşıya gelince ürkmemesi, onun olağan görünmelerindendir. Oysa asıl bu görünümünden ürkmeliydi.

Die Fackel 445-453, 18 Ocak 1917

Çev: Oruç ARUOBA

Çevirenin notu:

melange: "karışıklık, karışım" gibi anlamlara gelen sözcüğü, Kraus, biraz da kahve-şeker-süt 'karışımı'nı düşünerek kullanıyor.

sortiment: Kraus'un kendi kurduğu sözcük, hem"yazgı"yı, hem de "en sonunda" gibi bir anlamı çağrıştırıyor, ayrıca "kolleksiyon" anlamına da geliyor.

paternoster: "Babamız"; "Hıristiyanlık'ta Tanrı için kullanılan deyim.

Betlehem: İsa'nın doğduğu köyün adı.

Arthur Cravan

(1881-1920)

Arthur Cravan: Dada hareketine bile tepki vermiş bir isyan havarisi. Şimdi dergisini tek başına çıkartıp işportada sattı, Meksika'ya giderken Troçki'yle tanışıp onu şaşırttı, boksörlük yaptı. Oscar Wilde'ın yeğeni olduğunu ileri süren Cravan, "18 yaşındayken Latince bilseydim İmparator olurdum" düşüncesindeydi. Edebiyata gelince, o konudaki fikri de netti: Ta, ta, ta, ta, ta." İki metre boyundaki bu tuhaf yazar en son, küçük bir kayıkla Atlas Okyanusu'na açılırken görüldü. Metinleri "Ben Puroydum" başlığı altında toplandı.

NOTLAR

Çünkü on sekiz yaşında Lâtince bilseydim İmparator olurdum - hangisi daha kötü: Kongo'nun iklimi mi deha mı? - havuç bitkisi şeklinde mezarlar - düşünce ateşten fışkırıyor - yıldızlar, şairlerin ve matematikçilerin umutsuzluğu - daha kızoğlan kız, daha kızgın - aklı başında bir adam için, ayda bir kere çalışma masasının öteki ucuna oturmak, hayatını değiştirmeye yetmez mi? - Bir ara Arthur diye imza atmayı düşündüm - sütçülerle birlikte uyanırım - çayırlarda gezdiğimde - köpek etleri - beyaz donlar, buzlu sisler, karlar - ey gönlüm, ey alnım! (ey damarlarım) aramızda en frengi damarlı olan - Dilimi onların gözleri üzerinde gezdirdim (kadınlar) - ay içiyordu, deniz... ay yıldızlı - kahroluyordum - Eyfel kulesi bir kuzukulağından daha yumuşak - aracın burda olduğu anlaşılıyor (gönülden söz ederken) - Orman ve kesim atölyesi - enerji - ve gözlerimde kıralların tozu vardı - ayağımın baş parmağına basılmasına boyun eğemem-hava artık organlarımızı taşıyor (uçaklar) - zürafalar gibi yürüyebilsem - ağırbaşlı saat (akşam) - mavi saçlı deniz - elmasın yüceliği üstündedir... - mavi ceketimi salındırır (mavi) - sislerin devinimi - tek başıma bir cumhuriyet kurup oluşturacak kadar büyük olduğumu hayal ettim - suların üzerinde salınacak bir yatağı ya da kaplanlar üzerinde uyumayı hayal ettim-dar yollarda

dolaşırım - dört köşe şalgam ve lahana bitkilerinin koca mezarlar gibi göründüğü ovaların ve vâdilerin tiyatrosunda sislerin devinimini izliyordum - elektrikli demiryolu işaretleri - denize yirmi metre yüksekten bakıyordum - bitkilerini silken... Ruhum... kaldırımlarda durur romansıya hem İngiliz karakterleri - telgraflar - yağmurun mavi suyu, sağnaklar - müzelerin tozlu uğurböcekleri - boş sıraların üstüne kar yağıyor - en büyük anıtlar en tozlu olanlardır - güze adanmış bütün bu meyvalar - ilkbaharda pırıldayan herşey kışa adanmıştır - kışın altın güneşi - Kanada, yemyeşil olduğunu biliyorum! - ve ormanda dolaşmak - rüzgâr kayserlerin tozunu kaldırıyor - neyim ben, nerde ... ve aşk kitaplarım? evrensel gemi - çiçekleri yenileştirir - (savaş üzerine) Avrupa'nın peşine takılmaktan utanç duyacağım - gebersin isterse, benim vaktim yok - balonlardan ve kardeşlerimden uzak - seviyorum, bugünkü davranışı deha dolu, dünkü davranışına gelince onu peygamberce buluyorum, evvelsi günkü davranışına... - sevdiğim tarafım... - belleğimde yirmi ülke var ve ruhumda yüz kentin renklerini sürüklüyorum - gülü için ıslık çalan acem bülbülü - Asya'nın gemileri üstünde ve sevimli filler - kalemim titrer ve kıpraşır - aralıksız heyecanlıyım - kitaplarımı okumak sıhhate zararlıdır - kadınların çoğunluğuna yalvaracaklar - tombul beyin, cama çizgi çeken zihin - boğa yılanları gibi düşüncelerim - biz çağdaşların yüreğindeki, bir kaleyi uçurmaya yeter - güneş Rusya'yı kızartıyor - güneşin yüce lambası - petrol bölgeleri - ve bütün yıldızlar geçiş gürültüsü çıkarmadan dönüp duruyorlar - baş dönmelerini izleyerek ben de o kadar uzağa uçayım - herhangi bir yerde miyim? - altına çekilmiş çayır gezintilerimde lüks otolar gibi çığrışan, dolaşan yıldızlar - kuzukulaklarının altına çekiliyorum - çamların altına - ....ve güzel bir transatlantikle geliyorum sana - ne zamana kadar? ne zamana kadar gecikeceğim? - garların hayaletleri - ırmak ağızları - balonlardan uzak, erkeksi - yerleşmiş yabancı - bağımsızlık duygusu - cari hesap - coşkunluk - hoşça kal yirmi yaşımın ateşi güzel havalarda - nikel -

* * *

İşte çocuk, erkek ve kadın... - doğmuş olduğu için mutlu - biyolojik zorunluluk dolayısıyla mutlu - on dokuzuncu yüzyılın en bü-

yük şiir makinesi Victor Hugo - bende, geçicinin derin kökleri var - zayıfla şişman bende çarpışır - Tanrım, iç temizliği yıpratıyor bizi - baharın soluğu seni bir balina gibi soluyarak içime çekiyorum - benden iyi giyinmiş birini görünce kan başıma sıçrıyor - nerde uyuduğunuzu söyleyin de baş dönmelerinizi izleyerek uzaklara uçayım - akvaryum kraliçeleri, kar ne güzel, Tanrı alay etmedi bizimle - çifte kalb, dördüz beyin, pembe dev, dünyanın aynası ve şiir makinesi - yüzücülük günlerim- kübistler resim yaparken tuvallerini yakmak tehlikesiyle karşılaşmıyorlar - bir gitar çalıcısı gibi oturmuş - çeneme yumruk atacak kadar kaba, nevrasteniye tutulacak kadar ince ruhluyum - erkek, ihtiyar, genç kız, çocuk ve bebek - soyut ve terbiyesiz - baba, "derimin rengi ve boyum bosum sayesinde bir kere sizin duymadığınız bir şeyi duydum" diyecek bir Şilili ya da Obokalıyla karşılaşmayacağım üzerine bahse girerim - hemcinsim olduğunu söyleyen gelsin de yüzüne tüküreyim - kendisine tapındığım ve üstüne ettiğim için benim sanatım sanatların en güçüdür - kadın gözleri, boğa boynu - büyük gönderilmiş - yılan ve lahana - takma dişleri ağzında altın heykeller gibi parlıyordu - aslanlar öldü... - Ama sana yine de altın asansörler vereceğim -gergedanlar, büyük kazanlar, üç boyutlu kardeşlerim - güneş ormanlarda ölünce - delilerin delisi benim - ve sana bakıyorum bütün bu uzmanlar- Tanrım! Otuz yaşında olduğumu düşününce yırtıcı bir hayvana dönüyorum - yatağı severim, çünkü yatak bir kedi gibi hem soluyup yaşayabileceğim hem ölü gibi görünebileceğim tek yerdir - delice eğlendiğim zaman sözlüklerin sesini duyarım... - dünyanın bütün lokomotifleri hep birden düdük çalsalar çaresizliğimi dile getiremezler - belki hiçbir şey olamamışların kralıyım, çünkü herhangi bir şeyin kralı olduğumdan eminim - aynı kalan ve değişen - geçerim... göksel yuvarlaklara - atletik kara duygululuk - dayanmak için düşünceye -Zühal gezegenini düşünerek - şimdiden başka kitaplar okumak istiyorum - sanata boş veriyorum ama Balzac'ı tanımış olsaydım bir öpücük koparmaya çalışırdım ondan - kalb bulur, kafa yaratır - göğüsleri tatlılık fili - pislik, eşşeklik, leşlik - kalbim, tutkusundan taşdevrini kucaklıyor-

Çev: Selahattin HİLAV

ŞİMDİ'den

* Sapkınlık olsun diye ciddiydim.
* Annem ve ben, birbirimizi anlamak için dünyaya gelmedik.
* Sayın Gide, rahatsız ettim, ama boksu edebiyata yeğlediğimi size açıklamam gerekiyordu.
* Bayan Delaunay ile düzüşmeyeceğimi söyleyemem: Çünkü erkeklerin çoğu gibi ben de bir koleksiyoncu olarak dünyaya geldim.
* Ehlîleşmek istemiyorum.
* Avrupa tarafından sürüklenmeyi göze alamazdım-ölsün, benim vaktim yok.
* Kendi başıma bir cumhuriyet kurabilmek için yeterince büyük biri olmayı düşledim hep.
* Viyana'da ve Kalküta'da olmak, bütün trenlere, gemilere ve kadınlara binmek, bütün yemekleri tıkınmak isterdim.
* Ben ki biri keman çalsa yaşama hırsıyla dolar taşarım; kendimi zevkten öldürebilirim; bütün kadınlar için aşktan ölebilirim; bütün şehirler için gözyaşı dökerim: Buradayım, çünkü hayata bir çözüm yolu yok.
* Ademoğlu çok bahtsız: Bir gövdede bin ruh taşıyor.
* Bir gül ağacının karşısına asılmış bir sanatçıya hiçbir zaman rastlanmadı.
* Şunu kafanıza iyice sokun ki, sanat burjuvalarındır. Burjuva derken de şunu anlıyorum: İmgelemsiz bir adam.
* (23 Nisan 1916 günü Madrid'de, Avrupa şampiyonu zenci boksör Jack Johnson birinci rauntta Arthur Cravan'ı nakavt etti). -Ah! Bırakın beni, bırakın da Jack Johnson gibi güleyim!
* Oscar Wilde'a hayrandım, çünkü iri bir hayvanı andırıyordu; sadece bir su aygırı gibi sıçarken hayal edebiliyordum onu; ve bu imge doğruluğu ve saflığıyla büyülüyordu beni.

Marcel Duchamp

(1887-1968)

Çağımızın en cüretkâr yenilikçilerinden biri sayılan Marcel Duchamp, 1910'dan başlayarak sanata karşı sanat çizgisinde atılımlara girişti; Picabia ve Apollinaire ile birlikte Dada'ya öncülük etti. 1913'den sonra "Ready made"lerine başladı, 1955'de Amerikan vatandaşı olana kadar kendi deyimiyle "deli dana gibi" dolaştı, eleştirel ve kuramsal yazılarını yayımlarken her biri uzun yıllara yayılan görsel çalışmalarını sürdürdü: "Bekârlarının Anadan Doğma Kıldığı Gelin" ve "Büyük Cam" bunların önde gelenleridir.

BOŞ YERE SARFEDİLEN ŞU KÜÇÜK ENERJİLER İÇİN TRANSFORMATÖR

Elektrik düğmesine basarken sarfedilen enerji fazlası için.
Sigara dumanını içe çekerken.
Saçlar, kıllar ve tırnaklar uzarken.
İşerken, sıçarken.
Korkarken, şaşırırken, sıkılırken, öfkelenirken yaptığımız hareketler için.
Gülerken.
Gözyaşı dökerken.
El-kol hareketi yaparken, tikler için.
Ters ters bakarken.
Kollarımız iki yanımızda sarkarken.
Gerinirken, esnerken, hapşırırken.
Düpedüz tükürürken ve kan tükürürken.
Kusarken.
Boşalırken.
Saçlarımız darmadağınken, dimdikken.
Sinek vızıldarken, horlarken.
Bayılırken.
Islık çalarken, şarkı söylerken.
İç çekerken, vb...

Jacques Rigaut

(1899-1929)

Gerçeküstücü hareketin delifişek karamsarı: Jacques Rigaut, genç yaşta savaşla tanıştı (bir rivayet: Bir süre sonra, "ben iki taraftakileri de tanımıyorum" gerekçesiyle her iki cepheye ateş açmıştı), hiçbir şeye bel bağlamadı: "Sizler şairsiniz, bense ölümden yanayım." 30 yaşında intihar etti, Drieu La Rochelle "Elveda Gonzague"dan sonra anısına "Delifişek"i yazdı. Sağlığında 'çiziktirdiği' metinler ve mektupları "Yazılar" başlığı altında toplandı. Ferit Edgü'nün çevirileri Yeni Dergi'de yayımlanmıştı.

GENEL İNTİHAR KOMİSYONCULUĞU

İNTİHAR ACENTASI
Sermayesi: 5.000.000 fr.
Halk yararına çalıştığı onaylanmış firma
Genel Merkez: 73, Boulevard Montparnasse-Paris
Lyon'da, Bordeaux'da, Marsilya'da, Dublin'de,
Monte-Carlo'da, San Fransisko'da temsilcilikler

İntihar Acentası (İ.A.) elindeki en modern olanakları sayın müşterilerine duyurmakla bahtiyardır. Bu olanaklarla sayın müşterilerimiz en çabuk ve en güvenli bir ölüm sağlayabilirler kendilerine. Öyle sanıyoruz ki, bu teminat "başarısızlıktan" korkanları kendine çekmekte gecikmeyecektir. Toplum içinde çok çok tehlikeli bir salgını önlemek amacıyla umutsuz kişilerin ortadan kalkmasını düşünen içişleri bakanımız firmamızı şereflendirmek nezaketini göstermişlerdi.

Öte yandan İ.A. dünyadan ayrılmak isteyenlere çok uygun yollar göstermektedir. Unutulmasın ki ölüm, en kötü düşkünlüklerin içinde özür dileme imkanı olmayan bir düşkünlüktür. İşte Express-Gömme'lerimiz bu amaçla düzenlenmiştir: yemek, dost ve yakınların baş sağlığı geçiti, foto (ya da ölümden sonra yüz kalıbı- seçme müşteriye aittir), geride kalan şu ya da bu anının teslimi, intihar, tabuta yerleştirme, dinsel tören (mecburiyet yoktur), cesedin mezar-

lığa taşınması... İ.A. sayın müşterilerinin son arzularını yerine getirmeyi bir namus borcu bilir.

NOT- Bazı ailelerin kaygılarını gidermek için belirtmeyi gerekli buluyoruz. Firmamız bir devlet kuruluşu olmadığı için, ne olursa olsun, cesetler morga kaldırılmayacaktır.

TARİFE

Elektrikle öldürme	200 fr.
Tabanca	100 fr.
Zehir	100 fr.
Boğulma	50 fr.
Kokulu ölüm (lüks sınıf farkı dahil)	500 fr.
Asma (fakir fukara intiharı	5 fr.

(İpin metresi 20 franktan verilmektedir, her fazla 5 santim için 5 fr.)

Express-Gömme için özel kataloğumuzu isteyiniz. Her türlü bilgi için, M.J. Rigaud, genel yönetmen, 73, Blv. Montparnasse, Paris (6e) adresine başvurunuz. Bir intiharda bulunmak isteyenlerin bu konuda mektup yazmamaları rica olunur. Her hâl-ü kârda bu istekler cevapsız bırakılacaktır.

BARRES OLAYI

S./ Ant içmek istemiyorsunuz, öyle mi?

C./ Hayır.

S./ Maurice Barres'e karşı yapılan bu kovuşturmanın yetkili olduğunu kabul ediyor musunuz?

C./ Ediyorum. Çünkü haksız bir kovuşturma bu. Böyle olduğu için de kabul ediyorum. Doğrusunu isterseniz insanı haksızlıktan daha çok yüreklendiren bir şey bulmak oldukça güç.

S./ Barres'e karşı olan duygularınızı bir iki sözcükle açıklar mısınız?

C./ İlk Barres'i her ne kadar sevdim ve uzun bir süre etkisi altında kaldımsa da, bugün bana birinci tutumu ikincisi kadar sevimsiz geliyor.

S./ Niçin?

C./ Özgürlük çabası, başkaldırma, en saçma inançlar karşısında bile kılını kıpırdatmak istemeyen tam bir edilgenlikten başka bir şey değildir. Başkaldırma da, gerçekte günlük iyimserlik kadar iğrenç. Belki biraz daha az, ama iğrenç gene de. Başkaldırma, mümkün olabilmek için, bir davranış oportünizmini öngörüyor; açıkçası insanın daha üstün gördüğü, onun için de erişmek istediği bazı durumlar olduğunu tasarlıyor. Başkaldırma bir araç değil de bir amaç olarak ortaya çıktığında da iyimserdir, ve bu değişimi, düzensizliği kıvanç verici bir şey olarak görmek, öyle kabullenmek oluyor. Bense, insana kıvanç verebilecek bir şeyin var olduğuna inanamıyorum.

S./ Barres'in tutumu, size, özellikle iyimser gibi mi geliyor?

C./ Evet. Barres bugün her şeyi mümkün görüyor. Ve onları mümkün kılmak için de, kişisel olarak, elinden geleni yapıyor.

S./ Barres'in ilk tutumu da ikincisi kadar iyimser mi sizce?

C./ Düşüncelerle oynuyor Barres. Çözümlemenin (analyse) tadını söylüyor. Çözümleme bir zevk verebilir insana, bunu az çok kestiriyorum, ama insan bundan bir tad almaya başlayınca, bir oyun oluyor ve bu düşüncelerin götüreceği uçlar hesabı katılmak istenmeden varılacak bir nokta, bir amaç olarak beliriyor.

S./ Çözümlemenin sizdeki tepkisi nedir, söyler misiniz?

C./ Usun aynı doğrulamaları binlerce kez yapmaktan hoşnut olmasını anlamıyorum ben. Ne olursa olsun düşüncelerin anlamı, sonunda birleşmelerinden önde gelmeye başlıyor; giderek bileşime varma yolundaki çabalardan duyulan zevki bile bastırıyor bu. Zekâ, kaçınılmaz olarak kuşkuya, yüreksizliğe, hiçbir şeyden hoşnut olmamaya götürüyor insanı.

S./ Öyle görünüyor ki size göre mümkün olan hiçbir şey yok. Peki yaşamak için ne yapıyorsunuz? Niçin öldürmediniz bugüne değin kendinizi?

C./ Hiçbir şey mümkün değil-intihar bile.

S./ Hiçbir şeyin mümkün olmadığını söylediğiniz anda, hiç kimseyi yargılamaya hakkınızın olmadığı ortaya çıkar gibi oluyor.

C./ İntihar, ne denirse densin, bir umutsuzluk edimi, ya da insanın kendi kendine karşı duyduğu bir saygı, bir yaraşırlık edimidir. İnsanın kendini öldürmesi, işin içinden çıkılmaz bir yığın engel, bir yığın korkulacak şeyler olduğunu (hiç değilse bunları hesaba katmak zorunda olduğunu) kabul etmesi demektir.

S./ Size göre intihar durumların en kötüsüdür, öyle mi?

C./ Evet. Böyle düşünüyorum. Durumların en kötüsü. Bir uğraştan, bir işten, ya da bir ahlâktan belki biraz daha sevimsiz.

S./ İntihar size kolay bir davranış gibi mi geliyor?

C./ Bu davranışın içindeki az-buçuk kahramanlık, doğrusunu isterseniz onu daha sevecen kılmıyor. Her zaman büyük kararlardan, aşırılıklardan tiksinmişimdir. Savaş sırasında...

S./ Ne yapıyordunuz savaş sırasında?

C./ Paris'de ulaştırma asteğmeniydim.

S./Buraya değin söylediklerinizden intiharın sizin için savunulur bir şey olmadığı ortaya çıkıyor. Her şeyi mahkum ediyorsunuz. İyi güzel ama, daha bize yaşamak için ne yaptığınızı söylemediniz.

C./ Gün be gün yaşıyorum. Biraz pezevenklik, biraz da asalaklık.

Çev: Ferit EDGÜ

Raymond Queneau

(1903-1976)

Raymond Queneau: Şair, romancı, deneme yazarı, ansiklopedist. Gerçeküstücülerle ve matematikçilerle flört etti, Patafizik Koleji'ni yönetti, Pleiade ansiklopedilerinin başına geçti, "Oulipo" deneysel yazın merkezinin kurucularından oldu. "Zazie Metroda", "Chiendent" gibi romanlarıyla1930'lu yıllarda yerleşik değerlere baş kaldırdı. Fransızcayı okunduğu gibi yazdı, konuşma diline yaslandı, deneysel boyutları uç noktaya taşıdı: "1000000000 Şiir" bu bağlamdaki en çarpıcı yapıtıdır.

ZAZİE OKULDA

— Ben 65 yaşıma kadar okula gitmek istiyorum, diye açıklamada bulundu Zazie.

— 65 yaşına kadar, diye dehşetli bir şaşkınlıkla tekrarladı Gabriel.

— Evet, dedi Zazie: Ben öğretmen olmak istiyorum.

— Fena meslek sayılmaz, dedi usulcana Marceline. İşin ucunda emeklilik var.

Bunu öylesine, kendiliğinden eklemişti, çünkü anadilini iyi biliyordu.

— Emeklilik götümü yesin, dedi Zazie. Ben emekli olucam diye öğretmen olmak istemiyorum.

— Elbette ki hayır, dedi Gabriel, ona ne şüphe.

— Öyleyse neden? diye sordu Zazie.

— Onu sen annatacaksın bize.

— Bir başına bulamıyorsun cevabı, di mi?

— Bugünün gençliği de zeytinyağı gibi üste çıkıyor, dedi Gabriel Marceline'e.

Zazie'ye dönüp:

— Tamam, neden öğretmen olacak mışsın?

— Veletlerin kafasını ütülemek için, cevabını yapıştırdı Zazie.

On yıl, yirmi yıl, elli yıl, bin yıl sonra benim yaşımda olacak bir alay piç kurusunun kafasını ütüleyeceğim.

— Pekâlâ, dedi Gabriel.

— Bir yığın keleklik yapacağım onlara. Yerleri yalatacağım. Karatahta temizledikleri o süngerimsi bezleri onlara yutturacağım. Kıçlarına pergel sokacağım. Çizmelerimle tekmeleyeceğim onları. Çünkü çizme giyeceğim. Buraya kadar (eliyle gösterir).

— Biliyor musun, dedi Gabriel sükûnetini bozmadan, gazetelerde yazılanlara bakılırsa, tam da bu yöne gidiyor sayılmaz modern eğitim. Hatta tam tersi söylenebilir. Yumuşaklık, anlayış, zerafet öne çıkıyor. Değil mi Marceline, öyle yazmıyor mu gazetede?

— Evet, dedi Marceline yavaşça. Yoksa sana sert mi davranıldı Zazie, okulda?

— Görmemek gerekirdi.

— Zaten, dedi Gabriel, yirmi yıl içinde öğretmen falan kalmayacak. Onların yerini sinema, televizyon, bilgisayar gibi zımbırtılar alacak. Bunlar da yazılıydı gazetede geçen gün. Değil mi, Marceline?

— Evet, diye usulcana karşılık verdi Marceline,

Zazie, bir an bu gelecek tablosunu gözünün önüne getirdi.

— O zaman da astronot olurum, diye ortaya atıldı.

— İşte, dedi onaylayarak Gabriel. İnsan zamanın akışına böyle ayak uydurmalı.

— Evet, diye sürdürdü Zazie, astronot olup Merihlilerin kafasını ütüleyeceğim.

Samuel Beckett

(1906-1989)

Dublin'den Joyce'un izini sürerek Paris'e gelen ve bu şehre yerleşen Samuel Beckett, romanlarından çok oyunlarıyla tanındı. Alabildiğine karamsar, çıkmazda bir yerzüyü imgesi üzerinde çakılıp kalan yapıtı önce olayları ve kişileri, sonra da araçlarını,yani dili ve görüntüyü tüketti. =Beckett, Nobel armağanını kazandı, Buster Keaton'ın oynadığı "Film"i yazdı, Meksikalı şairleri ve Pinget'yi İngilizce'ye çevirdi, Proust ve Joyce üzerine birer önemli inceleme yazdı.

OYUNUN SONU'ndan

NAGG.— Ne dedi?
NELL.— Belki ufak bir damardır dedi.
NAGG.— Ne demek o? (Susar) Hiçbir şey. (Susar) Sana terzinin hikâyesini anlatayım.
NELL.— Niçin?
NAGG.— Gülüp eğlenmek için.
NELL.— O hikâye komik değil ki.
NAGG.— Ama hep güldürdü seni. (Susar) İlk seferinde kahkahadan öleceksin sanmıştım.
NELL.— O zaman Como gölündeydik. (Susar) Bir Nisan günü, akşam üstüydü. (Susar) İnanabiliyor musun?
NAGG.— Neye?
NELL.— Como gölünde gezdiğimize. (Susar) Bir Nisan günü, akşam üstü.
NAGG.— Birgün evvel nişanlanmıştık.
NELL.— Nişanlanmak.
NAGG.— O kadar gülmüştün ki, sandal devriliyordu az kalsın. Boğulacaktık.
NELL.— Mes'uttum da ondan.
NAGG.— Yok, hayır! Benim hikâyeme gülmüştün. Hâlâ da gülüyorsun. İşte ispatı. Her seferinde gülüyorsun.

NELL.— Derindi... Çok derindi. Tâ dibi görünüyordu. O kadar beyaz! O kadar berrak!

NAGG.— Bir daha dinle, bak. (Hikâye anlatanlara özgü bir sesle) Bir İngiliz, (Yüzüyle İngiliz taklidi yapar) yılbaşı gecesi için acele, çizgili bir pantolon diktirmek ister. Terzisine gidip ölçü verir. (Terzinin sesiyle) "İşte bu kadar, bitti sayılır. Dört günde hazır olur." Dört gün geçer. (Terzinin sesiyle) "Sorry, sekiz gün sonra gelin. Arka kısmını tamamlayamadım." Öyle ya, arkası kolay değil. Sekiz gün geçer. (Terzinin sesiyle) "Kusura bakmayın; on gün sonra gelin. Ağını bozdum." İyi, peki. Bacakların arası nâzik iş! On gün geçer. (Terzinin sesiyle) "Özür dilerim; on beş gün sonra gelin. Paçası berbat oldu." Ne yapalım! İyi bir paça dikmek kolay iş olmasa gerek... (Susar, kendi sesiyle) Çok fena anlatıyorum yahu! (Susar, kederle) Bu hikâyeyi gittikçe fena anlatıyorum. (Susar. Hikâye anlatanlara mahsus bir sesle) Kısacası, teyeli bitirip dikişe başlayıncaya kadar Paskalya gelir. Ve terzi hâlâ ilikleri açmakla meşguldür. (İngilizin yüzü ve sesiyle) "Goddam sir, olacak gibi değil. Rezalet bu! Altı günde, duyuyor musunuz, altı günde Tanrı dünyaya yarattı! Evet beyim, evet, bütün dünyayı! Ve siz üç ayda bir pantalon çıkartamadınız." (Terzinin hayret ve şaşkınlıkla dolu sesi) "Fakat Milord, Milord! (Küçümseme ve tiksinti dolu bir hareketle etrafı göstererek) Bir şuraya bakın: Tanrı'nın dünyası, ve bir de (Hayranlık ve iftiharla pantolonu göstererek) buraya: Benim pantolonum!"

Nagg, hiçbir şey anlamamış gibi donuk gözlerle bakar Nell'i süzer; zoraki ve acı bir kahkaha atar; susar; başını Nell'e doğru uzatır, tekrar bir kahkaha atar.

HAMM.— Yeter! (Nagg sıçrar ve susar)

NELL.— Tâ dibi görünüyordu!

HAMM.— (Sabrı tükenerek) Bitmedi mi daha? Bitmeyecek mi? (Aniden kızarak) Biteceği yok galiba? (Nagg tenekeye dalar; kapağı kapar. Nell kımıldamaz) Fakat neden bahsedebilirler bu kadar? Artık neden bahsedebilirler ki? (Çılgın gibi) Pislik! Bir pis-

liğe krallığım feda, ha? (Düdüğü öttürür. Clov girer.) Kaldır şu çöpleri, denize at!

Clov çöp tenekelerine gider. Durur.

NELL.— O kadar beyaz!

HAMM.— Ne? Ne saçmalıyor?

Clov,. Nell'e doğru eğilerek bileğini yoklar.

NELL.— (Alçak sesle Clov'a) Kaç buradan.

Clov, Nell'in bileğini bırakır. Kadını tenekeye sokar; kapağını kapar ve doğrulur.

CLOV.— (Koltuğun yanındaki yerine dönerek) Nabzı atmıyor artık.

HAMM.— Fazla güvenme, hiç belli olmaz. Ne diyordu sana?

CLOV.— Buradan gitmemi söyledi, çöle gitmemi.

HAMM.— Bana ne ondan! Hepsi bu kadar mı?

CLOV.— Hayır

HAMM.— Daha başka?

CLOV.— Anlayamadım.

HAMM.— Tenekeye kapadın mı onu?

CLOV.— Evet!

HAMM.— İki si de tıkalı mı?

CLOV.— Evet!

HAMM.—Kapakları kenetleyeceğiz. (Clov kapıya doğru gider) Acelesi yok ama. (Clov durur) Yavaş yavaş kızgınlığım geçiyor. Çişimi etmek istiyorum.

CLOV.— Gidip sondaj âledini getireyim.

Kapıya doğru gider

HAMM.— Acelesi yok. (Clov durur.) İlâcımı ver artık; sâkinleşmek istiyorum.

CLOV.— Daha çok erken. Sabahki öbür ilâçtan sonra tesir etmez.

HAMM.— Sabahları harekete geçiriyor, akşamları da uyuşturuyorlar. Tabii tam tersini yapmazlarsa eğer. (Susar) O ihtiyar doktor öldü değil mi?

CLOV.— İhtiyar değil ki?

HAMM.— Ama öldü değil mi?

CLOV.— Tabii. (Susar) Bunu bana sen mi soruyorsun?

HAMM.— Beni biraz gezdiriver. (Clov koltuğun arkasına geçer ve iter) Yavaş, daha yavaş! (Clov koltuğu iter) Beni dünyanın etrafında dolaştır. (Clov koltuğu iter) Duvarların dibinde dolaştır; sonra ortaya getir. (Clov koltuğu iter) Tam ortadayım değil mi?

CLOV.— Evet.

HAMM.— Bize sahici bir tekerlekli koltuk lâzım. Büyük tekerlekli. Bisiklet tekerlekleri. (Susar) Duvarlara çok yakın mıyız?

CLOV.— Evet.

HAMM.— (Elleriyle duvarları arıyarak) Duvar yok! Niye yalan söylüyorsun?

CLOV.— (Duvara daha fazla yaklaşarak) İşte.

HAMM.— Dur! (Clov koltuğu arka plândaki duvarın dibinde durdurur. Hamın elini duvara koyar. Kısa bir zaman sonra). Kocamış duvar! (Susar) Öte tarafında da öbür cehennem! (Kısa bir zaman geçer. Sert) Daha yakın, daha yakın! Tam dibine!

CLOV.— Kaldır elini! (Hamm elini çeker. Clov koltuğu duvara yapıştırır.) İşte!

Hamm duvara doğru eğilir, kulağını yanaştırır.

HAMM.— Dinle bak! (Bükülmüş parmağıyla duvara vurur. Kısa bir zaman geçer.) Duyuyor musun? Oyuk tuğlaları! (Yine vurur) Hepsi oyuk bunların. (Susar. Doğrulur ve sert) Yeter artık! Geri dönelim.

CLOV.— Dünyanın etrafını dolaşmadık ki!

HAMM.— Beni yerime götür. (Clov koltuğu eski yerine iter, durdurur.) Yerim burası mı?

CLOV.— Evet, burası.

HAMM.— Tam ortada mıyım?

CLOV.— Ölçeyim bir.

HAMM.—Aşağı yukarı, aşağı yukarı, canım.

CLOV.— Hah, işte!

HAMM.— Aşağı yukarı ortada mıyım?

CLOV.— Galiba.

HAMM.— Galiba ne demek? Tam ortayı istiyorum.

CLOV.— Gidip zinciri getireyim.

HAMM.— Göz kararıyla, canım, göz kararıyla! (Clov koltuğu hissiz bir şekilde kımıldatır.) Tam ortayı!
CLOV.— İşte.

Susarlar.

HAMM.— Biraz fazla soldayım galiba! (Clov hissiz bir şekilde koltuğun yerini değiştirir) Şimdi biraz fazla sağa kaçtı! (Clov aynı hareketi tekrarlar.) Biraz fazla öndeyim galiba! (Clov aynıhareketi tekrarlar ve koltuğun arkasında durur.) Durma orada! Korkutuyorsun beni!
Clov koltuğun sonundaki yerine döner.

HAMM.— Ben senden ayrılamam.
CLOV.— Biliyorum. Ama peşimden de gelemezsin.

Susarlar.

HAMM.— Beni bırakıp gidersen, nasıl anlayacağım?
CLOV.— (Canlılıkla): Düdüğünü öttürürsün, gelmezsem anlarsın.

Susarlar.

HAMM.— Allahırsmarladık da mı demeyeceksin?
CLOV.— Sanmıyorum.

Susarlar.

HAMM.— Ya mutfakta ölmüşsen?
CLOV.— Aynı yola çıkar ikisi de!
HAMM.— İyi ama, mutfakta öldüğünü ben nasıl anlayacağım?
CLOV.— Leşimin kokusundan.
HAMM.— Sen şimdiden kokuyorsun. Bütün ev leş kokuyor.
CLOV.— Bütün dünya kokuyor.
HAMM.— (Öfkeyle): Dünyadan bana ne! (Susar) Bir şey düşünsene!
CLOV.— Nasıl?
HAMM.— Bir yol bul! (Susar, öfkelenir) Bir çare bul!
CLOV.— İyi ya. (Gözleri yere dikili, elleri arkada, bir aşağı bir yukarı yürümeye başlar. Durur.) İnanılacak gibi değil. Bacaklarım ağırıyor. Neredeyse düşünemeyeceğim artık.
HAMM.— Beni bırakmayacaksın. (Clov tekrar yürümeye başlar)

Ne yapıyorsun?

CLOV.— Bir çare arıyorum. (Yürür) Hah! (Durur)

HAMM.— Eeeh?

CLOV.— Dur, dur! (Derin derin düşünür. Şüpheyle) Evet... (Kısa bir zaman geçer. Daha emin) Evet. (Başını kaldırarak) Tamam. Çalar saati kurarım.

Susarlar.

HAMM.— Bugün pek fazla keyfim yok ama...

CLOV.— Düdüğü öttürürsün; gelmem; saat çalar; uzaktayım; saat çalmaz; mutfakta ölüyüm.

Susarlar.

HAMM.— İşliyor mu? (Susar, sabırsız) Çalar saat işliyor mu?

CLOV.— Neden işlemesin?

HAMM.— Çok işlemekten.

CLOV.— Hiç işlemedi sayılır ama!

HAMM.— (Öfkeyle): Öyleyse, işlememekten.

CLOV.— Gidip bakalım. (Çıkar. Mendil faslı. Sahne arkasında çalar saat kısaca öter. Clov saat elinde, girer. Hamm'ın kulağına tutar ve çalarını açar. Bitene kadar dinlerler. Kısa bir zaman geçer.) Tam mahşer gününde çalınacak bir saat! Dinledin mi?

HAMM.— Şöyle bir duydum.

CLOV.— Sonu harikaydı değil mi?

HAMM.— Ortasını daha çok beğendim. (Susar) İlâcımın vakti gelmedi mi?

CLOV.— Hayır. (Kapıya doğru gider. Geri döner.) Ben gidiyorum.

HAMM.— Hikâyemin vakti geldi ama. Hikâyemi dinlemek ister misin?

CLOV.— Hayır.

HAMM.— Git babama sor: Hikâyemi dinlemek ister mi?

Clov çöp tenekelerine gider. Nagg'ın tenekesinin kapağını kaldırır. İçine eğilir. Kısa bir zaman geçer; doğrulur.

CLOV.— Uyuyor.

HAMM.— Uyandır öyle ise!

Clov eğilir, saatin çalarını açıp Nagg'ı uyandırır. Anlaşılmayan kelimeler duyulur. Clov doğrulur.

CLOV.— Dinlemek istemiyor.
HAMM.—Bir şeker vereceğim, dinlerse.
Clov eğilir; anlaşılmayan kelimeler duyulur. Clov doğrulur.
CLOV.— Bir hap istiyor.
HAMM.— Peki, veririz.
Clov eğilir; anlaşılmayan kelimeler duyulur. Clov doğrulur.
CLOV.— Yutturduk. (Clov kapıya doğru gider. Nagg'ın elleri görünür, tenekenin kenarını tutar. Sonra Nagg boynuna kadar dışarı çıkar. Clov kapıyı açar, döner.) Gelecekte bir hayata inanır mısın?
HAMM.— Benim hayatım hep gelecekteydi zaten. (Clov kapıyı vurarak dışarı çıkar.) Hay! Elin kopsun!
NAGG.— Haydi, dinliyorum.
HAMM.— Pis herif! Beni niye dünyaya getirdin?
NAGG.— Bilemezdim ki!
HAMM.— Neyi bilemezdin?
NAGG.— Sen olacağını. (Susar) Hapını verecek misin?
HAMM.— Dinledikten sonra.
NAGG.— Yemin eder misin?
HAMM.— Evet.
NAGG.— Neyin üzerine?
HAMM.— Şerefim üzerine!
Kısa bir zaman geçer. Gülerler.
NAGG.— İki tane mi vereceksin?
HAMM.— Hayır, bir tane.
NAGG.— Ama biri benim için, öbürü de.
HAMM.— Bir tane dedim ya! (Kısa bir zaman geçer.) Nerede kalmıştım? (Susar, kederli) Çatlak, çatladık hepimiz. (Susar) O da çatlayacak. (Susar) Hiç bir ses işitemeyeceğiz. (Susar) Bir su damlası var başımızın içinde, tâ anamızın karnından beri. (Nagg gülüşünü saklamaya çalışır.) Hep aynı yerden çatlıyor. Belki de ufak bir damardır. (Susar, daha canlılıkla) Haydi, vakit geldi. Nerede kalmıştım? (Susar. Hikâye anlatır gibi) Adam karnı üstünde sürünerek yavaş yavaş yaklaştı. Soluk ve zayıf haliyle hemen hemen şey edecek gibiydi... Şey... çatlayacak gibi, (Susar, ta-

bii sesiyle) Bunu söyledim zaten canım. (Yine hikâye anlatır gibi) Ortalığı uzun bir sessizlik kapladı. (Tabii sesiyle) Fena değil, değil mi? (Hikâye anlatır gibi) Rahat rahat pipomu doldurdum. Manyezit pipomu. Yaktım, birkaç nefes çektim. Oh! (Susar) Haydi, sizi dinliyorum. (Susar) Hatırlıyorum o gün hava aşırı derecede soğuktu. Termometre sıfırdı. Ama şaşılacak bir şey değildi bu: Ertesi gün yılbaşıydı. Tam mevsiminin havası! (Susar) Peki, sizi hangi pis rüzgâr buralara attı? Başını bana doğru kaldırdı. Göz yaşları, pislikle karışmış yüzünü simsiyah yapmıştı. (Susar ve tabii sesiyle) Fena gitmiyor. (Hikâye anlatır gibi) Hayır, hayır bana bakmayın öyle! Bakmayın bana! Herhalde özürler mırıldanarak gözlerini yere çevirdi. (Susar) Gördüğünüz gibi, işim çok, yeni yıl hazırlıkları. (Susar, kuvvetle) Peki ama hava neden böyle oldu birden? (Susar) Hatırlıyorum, daha biraz önce parlak bir güneş vardı! Helimetre elliydi! Fakat güneş batmaya başlamıştı bile. Batıyordu... Ölülerin ülkesine doğru. (Tabii sesiyle) Güzel, değil mi? (Hikâye anlatır gibi) Haydi, haydi, çabuk söyleyin derdinizi; çok işim var. (Tabii sesiyle) Nasıl bu lâf? (Hikâye anlatır gibi) İşte o zaman kararını verdi. Çocuğum, dedi. Vay! İşte bu olmadı. Oğlum, dedi; sanki cinsiyetin önemi varmış gibi! Peki nereden çıktı? Çıktığı yeri söyledi. Atla yarım günlük yol. Boşuna uğraşmayın, oralarda insan olduğuna inandıramazsınız beni! Hayır oralarda kimse yokmuş, kendisinden ve çocuğundan başka. Tabii eğer o da yaşıyorsa... Güzel! Üstelik, çocuğunuzu orada yapayalnız, hem de canlı olarak bıraktığınıza beni inandıracaksınız ha! Hadi canım! (Susar) Hatırlıyorum, o gün kamçılayıcı bir rüzgâr esiyordu. Anemometre yüzdü. Kurumuş çamları köklerinden söküp... uzaklara götürüyordu. (Tabii sesiyle) Bu biraz hafif kaçtı. (Hikâye anlatır gibi) Hadi, hadi, kısaca söyleyin, benden ne istiyorsunuz? Daha gidip Noel ağacımın ışıklarını yakacağım! (Susar) Sonunda, benden çocuğu için ekmek istediğini anladım. Ekmek! Bu da bir dilenci, öbürleri gibi! Ekmek ha? Bende ekmek yok ki? Hazmedemiyorum. Peki öyleyse buğday! (Susar, tabii sesiyle) Fena gitmiyor! (Hikâye anlatır gibi) Evet, ambarlarımda buğday var. Ama düşünün, iyi

düşünün! Size bir, bir buçuk kilo buğday verdim diyelim; çocuğunuza götürdünüz; lâpasını pişirdiniz, (Nagg kımıldar) tabii hâlâ hayattaysa eğer. Besleyici bir lâpâ! Güzel! Belki yüzünüze renk gelir Ya sonra? (Susar) Sinirlenmiştim. Ama düşünün, iyi düşünün! Siz, siz dünyadasınız, bunun çaresi yok. (Susar) Hatırlıyorum, o gün hava çok kuruydu. Higrometre sıfırdı. Romatizmalarıma biçilmiş kaftan! (Susar, sonra heyecanla) Peki ne ümit ediyorsunuz? Toprağın baharda yeniden canlanmasını mı? Denizin ve nehirlerin yine balıkla dolmasını mı? Sizin gibi budalalar için Tanrı'nın hâlâ gökten yiyecek yağdırmasını mı? (Susar) Yavaş yavaş sâkinleşmiştim. Kendimi topladıktan sonra buraya kaç günde geldiğini sordum. Üç gün, üç gece! Çocuğunu ne halde bıraktığını sordum. Uykuda! Uyku mu? Şimdiden ne uykusu bu? (Susar) Neyse, sonunda, isterse hizmetime girebileceğini söyledim. Acımıştım. Daha o zaman günlerimin sayılı olduğunu sanıyordum. (Güler, kısa bir zaman geçer) Eeh? (Susar) Haydi! (Susar) Biraz gayret ederseniz burada rahat ölebilirsiniz. Dert ve sıkıntı içinde bir ölüm! (Susar) Hadi, söyleyin. Sonunda oğlunu da buraya getirip getiremeyeceğini sordu, tabii hâlâ hayattaysa eğer. Duruşu hiç gözümün önünden gitmiyor. Sanki demek istediklerimi anlamamış gibi, diz çökmüş, elleri toprağa dayalı, çılgın gözleri bana dikili... (Susar, tabii sesiyle) Bugünlük bu kadar yeter, (Susar) Zaten hikâyenin sonuna da yaklaştık (Susar) Tabii eğer başka şahıslar sokmazsam içine! Fakat onları nereden bulabilirim! (Susar) Nerede arayabilirim! (Susar; düdüğünü öttürür, Clov girer) Tanrı'ya dua edelim.

NAGG.— Hapımı isterim!

CLOV.— Mutfakta bir fare var!

HAMM.— Fare mi? Hâlâ fare var mı?

CLOV.— Mutfakta bir tane var.

HAMM.— Ve daha öldüremedin ha!

CLOV.— Öldürdüm sayılır. Beni biraz geç çağırsaydın, işi tamamdı.

HAMM.— Kaçamaz mı?

CLOV.— Hayır!

HAMM.— Öldürürsün öyleyse birazdan. Haydi Tanrı'ya dua edelim.
CLOV.— Yine mi?
NAGG.— Hapım.
HAMM.— İlk önce Tanrı! (Susar) Hazır mısın?
CLOV.— (Boyun eğerek): Peki, öyleyse!
HAMM.— (Nagg'a): Ya sen?
NAGG.— (Ellerini birleştirir, gözlerini kapar ve hızlı bir tempoyla) Ey gökte olan Babamız, sen bize...
HAMM.— Sus! Sus! İçinden! Kendine gel biraz! Haydi. (Dua ediş vaziyeti. Sessizlik. İlk önce kendi vazgeçer.) Eeh?
CLOV.— (Gözlerini açar): Beni sıktı bu iş! Ya seni?
HAMM.— Yazık ki öyle! (Nagg'a) Ya sen?
NAGG.— Şşşş! Bekle biraz! (Kısa bir zaman geçer. Gözlerini açarak) Boş, hepsi boş!
HAMM.— Tanrı yok!
CLOV.— Henüz yok.
NAGG.— Hapımı isterim.
HAMM.— Hap kalmadı ki.

Çev: Berent ENÇ

Eugène Ionesco

(1919-1994)

Dâhi mi şarlatan mı olduğu konusunda ortak bir yargıya varılmayan Eugène Ionesco, Romanya'dan Paris'e ailesiyle birlikte küçük yaşta göçtü. Muhafazakâr siyasal görüşlerine karşın tiyatro sanatında bir devrime ön ayak olan yazarların arasında yer aldı: "Saçma Tiyatro"nun başını çeken yazar "Gergedan" ile evrensel üne kavuştu. Belli başlı oyunları dilimize de aktarılan Ionesco'nun önemli yapıtları: "Kel Şarkıcı", "İskemleler", "Jak ya da Boyun eğme" ve "Macbeth"dir.

JACQUES YA DA BOYUNEĞME

JAK baba— (Sepeti alır ve ötekilerle Jak'ın yanına gider) Görüyor musun? Sizin yumurtalarınız!

JAK— Teşekkür ederim.

JAK baba—Kuluçkaya yatacaksın.

JAK anne— Henüz çok yorgun!

ROBER baba— Kızımız kendisi kuluçkaya yatabilir!

JAK baba— Ailemizde bu iş erkeğe düşer! (Jak'a) Haydi, kalk!

Çökmüş olan Jak'ı kaldırırlar ve kuluçka masasına doğru sürüklerler.

ROBER anne— (Jak'ı sürükleyerek, kocasına) Hep susuyorsun! Becerikli değilsin!

JAK nine— (Jak'ı sürükleyerek) Evlendin, çok memnun oldum. Şimdi kuluçkaya yat öyleyse.

Jak'ı masanın üstüne çıkarırlar.

JAK anne— İyi yat, evlâdım.

JAK nine— Ataların gibi!

JAK dede— (Çerçevesinde) Hi! Hi! Hi! (Alaylı gülüş)

JAK baba— Yat, milletlerin şanı ve görkemi için, ölmezlik için.

Bir zamandan beri duyulmayan "Gıt-gıdak"lar tekrar ve daha kuvvetli başlar.

ROBER baba— Çabuk olalım! Yumurtalar yığılacak!

Jak'ı yumurtaların üstüne ya da ortasın yerleştirirler. Jaklin, elinde yumurta dolu ikinci bir sepetle görünür.

HEPSİ— (Jak ve sessizce gülen Jak dede dışında) Bravo! Bravo! Ah! Ne güzel!

ROBER baba— Yenilerini almaya gidiyorum.

Sağdan çıkar.

JAKLİN— Çok var daha.

JAK baba— (Yüzükoyun yatan Jak'ı biraz kaldırır, bakar ve der) Getirin daha, yer var! Hiç sıkılmayın!

Sepetin içine Jak'ın üstüne ve etrafına boşaltır.

ROBER anne— Getirin! Getirin!

JAK baba— Haydi, haydi, durmayın!

JAK— ...çok sıcak...

JAK anne— (Jak'a) Gerekiyor, şekerim, kuluçkaya... sıcaklık, çok şefkat gerekiyor! (Jak'ın alnını siler.)

JAK baba— (Ellerini çırpar) Üretim! Üretim! Üretim!

JAK nine— Yumurta! Yumurta! Yumurta! Yumurta! (Zıplayıp dans eder.)

JAK anne— Yat, yat, evlâdım, kuluçkaya yat!

Jaklin boş sepetle çıkarken, Rober baba dolu üçüncü bir sepetle girer. "Gıt-gıdak"lar devam etmektedir.

HEPSİ— Bravo! Bravo!

ROBER baba— Daha var!

JAK— (Bir buhar makinesi gibi, kuvvetle solur) Çıf! Çıf! Çıf! Çıf! Çıf! Çıf!

"Çıf! Çıf!"ların hızı, "Gıt-gıdak"larınki gibi, Rober baba ve Jaklin'in, durmadan, sırayla, yumurta sepetlerini alıp getirmeleri gibi, gittikçe artacaktır; devim öyle ayarlıdır ki biri girince diğeri çıkar, vs....

JAK baba— Yaşasın üretim! Daha da üretim! Üretiniz! Üretiniz!

JAK— Çıf! Çıf! Çıf! Çıf!

Öbür taraftan "Gıt-gıdak."

JAK anne— (Oğlunun alnını siler) Gayret... Gayret...

JAK— Çok sıcak anne. Çıf! Çıf!

ROBER baba— Haydi! Haydi! Durmayın!

JAK baba— (Ellerini çarpar) Üretim! Üretim! Üretim! Üretim! vs...

Hareket gittikçe şiddetlenir. Rober baba ve Jaklin'in getirdikleri yumurta sepetlerini sırayla alacak olan Rober anne olacak; bunları

Jak'ın başının, vücudunun, masanın üstüne ve yere dökecek; Jak büsbütün kaplanacak; ve Rober anne, sepetleri geri verirken, şöyle diyecek;

ROBER anne— Üretim! Üretim! Üretim! vs...

Hareket ve koro halinde "Gıt-gıt-gıdak.", "Çıf! Çıf! Çıf!", "Üretim! Üretim!" sesleri nakarat gibi devam eder; aynı zamanda oyun ve gidip gelmeler kesilmeden, gürültüyü kaplayacak kadar güçlü söylenen şu sözler duyulacaktır;

JAK anne— Bütün bu çocukların geleceğini düşünüyorum!

ROBER anne— Ne yapacağız dölü?

JAK baba— (Oyununa devam ederken) Sucuk eti!

ROBER baba— (İki gidiş dönüş arasında) Atlet yetişiririz!

JAK nine— Omletlere de gerekecek!

JAKLİN— (İki gidiş dönüş arasında) Kamyonluk et!

JAK anne— Damızlık için saklarız!

ROBER anne— Heykel macunu yaparız!

ROBER baba— (Aynı oyun) Lahmacun macunu!

JAK baba— Tanıklar, sanıklar, sapıklar!

JAK nine— Yemek için ayırınız.

JAKLİN— Uşaklar, ev sahipleri!

JAK baba— Diplomatlar!

JAK anne— Örgü yünü.

Jak dede, çerçevesinden, bir orkestra şefi gibi, devimi parmağıyla yönetebilir.

ROBER anne— Pırasalar, soğanlar!

ROBER baba— Bankacılar, domuzlar!

JAK baba— Şehirliler, köylüler.

JAK anne— İşverenler, işçiler.

JAKLİN— Papalar, krallar, imparatorlar.

JAK baba— Polisler.

ROBER baba— Adliyeciler, papazlar.

JAK nine— Omlet! Bol bol omlet!

JAKLİN— İnsancılarla düşmanları!

Bu son sözden başlayarak, nakarat "Evet, evet, evet" olacak; yalnız Jak baba "Üretim! Üretim!" olan eski nakaratı ellerini hep çırparak söyleyecek.

JAK anne— Fırsatçılar!
ROBER anne— Milliyetçiler!
ROBER baba— Beşeriyetçiler!
JAK baba— Devrimciler!
JAK nine— Devrim düşmanları!
JAKLİN— Turplar! Turpçular!
JAK anne— Halkçılar!
ROBER baba— İlericiler!
JAK baba— Gericiler!
JAK nine— Kimyagerler!
JAKLİN— İtfaiyeciler, öğretmenler.
JAK anne— Jansenistler.
ROBER anne— Hoşgörülüler.
ROBER baba— Marksçılar, Markiler, marklar, markacılar.
JAK baba— Ülkücüler. Bağıntıcılar.
JAK nine— Varoluşcular!
JAKLİN— Özcüler ve özdekçiler!
JAK anne— Federasüyoncular, tinselciler!
ROBER anne— Yazıcılar.
ROBER baba— Kardeşler, kalleşler!
JAK baba— Dostlar, düşmanlar!
JAK nine— El işçileri!
JAKLİN— Gümrükçüler, oyuncular!
JAK anne— Alkolikler, katolikler!
ROBER anne— Protestanlar, museviler!
ROBER baba— Merdivenler, eldivenler!
JAK baba— Kalemler, kalemlikler.
ROBER anne— Aspirinler! Kibritler!
JAK nine— Omlet! Bol bol omletler!

Jaklin ve Rober baba, ellerinde boş sepetler, sahnenin ortasında dururlar.

HEPSİ— (Koro, Jak ve Jak dededen başka) Evet, evet omlet, bol bol omlet!

Devim ve gürültü birden kesilir. Jak'ın, güçsüz bir sesle şöyle söylendiği duyulur:

JAK— Karamsarlar!

HEPSİ— (Gücenmiş) Efendim? Nasıl cesaret ediyor? Ne oluyor buna? Hep o! Hiç memnun olmaz!

Kendisine yaklaşırlar. Gergin bir sessizlik.

JAK— Anarşistler! Hiçlikçiler!

ROBER baba— Demiştim ben, buna güvenilmez.

JAK baba— (Oğluna) İmanını mı yitirdin yoksa?

ROBER anne— İmanı yok.

JAK baba— (Oğluna) Haydi, söylesene, ne istiyorsun?

JAK— Bir ışık pınarı, akkor su, buzdan ateş, ateşten karlar istiyorum.

JAKLİN— (Kardeşine) Sözünü unutma.

ROBER baba— (Jak'a) Havai fişeklere git öyleyse.

ROBER anne— Amma da beğenmiş kendini!

ROBER baba— Bokailles sarayına gitsene!

HEPSİ— Yaşasın üretim!

Yaşasın beyaz ırk!

Devam edelim! Devam edelim!

"Üretim!" ile "Gıt-gıdak."lar daha kuvvetle başlar, genel coşkunluk içinde devim daha da hızlanır. Dede bile, çerçevesinden "Üretiniz! Üretiniz!" diye bağırır. Diğerleri "Üretim! Üretim!" der, hepsi "Gıt-gıdak." yapar, alkışlar.

JAK dede— Geçmişte olduğu gibi, gelecek yumurtalarındır!

Çev: Pierre CAPORAL, İbrahim DENKER

Salinger

(1919)

J. D. Salinger, New York'ta doğdu. II. Dünya Savaşı'na katıldı, ruhsal yapısında oluşan derin çatlağı yazarak durdurmaya çalıştı. Tükçe'ye Adnan Benk tarafından aktarılan "Gönülçelen" ile üne kavuştu, öykü ve romanlarında modern Amerika'nın sancılı sözcüsü oldu. Çocuk dünyasını son derece yakından izleyen Salinger'in aşağıdaki öyküsünün bir başka çevirisi de Yeni Dergi'de yayımlanmıştı. Yıllardır hiç kimsenin yüzünü görmediği bu yaralı yazar, evinden çıkmadan yazmayı sürdürüyor.

MUZBALIĞI İÇİN BULUNMAZ BİR GÜN

Otelde, New York'tan gelme doksan yedi reklâmcı vardı ve şehirlerarası telefon konuşmalarına öylesine el koymuşlardı ki, 507 numaradaki kız, öğleden başlayarak saat nerdeyse iki buçuğa kadar bir türlü boş hat bulamadı. Ama zamanını değerlendirdi. Cep kitabı büyüklüğündeki kadın dergisinden bir yazı okudu: "Cinsellik Keyiftir -Cehennem de Olabilir." Tarağıyla fırçasını yıkadı. Bej giysisinin eteğindeki lekeyi çıkarttı. Saks marka buluzunun düğmesini oynattı azıcık. Beninin üstünde yeni biten iki kılı aldı cımbızla. Santral aradığında, pencere içindeki koltuğa oturmuş, sol elinin tırnaklarını boyamayı daha yeni bitirmişti.

Telefon çalıyor diye elindeki işi bırakacak kızlardan değildi. Ergenlik çağına erişeliberi, telefonu durmadan çalıyordu sanki.

Telefon çaladursun, o, küçük cila fırçasıyla serçe parmağının tırnağının üstünden geçti, yarımayın dış çizgilerini belirginleştirdi. Cilânın kapağını kapattı sonra, ayağa kalktı, sol - ıslak- elini havada ileri-geri salladı. Kuru eliyle pencerenin içindeki tepeleme dolu tablayı aldı, başucundaki sehpaya, telefonun oraya götürdü. Örtülmüş, bitişik çift yataklardan birine çöktü, beşinci ya da altıncı çalışta kaldırdı almacı.

"Alo," dedi, sol elinin parmaklarını iyice açarak, beyaz ipek sabahlığına değdirmemeye çalışarak, sabahlıktan başka şey yoktu üstünde, şıpıdık terliklerini saymazsak - yüzükleri banyodaydı.

"New Yorkunuzu şimdi bağlıyorum Bayan Glass," dedi santral.

"Teşekkür ederim," dedi kız, sehpada tablaya yer açtı.

Bir kadın sesi duyuldu almaçtan. "Muriel? Sen misin?"

Kız, almacı yavaşça kulağından uzaklaştırdı. "Evet anne. Nasılsın?" dedi.

"Meraktan az kalsın ölecektim. Neden hiç aramadın? İyi misin?"

"Dün gece aramıştım. Evvelki gece de. Burada telefon hep- - "

"İyi misin Muriel?"

Kız almaçla kulağı arasındaki açıyı genişletti. "İyiyim. Yanıyorum. Dediklerine göre, Florida'da bu kadar sıcak gün bir de - -"

"Neden aramadın peki? Meraktan az kalsın - -"

"Anacığım, bağırma lütfen. Sesini çok iyi duyuyorum." dedi kız. "Dün gece iki kere aradım seni. Birincisinde tam - -"

"Dün gece arayabileceğini söylemiştim babana. Ama olmadı, ille de gitmesi - - Neyse sen iyi misin Muriel? Doğru söyle."

"İyiyim. N'olur sorma artık."

"Ne zaman geldiniz?"

"Bilmem. Çarşamba sabahı, erkenden."

"Kim kullandı arabayı?"

"O," dedi kız. "Telâşlanma hemen. Çok iyi sürdü. Şaştım kaldım."

"O mu?" Muriel, hani bana söz - -"

"Anacığım, diye kesti kız, "Söyledim ya. Çok iyi sürdü. Yol boyunca elliyi aşmadık, aslına bakarsan - -"

"Yine ağaçlarla öyle garip şeyler yaptı mı?"

"Çok iyi sürdü ya, Anacığım. Lütfen kes artık. Beyaz şeritten ayrılmamasını söyledim falan, ne dediğimi anladı, dinledi. Babam arabayı onartabildi mi bari?"

"Daha olmadı. Dört yüz dolar istiyorlar, hem de yalnız-"

"Anne, Seymour, ücreti ödeyeceğini söylemiş Babama. Yani bütün bunlara -"

"Bir çaresini buluruz. Peki, davranışı nasıldı? - arabada falan?"

"Çok iyiydi," dedi kız.

"Sana yine o feci adla mı --"

"Hayır. Yeni bir ad taktı."

"Neymiş?"

"Aman Anacığım, ne fark eder yani?"

"Bilmek istiyorum Muriel. Baban-"

"Peki peki. 1948'in Manevi Orospular Birinci Güzeli diyor," dedi kız, kikirdedi.

"Hiç de gülünecek bir şey değil Muriel. Hiç değil. Korkunç. Üzücü aslında. Aklıma geliyor da nasıl-"

"Anacığım dinle," diye kesti kız. "Bana Almanya'dan yolladığı kitabı anımsıyor musun? Hani - hani şu Almanca şiirler. Ne yaptım acaba? Alt üst etmediğim-"

"Duruyor o kitap."

"Kesin biliyor musun?" dedi kız.

"Tabii. Yani bende. Freddy'nin odasında. Orada bırakmışsın, ben de şeyde yer bulamayınca -Ne oldu? Yoksa istiyor mu?"

"Yoo. Sordu yalnızca, arabada giderken sordu. Okuyup okumadığımı öğrenmek istedi."

"Almancaydı ama!"

"Evet canım ama fark etmiyor," dedi kız bacak bacak üstüne atarak. "Bu şiirler, yüzyılımızın tek büyük şairinin elinden çıkmışmış. Hiç değilse çevirilerini edinmeliymişim, ya da o dili öğrenmeliymişim, işe bak.

"Korkunç. Korkunç. Aslında üzücü, evet üzücü. Dün gece Baban -"

"Bir dakika Anacığım," dedi kız. Pencereye gitti, sigaralarını aldı, bir tane yaktı, yataktaki yerine döndü. "Evet Anacığım?" dedi duman halkaları savurarak.

"Dinle beni Muriel."

"Dinliyorum."

"Baban, Dr. Sivetski ile görüştü."

"Yaa?" dedi kız.

"Ona her şeyi olduğu gibi anlatmış. En azından öyle dedi- Babanı bilirsin. Ağaç olayını. O pencere konusunu. Hani Nine'ye ne türlü ölmeyi tasarlıyorsunuz diye soruşunu, söylediği korkunç şeyleri, Bermuda'dan gelen güzelim resimlere yaptıklarını -hepsini."

"Eee?" dedi kız.

"Eeesi bu. Bir kere Ordu'nun onu taburcu etmesi düpedüz suç

sayılırmış - yemin ederim bak. Babanla kesin konuşmuş doktor, bir olasılıkla - hem de büyük bir olasılıkla Seymour iyice zıvanadan çıkabilir demiş. Yemin ederim."

"Burada otelde bir psikiatr var," dedi kız.

"Kim? Adı ne?"

"Bilmem. Rieser gibi bir şey. Çok iyi olduğunu söylüyorlar."

"Adını hiç duymadım."

"Yine de iyiymiş diyorlar."

"Muriel, aksileşme lütfen. Senin için çok kaygılanıyoruz. Daha dün akşam Baban, eve dönmen için telgraf çekecekti, aslın-"

"Şu anda eve gelmem Anacığım. Gevşesene biraz."

"Muriel, bak yemin ediyorum. Dr. Sivetski, Seymour'un iyice--"

"Buraya daha yeni geldim Anacığım. Yıllardır ilk tatilim bu, bavullarımı toplayıp eve dönemem," dedi kız. "Hem zaten istesen de yolculuk edemem. Güneşte öyle yandım ki kıpırdayamıyorum"

"Çok mu yandın? Çantana koyduğum Bronze şişesini kullanmadın mı yoksa? Şeyin tam-"

"Kullandım, yine de yandım işte."

"Feci! Neren yandı ki?"

"Her yerim canım, tepeden tırnağa yandım."

"Korkunç bir şey."

"Ölmem korkma."

"Söyle konuştun mu o psikiatrla?"

"Sayılır," dedi kız.

"Ne dedi? Siz konuşurken, Seymour neredeydi?"

"Okyanus Salonu'nda piyano çalıyordu. Buraya geleliberi iki gecedir piyano çalıyor."

"Peki ne dedi?"

"Pek bir şey demedi. Önce benimle konuştu. Dün gece Bingo'da yanına düşmüştüm, öbür salonda piyano çalan adam kocam mı diye sordu. Evet, dedim, o, dedim, Seymour'un hasta falan mı olduğunu sordu o zaman. Ben de söyledim-"

"Neden sorsun böyle bir soru?"

"Bilmiyorum Anacığım. Solgun falan, ondan galiba," dedi kız. "Her neyse, Bingo'dan sonra karısıyla birlikte bir içki içmemizi önerdiler bana. Peki dedim. Karısı feciydi. Bonwit'in vitrininde

gördüğümüz o korkunç gece giysini anımsıyor musun? Hani sen bunu giymek için mini minnacık bir-"

"Yeşil olan mı?"

"İşte onu giymiş, kalçaları da nasıl geniş. Seymour'un, Madison Caddesi'nde mağazanın sahibi Suzanne Glass'la bir akrabalığı olup olmadığını sordu durmadan -şu şapkacıyla."

"Adam ne dedi peki? Doktor?"

"Pek bir şey söylemedi doğrusu. Yani bardaydık falan. Gürültü felâketti"

"Ama sen- sen Nine'nin iskemlesine neler yapmaya çalıştığını söyledin mi ona?

"Hayır Anacığım. Ayrıntılara fazla inmedim," dedi kız. "Bir ara yine görüşme fırsatı bulurum onunla. Bütün gün barda oturuyor zaten."

"Bir olasılıkla -yani anlarsın ya- zıvanadan çıkacağı düşünülebilir miymiş? Sana birşey yapması?"

"Tam söylemedi," dedi kız. "Elinde bilgi olmalıymış Anacığım. Çocukluğunu falan bilmek istiyorlar -bir sürü zırıltı. Sana dedim ya, doğru dürüst konuşamadık, çok gürültülüydü orası."

"Hmm. Mavi ceketin ne oldu sahi?"

"Fena değil. Vatkaların bir bölümünü çıkarttım."

"Giysiler nasıl bu yıl?"

"Feci. Bu dünyanın dışında hepten. Puldan geçilmiyor -hepsinde." dedi kız.

"Odan nasıl?"

"İyice. İdare eder yani. Savaştan önceki odamıza geçemedik." dedi kız. "Bu yıl herkes korkunç rezalet. Yemek salonunda yanımıza düşenleri görecektin. Bitişikteki masada. Kamyona atlayıp gelmişler sanırsın."

"Her yer öyle şekerim. Balerinin ne âlemde?"

"Sarkıyor. Sana çok uzun olduğun söylemiştim."

"Muriel, bir kere daha soruyorum -gerçekten iyi misin?"

"Evet, Anacığım," dedi kız. "On dokuzuncu oluyor bu."

"Evet dönmek de istemiyorsun?"

"İstemiyorum Anacığım."

"Dün gece Baban, tek başına bir yere gidip durumu bir gözden

geçirse masrafı ödemeye razıyım demişti. Nefis bir deniz yolculuğu sözgelimi. İkimiz de dedik ki-"

"Hayır, teşekkür ederim," dedi kız, ayaklarını yere indirdi. "Anacığım bu konuşma kimbilir kaç-"

"Yani şu oğlanı savaş boyunca nasıl beklediğini düşünüyorum da -insanın aklına o delişmen genç karılar gelince he-"

"Anacığım, artık keselim en iyisi. Seymour nerdeyse gelir."

"Nerede ki?"

"Kumsalda."

"Kumsalda mı? Tek başına mı? Kumsalda akıllı başlı davranıyor mu bari?"

"Anacığım," dedi kız. "ondan gözü dönmüş bir manyaktan söz eder gibi-"

"Hiç de öyle bir şey demedim Muriel."

"Der gibisin ama. Orda yatıyor yalnızca. Bornozunu çıkarmıyor bir türlü."

"Bornozunu çıkarmıyor mu? Nedenmiş o?"

"Bilmem. Belki de çok beyaz olduğu için."

"Tanrım, güneş gerek ona, şart. Kandıramaz mısın?"

"Seymour'u bilirsin." dedi kız, yine bacak bacak üstüne attı. "Goğsündeki döğmeyi bir sürü salağın görmesini istemiyormuş."

"Ama döğmesi yok ki! Ordudayken mi yaptırtmış yoksa?"

"Hayır Anacığım. Hayır canım," dedi kız, ayağa kalktı. "Dinle bak. Yarın seni ararım belki."

"Muriel. Şimdi de sen dinle beni bakayım"

"Peki Anacığım," dedi kız, ağırlığını sağ bacağına vererek.

"Garip birşey yaptığı ya da söylediği anda, hemen arayacaksın beni -ne demek istediğimi biliyorsun. Duydun mu?"

"Anacığım, Seymour'dan korkmuyorum ben."

"Muriel, söz vermeni istiyorum."

"Peki peki. söz. Hoşça kal anacığım," dedi kız. "Babama sevgilerimi iletirsin." Kapattı.

"Ne de çok cam var," dedi Sybil Carpenter; annesiyle birlikte otelde kalıyordu. "Ne çok cam var, gördün mü?"

"Pisipisim, n'olur bunu söyleyip durma. Annen öfkeden çılgına dönüyor. Kıpırdama lütfen."

Bayan Carpenter, Sybil'in omuzlarına güneş yağı sürüyor, sırtının incecik kuş kanatlarına yediriyordu yağı. Sybil, kocaman, şişirilmiş bir plaj topunun üstüne ilişmiş, okyanusa bakıyordu. Kanarya sarısı iki parça bir mayo vardı üstünde, üst parçasını dokuz-on yıl giymese de olurdu.

"Bildiğimiz sıradan ipek bir mendildi -yaklaşınca anlaşılıyordu" dedi Bayan Carpenter'ın yanındaki plaj koltuğunda oturan kadın. "Öyle; nasıl bağlandığını bir keşfedebilseydim. Çok hoş duruyordu gerçekten."

"Söylediğine göre gerçekten hoş," diye onayladı Bayan Carpenter. "Sybil, kıpırdama pisipisim."

"Ne çok cam ama..." dedi Sybil.

Bayan Carpenter içini çekti. "Peki, öyle olsun," dedi. Güneş yağı şişesinin kapağını kapattı. "Hadi, koş oyna bakalım pisipisi. Annen otele gidip Bayan Hubbel'la bir martini içecek. Zeytinini sana getiririm."

Salıverilince, Sybil hemen kumsaldaki düzlüğe doğru koştu, Balıkçılar Çarşısı'na yürümeye başladı. Cıvışmış, yıkılmış bir şatoya ayağını sokmak için duraladıktan sonra, otel müşterilerine ayrılmış bölümden çabucak çıktı.

Dört yüz metre yürüdü, ansızın, yumuşak bir tümseğe doğru çapraz bir koşu kopardı. Genç bir adamın sırtüstü yattığı yere gelince durdu.

"Suya girecek misin, ne çok cam var, görüyor musun?" dedi.

Genç adam irkildi, sağ eli, havlu giysisinin kıvrımlarına gitti. Karın üstü döndü, yüzüne örttüğü kumlu havluyu attı, gözlerini kısarak baktı Sybil'e.

"Merhaba. Nasılsın Sybil?"

"Suya girecek misin?"

"Seni bekliyorum," dedi genç adam. "Ne var ne yok?"

"Ne var?" dedi Sybil.

"Ne var ne yok? Ne haber?"

"Babam yarın sabah uçakla geliyor," dedi Sybil, kumları tekmeleyerek.

"Yüzüme doğru püskürtme canım," dedi genç adam, elini

Sybil'in bileğine koyarak. "Babanın artık gelmesi gerekirdi, geç bile kaldı. Her an onu bekliyordum. Her an."

"Bayan nerede?" dedi Sybil.

"Bayan mı?" Genç adam, seyrek saçlarındaki kumları silkeledi. "Bilmek güç, Sybil. Binlerce yerden birinde olabilir. Berberde. Saçını beyaza boyatıyordur. Ya da yoksul çocuklara bebek yapıyordur, odasında." Yüzükoyun yatıyordu şimdi, yumruklarını üstüste koydu, çenesini yasladı. "Başka bir şey sor bana Sybil," dedi. "Ne güzel bir mayon var öyle. Sevdiğim bir şey varsa, mavi mayodur zaten."

Sybil şaşkın şaşkın baktı ona, şişkin göbeğini inceledi. "Ama bu sarı." dedi. "Bu, sarı bir mayo."

"Öyle mi? Biraz yakına gel bakayım."

Sybil bir adım öne çıktı.

"Çok haklısın. Amma da saçmalamışım."

"Suya girecek misin?" dedi Sybil.

"Ciddi ciddi düşünüyorum. Çok düşünüyorum bu konuyu Sybil, sevinebilirsin."

Sybil, genç adamın arasıra başını yasladığı lâstiği yumrukladı. "Hava gerek buna," dedi.

"Haklısın. Havaya ne kadar gerek duyduğunu söylemeye dilim varmıyor." Yumruklarını çekti, çenesini kuma dayadı. "Sybil," dedi. "çok iyi görünüyorsun sen. Seni görmek hoşuma gidiyor. Bana kendinden söz etsene." Uzandı, Sybil'in ayak bileklerini eline aldı. "Ben Oğlak burcundanım," dedi. "Sen?"

"Sharon Lipschutz senin onu piyano taburesine, yanına oturttuğunu söyledi." dedi Sybil.

"Öyle mi dedi Sharon Lipschutz?"

Sybil, sertçe başını salladı.

Küçük bilekleri bıraktı genç adam, ellerini çekti, yüzünü sağ koluna yasladı. "Bilirsin böyle işleri," dedi. "Orada oturmuş piyano çalıyordum Sybil. Sen de görünürde yoktun. Sharon Lipschutz çıkageldi, yanıma oturdu. Onu itecek değildim ya, değil mi?"

"İterdin."

"İtemezdim hayır. Hayır, böyle bir şey yapamazdım," dedi genç adam. "Sana ne yaptığımı söyleyeyim yine de."

"Neymiş?"

"Sen diye düşündüm onu, senmişsin gibi."

Sybil hemen sustu, kumu kazmaya başladı. "Hadi," dedi, "suya girelim."

"Peki," dedi genç adam. "O işi de aradan çıkarabilirim galiba."

"Gelecek sefere, it onu," dedi Sybil.

"Kimi iteyim?"

"Sharon Lipschutz'u."

"Şu Sharon Lipschutz da." dedi genç adam. "Adı nasıl gelip gelip vuruyor. Anılarla özlemleri karıştırarak." Ansızın ayaca kalktı. Okyanusa baktı. "Sybil," dedi. "Bak ne yapalım. Bakalım bir muzbalığı yakalayabilecek miyiz."

"Bir ne?"

"Bir muzbalığı," dedi kuşağını çözdü. Bornozunu çıkardı. Omuzları bembeyaz ve dardı, mayosu denizci mavisi rengindeydi. Bornozunu katladı, önce uzunlamasına, sonra üçe. Gözlerini örttüğü havluyu açtı, kumlara yaydı, katladığı bornozu onun üstüne koydu. Eğildi, yastığı sağ kolunun altına sıkıştırdı. Sonra, sol eliyle Sybil'in elini tuttu.

İkisi birlikte, okyanusa doğru yürüdüler.

"Bana kalırsa, sizin oralarda muzbalığına pek sık raslamamışsındır," dedi genç adam.

Sybil başını salladı.

"Raslamadın demek? Nerede oturuyorsun sen sahi?"

"Bilmem" dedi Sybil.

"Bilirsin elbet. Bilmelisin. Sharon Lipschutz bile nerede oturduğunu biliyor, üstelik üç buçuk yaşında daha."

Sybil durdu, elini çekti. Rasgele, bir deniz kabuğu aldı kumlardan, abartılmış bir ilgiyle incelemeye koyuldu. Attı yere, "Whirly Wood, Connecticut'ta," dedi, yürüdü yine, göbeğini şişirerek.

"Şu dediğin Whirly Wood Connecticut" dedi genç adam, "acaba Whirly Wood, Connecticut dolaylarında mı?"

Sybil, onun yüzüne baktı. "Orada oturuyorum," dedi sinirlenerek. "Whirly Wood, Connecticut'ta oturuyorum ben." Birkaç adım koşarak öne geçti, sol ayağını sol eliyle kavradı, iki-üç kere zıpladı.

"Şimdi her şey nasıl da aydınlığa çıktı bilemezsin." dedi genç

adam.

Sybil, ayağını bıraktı. "Küçük Siyah Sambo'yu okudun mu sen?" dedi.

"Bunu sorman çok tuhaf," dedi genç adam. "Daha dün gece bitirdim inanmayacaksın." Uzandı, Sybil'in elini kavradı. "Nasıl buldun?" diye sordu.

"Bütün o kaplanlar koşmuşlar mı ağacın çevresinde?"

"Ben de hiç durmayacaklar sandım. O kadar çok kaplan görmemiştim ömrümde."

"Topu topu altı taneydi," dedi Sybil.

"Topu topu mu?" dedi genç adam. "Sen buna topu topu mu diyorsun?"

"Mum sever misin?" diye sordu Sybil.

"Ne sever miyim?" diye sordu genç adam.

"Mum."

"Bayılırım. Ya sen sevmez misin?"

Sybil başını salladı. "Zeytin sever misin?" diye sordu.

"Zeytin- tabii. Zeytin ve mum. İkisi olmadan bir yere adımımı atmam."

"Ya Sharon Lipschutz'u seviyor musun?" diye sordu Sybil.

"Tabii, tabii seviyorum," dedi genç adam. "En sevdiğim yanı, otelin girişindeki köpek yavrularına hainlik etmemesi. Söz gelimi Kanada'lı o hanımın küçük buldoguna. Belki inanmayacaksın ama bazı küçük kızlar o küçük köpeği balon sopalarıyla dürtüyorlar. Sharon yapmıyor. Hainlik, sertlik gösterdiğini hiç görmedim. O yüzden çok seviyorum onu."

Sybil suskundu.

"Ben mum çiğnemeye bayılırım." dedi sonunda.

"Kim bayılmaz ki!" dedi genç adam, ayaklarını suya sokarken. "Üff! Soğuk!" Deniz yastığını suya bıraktı. "Dur bir dakika Sybil. Biraz açılalım, bekle."

Su Sybil'in beline gelene kadar yürüdülür. Sonra genç adam onu kucağına aldı, karın üstü deniz yastığına yatırdı.

"Sen deniz başlığı falan takmaz mısın hiç?" diye sordu.

"Sakın bırakma beni," diye buyurdu Sybil. "Tut beni."

"Bayan Carpenter. Lütfen. Ben işimi bilirim." dedi genç adam.

"Sen gözünü muzbalığından ayırma. Muzbalığı için bulunmaz bir gün bu."

"Hiç göremiyorum ki," dedi Sybil.

"Bu olağan. Huyları gariptir. Çok gariptir." Deniz yastığını itti. Su, göğsüne çıkmamıştı daha. "Çok acı bir yaşamları vardır," dedi. "Ne yaparlar, biliyor musun Sybil?"

Sybil, başıyla hayır dedi.

"Yaa, içinde bir sürü muz duran bir deliğe doğru yüzerler. İçeri girerken görünüşleri sıradan balıklar gibidir. Ama bir kere girdiler mi, domuzlardan farkları kalmaz. Bir muz deliğine girip de yetmiş sekiz muzu mideye indiren ne muzbalıkları gördüm ben." Deniz yastığıyla üstündeki küçük yolcuyu biraz daha itti ufka doğru. "Tabii ondan sonra öylesine şişerler ki bir daha çıkamazlar delikten. Kapıdan sığmazlar."

"Çok açığa itme," dedi Sybil. "Peki ne olur onlara?"

"Kime ne olur?"

"Muzbalıklarına."

"Haa, muz deliğinden çıkamayacak kadar çok muz yedikten sonra demek istiyorsun?"

"Evet," dedi Sybil.

"Söylemek istemezdim sana Sybil ama. Ölürler."

"Neden?" diye sordu Sybil.

"Muz hummasına tuturlar da ondan. Korkunç bir hastalıktır."

"Bak, bir dalga geliyor." dedi Sybil tedirgince.

"Boş veririz. Biz sıyırır geçeriz," dedi genç adam. "Biz iki ukalâlar." Sybil'in ayak bileklerini ellerine aldı, bastırdı, ileri doğru itti. Deniz yastığı dalganın burnundan aştı. Su, Sybil'in sarı saçlarını ıslattı, ama çığlığı, keyif doluydu.

Yastık dengesini bulduğunda, düz, ıslak bir tutam saçı itti gözlerinin üstünden, haberi verdi." Demin gördüm bir tane."

"Ne gördün canım?"

"Bir muzbalığı."

"Tanrım olamaz!" dedi genç adam. "Ağzında muzlar var mıydı peki?"

"Vardı," dedi Sybil. "Altı tane."

"Genç adam, ansızın, Sybil'in yastığının ucundan sarkan ıslak

ayaklarından birini yakaladı, tabanının öptü.

"Aaaay!" dedi ayağın sahibi, döndü baktı.

"Aaaay sana! Kıyıya dönüyoruz, yetti mi?"

"Hayır."

"Özür dilerim," dedi, yastığı kıyıya doğru itti. Sybil aşağı atlayana kadar; sonra kolunun altına aldı.

"Hoşça kal!," dedi Sybil ve içi hiç yanmadan otele doğru koştu.

Genç adam, bornozunu giydi, sıkıca sarındı, havlusunu cebine soktu. Yapışkan, ıslak, bumburuşuk yastığı aldı yerden, yine koltuğunun altına sıkıştırdı. Tek başına, yumuşak, kızgın kumlara bata çıka, otele doğru yürüdü.

Otel yöneticilerinin yüzücülere ayırdığı zemin bölmede, burnuna çinko oksit merhemi sürmüş bir kadın, asansöre genç adamla birlikte bindi.

Asansör hareket ettiğinde, "Ayaklarımı inceliyorsunuz galiba." dedi genç adam.

"Özür dilerim?" dedi kadın.

"Ayaklarımı inceliyorsunuz galiba dedim."

"Özür dilerim. Sadece yere bakıyordum." dedi kadın, asansörün kapısına çevirdi yüzünü.

"Ayaklarıma bakmaksa derdiniz bakın, ama söyleyin açıkça," dedi genç adam. "Böyle iğrenç kaçamaklara kalkışmayın."

"Lütfen burada ineyim." dedi kadın telaşla asansörcü kıza.

Kapılar açıldı; kadın ardına bakmadan indi.

"İki adet sıradan ayağım var, allah kahretsin neden incelemek istiyor, anlamıyorum." dedi genç adam. "Beşinci kata lütfen." Bornozunun cebinden oda anahtarını çıkardı.

Beşinci kata indi, koridoru geçti, 507 numaraya girdi usulca. Oda, buzağı derisinden bavul ve aseton kokuyordu.

Yataklardan birinde uyuyan kıza baktı. Sonra bavullardan birine doğru yürüdü, açtı bavulu, iç çamaşırları ve şort yığınlarının altından 7.65'lik bir otomatik Ortgies çıkardı. Dergiyi kıvrıldığı yerden açtı, bir göz attı, yine yerine bıraktı. Tabancanın horozunu kaldırdı boş yatağa oturdu, kıza baktı, sonra tabancasını sağ şakağına dayayıp tetiği çekti.

Çev: Tomris UYAR

Friedrich Dürrenmant

(1921-1990)

II. Dünya Savaşı sonrasının önemli yazarlarından Friedrich Dürrenmatt, ülkemizde yakından tanınmaktadır. Anlatıları, oyunları ve radyo oyunları dilimize Behçet Necatigil, Kamuran Şipal, Akşit Göktürk gibi yetkin kalemlerce çevrilen Dürrenmatt'ın en ünlü oyunları "Kök", "Yaşlı Kadının Ziyareti" ve "Fizikçiler"dir. Polisiye örgü içinde suçluluk izleğini kurcalayan yazarın birkaç oyunu da TRT'de gösterilmiştir. "Şüphe", "Yunanlı Bir Kız Aranıyor", "Duruşma Gecesi" Türkçe'ye çevrilmiş kitapları arasındadır.

FİZİKÇİLER

NEWTON— Ama biz deli değiliz ki.

MÖBİUS— Deli değiliz ama, kaatiliz.

(Şaşkın şaşkın onun yüzüne bakarlar.)

NEWTON— Protesto ederim! Kabul etmem!

EİNSTEİN— Bu sözü söylememeliydiniz Möbius!

MÖBİUS— Adam öldüren kaatildir. Bizim üçümüz de adam öldürdük. Her üçümüzü de bu müesseseye getiren ödevlerimiz vardı. Her üçümüz de belli bir amaç uğruna kendimize bakan hemşireleri öldürdük: Sizler gizli ödevlerinizi tehlikeye düşürmemek için, ben de Hemşire Monika bana inandığı için. O beni yanlış anlaşılmış bir dâhi sanıyordu. Bugün bir dâhinin asıl ödevinin tanınmamak olduğunu anlayamadı zavallı. Adam öldürmek korkunç bir şey. Ben daha korkunç bir cinayetin önüne geçmek için yapmıştım bunu. Şimdi de karşıma siz çıktınız. Sizleri ortadan kaldıramam ama belki inandırabilirim. Düşünün, işlediğimiz cinayetler boşuna mı gitsin, hiç anlamları kalmasın mı? Ya fedakârlık ettik, ya da cinayet işledik. Ya tımarhanede kalırız, ya da dünya havaya uçar. Ya biz kendimizi insanların aklından tamamiyle sileriz, ya da insanlık ortadan silinir.

(Sessizlik.)

NEWTON— Möbius!
MÖBİUS— Ne var Kilton?
NEWTON— Şu sağlık yurdu denen yer, şu korkunç bakıcılar. Şu kamburu çıkmış Fräulein Doktor!.
MÖBİUS— Peki?
EİNSTEİN— Bizi vahşi hayvanlar gibi kapattılar!
MÖBİUS— Vahşi hayvanlarız ya. İnsanlığın üstüne salıvermemeli bizi.
(Susarlar)
NEWTON— Sahiden hiç başka çıkar yol yok mu?
MÖBİUS— Hiçbir yol yok.
(Susarlar)
EİNSTEİN— Johann Wilhelm Möbius, ben iyi bir adamım, kalıyorum.
(*Susarlar*)
NEWTON— Ben de kalıyorum. Ölünceye kadar.
(Susarlar)
MÖBİUS— İkinize de teşekkür ederim. Şimdi artık dünyanın yine, başına kıyametin kopmaması için ufacık bir şansı var demektir.
(Bardağını kaldırır)
MÖBİUS— Ölen hemşirelerimizin şerefine.
(Üçü de merasimle kalkarlar)
NEWTON— Ben Dorothea Moser için içiyorum.
ÖBÜR İKİSİ BİRDEN— Hemşire Dorothea şerefine!
NEWTON— Dorothea! Sana kıydım, seni feda ettim. Aşkına karşılık olarak sana ölümü verdim! Artık sana lâyık olduğumu isbat etmek istiyorum.
EİNSTEİN— Ben İrene Straub için içiyorum.
ÖBÜR İKİSİ— Hemşire İrene'nin şerefine!
EİNSTEİN— İrene! Seni feda ettim. Seni öğmek, fedakârlığının değerini yükseltmek için akıllıca davranacağım.
MÖBİUS— Ben de Monika Stettler için içiyorum.
ÖBÜR İKİSİ— Monika Stettler şerefine!
MÖBİUS— Monika! Seni feda etmek zorunda kaldım. Aşkın, biz şu üç fizikçinin senin adına kurduğumuz dostluğu kutsal kılsın.

Sen bize deli olarak kalmak ve bilimimizin sırlarını korumak gücünü ver.

(İçerler, sonra bardakları masanın üstüne koyarlar.)

NEWTON— Haydi bakalım yine deli rolüne. Newton'un hayaleti olarak dolaşalım duralım.

EİNSTEİN— Kreisler'le Beethoven'i gıcırdatalım da gıcırdatalım.

MÖBİUS— Varsın, haydi Süleyman peygamber yine gözüksün.

NEWTON— Deliyiz ama bilgeyiz.

EİNSTEİN— Mahpusuz ama serbestiz.

MÖBİUS— Fizikçiyiz ama suçsuzuz.

(Üçü de başlarıyla birbirlerini selâmlayıp odalarına giderler. Salon boştur. Sağ taraftan Mc Arthur'la Murillo girerler. Her ikisi de şimdi siyah üniformalar giymişlerdir, kasketleri ve tabancaları vardır. Masayı toplarlar. Mc Arthur servis arabasını sağ taraftan dışarı çıkarır, Murillo yuvarlak masayı sağ yana, pencerenin önüne yerleştirir, üstüne de iskemleleri, temizlik yaparken olduğu gibi tersine kapatır. Sonra o da sağdan çıkar. Salon yine boştur. Az sonra sağ taraftan Fräulein Doktor Mathilde von Zahnd girer. Her zaman olduğu gibi üzerinde yine beyaz doktor gömleği ve Stethoskop vardır. Etrafına bakınır. Daha sonra Sievers de gelir. Onun üzerinde de siyah üniforma vardır.)

BAŞ ERKEK HASTABAKICI— Buyurun Şef!

FRAULEİN DOKTOR— General Leonidas von Zahnd buraya kadınların yanından daha çok yaraşır. Şu ihtiyar kurdun, gözlerindeki yumrulara rağmen ne muhteşem bir görünüşü var! Kahramanca ölümleri pek severdi. Böyle şeyler de oldu bu evde.

(Babasının portresini seyreder.)

FRAULEİN DOKTOR— Şu asaletlû da onun yerine milyoner kadınlar kısmına gitsin.

(Mc Arthur'la Murillo tabloyu sağdan çıkarırlar.)

BAŞ ERKEK HASTABAKICI— Yeşil salonda bekliyorlar. Şampanya ile havyar hazırlayayım mı?

FRAULEİN DOKTOR— Sayın baylar buraya keyfetmeye değil, çalışmaya geldiler.

FRAULEİN DOKTOR— Möbius'u getirin haydi.

(Kanepeye oturur) - Sievers.

BAŞ ERKEK HASTABAKICI— Emredersiniz Şef!

(Bir numaralı odaya girer, kapıyı açar.)

BAŞ ERKEK HASTABAKICI— Möbius, dışarın çıkın!

(Möbius görünür. Yüzü memnundur.)

MÖBİUS— Dua gibi bir gece. Derin, lâcivert ve inanç dolu. Haşmetli peygamberin gecesi. Beyaz gölgesi duvardan kopup süzülüverdi. Gözleri ışıl ışıl.

(Sessizlik)

FRAULEİN DOKTOR— Möbius! Savcının emri üzerine sizinle ancak bir nöbetçinin yanında konuşabilirim.

MÖBİUS— Anlıyorum Fräulein Doktor.

FRAULEİN DOKTOR— Söyleyeceklerim öbür meslektaşlarınızı da ilgilendirir.

(Mc Arthur'la Murillo geri gelirler.)

FRAULEİN DOKTOR— Mc Arthur, Murillo, öteki ikisini de getirin.

(Mc Arthur'la Murillo iki ve üç numaralı odaların kapılarını açarlar.)

MURİLLO ile MC ARTHUR— Dışarın çıkın!

(Newton'la Einstein gelirler. Onların da yüzü memnundur.)

NEWTON— Garip, esrarlı bir gece. Sonsuz, uçsuz bucaksız. Penceremin demir parmaklıklar arasındaki jüpiterle satürn pırıldıyor, evrenin kanunlarını, sırlarını söylüyorlar.

EİNSTEİN— Mutlu bir gece, Avutucu, iyi. Bilmeceler susuyor, sorular dilsizleşiyor. Keman çalmak istiyorum. Durmadan, durmadan keman çalmak istiyorum.

FRAULEİN DOKTOR— Alev Jasper Kilton ve Joseph Eisler, sizlerle konuşacaklarım var!

(İkisi de şaşkın, onun yüzüne bakarlar.)

NEWTON— Biliyorsunuz -biliyorsunuz ha!

(İkisi de lüververlerini çıkarmak isterler, fakat Murillo ile Mc Arthur silâhlarını ellerinden alırlar.)

FRAULEİN DOKTOR— Konuşmalarınız dinlendi baylar. Ben zaten bundan çoktan şüphelenmiştim. Mc Arthur, Murillo! Kilton'la Eisler'in gizli verici âletlerini getirin.

BAŞ ERKEK HASTABAKICI— Üçünüz de çabuk, eller enseye!

(Möbius, Einstein ve Newton ellerini enselerine bağlarlar. Mc Art-

hur'la Murillo iki ve üç numaralı odalara giderler.)

NEWTON— Tuhaf!

(Güler. Yalnız onun gülüşü duyulur. Kendinde değil gibidir.)

EİNSTEİN— Bilmiyorum.

NEWTON— Komik! Gülünç!

(Yine güler. Sonra susar. Mc Arthur'la Murillo gizli verici âletlerle geri dönerler.)

BAŞ ERKEK HASTABAKICI— Eller aşağı!

(Fizikçiler ellerini indirirler. Sessizlik.)

FRAULEİN DOKTOR— Projektörleri, Sievers.

BAŞ ERKEK HASTABAKICI— Başüstüne Şef!

(Elini kaldırır. Dışardan projektörler fizikçileri gözleri kamaştıran bir ışığa boğarlar. Tam bu sırada Sievers içerdeki ışıkları söndürür.)

FRAULEİN DOKTOR— Köşk nöbetçilerle çevrilmiştir. Bir kaçma denemesinde bulunmanızın hiç faydası yok.

(Bakıcılara döner)

FRAULEİN DOKTOR— Üçünüz de dışarı çıkın!

(Üç bakıcı da odadan çıkarlar. Silâhları ve öbür âletleri de dışarı çıkarırlar. Sessizlik.)

FRAULEİN DOKTOR— Benim sırrımı yalnız sizler bileceksiniz. Bütün dünyada sadece sizler. Çünkü artık sizin onu bilmenizin hiç zararı yok.

(Sessizlik)

FRAULEİN DOKTOR— (Gayet azametle) O ulu Süleyman peygamber bana da gözüktü.

(Üçü de şaşırmış, onun yüzüne bakarlar.)

MÖBİUS— Süleyman peygamber mi?

FRAULEİN DOKTOR— Yılların yılı.

(Newton yavaşça güler)

FRAULEİN DOKTOR— (Devam eder) Önce çalışma odamda gördüm. Bir yaz akşamıydı. Dışarda daha gün ışıkları vardı. Parkta ağaçkakanların tıktıkları duyuluyordu. Birdenbire ulu peygamber içeri süzülüverdi. Parlak bir melek gibi.

EİNSTEİN— Aklını kaçırdı.

FRAULEİN DOKTOR— O anda gerçeği anlamıştım. Süleyman

peygamber ölüler arasından dirilmişti. Möbius yeryüzünde onun adına hüküm sürsün diye bilgeliğinin sırlarını ona vermişti.

EİNSTEİN— Bunun yeri tımarhane. Yakalayıp kapattırmalı.

FRAULEİN DOKTOR— Fakat Möbius ulu peygambere ihanet etti. Korktu, sustu, ondan öğrendiklerini söylemedi. Bu yüzden de gözden düştü. Ulu peygamberin ona açıkladığı şey bir sır değildi. Çünkü düşünülmesi mümkün bir şeydi. Bütün düşünülmesi mümkün şeyler de elbet bir gün düşünülecekti. Bugün, ya da gelecekte. Yalnız ulu peygamber bunu başkasının düşünmesini istemiyordu. Bu onun kendi işi olsun istiyordu. Kendi kutsal dünya egemenliğinin yolu haline gelsin istiyordu. Bunun için de kendine hizmet etmek üzere beni seçti.

EİNSTEİN— (Israrla) Siz delisiniz. Dinleyin, siz kaçırmışsınız.

FRAULEİN DOKTOR— Ben onun emirlerine uydum. Doktordum ben. Möbius da benim hastamdı. Ona ne istersem yapabilirdim. Yıllarca onu iğne ile uyuşturup kendisine ulu peygamberin yazdırdıklarının fotokopilerini aldım. En son sahifeleri bile elimde.

NEWTON— Siz delirmişsiniz. Tastamam bir delisiniz siz. İnanın, delisiniz! (Yavaş sesle) Hepimiz değiliz ya.

FRAULEİN DOKTOR— Ben sessiz sedasız ödevimi yaptım. Büyük tesisler kurdum, birbiri ardından fabrikalar açtırdım ve muazzam bir tröst meydana getirdim. "Bütün varılabilecek buluşlar sistemi"ni de değerlendirip işe çevireceğim tabii Johann Wilhelm Möbius!

MÖBİUS— (Hiç çekinmeden) Fräulein Doktor Mathilde von Zahnd! Siz hastasınız. Süleymanın aslı faslı yok. O bana hiçbir zaman gözükmedi.

FRAULEİN DOKTOR— Yalan söylüyorsunuz.

MÖBİUS— Fizikteki buluşlarım gizli kalsın diye onu ben uydurdum.

FRAULEİN DOKTOR— İnkâr ediyorsunuz.

MÖBİUS— Aklınızı başınıza toplayın, deli olduğunuzu kabul edin.

FRAULEİN DOKTOR— Siz ne kadar deli değilseniz ben de o kadar deli değilim.

MÖBİUS— Öyleyse ben bütün dünyanın suratına gerçeği haykıracağım? Siz demek ki yıllar yılı, utanmadan, sıkılmadan beni sömürmüşsünüz. Zavallı karıma da paramı ödetmişsiniz.

FRAULEİN DOKTOR— Elinizde artık hiçbir şey yok. Haykırmanız dünyaları tutsa bile, size artık kimseler inanmayacaktır. Herkesin gözünde siz tehlikeli bir deliden başka bir şey değilsiniz artık. Çünkü adam öldürdünüz.

(Üçü de işin içyüzünü anlamışlardır.)

MÖBİUS— Monika!

EİNSTEİN— İrene!

NEWTON— Dorothea!

FRAULEİN DOKTOR—Ben sadece bir fırsatı kullandım. Süleyman peygamberin bilgisi sağlama bağlanmalı, sizin ihanetiniz de cezalanmalıydı. Sizi bu konuda zararsız bir hale sokmak gerekiyordu. Şöyle bir cinayetle filân tabii. Üç hemşireyi bunun için üzerinize kışkırttım. Sonunda onlara ne yapacağınızı elimle koymuş gibi biliyordum. Belli işleri yapan otomatlardan farkınız yoktu. Cellâtlar gibi öldürdünüz.

(Möbius üzerine atılmak ister, Einstein bırakmaz.)

FRAULEİN DOKTOR— Saldırmanız saçma Möbius kopyeleri bende olan manüskrilerinizi yakmanız kadar saçma.

(Möbius öbür yana döner.)

FRAULEİN DOKTOR— Sizi çeviren şey artık bir hastahanenin duvarları değildir. Bu ev artık benim kurduğum tröstün kasası, hazine odasıdır. Bu hazinenin içinde üç fizikçi saklıdır ki benden başka bu gerçeği bilenler sadece onlardır. Bekçileriniz de deli bekçileri filân değil. Sievers işletmemdeki polislerin şefi. Sizler kendi hapishanenize kendiniz kaçtınız. Süleyman peygamber sizin aracılığınızla düşündü, sizin aracılığınızla iş gördü. Şimdi de benim aracılığımla sizleri yok ediyor.

(Sessizlik.)

FRAULEİN DOKTOR— Ben ise onun kudretini üzerime alıyorum. Bundan korkum yok benim. Müessesem zaten süsler, nişanlar içinde bir alay delirmiş hısım akrabamla dolu. Ben ailemin normal kalmış son kişisiyim, en son. Meyve verememiş, kendini sa-

dece insan kardeşlerinin sevgisine adamış bir kişi. İşte Süleyman peygamber bana acıdı. O Süleyman peygamber ki kırk tane karısı vardı. Bunların içinden beni seçti. Ben artık dedelerimden daha güçlü olacağım. Tröstüm ülkeler, kıtalar fethedecek. Güneş sistemini kendi yararına sömürecek, Andromeda nebülözüne gidecek. Hesap kabarmıştır ama dünyanın yararına değil, yaşlı, kabuğunda kurumuş ihtiyar bir kız yararına!

(Küçük çanı alır çalar, sağdan erkek hastabakıcı girer.)

BAŞ ERKEK HASTABAKICI— Buyurun Şef!

FRAULEİN DOKTOR— Gidelim Sievers, yönetim kurulu bekliyor. Dünya çapındaki iş başlıyor artık; üretimin çarkları dönüyor.

(Sağ taraftan baş erkek hastabakıcıyla dışarı çıkar. Üç fizikçi yalnız kalırlar. Sessizlik. Yapacak şey kalmamıştır. Susarlar.)

NEWTON— Her şey bitti.

(Kanepeye oturur.)

EİNSTEİN— Dünya kaçık bir deli doktorunun eline düştü!

(Newton'un yanına oturur.)

MÖBİUS— Bir kere düşünülmüş olan bir daha geri alınamaz.

(Möbius kanepenin solundaki koltuğa oturur. Susarlar, önlerine bakarlar, sonra çok sakin, çok tabii bir şekilde kendilerini seyircilere takdim ederler.)

NEWTON— Ben Newton'um, Sir İsaak Newton. 4 Ocak 1643'de Grantham yakınındaki Wooltshorpe'da doğdum. Royal Society'nin başkanıyım. Fakat bunun için kimse kızmasın. Ben tabiat bilimlerinin temellerini yazdım. Dedim ki: Hypotheses non fingo. -Deneysel optikde, teorik mekanikde ortaya koyduklarım önemsiz değil, ama çekim kuvvetinin ne olduğu sorusunu açık bırakmak zorunda kaldım. Teoloji kitapları da yazdım. Daniyel peygamber ve Johanna'nın vahyi üzerine de yazılarım var. Ben Newton'um, Sir İsaak Newton, Royal-Society'nin başkanı!

(Ayağa kalkar ve odasına gider.)

EİNSTEİN— Ben Einstein'im. Profesör Albert Einstein. 14 Mart 1879'da Ulm'da doğdum. 1902'de Bern'de Federal Patent Dairesinde eksper idim. Fiziği altüst eden Relativite teorimi orada kurdum. Sonra Prusya Bilim Akademisi üyesi oldum. Daha son-

ra da muhacir oldum. Çünkü yahudi idim. Maddeyi enerjiye çevirmenin anahtarı olan E eşittir Me ce karesi ($E Mc^2$) formülü benimdir. Ben insanları ve kemanımı severim. Ama benim öğütlemem üzerine atom bombası yapıldı. Ben Einstein'ım. Profesör Albert Eintein. 14 Mart 1879'da Ulm şehrinde doğdum.

(Ayağa kalkar ve odasına gider, sonra onun keman sesi duyulur. Kreisler'in "aşk şarkısı"nı çalmaktadır.)

MÖBİUS— Ben Süleymanım. Yoksul peygamber Süleyman. Bir zamanlar çok zengindim. Bilgeydim. Güçlüler kudretim önünde titrerlerdi ama kendi içim Tanrı korkusuyla doluydu. Bir barış ve adalet hakanı idim. Ne çare, bilgeliğim içimdeki Tanrı korkusunu altüst etti. Tanrı korkusu kalmayınca bilgeliğim zenginliğimi de yok etti. Artık benim yönettiğim şehirler ölü. Bana teslim edilmiş ülkem bomboş. Şimdi o yerler, alacalı pırıltılar içinde bir kum çölünden başka bir şey değil. Ve bir yerlerde küçük, sarı, adsız bir yıldızın etrafında, anlamsız, bilinçsiz, radyoaktif dünya durmadan dönüp duruyor. Ben Süleymanım. Ben Süleymanım, zavallı yoksul peygamber Süleyman!

(Odasına gider. Artık salon boştur. Sade Einstein'ın keman sesi duyulmaktadır.)

Perde

Çev: Zahide GÖKBERK

Kurt Vonnegut

(1922)

Kurt Vonnegut, genç kuşak Amerikan yazarlarının önde gelenlerindendir. Entelektüel kimliğine rağmen popüler olabilmiş yazarın filme de alınan "Mezbaha 5"i ve "Şampiyonların Kahvaltısı" adlı romanları en ünlü kitaplarıdır. "Kedibeşiği" Sinan Fişek, "Hapishane Kuşu" Tomris Uyar'ca çevrilmiştir.

HAPİSHANE KUŞU'ndan

"Ben onun dağıtım müdürüydüm," dedi Mary Kathleen, Leland Clewes'a bakarak, "İyi bir dağıtım müdürü değil miydim, Walter?" diye bağırdı avaz avaz.

"Evet-tabii tabii," dedim. Tanışmamız şöyle olmuştu: Benim okulu bitirdiğim yıl, Mary Kathleen, The Bay State Progressive gazetesinin Cambridge'deki küçük yazıhanesine gelmiş, emekçi sınıfın durumunu düzeltmeye yönelik bir çaba olması koşuluyla, ne istersem kesinlikle yapacağını söylemişti. Ben de onu dağıtım müdürlüğüne getirdim, fabrika kapılarında, ekmek kuyruklarında falan gazetenin dağıtılmasından onu sorumlu tuttum. O zamanlar, kara kuru bir kızcağızdı, ama neşesi, sağlığı yerindeydi, parlak kızıl saçlarıyla hemen dikkati çekiyordu. Annesi Wyatt Saatçilik Şirketi'nde çalışıp radyum zehirlenmesinden ölen işçilerdendi, Mary, kapitalizmden nefret ediyordu o yüzden. Babası, bir ayakkabı cilâsı fabrikasında gece bekçiliği yaparken metanol içip kör olmuş.

Karşımdaki Mary Kathleen kalıntısı, başını eğdi, kendisinin iyi bir dağıtım müdürü olduğunu kabul etmemi alçakgönüllülükle karşıladı ve kellesini Leland Clewes ile bana doğru uzattı. Tam tepesinde, gümüş dolar iriliğinde bir dazlak bölge vardı. Dazlağın çevresinde seyrek, ak saçlar göze çarpıyordu.

Leland Clewes, sonraları, o an az kalsın bayılacağını söyleyecekti bana. Daha önce dazlak kadın başı hiç görmemişmiş.

İçi kabarmıştı. Mavi gözlerini yumdu, başını çevirdi. Bizimle yeniden erkekçe yüzleştiğinde, Mary Kathleen'e bakmamaya özen gösterdi - tıpkı Gorgon'un kellesine bakmaktan kaçınan mitologya kahramanı Perseus gibi.

"Arayı açmayalım." dedi.

"Evet," dedim.

"Seni yakında ararım." dedi.

"Peki," dedim.

"Acelem var da," dedi.

"Anlıyorum," dedi.

"Kendine iyi bak," dedi.

"Bakarım," dedim.

Çekip gitti.

Mary Kathleen'in alışveriş-torbalarının sıkı kuşatmasından kurtulamamıştım daha. Kazığa bağlanmış bir Jan Dark kadar kımıltısız ama ilgi çekiciydim. Mary Kathleen, bileğimi bırakmamıştı, sesini de alçaltmıyordu nedense.

"Artık seni buldum ya Walter." diye haykırdı. "Bir daha elimden kurtulamazsın!"

Dünyanın hiçbir yerinde bu tür tiyatro geçerli değildi artık. Yine de çağdaş emprezaryoların kulağını bükelim: kendi kişisel deneyimimden yola çıkarak belirtebilirim ki, büyük kitleler melodrama bugün de geniş ilgi gösteriyorlar, yalnız kadın oyuncunun tane tane ve avaz avaz konuşması koşuluyla.

"Beni ne kadar sevdiğini boyuna söyler dururdun Walter," diye bağırdı. "Ama bir gün çıkıp gittin, bir daha da haber almadım senden. Yoksa o tatlı sözler hep yalan mıydı?"

Yanıt yerine, "Hyok." demiş olabilirim, belki de "Hmmm," falan gibi bir şey.

"Gözlerimin içine bak Walter." dedi.

Toplumbilimsel açıdan, oynadığımız bu melodram, İç savaştan önce oynanan Tom Amca'nın Kulübesi kadar soluk kesiciydi. Mary Kathleen O'Looney, Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan tek alışveriş-torbalı kadın değildi. Ülkenin her yanındaki belli başlı kentlerde on binlerce vardı bu kadınlardan. Ekonominin dev çark-

ları, akla sığmaz bir amaç uğruna bu kılıksızlar ordusunu üretivermişti nedense. Çarkın bir başka bölümü de, on yaşında soğukkanlı kaatiller, canavar keşler, çocuk işkencecileri kusuyordu, daha neler neler. İnsanlar, araştırmalar yapmaktan söz ediyorlardı. Yakın bir gelecekte niteliği şimdilik belirsiz bir takım onarımlara gidilecekti.

Bu arada iyi-yürekli birtakım insanlar, ekonominin bu trajik yan-ürünlerinden tiksiniyorlardı elbet, tıpkı türdeşleri, yüz yılı azıcık aşkın bir süre önce köle-çalıştırma düzeninden ne kadar tiksindilerse. Mary Kathleen ile ben, izleyicilerimizin görmeye can attıkları bir mucizeydik: hiç değilse bir tek alışveriş -torbalı kadın, kendisini yakından tanıyan bir erkek tarafından kurtarılıyordu.

Kalabalıkta ağlayanlar vardı. Ben de gözyaşlarımı güç tutuyordum.

"Sarıl ona hadi," dedi bir kadın kalabalıktan.

Sarıldım.

Paçavralara sarılmış bir tutam kuru daldı sarıldığım. İşte o zaman ben de ağlamaya başladım. Chevy Chase, Maryland'deki küçücük fıçıcık kulübemizde bir sabah karımı yatakta ölü bulduğumdan bu yana ilk ağlayışımdı.

Çev: Tomris Uyar

Edward Albee

(1926)

"Saçma Tiyatro"nun ustalarından Edward Albee, "Hayvanat Bahçesi", sinemaya da aktarılan ünlü "Virginia Woolf'tan Kim Korkar" ve "Amerikan Rüyası" ile modern hayatın zalim yönünü eşeledi. Aşağıda bir bölümünü sunduğumuz "Kılpayı", Devlet tiyatrolarında oynamıştı.

KILPAYI'ndan

HARRY— Hayır... Biz... biz gidiyoruz, Tobias.

TOBİAS— Bilmiyorum nasıl bir yardım... Bilmiyorum nasıl...

HARRY— Gidiyoruz, dedim.

TOBİAS— Evet, ama... gidiyor musunuz?

HARRY— *(Hoş, utangaç bir gülümsemeyle)* Tabii.

TOBİAS— Ama burada kalabilirsiniz. Bir deneyin, canım. Biz de bu işi yürütmeye çalışırız. Tanrım, oraya nasıl dönersiniz? Nasıl olur da...

HARRY— Başımızı sokacak bir yer bulmak için ne yapsak? Evi mi satalım? Başka bir ev mi alalım? Kulübe mi sığınalım?

TOBİAS— Buraya geldiniz ya.

HARRY— *(Mahzun)* Bizi burada istiyor musunuz?

TOBİAS—Buraya geldiniz bir kere.

HARRY— *(Açıkça telâffuz ederek)* Bizi istiyor musunuz? *(Yatışmış, neredeyse, özür dilercesine)* Edna ile ben... köprülerin altından çok sular geçti... nice hayal kırıklıkları, kaçınmalar, kaçamaklar, hatta yalanlar... Bir zamanlar gözümüz nerelerdeydi... sonunda ne kadar aza kanaat ettik... Konuşuruz bazen... ama çoğunlukla susarız. Sevmeyiz... şeyi... severiz ama ben oldum olası utangaçımdır, üstelik ters herifin biri. Edna mutlu değil; ne yapalım, bu böyle. Biz... biz seni severiz. Agnes'i de sanırım, sen de beni seversin... Siz en iyi dostlarımızsınız. Ama yukarda Edna'ya dedi ki: "Edna, ya onlar kalkıp bize gelselerdi?" Sesini çıkarmadı. De-

dim ki: "Edna, ya onlar kalkıp bize gelselerdi? Başımızda Julie filân olmadığı halde, gene onların... onların hiç bir hakkı yok." Edna, "Evet, biliyorum, hakları olmazdı." dedi. (Kısa sessizlik) Toby, seni evimde alıkomazdım. (Utangaç, sıkılmış) Siz... siz de bizi istemiyorsunuz, değil mi Toby, Burada kalmamızı istemiyorsunuz.

TOBİAS— *(Bundan sonrası bir aria'dır. Çok uzun zamandan beri duyularına gem vurmuş olan bir adamın dehşeti ve coşkunluğuyla oynanmalıdır. Tobias isteriye kadar sürüklenmeli, kâh gülmeli, kâh boşanmak için ağlamalıdır, candanlık ve cesaret gösterisi, birbiri üzerine biner. Notation'ını vermeye çalışacağım.)*

(Hafifçe, sanki kelime yabancıymış gibi)

İstemek?

Neymiş? Neymiş?

(Ani, neşeli gülüş)

İSTİYOR MUYMUŞUM? *(Bir kahkaha ve hıçkırık)*

SİZİ İSTİYOR MUYMUŞUM?*(Gülmekten konuşamaz adetâ)*

Buraya geliyorsun. Buraya... karınla... buraya korkunla geliyorsun! Bir de soruyorsun bana, sizi ister miyim diye?

(Derin soluklarla)

EVET! ELBETTE! BAŞIMIN ÜSTÜNDE YERİNİZ VAR! BEN BU EVİ KURDUM. BUYUR GEL VEBANI DA GETİR! KORKUN MU VAR? ONU DA AL YANINA. HİÇ ÇEKİNME. BUYUR.

(Duraklama, daha da yüksek sesle)

BUYRUN EFENDİM! BUYRUN. KAPILARIMIZ ARDINA KADAR AÇIK, AHBAP. ANAHTARA NE HACET? KIRK YILLIK DOSTUMSUN. KIRK YIL DİLE KOLAY!

(Şimdi yumuşak ve hızlı, hemen hemen monoton)

Bana ne soruyorsun? Sorma gir. Siz dostlarımızsınız, yeryüzündeki en iyi dostlarımız. Bana sormaya ne hacet? *(Bağırır)*

BUYRUN DEDİK SİZE! *(önceki gibi yumuşak)*

Bize yemeğe gelirsiniz, içmeye gelirsiniz, cumartesileri kulüpte buluşuruz, bizimle konuşur, yalan söyler, gülersiniz. Koca Agnes'in eline pat diye vurur. Ah, şu Toby n'apardı sensiz, dersiniz. Kaç yılın tanışıklığı bu? Biribirimizi severiz değil mi?

(Bağırır)
DEĞİL Mİ? SEVMEZ MİYİZ BİRİBİRİMİZİ?
(Tekrar yumuşak, araya kahkahalar ve gözyaşları karışır)
Arkadaşlık, büyük bir sevgiye döner değil mi sonunda? Kırk yılın hatırı yok mu? Kader birliği yaptık seninle-birlikte acı, tatlı günler geçirdik. İnişlerimiz çıkışlarımız oldu. Hangisi arkadaş?
(Bağırır)
HANGİSİ ARKADAŞ?
İNİŞ?
ÇIKIŞ?
N'OLURSA OLSUN, BİRLİKTE YOL ALDIK.
(Yumuşak)
Evime, elini kolunu sallaya sallaya gelebilirsin. Seni severim, Harry, gerçekten severim. Edna'dan pek hazetmem ama bu tasa değil. Seni pek severim. Görüyorum ki sana olan sevgimin sınırları var.
(Yüksek sesle)
AMA BUNLAR BENİM SINIRLARIM, SENİN DEĞİL!
(Yumuşak)
Doğrusu, seni severim ama yeterince değil... insanın yeryüzündeki en iyi dostu böyle olmamalı... daha... yakın, daha candan olmalı. Ama ne yazık, bu benim yoksulluğum. Onun için getir karını, getir korkunu, getir afetini.
(Yüksek sesle)
GETİR VEBANI!
(Dört kadın, ellerinde kahve fincanlarıyla kemerde görünürler. Durup seyrederler)
SENİ İSTEMİYORUM EVİMDE!
DEMİN SORDUN.
HAYIR İSTEMİYORUM!
AMA TANRI HAKKI İÇİN KALACAKSIN
BURADA!
KALMAĞA HAK KAZANDIN!
HAK!
KELİMEYİ BİLİR MİSİN?

HAK!
(Yumuşak)
Tam kırk yılını koydun ortaya. Ben de. Bunun on paralık değeri yoksa, vızgelir. Burada kalmak hakkınızdır. Bunu çoktan hakketiniz.
(Yüksek)
TANRI HAKKI İÇİN HAKKINIZ YENMEYECEK!
İŞİTİYOR MUSUN BENİ? KORKUNUZU DA DEHŞETİNİZİ DE İLLETİNİZİ DE ALIN GELİN BURAYA! BİZİMLE, OTURUN! NE KADAR BELÂNIZ VARSA GETİRİN!
KALIN BİZİMLE!
SİZİ EVİMDE İSTEMİYORUM!
SİZİ SEVMİYORUM!
AMA ALLAH İÇİN KALIN!
(Durma)
KALIN!
(Daha yumuşak)
Kalın!
(Yumuşak, gözyaşları içinde)
Kalsanıza, ne olur, kalsanıza!
(Durma)
Kalın, lütfen, kalın!
(Odada bir sessizlik. Harry, uyuşuk, sersemlemiş ayağa kalkar. Kadınlar ağır ağır odaya girip ayakta dururlar. Oyun bu andan sonuna kadar sakin, alt perdeden devam eder.)

Çev: Sevgi SANLI

Joseph Heller

(1926)

Günümüz Amerikan romancısı Joseph Heller, entelektüel çevre çıkışlı olmasına karşın, "Catch 22/Şike" ile satış rekorlarını kırmıştır. Uzun bir aradan sonra, 70'li yıllarda yeni romanlar yayımlamışsa da "Şike"nin hizasına bir türlü ulaşamamıştır.

TEKSASLI

Yıldırım aşkıydı bu.

Yossarian, papazla karşılaştığı an çılgınca vuruldu ona.

Karaciğerinde garip bir ağrı vardı ve bu yüzden hastanede yatıyordu Yossiarian. Sarılık ağrısına çok benziyordu, ama tam da sarılık ağrısı olmaması doktorları şaşırtmaktaydı. Çünkü sarılık ağrısı olsa, tedavi edebileceklerdi. Ağrı geçse, taburcu edebileceklerdi. Ama işte, tam da sarılık ağrısı olmaması aklını başından alıyordu doktorların.

Bu üç çevik, ciddi adam, bu üç ağzı kalabalık ve beyni kıt doktor her sabah çıkagelirlerdi. Koğuş hastabakıcılarından olup Yossarian'dan hiç hoşlanmayan, çevik, ciddi Duckett'ı da getirirlerdi yanlarında. Yossiarian'ın yatağının ayakucundaki tahtaya bir göz atar, büyük bir sabırsızlıkla, ağrın geçti mi, ağrın geçti mi, diye sorarlardı. Yossarian, geçmiyor ağrım, hep aynı, dedi mi de, zıvanadan çıkarlardı.

"Hâlâ hiçbir değişme yok mu?" diye sordu kıdemli albay.

Yossarian başını sallayınca doktorlar bakıştılar.

"Bir hap daha verin."

Hastabakıcı Duckett, Yossarian'a bir hap daha verilecek, diye not etti. Dördü birden bir sonraki yatağa yöneldiler. Hastabakıcıların hiçbiri hoşlanmıyordu Yossarian'dan. Aslında bakılırsa, karaciğerindeki ağrı geçmişti. Ama kimseye tek kelime söylememiş, doktorlar da şüphelenmemişlerdi. Tek yaptığı şey sıçmaktı. Bir de, kimseye tek kelime söylemediğinden şüphe ediliyordu.

Yossarian hastanede istediği her şeye sahipti. Yemekler hiç de fena değildi, üstelik yatağına kadar getiriyorlardı. Fazladan taze et de yiyebiliyorlardı. Öğleden sonra, hava sıcakken, kendisine ve öteki hastalara soğuk meyve suyu ya da soğuk sütlü kakao verilirdi. Doktorlarla hastabakıcılar dışında hiç kimsenin rahatsız ettiği yoktu Yossarian'ı. Her sabah, bir süre mektup okumak zorundaydı. Ondan sonra, günün geri kalan bölümünü, dipdiri vicdanıyla başbaşa geçirmekte özgürdü. Kısacası, rahatı tıkırındaydı! Üstelik, ateşi hep 101[1] olduğu için, hastanede kalması kolay oluyordu. Kendi yemeğini de yatağına getirsinler diye, her dakika, her saniye yüzüstü düşme numarası yapmak zorunda olan Dunbar'dan da daha rahattı.

Savaşın geri kalan bölümünü hastanede geçirmeyi kafasına koyduktan sonra, Yossarian, tanıdığı herkese mektup döşenmeye başladı. Hastanede yattığını söylüyor, ama hastalığının nedenini belirtmiyordu. Bir gün aklına parlak bir fikir geldi: Bütün tanıdıklarına, çok tehlikeli bir göreve gitmek üzere olduğunu yazdı. "Gönüllü istediler. Çok tehlikeli bir iş, ama eninde sonunda birisi omuzlamalıydı. Döner dönmez yazarım." Ama, o günden sonra hiçbirine mektup yazmadı.

Koğuştaki bütün hasta subayların bir yükümlülüğü vardı: Kendilerine mahsus koğuşlarda kalan hasta eratın mektuplarını sansürlemek, yani okumak. Tekdüze bir işti bu. Yossarian, eratın hayatının, subayların hayatından daha ilginç olmadığını öğrendiği an, büyük bir hayal kırıklığına uğradı. İlk günden sonra bütün ilgisini yitirdi. Tekdüzeliği, giderebilmek için birtakım oyunlar buldu. Bir gün, kendi kendine, kahrolsun bütün değişiklik taraftarları, dedi ve elinden geçen bütün mektupların içinde ne kadar zarf ve sıfat varsa, hepsini sildi. Ertesi günü harfi tariflere savaş açtı. Daha sonraki gün, bir, bu, şu sözcüklerinin dışındaki her şeyi karaladı; böylelikle, yaratıcı çabalarında daha yüksek bir düzeye ulaştı. Bu yaptıklarının satırlar arasında daha dinamik gerilimler doğurduğunu, hemen hemen her keresinde daha evrensel bir mesajın ortaya çıktığını sanıyordu. Bir süre sonra, merhaba, nassın iyi misin, gibi sözlerin bazı yerlerini ve imzaları yasaklamaya başladı; metinlere do-

kunmuyordu. Bir keresinde, bir mektupta "Sevgili Mary" dışındaki her şeyi karaladı; mektubun altına da şunları yazdı: "Seni müthiş arzuluyorum. R.O. Shipman, Papaz, A.B.D. Ordusu." R.O. Shipman, bölük papazının adıydı.

Mektuplara yapabileceği her şey bitince, bu sefer zarfların üzerindeki adlara, ve adreslere saldırmaya başladı. Sanki Tanrıymış gibi, gelişigüzel el hareketleriyle evleri, sokakları yok ediyor, koca koca kentleri yerle bir ediyordu. Madde 22'ye göre, her subay, okuduğu her mektubun altına adını yazmak zorundaydı. Ama Yossarian, çoğunlukla mektup okuduklarının üzerine de "Washington Irving"[2] yazıyordu. Bu da tekdüze olunca, bu sefer "Irving Washington" yazmaya başladı. Bu arada, mektuplar hadi neyse ama, zarfların bile sansürden geçmesi çok ciddi sonuçlar doğurdu. Ordunun oldukça hassas bir takım çevrelerinde telaş baş gösterdi. Sonunda, hasta kılığındaki bir C.I.D. ajanı[3] koydular koğuşa. Herkes biliyordu onun bir C.I.D. ajanı olduğunu, çünkü daha ilk geldiği günden, burada Irving ya da Washington adında bir subay kalıyor mu, diye önüne gelene sormaya başlamış ve ilk günden sonra mektup okumaz olmuştu. O da pek tekdüze bulmuştu mektup okuma işini; mektupları da.

Bu seferki koğuş iyiydi: Dunbar'la birlikte yattıkları koğuşların en iyilerinden biri. Bu sefer koğuşta, yirmidört yaşındaki-avcı-uçağı-pilotu, altın sarısı seyrek bıyıklı yüzbaşı da vardı. Uçağı, kış ortasında Adriyatik Denizi'nde düşürülmüş, ama o soğuk bile almamıştı. Oysa, şimdi mevsimlerden yazdı, uçağı da düşürülmemişti. Gene de, gribe yakalandım, diye sızlanıp duruyordu. Yossarian'ın sağındaki yatakta, kanında sıtma, kıçında sivrisinek ısırığı ürkek yüzbaşı yatıyordu. Yüzükoyun, uzanıp, sere serpe yatmaya bayılırdı. Geçidin karşı tarafından, Yossarian'ın tam karşısında, Dunbar, Dunbar'ın yanında da topçu yüzbaşısının yatağı vardı. Yossarian, bu topçu yüzbaşısıyla artık satranç oynamıyordu. Yüzbaşı usta bir satranç oyuncusuydu; oyunlar da daima heyecanlı geçerdi. Ama gelin görün ki, Yossarian onunla satranç oynamaktan vazgeçmişti; çünkü oyunlar öylesine heyecanlı geçmeye başlamıştı ki, artık anlamını yitirmişti. Sonra, Teksas'tan gelen, tahsilli Teksaslı vardı.

renkli fotoğraflarda görünen insanlara benziyordu. Bu Teksaslı, para sahiplerine -yani dürüst insanlara- aylaklardan, orospulardan, mücrimlerden, soysuzlardan, tanrıtanımazlardan ve dürüst olmayan insanlardan - yani, para sahibi olmayanlardan- daha fazla oy hakkı tanınması gerektiğini savunurdu, sırf vatanseverlikten.

Teksaslı'nın geldiği gün Yossarian mektuplarla oynuyordu. Gene sessiz, sıcak, sakin bir gündü. Sıcaklık tepeden bastırıyor, her tür sesi boğuyordu. Dunbar gene sırtüstü yatmış hareketsiz duruyor, oyuncak bebek misali gözlerini tavana dikmiş bakıyordu. Açıkçası, ömrünü uzatmaya çabalıyordu. Bunun için de can sıkıntısı denen şeyin kollarına bırakmıştı kendini. Dunbar, ömrünü uzatmak için öylesine çaba harçıyordu ki, Yossarian bir an, öldü mü acaba, diye geçirdi aklından. Çok korktu. Teksaslı'yı koğuşun ortasında bir yatağa yatırdılar. Bir süre sonra, çevresindekilere düşüncelerini bahşetmeye başladı.

Aniden yatağında dikildi. "Buldum." diye haykırdı avazı çıktığı kadar. "Eksik kalan bir şey vardı, hep eksik kalan bir şey vardı, anlamıştım. Ama şimdi ne olduğunu biliyorum." Yumruğunu hışımla avucunun için vurdu: "Vatan sevgisi kalmadı," dedi.

"Haklısın," diye karşılık verdi Yossarian yüksek sesle." "Haklısın, haklısın, haklısın. Yok sosismiş, yok Brooklyn Dodgers'miş[4] yok anamın elma tatlısıymış. Bunlar için savaşıyor herkes. Dürüst insanlar için savaşan var mı? Dürüst insanlara daha fazla oy hakkı tanınması için savaşan var mı? Ne ana vatanı seven kaldı, dostum, ne baba vatanı. Bütün mesele bu."

Yossarian'ın solundaki gedikli hiç etkilenmişe benzemiyordu bütün bu konuşmalardan. "Kimin düdüğünde?" dedi bezgin bir ifadeyle ve uyumak için öte yana döndü.

Teksaslı, iyi huylu, alicenap, cana yakın biri çıkmıştı. Üç gün içinde hiç kimse çekemez oldu Teksaslı'yı.

Teksaslı, koğuştakilerin omuriliklerinden yukarı gıdıklayıcı ürpertilerin tırmanmasına sebep oluyor, herkes bucak bucak kaçıyordu kendisinden. Haa, evet, beyazlara bürünmüş asker hariç; elinden başka bir şey gelemediği için. Bu beyazlar içindeki asker, tepeden tırnağa plâster ve sargı beziyle sarmalanmıştı. İki tane işe ya-

ramayan bacağı, iki tane de işe yaramayan kolu vardı. Gece vakti sessiz sedasız getirmişlerdi koğuşa. Koğuştakiler sabah uyanıp da, kalçadan askıya alınmış iki adet garip bacağı, diklemesine tavana zincirlenmiş iki adet garip kolu görene kadar farkına varmadılar yeni birinin geldiğinin. Adamın dört uzvu, havada asılı garip kurşun ağırlıklara iliştirilmişti, hiç kıpırdamadan duruyordu. Dirseklerini örten bandajlara fermuarlı delikler açılmıştı. Bu delikler sayesinde, tertemiz bir kaptan akan tertemiz bir sıvı besliyordu vücudunu. Kasıklarını kuşatan çimento yığınından dışarı uğramış kendi halinde bir çinko boru, başka bir ince plastik boruyla birleşiyor, böbreklerinin artıklarını alıp yerde duran temiz, ağzı mantarla kapalı bir kaba dolduruyordu. Yerdeki kap dolunca dirseğini besleyen kap boşalmış oluyor, bunun üzerine bu iki kabın yeri hızla değiştirilip o nesnenin tekrar içine akması sağlanıyordu. Beyazlar içindeki askerin tek yerini görebiliyorlardı: Ağzının üzerindeki yıpranmış kara deliği.

Beyazlar içindeki askeri Teksaslının yanındaki yatağa koydular. Teksaslı yatağında yan dönüp oturur, sabah demez, öğle demez, akşam demez, bütün gün tatlı, samimi bir dille ağır ağır konuşurdu beyazlar içindeki askerle. Hiç karşılık almasa bile keyfini bozmazdı.

Günde iki kere koğuştaki hastaların ateşi alınırdı. Her sabah erkenden ve öğleden sonra geç saatlerde, hastabakıcı Cramer, derece dolu bir kapla içeri girer, koğuşu bir baştan bir başa dolaşıp her hastaya bir derece verirdi. Beyazlar içindeki askerin işini de şöyle halletmişti: Dereceyi ağzının üzerindeki deliğe sokup çimento kümesinin üstünde dengede tutardı. İlk yataktaki hastaya döndüğü zaman, dereceyi alır, ateşini kaydeder, sonra yandaki yatağa geçer ve koğuşu gene bir baştan bir başa dolaşırdı. Bir öğleden sonra, gene birinci turunu tamamladığında, ikinci kere beyazlar içindeki askerin yanına geldi, göz attı, bir de baktı ki, adam ölmüş.

"Kaatil," dedi Dunbar alçak sesle.

Teksaslı, sinsi sinsi sırıtarak Dunbar'a döndü.

"Kaatil," dedi Yossarian.

"Ne söylüyorsunuz siz ya'u?" diye sordu Teksaslı sinirli sinirli.

"Sen katlettin onu." diye karşılık verdi Dunbar.

Teksaslı, yatağının içinde büzüldü. "Çıldırmışsınız siz. Elime bile dokundurmadım ona."

"Onu sen öldürdün," dedi Dunbar.

"Onu öldürdüğünü duydum," diye ekledi Yossarian.

"Zenciydi diye öldürdün onu, değil mi, haa?" dedi Dunbar.

"Ya'u siz aklınızı kaçırmışsınız," diye bağırdı Teksaslı. "Zencileri bu koğuşa sokmazlar. Zenciler için özel bir yer var, bilmiyor musunuz?"

"Çavuş çaktırmadan sokmuştu onu içeri." dedi Dunbar.

"Komünist çavuş," diye ekledi Yossarian.

"Üstelik sen biliyordun bunu, haa?"

Yossarian'ın solundaki gedikli, beyazlar içindeki askerin başına gelenlerle hiç ilgilenmedi. Aslında, gedikli hiçbir şeyle ilgilenmezdi. Rahatsız etmeyin beni, der gibi arada bir kemküm eder, bunun dışında hiç ağzını açmazdı.

Yossarian'ın papazla tanışmasından önceki gün, yemekhanedeki sobalardan biri her ne hikmetse patladı ve mutfağın bir bölümü ateş aldı. Her yanı dayanılmaz bir sıcaklık kapladı. Mutfaktan aşağı yukarı yüz metre ötede, Yossarian'ın koğuşunda bile, alevlerin homurtusu, alev alev yanan tahtaların çatırdısı duyuluyordu. Duman, portakal rengi camları delip geçiyordu. Bir çeyrek sonra, havaalanındaki itfaiye arabaları geldi; yangını söndürmek için. Yarım saat kadar alevlerle boğuştular itfaiyeciler; duman gerçekten berbattı. Ama yavaş yavaş duruma hakim oldu itfaiyeciler. Tam bu sırada, görev uçuşundan dönen bombardıman uçaklarının o tekdüze homurtusu duyulmaya başladı. Uçaklardan biri düşer de ateş alırsa, diye düşünen itfaiyeciler, hortumlarını topladıkları gibi gerisin geri alana döndüler. Neyse ki, uçaklar salimen yere indi. Son uçak da yere konar konmaz, itfaiye arabaları tersyüz edildi ve hastanede sürüp giden yangınla dalaşmaya devam etmek için gene başladılar tepeye tırmanmaya. Hastaneye vardıklarında yangın sönmüştü; kendi kendine, üzerine su sıkmayı gerektirecek tek köz parçası kalmamacasına sönüp gitmişti. Tabii hayal kırıklığına uğradılar itfaiyeciler. Bu durumda, ılık kahvelerini yudumlamaktan ve hastabakıcıları sıkıştırmaktan gayrı ne gelirdi ellerinden?

Yangından bir gün sonra papaz çıkageldi. Yossarian, mektupların içinde, romantik sözcüklerden başka ne varsa karalamakla meşguldü. Tam bu sırada papaz sökün etti, ve iki yatak arasındaki sandalyeye oturarak Yossarian'a kendisini nasıl hissettiğini sordu. Oturduğu sandalyenin ucuna ilişmişti papaz; bu yüzden de, Yossarian, yakasındaki şeritlerden başka şey göremiyordu. Kim olduğunu da bilmiyordu. Doktordur herhalde, ya da delinin teki, diye geçirdi aklından.

"Eeh, fena sayılmam," diye karşılık verdi Yossarian. "Karaciğerimde hafif bir ağrı var. Sapasağlam da değilim hani. Gene de, geçinip gidiyoruz işte. Yani, sizin anlayacağınız, oldukça iyi hissediyorum kendimi."

"Çok güzel," dedi papaz.

"Tabii, tabii," dedi Yossarian. "Tabii, çok güzel."

"Daha önce gelmeyi isterdim, ama," dedi papaz, "iyi değildim."

"Aman, çok kötü." diye karşılık verdi Yossarian.

Papaz alelacele "Birazcık üşütmüşüm de," diye ekledi.

"Ateşim 101," diye tamamladı Yossarian da alelacele.

"Aman, çok kötü."

"Evet," diye onayladı başıyla ve ağzıyla Yossarian, "Eveet, çok kötü."

Papaz olduğu yerde şöyle kımıldadı. "Sana nasıl yardım edebilirim acaba?" diye sordu bir süre sonra.

Yossarian iç çekti "Yoo, yoo," dedi sonra da "gerek yok. Bana sorarsanız, doktorlar ellerinden geldiğince, yani insanca mümkün olan her şeyi yapıyorlar."

Papaz kızardı, bozardı, boğuk bir sesle konuştu:

"Yoo, yoo, onu demek istememiştim. Hani sigara.. kitap... ya da oyuncak?"

"Yok, hayır, teşekkür ederim," diye karşılık verdi Yossarian. "İhtiyacım olan ne varsa - tabii sağlığım dışında ne varsa- hepsine sahibim. Hepsine."

"Çok kötü, çook."

"Eveet," diye karşılık verdi Yossarian. "Evet çok kötü."

Papaz gene kıpırdadı sandalyesinin üzerinde. Bir iki kere sağına

soluna baktı. Sonra, ilkin tavana, sonra yere dikti gözlerini. Derin bir soluk aldı.

"Teğmen Nately şelâm etti." dedi.

Yossarian, ortak bir tanıdıkları bulunduğunu duyunca çok üzüldü. Şimdi bir nedeni vardı konuşmanın değil mi? "Teğmen Nately'yi tanır mısınız?" diye sordu, acı acı.

"Eveet, tanırım. Oldukça iyi tanırım Teğmen Nately'yi."

"Lâf aramızda, biraz üşütüktür, haa, ne dersiniz?"

Papaz utana sıkıla gülümsedi. "Pek bir şey söyleyemiycem. Kendisini bu kadar yakından tanıdığımı sanmıyorum."

"İnanın bana," dedi Yossarian, "fırlamanın tekidir."

Bir süre sessizlik oldu. Sonunda papaz sessizliği ani bir soruyla bozdu: "Yüzbaşı Yossarian sizsiniz, yanılmıyorsam, değil mi?"

"Nately kötü bir başlangıç yaptı, İyi bir aileden geldi,"

Papaz ürkek ürkek tekraraladı sorusunu: "Çok affedersiniz, ama... vahim bir hata yapıyor olabilirim. Yüzbaşı Yossarian'sınız siz, değil mi?"

"Evet," diye karşılık verdi Yossarian, "Bendeniz Yüzbaşı Yossarian'ım."

"256. Bölükten Yüz..."

"Savaşçı 256. Bölükten," diye düzeltti Yossarian. "Yoksa başka Yossarian'lar da mı vardı? Aah, hiç bilmiyordum bunu. Yalnız... Bildiğim kadarıyla, bir tek Yüzbaşı Yossarian tanıyorum: Bendeniz. Bütün bildiğim bundan ibaret."

"Demek öyle?" diyebildi papaz umudunu yitirmiş bir halde.

Yossarian, hiç vakit geçirmeden devam etti: "Eğer bölüğümüz üzerine simgesel bir şiir yazmayı düşünüyorsanız, tam üstüne bastınız."

"Yoo, yoo," diye mırıldardı papaz. "Hiç de böyle bir şey geçirmemiştim aklımdan."

Aniden, papazın öteki yakasındaki minnacık gümüş haç ilişti Yossarian'ın gözüne. İrkildi. Adamakıllı afalladı, çünkü daha önce hiç konuşmamıştı bir papazla.

Kendinden geçmiş bir halde: "Demek siz papazsınız, haa?" diye haykırdı. "Papaz olduğunuzu tahmin etmemiştim."

Papaz atıldı: "Ama nasıl olur? Papaz olduğumu tahmin etmemiş miydiniz?"

"Yoo, hayır, etmemiştim." Büyülenmişti sanki; kocaman gözlerini papaza dikti: "İnanın bana, hayatımda hiç papaz görmemiştim."

Yine kızardı, bozardı papaz; bakışlarını ellerine indirdi. Tahminen otuz iki yaşında, ufak tefek, kara saçlı utangaç bakışlı biriydi. Yüzü dar ve olduça soluktu. Her iki yanağının gamzeleri, eskiden kalma ince ince, masum sivilcelerle doluydu. Yossarian yardım etmek istedi ona.

"Size nasıl yardım edebilirim?" diye sordu papaz.

Yossarian sırıtmaya başladı ve başını salladı. "Yoo, hayır, olmaz. Teşekkür ederim. Gördüğünüz gibi, ihtiyacım olan her şeye sahibim. Rahatım tıkırında. Aslına bakılırsa, hasta falan da değilim."

"Ne iyi!" Papaz bu sözü söyler söylemez üzüldü, sonra da korkusundan kıkırdayarak, parmaklarının oynak yerlerini kemirmeye başladı. Bekledi, bekledi. Ancak Yossarian sssizliği bozmadı, hayak kırıklığına uğrattı papazı. Sonunda papaz dayanamadı: "Ziyaret etmem gereken başka hastalar da var," dedi ve izin istedi. "Ama yine görmeye gelirim sizi, muhtemelen yarın, olmaz mı?"

"Ne olur gelin, beklerim," dedi Yossarian.

Papaz utana sıkıla eğdi başını: ve "Siz isterseniz eğer geliriz," dedi. "Buradakilerin çoğunu rahatsız ettiğimin farkındayım."

Oysa Yossarian zevkten uçuyordu. "Gelin n'olur gelin," dedi. "Gelmenizi istiyorum. Beni hiç rahatsız etmiyorsunuz."

Minnet duygusuyla parıldadı papazın gözleri ve bakışlarını uzun bir süredir avucunun içinde sakladığı kağıt parçasına kaydırdı. Dudaklarını kımıldatarak yatakları saydı tek tek, sonra belli belirsiz Dunbar'ın yatağına yöneltti bakışlarını.

Eliyle işaret ederek "Teğmen Dunbar acaba şu mu?" diye sordu kısık sesle.

Yossarian yüksek sesle cevap verdi: "Ta kendisi. Teğmen Dunbar o."

Papaz gene hafifçe: "Teşekkür ederim," dedi. "Çok çok teşekkür ederim. Onu da ziyaret etmeliyim. Tek tek bütün bölük mensuplarını ziyaret etmem gerekiyor."

"Yani şey... Öbür koğuştakileri de mi?"

"Öbür koğuşlardakileri de."

"Aman, Peder, o koğuşlara gittiğiniz zaman dikkatli olun." diye uyardı. Yossarian papazı. "O koğuşlarda akli dengesi bozuk olanlar kalıyor. Bütün koğuşlar delilerle tıka basa dolu."

Papaz bir açıklama yaptı: "Bana 'Peder' diye hitap etmeyin. Gerek yok. Anabaptist'im ben."[5]

Yossarian, merhamet nedir tanımıyordu: "Söylediklerimi ciddi bulmuyorsunuz galiba. Ama çok ciddiyim. Sonra M.P.'ler[6] sizi korumaz. Neden mi? Çünkü en azgın deliler onlar. Size refakat etmeyi nasıl da istemezdim? Ama ölümüne korkuyorum. Aaay... Delilik bulaşıcıdır. Size bir şey söyliyeyim mi? Şu koca hastanenin tek aklı başında koğuşu bu koğuştur. Bizden gayrı herkes aklını oynatmış. Aslında, bana kalırsa, bu dünyada bir tek aklı başında koğuş var, o da bizim koğuşumuz."

Papaz çarçabuk kalktı ayağa ve Yossarian'ın yatağına sürünerek geçti. Sonra da, sanki uzaklaşmak istiyormuş gibi, gülümsedi ve başını eğip selâmladı Yossarian'ı. Dikkatli davranacağına söz verdi. "Eeh, artık Teğmen Dunbar'ı ziyaret edebilirim." Ama oyalanıp duruyor, bir türlü ayrılamıyordu Yossarian'ın yanından. Nedamet getiriyordu sanki. "Teğmen Dunbar nasıl? İyi mi?" diye sordu sonunda.

"Eeh, şöyle böyle," diye karşılık verdi Yossarian. "İyi olabilecek kadar." Sonra devam etti: "Gerçek bir prenstir Dunbar. Dünyanın en iyi kalpli insanı, bir dâvaya kendini en az adamış insanı odur."

Papaz fısıldadı gene: "Yoo, yoo onu demek istememiştim. Yani şey... Çok mu hasta?"

"Yoo, hayır, çok hasta değil. Aslında, hasta falan değil."

Papaz rahatlamıştı, derin bir iç çekti? "Çook güzel."

"Evet," diye karşılık verdi Yossarian, "evet, çok iyi."

Papaz kendisini de ziyaret edip gittikten sonra, Dunbar, Yossarian'a geçidin öte tarafından: "Papazmış," diye bağırdı. "Gördün mü onları? Bu da mı gelecekti başımıza? Papazın teki geldi Yossarian, papazın teki."

"Ne de tatlıydı, değil mi Dunbar? diye sordu Yossarian. "Valla,

onu bunu bilmem ama, ona üç oy hakkı tanınmalı derim."

Dunbar kuşkuyla: "Kim tanımalı?" diye sordu.

Koğuşun dibindeki küçük, özel bir odada, yeşil kontraplak bir bölmenin gerisinde, bıkmadan usanmadan çalışan, ağır başlı, orta yaşlı albay yatıyordu. Sevimli, tatlı yüzlü, kıvırcık, kül sarısı saçlı bir kadın her gün ziyaretine gelirdi. Hastabakıcı değildi, ne de Wac ya da Kızılhaç hemşiresi. Yine de her allahın günü, öğleden sonra, büyük bir sadakatle sökün ederdi Pianosa'daki hastaneye.[7] İyi dikilmiş, güzel pastel renkli yazlık elbisesi sırtında, ayağında beyaz yumuşak alçak topuklu ayakkabıları, bacaklarında düz naylon çoraplar, gelirdi hastaneye. Albay İstihbarat'tandı. Gece gündüz içerden dışarı mesaj gönderirdi. Bu mesajları, dört köşe sargı bezi paketlerinin üzerine yazar, özene bezene mühürler, yatağının yanıbaşındaki gece masasının üzerinde duran üstü örtülü beyaz bir kovaya doldururdu. Eşi bulunmaz bir adamdı bu albay. İn gibi bir ağzı, in gibi yanakları, in gibi acılı, küflenmiş gözleri vardı. Yüzü kararmış gümüş rengindeydi. Sessizce, ihtiyatla öksürür, öksürürken elinde olmaksızın kucağındaki yastıkları nefretle, öfkeyle yumruklar dururdu.

Albay bir uzmanlar girdabının içine düşmüştü. Bu uzmanlar, albayın hastalığının ne olduğunu keşfetmeye çalışarak uzmanlaşma yolundaydılar. Gözlerinin görüp görmediğini anlamak için yüzüne ışıklar tutuluyor, bir şey hissediyor mu hissetmiyor mu diye orasına burasına iğneler batırılıyor, delik deşik ediliyordu sinirleri. Kimler yoktu bu girdabın içinde: Üresi (sidiği) için bir ürolog; limfi (lenfası) için bir limfolog; endokrinleri (iç salgı bezleri) için bir endokrinolog! psikozu (ruhsal durumu) için bir psikolog; derması (cildi) için bir dermatolog.[8]

Ayrıca, patosu için bir patolog, kisti için de bir kistolog vardı. Bir de... Evet, bir de, bir elektronik beyinin anodonun yaptığı hataya kurban gidip, gözünün yaşına bakılmadan Sıhhiye Taburu'na gönderilen, Harvard zooloji bölümünden mezun, başı kabak, çok bilmiş bir ketolog *(deniz hayvanları uzmanı -ç.n.)* vardı albayın uzmanları arasında. Bu ketolog, ölüm döşeğindeki albayı muayeneye geldiğinde, bütün zamanını albayla Moby Dick'i tartışarak geçirirdi.

Aslında albay iyiden iyiye muayene edilmişti. Vücudunda, ilaçlanmamış ya da ufaltılmamış, tozlanmamış ya da unlanmamış, parmaklanmamış ya da fotoğraflanmamış, kesilmemiş, talan edilmemiş ve değiştirilmemiş bir tek organ kalmamıştı. O temiz giyimli, ince, başı dimdik kadın yatağının yanıbaşına iliştiği zaman, parmaklarıyla dokunur, ne zaman gülümsese, keder denen o engin şeyin simgesi haline gelirdi albay. Uzun boylu, zayıf ve kamburdu. Yürümek istediği zaman yatağından doğrulur, öne eğilir, bu yüzden vücudu daha da oyuklaşır, sonra ayaklarını dikkatle yere basarak dizlerinden aşağısını santim santim kımıldatırdı. Gözlerinin altında menekşe rengi gölcükler vardı. Kadın alçak sesle konuşurdu, hatta albayın öksürmesinden de alçak sesle. Bu yüzden, koğuştakiler kadının sesini bile duyamazdılar.

On güne kalmadan Teksaslı koğuşu boşalttı. İlkin topçu yüzbaşısı tüydü, ardından da göç başladı. Dunbar, Yossarian ve pilot yüzbaşı, hepsi aynı sabah terkettiler koğuşu. Dunbar'ın baş dönmesi geçmişti; pilot yüzbaşı sümkürebiliyordu artık. Yossarian'a gelince, o da doktorlara karaciğerindeki ağrının geçtiğini söylemişti. Böylesine, yağdan kıl çeker gibi oldu bitti her şey. Gedikli bile kaçtı. On güne kalmadan, Teksaslı, koğuşta kim var, kim yok, hepsini postalamıştı görevi başına. C.I.D. ajanından gayrı herkesi; bir tek o kalmıştı. Ajan, pilot yüzbaşıdan nezleyi kapmış, nezle zatürreye dönüşmüştü.

1 101 derece Fahrenheit 38.3 derece santigrad karşılığıdır.
2 Washington Irving: "Rap Van Winkle" adlı ünlü efsanevi öyküsüyle tanınan bir Amerikan yazarı.
3 Yazar burada, (C.I.A.) (Central Intligence Agency-Merkezi İstihbarat Teşkilatı)'ya atfen C.ID. (Central Intelligence Department-Merkezi İstihbarat Dairesi) terimini kullanıyor.
4 Brooklyn Dodgers: Ünlü bir Amerikan futbolu takımı.
5 Anabaptist: 16. yüzyılda Almanya'da ortaya çıkan bir hıristiyan tarikatının mensuplarına verilen ad. Taraftarlarının büyük çoğunluğu isyan eden köylülerdi. Protestan Alman aristokrasisi isyanı 1525'de bastırmıştı. 1532 yılında ikinci bir ayaklanma oldu, yine kanla bastırıldı.
6 M.P.: İngilizcesi "Military Police" yani "Askeri Polis."
7 Burada kullanılan "Wac" Women's Army Corps (Ordu Kadınları Birliği)un kısaltılmışıtır.
8 Burada, yazarın ustaca kullandığı kelime oyununa sadık kaldık, parantez içinde bilinen Türkçe karşılıklarını verdik.

Çev: Levent DENİZCİ

Roland Topor

(1938-2002)

Roland Topor, Paris Güzel Sanatar Okulunu bitirdikten sonra çizgilerinin yanı sıra yazıları, afiş çalışmaları ve filimleri ile de öne çıktı. Bizarre dergisinde başlayan serüveni 1961-69 arası ünlü Hara-Kiri'de, daha sonra da başta Le Monde olmak üzere çeşitli günlük gazetelerde sürdü. Arrabal ile "Panik Hareketi" akımına öncülük eden Topor'un en önemli kitabı "Sessizlik Defterleri"dir.

BEN OLSAYDIM...

Ne sanıyor bu adamlar yahu? Korkunç şeyler çiziyorum ve korkunç hikâyeler yazıyorum gerekçesiyle benim berbat bir tip, takıntılı bir manyak, bir sadist, bir psikopat, bir hırt olduğumu düşünüyorlar. Enerjik bir biçimde karşı çıkıyorum ben buna. Yeni ölmüş güzel bir kadının cesedini mezardan çıkartıp muamelede bulunmadım hiç, kapımda bir bebeği çarmıha gerip sergilemedim, dumanı tüten sakatat koymadım pantolonumun cebine. Belki bir desenimde ya da öykümde bu türden bir kişilik çizilmiştir, şimdi hatırlamıyorum, ama şunu belirtmek isterim ki her türlü benzerlik rastlantısaldır. Ben etten, kemikten ve kandan yapılma bedbaht bir ölümlüyüm oysa yarattığım kişilerin kağıttan etleri, mürekkepden kanları ve bana ödenen telif ücretiyle ancak satın alıp kemirebildiğim kemikleri var.

Benzetmek gibi sanılmasın ama, Cèzanne'ın kafasının yerinde bir elma yoktu, Rubens selülit sorunuyla içiçe yaşamıyordu, Mondrian kafasının resmini kare şeklinde yapmazdı ve Picasso'nun gözleri olması gereken yerdeydi. Kendimi bu çok ünlü zatlarla karşılaştırmak istediğimden değil, bardak doldu, taşması gerekiyor.

Bir kadın beni terk mi etti? Bana anlayışla göz kırpıp şöyle deniyor: "Herşey bir yana seninle yaşamak kolay olmasa gerek. İtiraf et ki onu dövüyordun iki de bir, değil mi?"

Dostlara mı rastlıyorum bir yerde? Çığlık çığlığa: "Bak sen, bodrumda kafası patlamış bir fare bulduk bugün: Aklımıza hemen sen geldin!" diyorlar. Hatırşinaslık doğrusu.

Tatil dönüşü mü? "Bizimle gelmemekle hata ettin, bir sürü hıyar boğuldu, sen olsan müthiş eğlenirdin."

Bütün berbat olayların, mide bulandırıcı ayrıntıların, ölümcül hikâyelerin faturası bana çıkarılıyor; bunu yaparken de sağolsunlar, "hayvan"ı anlama çabasındadır.

Sergilerimin açılışında, hiç tanımadığım bir takım tiplerin bana yanaşıp ilginç saptamalarda bulunmaları ender görülen birşey değildir: "Hayret doğrusu, insan desenlerine bu kadar benzeyebilir!" Ve bütün direnişlerime rağmen, bu ton sürüp gider: "Eminim ki hayvanlarla sevişmekten büyük zevk alıyorsunuzdur. Öyle değil mi? Daha yontulmuş, daha 'rafine' zevkleriniz mi var yoksa? Bir başına doyuma gelmeyi yeğliyor musunuz? Sadist misiniz, mazohist mi? Takım taklavatınızı kapıya sıkıştırıp dört köşe oluyor musunuz zevkten? Yoksa orospuları mı yeğliyorsunuz? Bahse girerim ki Sain-Denis sokağından çıkmıyorsunuz, yalan mı? Onlardan beklediklerinizi düşündükçe, kimbilir size kaça patlıyordur bu iş? Ya dışkı? Dışkı yemeye bayılıyorsunuz, değil mi? Bakın hele, garip bu: Çok tuhaf bir gülüşünüz var. Sizin gibi gülen birini tanıyorum, muhakkak tanışmalısınız, birlikte harika bir çift olurdunuz. Küçük kızlara deli olur. Evet, altı yedi yaşlarındakilere, daha büyüklere değil."

Onları durdurtmak mümkün değil, kimse başa çıkamaz bu adamlarla. Kafaları pislikle öylesine dolu ki, rahatlamak istemelerini anlayışla karşılıyorum, gelgelelim gene de onları dinlerken tüylerim ürperiyor. Öfkeden kudurmalarına yol açan ise, kendi kafalarındaki pislikler sayesinde benim para kazanmam. Yemyeşil oluyorlar! Kadınları tahrik ediyorum, bu belli. Gözlerini kısarak, dillerini dudaklarında dolaştırıp hafifçe terleyerek sanki beni deliyorlar bakışlarıyla. Bir de güzel olsalar! Ama nerede. Korseleriyle et yığınlarını sıkıştırmış, dar bluejean'leriyle kalıbın içinde yağlarını zaptetmeye çalışan kadınlar ilgileniyor benimle. Heriflerin bana tavsiye ettikleri de böyleleri zaten: "Belli ki şu sakallısı sizi çe-

kiyor, öyle değil mi? Takılma moruk, biz yabancı değiliz... hem eşcinselliğe karşı da sayılmayız..."

Zaman zaman tınılar değişiyor oysa.

Şaşkın: "Kediyi okşadı!"

Ağzı açık kalmış: "Çocuğa şeker verdi ve biliyor musun şeker zehirli değildi!"

Dili tutulmuş: "Hesabı ödedi"

Şapşallaşmış: Parti hüviyeti yok!"

Kekeleyerek: "Bir banyosu var, üstelik yıkanıyor da!"

Ah, ben ben olsaydım ne harika olurdu! İnsanların tasarladıkları gibi biri olsaydım keşke! Aşağılık, yarı-insan, ağzı salyalı, burnu sümüklü, bir yeri dimdik bir herif olsaydım, elimde ustura, bok içinde, irin dolu, sineklerin bile tiksineceği şeyleri yiyen, bütün alkol kontrol araçlarını bozacak pislikte bir nefesle, kafam götümün yerinde ve yüreğim bulaşık havuzunda yüzerek.

Açıkça itiraf edeyim ki, böylesine sıradan bir adam olduğum için hayıflanıyorum aslında? Düzmece, nâmıyla çelişen bir mizahçı olmak utanç veriyor bana. Ötekilerin imgelemindeki ben olsaydım eğer, onların fantazmalarındaki figüre benzeseydim, insanlara daha yakın biri olur, hatta onlardan biri olurdum.

İnsanlar müthiş ama, değil mi?

Sylvia Plath

(1932-1963)

Sylvia Plath, genç yaşta intiharıyla popülerliğe kavuşturuldu (!). 1965'de bir ciltte toplanan şiirlerinin son derece özgün bir dünya içerdiği neden sonra anlaşılabildi. İngiliz şairi Ted Hughes'le evli olan Sylvia Plath ardından bir roman, bir de kısa oyun bıraktı.

LADY LAZARUS

Bak, gene yaptım işte.
Her on yılda bir
Nasılsa buluyorum bir yolunu-

Bir çeşit yürüyen mucize, derim
Bir Nazi abajuru kadar parlak,
Sağ ayağım.

Bir kâğıt baskısı,
Yüzüm, şekilsiz, ince
Yahudiden bir çarşaf.

Sıyır örtüyü
Ey benim düşmanım.
Nasıl, ürkütüyor muyum?-

Burnum, göz oyuklarım, eksik dişlerimle?
Bu kokan soluk
Bir günde gider.

Çok geçmez, çok geçmez
Mezar kovuğumun yediği etim
Yerini bulur üstümde

Ve ben gülümseyen bir kadın.
Daha otuzuncu baharımda.
Kedi gibi dokuz canlı

Bu üçüncüsü şimdilik.
Ne aşağılık iş
Yok etmek her on yılı.

Nasıl milyonlarca lif.
Seyretmek için doluşan
Ağzı çekirdekli kalabalık.

Soyuyorlar beni elleriyle, ayaklarıyla-
İşte büyük striptiz.
Baylar, bayanlar,

Bunlar ellerim,
Bunlar dizlerim.
Bir deri bir kemik olabilirim.

Gene de tıpatıp aynı kadınım.
On yaşındaydım ilk keresinde.
Kazaydı.

Kararlıydım ikincisinde
Sonunu getirmeye ve geri dönmemeye.
Bir deniz kabuğu gibi

Kapanmış sallanıyordum.
Durmadan çağırmaları, yapışkan inciler gibi
Bir bir ayıklamaları gerekti böcekleri üstümden.

Ölmek
Bir sanattır, her şey gibi,
Eşsiz bir ustalıkla yapıyorum bu işi.

Öyle ustaca ki insana korkunç geliyor.
Öyle ustaca ki gerçeklik duygusu veriyor.
Bu konuda iddialıyım sanırım.

Bu iş güç değildir bir hücredeyseniz eğer.
Güç değil bu işi yapıp hiç kımıldamamak.
Güç olan güpegündüz.

Büyük bir gösterişle
Aynı yere, aynı yüzde, aynı hoyrat
Bağrışmaya dönmek:

"Bir mucize!"
İşte bu beni yıkan.
Bir ücreti var.

Yaralarıma bakmanın, bir ücreti var
Nabzımı yoklamanın-
Gerçekten atıyor kalbim.

Bir ücreti var, büyük bir ücreti var hem de
Bir sözümü duymanın, dokunmanın,
Kanımın bir damlasının

Ya da saçımın, giysilerimin bir parçasının.
Ya, ya, Herr Doktor.
Ya, Herr Düşman.

Sizin eserinizim ben,
Sizin değerli eşyanız,
O som altından bebek.

Hani bir çığlıkta eriyen.
Dönüyorum ve yanıyorum.
Büyük ilginizi küçümsediğimi sanmayın.

Küller, küller-
Karıştırıp duruyorsunuz.
Et, kemik, başka bir şey yok-

Bir kalıp sabun,
Bir nişan yüzüğü,
Bir diş dolgusu, altın.

Herr Tanrı, Herr İblis
Sakının
Sakının.

Küllerin arasından
Kızıl saçlarımla dirilip doğruluyorum.
Ve solurcasına insan yiyorum.

Çev: Cevat Çapan

ÇERÇEVE

Agâh Sırrı Levend, Osmanlı edebiyatında hiciv ile mizahın birbirine karıştırıldığını, yergi yazarlarının "mübalağaya kaçmakla kalmayıp ağız dolusu küfretmekten çekinmediklerini, bu vâdide küfrün son haddine vardıklarını" saptar. Bu önemli araştırmacımızın mizah geleneğimiz ile ilgili görüşleri de dikkat çekicidir: "Esefle kaydetmek gerekir ki, eski edebiyatımızda âsaba değil de zekâya hitap eden mizahî eser çok azdır."

Gerçekten de, yakından bakılacak olursa, hiciv ürünlerinde de, mizah ürünlerinde olduğu gibi ölçünün elden kaçırıldığı açıktır: İncelikli söz oyunları, neredeyse kırılgan bir alaycılık gerektiren yerde zorbalığa başvurulmuş, ağız dolusu sövgüyle hedefe saldırılmıştır. Nef'i gibi büyük bir şairin bile sık sık ipin ucunu kaçırmış olması, bu antoloji için seçim yapmamızı güçleştiren etkenlerin başında geliyor. Divan edebiyatından daha fazla örnek vermeyi biz de isterdik. Ancak, hiç değilse kişilik yapıları nedeniyle Kara Mizaha yatkın görünen Nef'î, Kâni, Eşref tarzı ustaların ürünlerinden, yaptığımız tanıma uygun olanlarını bulana dek akla karayı seçtik.

Aynı sorun, "geçiş dönemi" yazarlarıyla Cumhuriyet döneminin ilk yazar kuşağı için de geniş ölçüde geçerli oldu. Türkiye'de yapılmış mizah derlemelerinden, antolojilerden adları hemen hiç eksik olmamış bir Gürpınar'ı, bir Ahmet Rasim'i ya da İbnürrefik Ahmet Nuri'yi burada göremeyeceksiniz. Yusuf Ziya Ortaç'ı, Adnan Veli'yi, Burhan Felek'i, Rıfat Ilgaz'ı da. Daha yeni kuşaklardan Muzaffer İzgü, Vedat Saygel, Mehmet Semih gibi isimlerden de örnek veremedik. Cumhuriyet döneminde denetimin daha yoğun bir nitelik aldığını görüyoruz: Osmanlının son döneminde hayli ağır bir üslupla yergiler kaleme alabilmiş bir Eşref'in ya da Neyzen Tevfik'in hizasına yaklaşılamamıştır. Mizah bağlamında, hiç şüphe yok ki toplumsal eleştiri kaygısı öne çıkmıştır. Ancak, mizah edebiyatı çerçevesinde adı geçen yazarların büyük çoğunluğunda köktenci yaklaşımdan eser yoktur: Devlet, Din, Aile, Halk, Ulusal Çehre ciddi biçimde karşıya alınamamış, bunun yerine bürokrasiyle, imamlarla, boynuzlu kocalar ve konkenci kadınlarla, köylüyle ya da sonradan görme zenginlerle, zaman zaman se-

vecenliğe yaklaşan hafif bir mizah anlayışı ile alay edilmiştir. Bu üslûbun en incelikli örneklerini vermiş bir Haldun Taner bile bu antolojinin kapsamına giremezdi.

Sorun, apaçık ki totem ve tabu kavramlarının etrafında gözükmektedir. Dikkafalı, isyankâr, giderek çileden çıkartıcı yanı ağır basan bir sözün peydahlanabilmesi için totem'e tabanca çekmek, tabu'ya ise sığmek gerekiyorsa, bunun bedelini ödemeyi de peşin peşin kabullenmek gerekir. Cumhuriyet dönemi mizahçısı için binlerce kovuşturma açıldığı doğrudur tabii, gene de kimsenin ödenemeyecek bir faturayı göze aldığını söyleyemeyiz, sanıyorum.

Görüleceği gibi, "geçiş dönemi"nden yalnızca Neyzen Tevfik ile İbnülemin Mahmut Kemal İnal'a yer verebildik. Cumhuriyet döneminden yapılan seçme, bir iki örnek bir yana, genel bir yorum doğurabilecek nitelikte. Orhan Şaik Gökyay ve Sezer Tansuğ, eleştiri alanına Kara Mizahın nasıl mührünü vurabileceğini kanıtlayan iki ağır toptur. Aziz Nesin'e gelince, evrensel çapta bir mizah ustası olduğu tartışma götürmeyen bu yazarımızın yapıtında Kara Mizah öğesi sanıldığından da azdır. Ancak "Surname", dört dörtlük bir Kara Mizah örneğidir.

Cumhuriyet döneminden yapılan diğer seçmeler, Kara Mizahın bizde modernist kanadın dünyasında yer tuttuğunu gösteriyor. Bunda şaşılası bir yan olmadığı açıktır: Egemen biçimlere, yerleşik bakış açılarına kafa tutmayı elden bırakamayan şairler, yazarlar için, bir kural olmasa bile bu, Kara Mizahın kendiliğinden bir araç oluşturduğu görülür. Yalnızca siyasal tavırların önemsendiği son çeyrek yüzyıl içinde, hayatın ve hayatı kuşatan, denetleyen kurumların hedef tutulmasıyla eleştirel bir açı oluşabileceği yollu seçenek bu antolojide yer alan parçalardan, parçaların alındığı bütünlerden çıkıp önümüze gelmektedir.

Belli bir "humour" anlayışının dünyalarına egemen olduğunu bildiğimiz şairler, yazarlar vardır: Orhan Veli, Salâh Birsel, Cemal Süreya'da mizah bir ana damar olarak kıvranıp durur. Ancak, bu, Kara Mizahın söz konusu yazarlarda egemen bir konumda seyrettiğini kanıtlamaz. Şüphesiz öznelliği ağır basan bir yargıdır: Orhan Veli ve Cemal Süreya'nın şiirlerinde Kara Mizah anlayışı içine giren bir başka örneğe rastlayamadım ben. Öte yandan Oğuz Atay, Leylâ Erbil ve İzzet Yasar'da bu çizgi neredeyse kesintisizdir. Elinizdeki antoloji bu farklılaşmalar açısından da pusula görevi görürse, işlevini yerine getirmiş olabilecektir.

Enis Batur

Nef'i

(1572-1635)

Bir daha hiciv yazmayacağına söz vermesine karşın, sözünü tutamayan Nef'î, sarayın odunluğunda boğduruldu, cesedi denize atıldı. Türkçe ve Farsça birer divan, "Sihâm-ı Kazâ" adlı bir hiciv toplamı ile Divan edebiyatının doruk noktalarından birine yerleşen Nef'î'nin ana yapıtları Türkçe basılmıştır.

SİHÂM-I KAZÂ'dan

Gürcü Mehmet Paşa hakkında

Gürci hınziri a samsunı muazzam a köpek
Kandesin kande nigehbânii âlem a köpek

Vây ol devlete kim ola mürebbisi anın
Bir senin gibi denî cehli mücessem a köpek

Ne güne kaldı medet Devleti Âli Osman
Hey yazık hey ne musibet bu ne matem a köpek

Ne ihanettir o sadra bu zemanda andan
Olmaya sahibi bir asafı ekrem a köpek

Pâymâl eylediniz saltanatın ırzını hep
Yok yere oldu telef ol kadar âdem a köpek

Sen kadar düşmeni devlet mi olur a hınzir
Ne durur saltanatın sahibi bilmem a köpek

Addolunsa eğer esbabı nizamı devlet
Seni katleylemedir cümleden akdem a köpek

Ehli dil düşmeni din yohsulu bir mel'unsun
Öldürürlerse eğer can becehennem a köpek

Sende islâm eseri olsa eğer zerre kadar
Eylemezdi Alamanzadeyi hemdem a köpek

Bu kadar cürm ile sen sağ olasın da yine ben
Vacibülkatl olam ey bahteki azlem a köpek

Hele bu hükme gâvur kadısı olmaz razi
Kande kaldı müselmanı müsellem a köpek

Seni hicvetmek ile katle neden istihkak
Sen nesin bilsem eya kâfiri müphem a köpek

Sana şetmeylemek olursa eğer katle sebep
Katli âm eyle hemen durma demadem a köpek

Bigüneh katle rıza var mı şeriatte sorâ
Gör ne der hazreti müftii mükerrem a köpek

Tutalım müfti sükût eylese hak söylemede
Yok mu bir dâdğerü a'delü ahkem a köpek

Hak götürdü arabı gitti hele dünyadan
Kim götürse akabince seni bilsem a köpek

File naçar meğer yükledeler tabutun
Çeke mezciyfei murdarını âdem a köpek

Fîller de çekemezse ne acep lâşeni kim
Var mı bir sencileyin divi mücessem a köpek

Çâk çâk etmiş iki tîği zebanımla seni
Kande buldun bu kadar yareye merhem a köpek

Ki firamuş edüp ol mertebe zahmın acısın
Kudurup yine ısırdın beni muhkem a köpek

Sonra duydum sen ol fahişe kişkirdiğini
Hak belâsın vere ol fahişeye hem a köpek

Ondan a'lâ bilür olmazdı benim kadrimi hiç
Yalınız ben demezim der bunu âlem a köpek

Garazım cehlini tahkîktir anın yohsa
Sen kadar har olayım kendim öğersem a köpek

Sana nisbetle har ender har iken Veysi'ye
Yaraşır dense hari Îsi'i Meryem a köpek

Sen kadar har da olur mu acaba dünyada
Harsın amma hari Deccâl ile tev'em a köpek

Kâfirim ger seni hicvettiğime nadim isem
Hak huzurunda ya senden utanursam a köpek

Her ki bâ mâ bisitîzed behude istîzed
Hak elimde ne kadar çerb çalarsam a köpek

İtikadımca gaza eyledim inşâallah
Hak bilür yok yere ben kimseye söğmem a köpek

Men ne ânem ki zebûnî keşem ez çarhı felek
Feleği hicvederim cevrini görsem a köpek

Haşredek sâğ kalursam da sana şetmederin
Hak sözü söylemeden hîç usanmam a köpek

Hatırı devlet içün ya talebi cennet içün
Terkolur mu bu kadar ma'nii mülhem a köpek

Beni incitmeyiceksen yine bu hicvi cedit
Olmamıştı dahi vallahi musammem a köpek

GÜRCÜ MEHMET PAŞA'YA

Zehi husrani dinü devletü nengi müselmâni
K-ola bir divi hunsa mâliki mühri Süleymanî

Ne dîv efsârı yok bir bârgiri fîl-peyker kim
Hari Deccal'a sânî der idim olsaydı palani

Neler etti ne denlû fitne peyda oldu âlemde
Edince ta vücûdiyle mülevves sadrı divani

Tutalım kim harimi muhteremde perveriş bulmuş
Vücûdi bînazîri kim bulunmaz ana bir sâni

Veziri mülki islâm olmağa lâyık mıdır andan
Donuz çobanı Gürcü Ermeni vü Lezgi Cingânî

Sitemdir cümle Gürcistana ger Gürci olursa bu
Medet göster felek işitmesün bu zulmü bühtani

Tama' bir mertebe zatında mel'unun ki hırsından
Yudardı kuyruğundan bulsa ger huki beyabani

Vezaret kimdedir gör hey Nizamülmülk hey Asaf
Olurmuş bir acûzeyle nizamı devletin fanî

Kani ol sadrıa'zamlar ki fartı fehmü danişten
Ararlardı riayet etmeğe bir sahib-iz'ani

Hususâ bir benim gibi cihandide senahâna
Verirlerdi sıla mahsuli bahrü hasılı kâni

Üçüncü def'adır bu hak belâsın vere mel'unun
Ki yok yere beni azletti olmuşken senâhâni

Gelince bu deme her kim veziri a'zam oldiyse
Muradımca bilüp kadrim boyumca etti ihsani

Bir iki sadrıa'zam hot kemali lûtfu tab'ından
Ederdi gâhi endişemle güftügûyi rûhâni

Biri hot ta bir aylık yoldan etti caizem 'ihsan
Ki bir mektub ile gönderdi bir pür sim hemyani

Nice müftii âlişan ki her biri zemanında
Eriştirdi kemale içtihadı fıkhı Nu'mani

Bana ettikleri ta'zimü tekrimi göreydi ger
Ölünce reşkederdi İbni Sadrettini Şirvani

Ve hâlâ şeyhül islâmı hakikat-senci hak-gûya
Süal eyle ne der hakkımda gör kilki dürefşanî

Vezirü mütfiyi ko padişahanı cihanı gör
Ki yoktur gördüğüm ihsanlarının haddü payani

İki sultanı âlîşan ki fahreyler vücûdiyle
Gerek taci şehenşâhi gerek tahtı cihanbanî

Görürdüm her kaside söyledikçe her birinden
Hem istihsanü hem ihsanü hem lûtfı firavani

Ne hizmet ettiğim ben hanedanı Âli Osman'a
Bilür hep şahidimdir kudsiyan arşı rahmanî

Cihanı tuttu nazmımla seraser şöhreti namı
Eğerçi hutbeden tarhettiler sultanı Osmani

Hata mı etti hep bunlar ne bok yer bu köpek Gürci
Hata kendindendir kim bilmez asla kadri insani

Kâni

(1712-1791)

Ebubekir Kâni Tokat'lı bir şairdir. İstanbul'da, Silistre'de, sürgün olarak Limni'de yaşadı. Divan'ı, mektupları, "Hirrenâme" adlı, bir kedi tarafından sahibine yazılmış ince alay dolu mektubu ona Osmanlı edebiyatında özel bir yer açmıştır. Aşağıdaki mektubu, Türk Dili dergisinin "Mektup Özel Sayısı"ndan aldık.

YEĞEN MEHMET PAŞA'YA MEKTUP[1]

Yürek yıkımlı sevinin tutkusuyla çarpıntılı ve beyin türlü düşüncelerin birikimiyle sürekli kaynaşma içinde olsun, böyle bir zamanda, artık öyle bir yürekle öyle bir beyni taşıyan adam, görevden ayrılmaktan ve uzaklaştırılmaktan, ya da azarlama ve ezinçten etkilenebilir mi?

Hele mektubunun "Ne vakit aklın başına gelir ve işin her zaman ağırbaşlılık ve onur olursa..." sözüne "Şaştım da kaldım!" türküsünü çağırarak o denli güldüm ki az kaldı kasıklarım çatlayacak ve belki de kendimi tutmam bile zorlaşarak, isteğim dışında, çakşırım ıslanacaktı.

A Paşam! İnsan önce kendisini bilmeli de sonra başkasına öğüt vermeli. Fakat sen üzerindeki memurluk derecesinin ve onurun nedenini özünden bildikçe buralarını düşünmeye gerek görmezsin ve kendinin uyman gereken öğütleri başkalarına vermekten el çekmezsin. Senin Kâni dediğin herif, kendini bilmezlerin öğütlerine gereksinme duymayacak ölçüde kötü yargılı yaradılmamıştır. Özellikle Tanrı, Kâni'ye, kendini bilmezlere kendini bildirecek ölçüde anlatım gücü ve kültürü bol bol bağışlamıştır ki, o yoldan ayrılmaya yaradılışı izin vermez.

1 Yeğen Mehmet Paşa (?-1745). XVIII yüzyıl Osmanlı sadrazamlarındandır. Çeşitli devlet görevlerinde bulunduktan sonra, 1737 yılında sadrazamlığa atanmış, bir yıl üç ay sonra sadrazamlıktan alınmış, Sakız adasına sürülmüştür.

Ben mektubumda "Gönül erine uygun bir geçim, varlıkla yokluğu eşit tutanlara özgü bir davranıştır." demiştim. Onu senin gibi anlayışı gevşek ve kafası dümbelek olanlar anlayamazlarsa hoş görülürler.

Ben sana isteğimi açıkça söyleyeyim? Dünya üzüntülerinden, yani en alçak ve en yüksek uğraşlardan kurtulmuş ve başı dinç olarak yaşamak için kimseye eyvallah etmeyen bir yazarın gereksinme duyduğu şeyler, bir oda içinde dağınık yapraklı beş on parça kitap, bir iki testi kırmızı renkli şarap, zaman zaman kadeh tokuşturmak ve dostça görüşüp konuşmak için ayrılık yaratmayı sevmeyen uygun dostlar ve paşalarımız gibi kişilere gereksinme duymayacak ölçüde geçime yeterli gelirdir.

Bunlar ise şimdiki halde var. Gerisi ve gelecek için de yedirip içiren Tanrı, borçlancı (kefil) ve eli açıktır.

(Ebüzziya Tevfik:
Numune-i Edebiyat-ı Osmaniye,
Temsil-i Salis, İstanbul 1306/1888, s. 46-48)
Sadeleştiren: Hikmet DİZDAROĞLU

Eşref

(1847-1912)

Yalnızca hiciv yazan Eşref, hayatının küçümsenemeyecek bir bölümünü hapisanede ve sürgünde, bütününü baskıya kafa tutarak geçirdi, veremden öldü. Cevdet Kudret'in seçmeleriyle yeni harflerde basılan ürünlerini iki ciltlik "Deccal"de, "İstimdat" ve "Hasbihal" gibi yapıtlarında toplamıştı.

HİCİVLER

Bu kıta, 1891 tarihinde iş başında bulunan bir sadrazam hakkında söylenmiştir.

Agop Paşayı, lûtf et, pâdişâhım!, sadr-ı a'zam yap,
Denînin üstüne varsın gelen de bir denî olsun;
Sadârat mührünü memnû' ise vermek müselmâna,
Yahûdî'den usandık, bir zaman da Ermeni olsun.

Bizi hep kadrodan hâric bırak da mahşere celb et,
Kemâl-i kudretinden hall olunmaz bir muammâ yap;
Tutuştur kâinâtı mahv için kuyruklu yıldızla,
Bu dünyâyı değiştir, yâ İlâhî, başka dünyâ yap!

Bu kıta, "ana" yerine, şaka olsun diye, her vakit "mana" diyen Selâhattin Bey adındaki bir memurun, Meşrutiyet devrinde siyasal düşüncelerinden dolayı işinden çıkarılması üzerine söylenmiştir.

Vakt-ı istibdâdda söz söylemek memnû' idi.
Ağlatırdı ağzını açsan hükûmet mananı;
Devr-i hürriyetteyiz şimdi, değişti kaaide:
Söyletirler evvelâ, sonra s..erler ananı.

Bâb-ı Meşihat'tan tayin olunarak kazâ velivâlara gönderilen nâib (kadı)ler hakkında Eşref şöyle demektedir: "Kazâ nâibleri denilen murdarlar hırsızlıkta, edepsizlikte, namussuzlukta, eşkıyadan daha fena, daha eşna'dırlar. Binaenaleyh umum kazâlar ahalisini kıt'a-i âtiyye hükmünün icrasına en mukaddes bir vazife olmak üzere davet ederim."

Sarıklı gördüğün câhilleri zanneyleme nevvâb,
Kurutmakçün dıraht-ı mülkü gûyâ bir diken sarmış;
Başından boynuna indir, anınla boğ hemen kelbi,
Sarık sanma, bir ölmüş beyne tutmuş bir kefen sarmış.

Eşref, Hasbihâl adlı eserini, mezar taşına yazılmak üzere vasiyet ettiği şu "kitâbe-i seng-i mezar" ile sona erdirmektedir:

Kabrimi kimse ziyâret etmesin Allah için,
Gelmesin reddeylerim billâh öz kardaşımı;
Gözlerim ebnâ-yı âdemden o rütbe yıldı kim,
İstemem ben Fâtiha, tek çalmasnlar taşımı.

Hasbihâl yahut Eşref ve Kemal, Mısır 1908)

Bu kıta, Mısır'ın İngilizler tarafından işgali üzerine yazılmıştır. Mısır'ı doğrudan doğruya İngiltere idare edecek, fakat dış görünüşe göre, egemenlik yine Osmanlı İmparatorluğu'nda kalacaktı. Eşref, devletin bu sözde egemenliğini, mülkünü kaybedip de elinde sadece koçanı (tapu senedi) kalan kimselerin haline benzetiyor. Şiirde Mısır ve koçan sözcükleri iki anlamlı olarak kullanılmıştır.

Vakt-i fırsat gözetir şâh-ı cihan,
Tutar elbette elinden kaçanı:
Yine sâhib olur inşâallah,
Mısır'ın kaldı elinde koçanı.

Notlar: Cevdet Kudret

İbnülemin Mahmut Kemal İnal

(1870-1957)

İbnülemin Mahmut Kemal İnal, "son Osmanlı" aydınlarından biridir. Çalışma yönteminin tuhaflığı, ilginç üslûbu ve cetrefil kişiliği ile renkli bir portre oluşturan bu dik kafalı tarihçi genç yaşta Yıldız evrakını düzenledi. Pek çok yazmanın basılması sağladı, monografi alanında yapıtlar verdi: "Son Asır Türk Şairleri", "Son Sadrazamlar", "Hoş Seda", "Son Hattatlar" bu alanlarda kaynak olarak büyük önem taşır. Acımasız bakışı, monografilerini yazdığı pek çok sanatçı ve devlet adamını hedef almıştır.

SON HATTATLAR'dan

"Mesleğinde esaslı teceddüdler icrasına muktedir" olduğunu söylemek de pek yüksekten atmakdır ki medh olunan âdemi yükseltmez, alçaltır.

"Yeni ve esaslı bir usuli hat ihdas" edeceğinden dem urmak da garaibden sayılır. Bu âne kadar gelüb geçen hattatlar "yeni ve esaslı bir usuli hat icadına" cür'et etmemişler de bu genç san'atkâr "büsbütün yeni ve esaslı bir usuli hat icad" edecekmiş. Bu sözü, hangi âkil yazmışsa "sen bu aklınla gidib darı şifada söylen" mısra'ile karşılamak icap eder.

"İsimlerin tertibinde, istifinde kendine göre bir yol takib" eylemek başka, "usul ve kavaidi mevzuada tadilât yapmak" başkadır.

Onun "indî tadilâtı, usuli kadimeyi muhafazaya taraf dar olanlarca mucibi müahaze" olmak pek tabiîdir. İlmü fende ve san'atde "indiyat"ın yeri yokdur.

"Genc san'at kârın tadilâtda zarafet ve incelik icabatını gözetmesi, san'ati hattın terakkisine medar olacak bir mahiyetde idi" hükmünü vermek de hükmi indîdir.

Ademceğizin bir yerde dikiş tutduramaması "geçimsizliğile beraber galiba "lüzumundan fazla lâ übali ve hayatında mübalâtsız" olmasından ileri geldiği anlaşılıyor.

Bizden ölene değil, olana hurmet etmek, âdeti diyrine olduğ için müteveffanın "na'şinin âdeta bikes bir halde denecek suretde nakline" teessüf etmemelidir. O zate varıncaya kadar - muhtelif mesleklere mensub niçe erbabı meziyyet, cemaati kübra ile değil, ekseri birkaç adım yürüdükten sonra dönen üç beş âşina ve komşu, mahalle imamı, müezzin ile mahalle bekçisi, bir kaç hamal, birkaç kefen soyucu ve ölü yıkayıcı ile medfene götürülmüşdür.

"Kısa ömri esnasında "hattı sünbüli" temsiye etdiği bir hat icad" etmesine mukabil- lâtife ile karışık olarak- sünuh eden kıt'ayı okumak münasib olur:

"Aferin ey mucidi hattı zarifi sünbülî
Şübhe yok icadına hayran olur cümle enam
Hattı gülle lâlevü zanbak da icad eylesen
Hattu hattat fahr eder zatınla tâ kıyam"

"Tasviri Efkâr"dan nakl olunan birkaç küçük parçadan başka yazısını görmedim. Diyarı bekrî Hâmid Bey, o kadar değerli hattat olmadığını söyledi.

Neyzen Tevfik

(1879-1953)

Kalender bir başkaldırı temposu içinde yaşayan Neyzen Tevfik ney üflemiş, rakıya ekmek doğramış, eğri gördüğü yerde dilini tutamamış, hiçbir şeyi ve hiç kimseyi dokunulmaz saymamıştır. Şiirlerini "Hiç" (1918) ve "Azab-ı Mukaddes"te (1949) toplamıştı.

Şu bizim dönme dolap Ahmet Emin
Din-ü imânımıza çatmadadır.
Başımız ağrımaz etsek te yemin:
Vatan'ı beş kuruşa satmadadır!

"Şüphemin dalgaları her dini boğdu, aştı,
Gönlümün yolları gittikçe karanlıklaştı.
Bir teselli veremez bilgi denen şu kötürüm,
Hele iman ise, o köhne yular, mahz-ı cürüm.
Sûi kast eylemeyen aklına iyman edemez,
Takılıp bir masalın ardına mantık gidemez.
İşte bu mâmütenahi denilen varlıklar
Sevdiğim bir fahişenin pişi desem ne çıkar?
Kâinatı doğuran kahbe bilir iç yüzünü,
Önü zulmet, sonu zulmet, nideyim gündüzünü?
Sen takıl da peşine bir sürü cehl-i tarabın,
Korkmadan gir kanına hikmetin, aşkın, şarabın!"

KURT MASALI

Kanlı kin, öfke, ateş fırsatı bekler pusuda
Kalmamış müntekimin sabrı gibi korkusu da...
Dalkavuk üst kata çıkmış, dayamış merdiveni;
Gemi baştan kıça serhoş, uyumuş serdümeni..
Denizin hışmı köpürmüş, çok uzaklarda kıyı,
Oynatır Şark ile Garbı ta kutuplarda ayı!...

TUFAN

Mekke'yi sel bastı, âfetten boğuldu çok kişi;
Bu belâyı âsümani şehri berbâd eyledi...
Zâti Hak bir mabedin inşasını arzu edip
Önce Beytullah'ı İbrahim'le bünyâd eyledi!
Bir mukaddes sürtünmüşse şâyet bir Hacı,
Kâbe'yi tathir için bir tuhaf icâd eyledi!...

İSTANBUL RADYOSUNDA MUSİKİ

Tüylerim ürperiyor duydukça
Mûsiki namına zillet şu sazı.
Yurdumuzdan azametle yayılır,
Cehlin âfâk-ı cihâna âvâzı!
Okuyuşta daha hâlâ tecvid,
Ağzına ..... madrabazı!
Telsizin işlemesinden maksat!
Çıksın üç beş ..... boğazı!
Radyodan her gece Garb'ın yüzüne
Geyirir zannederim bir yobazı.

BANA NE

Serseri bir herifim, kevn-ü mekândan bana ne,
Ezelî derbederim, hükm-î zamandan bana ne,
Kendimi... lemedim pir-ü cevandan bana ne,
Bir mümessel ölümüm kâr-ü ziyandan bana ne,
Kaniim hiçliğe âsâr-ı cihandan bana ne?,

Nefsimin ecnebisi olduğumu anlayalı,
İlmî, feni hiçe saydım ve bütün mahasalı,
Medeniyet benim indimde bu gün bakla falı,

Sen gözetle bitecektir köse dehrin sakalı,
Bu oyundan, o koyundan, karamandan bana ne?.

Baş siyasetçi olan şu (Klemanso), (Askit)
Alaman, Yunan, İtalyan sürerek her yere fit,
Ördüler serhad-i vicdana ölümden bir çit,
Beşeri soymak için dalga ile bir sürü it,
Hırlaşırlar o o yandan, bu bu yandan bana ne?.

Edemez felsefemin aksini kimse ispat,
Mahvolan servete, umrana, zekâya heyhat!.
İsmi kahhar ile dâvet olunur div-i memat,
İşte yer, işte sema, işte kader, işte hayat,
O batandan, bu çıkandan boğulandan bana ne?.

Gerçi gittim ... min doğrusuna ben kırk yıl,
Gel götün varsa humarından o sahbanın ayıl,
Bir boğaz tokluğuna her şeye oldum da kayıl (kail)
Serserisin diye iş vermediler gül de bayıl,
Muktezası bu olan arz-u beyandan bana ne?.

Berk-i aşkın ... oldu siper-i saikası,
Nefsimin santralında babamın hârikası,
Ne vakit geçmiş ise, destime fırsat yakası,
Kendimi sanmış idim âb-ı hayatın sakası,
Şimdi vuslat arayan servi revandan bana ne?.

Olmuşum vâdi-i hayretteki aczimle alil,
Edemez hikmet-i esrarını insan-ı gavil,
Göremez gördüğümü, şerh-ü beyan-ü tafsil
Bu muallim, bu muharrir, bu muhacir, bu asil,
Bu zavallı, bu siyasî bu yamandan bana ne?.

Bulamaz derdime çare babam olsa lokman,
Satılır beş paraya din pazarında iman,
Düşünün halimi bir kere ne çektim ihvan,

Romatizma, metelik yok, rakısız aç ve yayan,
Kanlı tacı taşıyan taht-ı revandan bana ne?.

Gün olur ki bulamazsın ne bir ekmek, ne tütün.
Parçalanmış ceketin, belki açıktır da götün,
Bana ne bundan efendim?.. Beni dinle ve bütün,
Nâz-ı ibda-i zaferle bizim illerde bu gün,
Esiyor bâd-ı sabâ toz koparandan bana ne?,

yim kalp dinini kahbe, gâvur Avrupanın
Onu ıslah-ı adalet diye hâkim yapanın,
Vatikan'da öperiken götünü kart papanın,
Ararım aslını İncil'e gönülsüz tapanın,
Çekemezsin beni, bu sendeki kandan bana ne?.

Çalabın birliğine can-ü gönülden taparım,
Türemin gayrisi hiç bir yola gitmem saparım,
Karımı Salih efendi diye dursun yaparım,
Yakasından, sakalından o gün elbet kaparım,
Bu yavuklum var iken o kezibandan bana ne?.

Derd-i mâzi ile bir ökseye kasden bastık,
Vatanı, halkı cehaletle kavurduk, kastık,
San'atı, ilmi siyaset ile boğduk, astık,
Yoksa şimdi başımı koymak için bir yastık,
O fırından, şu hamamdan ve bu candan bana ne?.

Müslümanlıkta tasavvuf geriyor cehle göğüs,
Râfızî, şîa ve sünnî tanıma hepsine küs,
Bunların suret–i zâhirdeki alâyişi süs,
Kerbelâ, Mekke, Medine, Horasan, Kilise, Kudüs,
Medrese, tekke, manastır, Vatikan'dan bana ne?.

Mayıs, 1933

Orhan Şaik Gökyay

(1902-1994)

Dede Korkut, Mercimek Ahmed ve Kâtip Çelebi üzerine araştırmaları, klâsik metin yayınları ile tanınan Orhan Şaik Gökyay, "bilim" dünyamızdaki çarpıklıkları, kifayetsiz muhterisliği, çalıntıları gözler önüne seren nefis yazılarını "Destursuz Bağa Girenler"de topladı. Kara alayın yetkin örneklerini barındıran bu kitap, alanında biricik sayılmasını gerektiren özellikler taşır.

BİR FETVA DA BİZDEN

1. Fetva sureti

Mesele:

A. Bir kimesne, bir yolunu bulup Medresetü'l-Kuzât'ta, ıstılâh-ı zamâne ile Hukuk Fakültesinde, bi-eyy-i hal[1] müderrislik payesi ihraz edüp tal'im ve tedris kürsîsîni işgal eylese

B. Femâ ol kimesne okuduğın anlamasa ve işbu anlamaduğu nesne üzerine âdemoğullarından her hangi birinin **pire** misillü müziyâtin[2] en küçüğiyle çiftleşmesi gibi aklen ve naklen[3] havsala-i beşerin ihâtasından hariç bulunan bu türlü bir iddiaya vücut verüp birtakım nabecâ[4] ve na-sezâ[5] ahkâm-ı bâtıla binâsına kalkışsa[6]

C. Ve bu iddiasını, Ebüssuud Efendi gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nun en yüksek ve ileri çağında, İkinci İman Ebu Hanife diye yüceltilen ve otuz yıl aralıksız şeyhülislâm olan ulu bir fıkıh ve tefsir âlimine ve kanun yapıcısına isnad ile kendüleri hakkında **"onu hiçbir vechile büyük insan, ya da ilim adamı saymak olanağı yoktur"** deyü bühtanlar eylese

Ç. Her kangı bir tarik-i âm[7] üzerinde karşımıza çıkacak âhâd-ı nâstan[8] şeriatçe mükellef[9] sayılan lâalettayin bir ferdin dahi, insanoğlunun **Pire** ile cimâını tasavvur etmenin imkânsız olduğunu teyakkün edeceğinde, böyle bir süale muhatap olduğu takdirde, buna **Zehi tasavvur-ı bâtıl, zehi hayâl-i muhâl** mısra'-ı meşhüru ile karşılık vereceğinden aslâ ve kat'â[10] şekk ve şübheye mahal olmaduğu bilinse

D. Bundan mâadâ, müderris-i merkumun, kendünün emsal ve âkranlarından nicelerinin Kurûn-i Vustâ medreselerinden her kangı birinde, müderrislik değil, ta'lim ve teallüm ile külliyyen alâkası bulunmayan ve ednâ hidmetlerden sayduğu **hademelik** bile yapamayacak kertelerde kimselerden olduğu ve **kifâyet-i ilmiyyesinin mefkudiyyeti,** tevâtür hudûdını aşup alâ melei'nnâs[11] ikrar ve itirâfı ile sübut bulsa, ol müderrisin, medrese-i mezkûrede işgal eylediği ta'lim ve tedris makamında ibkası caiz olur mu? Cevap buyurup sevâba giresiz.

El-Cevâb: Olmaz.

Ketebehu el-fakir ilâ rabbihi el-Gani Orhan Şaik el-Kavsü'l kuzahi el-Karlûki el-Oğuzi, afâ anhü fi Muharremi'l-harâm, sene 1397 min hicreti'n- Nebi.

2. Ebüssuud Efendi'nin fetvalarından birkaç örnek

Şeyhülislâm Ebüssuud Efendi'yi küçültmeye yeltenen bir yazıda, onun **hulle** hakkındaki fetvalarından biri alınarak, büyük islâm hukuku bilgininin o fetvasında **"cimâa kadir olmayan bir pire"**den söz ettiği ileri sürülmekte ve burada, bu sözcük, aman okuyucunun gözüne ille de batsın diye olacak, bütün harfleri büyük yazılarak iki defa tekrarlanmaktadır. Oysa, bu fetvada geçen bu sözcük pire değil **Pir'e** dir, ve herkesin bildiği ve bileceği gibi "yaşlı" anlamına **Pir**'dir. Fetvada "cimâa kadir olmayan pir'e" denilmektedir ki "erkeklikten kesilmiş olan yaşlı kişi" demektir. Türkçeyi yeni öğrenmeye başlayan bir yabancı bile bu fetvayı doğru okumayı, okuduktan sonra anlamayı becerecektir, kuşkusuz. Fetvada "cimâa kadir olmayan pir'e, yahut on iki yaşında olan oğlancığa hulle etse" dendiğine göre, burada **pir** ve **oğlancık** sözcüklerinin, dilbilgisindeki **"e durumu"** dediğimizden başkası olamayacağını anlamak için ilkokula gitmeye bile gerek yoktur, Türkçeyi konuşmak yeter. Gerçi, pire ile hepimiz, çocukluğumuzdan bu yana aynı yatakta çok yatmışızdır, yatıp duruyoruz, ama hiçbirimizin aklından bir kötülük geçmemiştir, hele pirenin aklından haydi, haydi.

İmdi, onun bu fetvasını, günümüzde, yani **ilkel ve cahil bir toplum**[12] olmaktan az çok kurtulduğumuzu sandığımız bir zamanda bir profesörün bu biçimde anlayıp üzerinde böylesine ahkâm yürüttüğüne, Ebüssuud Efendi sağ olsaydı, acaba ne derdi? Elbette

ince zekâsı, şeriata uygun , nükteli bir fetva verirdi.

Onun bu yanını gösteren fetvaları az değildir. Bize, en olmayacak gibi gelen bir sözcüğü, gerekince pervasızca ve tam yerinde kullanacak güçtedir O. Türlü konularda verdiği fetvalardan birkaçını okuyucuya sunmakta yarar görüyoruz.[13]

1. Berş[14] ve afyon yutmaya müptelâ olan bazı kimseler, bu iptilalarından kurtulmak için şarap içseler caiz midir?

Cevap: Afyon müptelâsı kimseler, insanlıktan çıkmışlardır, **ne poh yirse yisinler.**

2. Zeyd, avretlerin olduğu cennet bana gerekmez dese ne lâzım olur?

Cevap: Gerekmezse cehenneme.

3. Hatip Zeyd: kadı, müslüman olmaz; müslüman, kadı olmaz dese hatiplik etmesi caiz olur mu?

Cevap: Özellikle günümüzdeki zalim kadılar için dediyse olur; tüm müslüman kadıları için dediyse azli gerektir.

Ebüssuud Efendi'nin, kuru saplantılar içinde olmadığını gösteren fetvaları da vardır.

4. Bir mescitte imam olmakla dülgerlik işlemekten hangisi daha üstündür?

Cevap: Asla namazı bırakmadan sanat işlemek daha makbuldür.

5. Bir köyün eski mescidi bulunup köy halkına yeterken, içlerinden biri onun yanında bir mescit daha yaptırmak istese, eski mescit boşa kalır diye onu men'edebilirler mi?

Cevap: Eski mescit yetiyorsa birini daha yapmak günahtır.

6. Zeyd, üzerinde farz olmadan haccettikten sonra, hali vakti düzelse, yeniden haccetmesi mi, yoksa kamu yararı için köprü yapması mı daha doğru olur?

Cevap: Köprüye kesin ihtiyaç varsa onu yapması yeğrektir.

*

Bu kadar da değil. Ebüssuud Efendi, bugün de dünyanın birçok yerlerinde uygulanmakta olan işkencelere karşıdır. Herhangi bir sanık hakkında **ahz-i şedid ile ahz olunmak gerekir, deyü buyurulmuş, ahz-i şedidden murad ehl-i örf'ün işkencesimidir, beyan buyurula**[15] sorusuna onun verdiği karşılık şudur: **Hâşâ,** ehl-i örfün (zabıtanın) sanığı yakalayıp tutuklamasını istemek bile mümkün

değildir, nerde kaldı ki işkence ede.

Kanuni Sultan Süleyman, koyduğu kanunları bir yönden de şeriate uygun olduğunu göstererek güçlendirmek istediği için Ebüssuud Efendi'ye başvurmuştur. Onun bu konuda verdiği **fetvalar,** bugünkü dille raporlar, **mâruzat** adı altında toplanmıştır.

Bugün, toplumda tehlikesini yeni yeni kavradığımız kimi konular üzerinde, bundan dört yüz yıl önce düşündüklerini açıkca ve doğruca söyleyen de odur.

"Bir kimse onunu, on ikiye, on üçe verip[16] faiz asla zamanımızda sultanın buyruğu ve zamanın şeyhülislamının fetvası, onu buçuktan yukarıya[17] verilmesin diye tenbih olunduktan sonra söz dinlemeyip yüksek faiz almada dirense şeriatçe ona ne lâzım olur sorusuna "böyle bir tefeciye, şeriatin hükmettiği sayıda değnek vurulması ve uzun süre hapsedilmesi gerektir" karşılığını vermekdir.

Bunun gibi **selam,** yani gelecek yılın ürününü bu seneden sayarak parasını önceden almak işinde de, bununla uğraşanların üretici aşırı derecede insafsızlık ettiklerini, hattâ kimi köylerin bu yüzden harap olduğunu açıkça söylemektedir.

Halkının dinine kuvvetle ve inanarak bağlı olduğu, şeriat hükümlerinin, daha doğru bir deyimle İslâm Hukuku'nun, kanun değerinde yürürlükte bulunduğu bir devirde, bir ülkede, insanların birbirleriyle ve toplumla ilişkilerinde, gerektikçe, Şeyhülislamlık kamından ve müftilerden bir fetva istemelerinde yadırganacak ne vardır? O çağın gerekli kıldığı ne varsa ona uydular, dört yüzyıl sonrasına göre davranmadılar diye, bilginleriyle, halkıyla bütün millet için **cahil ve ilkel bir toplum** yargısına varmakta kendimiz nasıl bir hak görüyoruz? Nasıl oluyor da bu küfre dilimiz varıyor. Hiç olmazsa, o yüzyılların hiç bir ferdi, bu yargıya varan gibi, **pire ile insan çiftleştirecek kadar** iz'an ve irfandan uzak düşmemiştir.

Hem tarihteki bütün imparatorluklardan daha uzun sürmüş olan bu Türk imparatorluğu eğer böyle **ilkel ve cahil bir toplum** idiyse, toptan bir Hıristiyanlık dünyasına karşı altı yüz yıl nasıl dimdik ayakta kalabilmiştir? Nasıl olmuştu ta, bugün herbiri, müslüman, hıristiyan, başına-buyruk birer devlet haline gelmiş olan bu

ayrı ayrı toplumları; dilleri, dinleri, örf ve âdetleri başka başka milletleri, yüzyıllarca yönetebilmiştir? Bir yandan Atlas Okyanusuna, bir yandan Hind Okyanusuna yol alan kalyonları, kendi tersanelerimizde yapıp donatan onlar değil miydi? Bunları oralara yel üfürüp yelken mi götürmüştür? Döktükleri tunç toplarla kaleler değil de havanda su mu döğmüşlerdir? Türk orduları doğudan batıya, batıdan doğuya turist olarak mı gitmişlerdir?

Alemleri yıldızlarla öpüşen bu minareleri, bu camileri, bu türbeleri, kışın musluklardan sıcak sular akıttıkları bu şadırvanları, bu herkese yeten çeşmeleri, yol vermeyen nehirler üzerindeki bu köprüleri, kervansarayları, ticaret hanlarını, çarşıları kimler yapmıştır? Bu kışlalar, medreseler, kütüphaneler, darüşşifalar, hamamları bize hangi **bilgin, ileri, uygar yabancının armağanıdır?** Bu vakıflar, kış, yaz yoksullara, öğrencilere sıcak yemek veren bu imarethaneler, bu hemen her türlü yapının duvarlarını süsleyen, acımasının, yardım elinin, aynı toprakta yaşayan kuşlara kadar uzandığının eşsiz tanıkları olan bu kuş evleri, sürüye katılıp sıcak yerlere gidemeyip kalan leyleklere, akbabalara bakmak için vakfiyeler... Bütün bu saydıklarımız, dilim kurusun, **ilkel ve cahil bir toplum**'un çingene çadırları mıdır? Nedir? Söylesenize bize.

1 Her nasılsa.
2 Pire, bit, tahtakurusu, sivrisinek ve benzerleri gibi insanlara eza veren hayvancıklar.
3 Akıl ve şeriat açısından.
4 Yersiz.
5 Yakışıksız.
6 İlhan Arsel, Değer Ölçülerimizde Zavallılık, Varlık Dergisi, Ağustos, 1976. Sayı. 827, s. 3.
7 Herkesin gelip geçtiği yol, anayol.
8 Halkın herhangi biri, profesör filan değil.
9 Çocuk, deli, bunak, ya da okuduğunu anlamayan bir profesör olmayıp ta dinin buyruklarını ve yasaklarını yerine getirmekle yükümlü olan sağlıklı müslüman.
10 Hiç mi hiç.
11 Herkesin içinde, yani Cumhuriyet Gazetesinin, 28 Aralık, 1976 tarihli ve 18826 sayılı nüshasının 2. sayfasında, İlhan Arsel'in "Fakülteden Ayrılırken" başlıklı yazısında.
12 Milletimiz hakkında İlhan Arsel'n yargısı bu.
13 Aziz, okumuş arkadaşım sayın Hayrullah Örs'ün lütufkâr müsaadesiyle onun türlü kütüphanelerde okuyup incelediği fetva kaynaklarından topladığı notlardan alınmıştır. Yanlış okumayı ve anlaşılmayı önlemek kaygısıyla elden geldiğince fetvaların dili bugünün diline yaklaştırılmıştır.
14 Afyon macunu.
15 Sanığı tutuklayıp kelepçe vurmak ve başka işkenceler yapmak.
16 Yüzde yirmi, ya da yüzde otuz faiz.
17 Yüzde beş faiz.

Orhan Veli Kanık

(1914-1950)

Orhan Veli Kanık "Garip" hareketi ile Türk şiirinin yatağını değiştirdi.

SİZİN İÇİN

Sizin için, insan kardeşlerim,
Her şey sizin için:
Gece de sizin için, gündüz de;
Gündüz gün ışığı, gece ay ışığı;
Ay ışığında yapraklar;
Yapraklarda merak;
Yapraklarda akıl;
Gün ışığında binbir yeşil;
Sarılar da sizin için, pembeler de;
Tenin avuca değişi,
Sıcaklığı,
Yumuşaklığı;
Yatıştaki rahatlık;
Merhabalar sizin için;
Sizin için limanda sallanan direkler;
Günlerin isimleri,
Ayların isimleri,
Kayıkların boyaları sizin için;
Sizin için postacının ayağı,
Testicinin eli;
Alınlardan akan ter,
Cephelerde harcanan kurşun;
Sizin için mezarlar, mezar taşları,
Hapishaneler, kelepçeler, idam cezaları;
Sizin için;
Her şey sizin için.

Aziz Nesin

(1915-1995)

Aziz Nesin, Türkiye'nin en fazla okunan yazarı. Hikâye, roman, oyun, anı türünde 70'i aşkın kitap yazdı. Nesin Vakfı'nı kurdu, uluslararası ödüller kazandı, yayıncılık yaptı, dilekçe verdi, 1973'te bir "Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı Antolojisi" yayımladı. Yapıtları pek çok yabancı dile çevrilmiştir.

BU BÖLÜM, IRZ VE NAMUS DÜŞMANI BERBER HAYRİ'NİN DÂRA NASIL ÇEKİLDİĞİ, ASILMA ŞENLİĞİNİN SON GÜNÜ CÜMBÜŞLERİNDE NELER OLDUĞU VE HALKIN NASIL İBRET DERSİ ALDIĞI, ONLARI BİLDİRİR

Kurulacak darağacının bütün gereçleri, saat 5'te Sultanahmet alanının önceden düzeltilen yerine kamyonla taşındığında, orada büyük bir kalabalığın asılma törenini seyir için toplanmış olduğu görüldü. Daha güneş doğmamış olduğundan ortalık karanlıktı. Ama gelenlerin kimisinde elfeneri, kimisinde lüks lambası vardı ve kimisi de yanarcalar yakmıştı. Anlaşılan, bunca insanın paltolar giyinişinden, üstlerine battaniyeler alışından, stadyum kapılarında yer kapmak için geceyi geçirenler gibi, bunlar da darağacının yakınında yer bulabilmek için geceden gelmişlerdi.

Darağacını, Cezaevinin candarma karakolu erleri kurmaktaydı.

Kalabalık boyuna artıyordu. Tanyeri ağarırken tüm alan insanla dolmuştu. Sabahın bu çok erken saatinde, Taksim'deki, Şişli'deki, Aksaray'daki, Beyazıt'taki, Beşiktaş'taki, hatta Bakırköy, Zeytinburnu gibi uzak yerlerdeki dolmuş duraklarında şoförler, asılma şenliğine götürmek için yolcu çağırıyorlardı:

— Hadi idama bir!

— Kalkıyor, bir kişi, bir kişi, idama bir kişi...

— Hadi, idama iki, idama iki...

Minibüsçüler de çığırtkanlık ederek Sultanahmet alanındaki asılma törenine gidecek yolcuları çağırmaktaydılar.

Her beş-on dakikada bir alandaki kalabalık iki üç bin kişi artmaktaydı. İnsanlar sokaklardan sel gibi asılma alanına akıyordu. Gerçeği söylemek gerekirse, daha bir gün öncesinden şenlik başlamış, her türlü satıcı ve türlü kazanç yolu arayanlar alandaki yerlerini dünden ayırmışlardı. Durmadan artan kalabalığa bakılırsa asılma töreninin çok şatafatlı olacağı belliydi. İyi ki asılma törenleri bu büyük alana alınmıştı. Eskiden Eminönü başındaki alanda asılma törenleri yapılırken, idamı görmeye koşan meraklı kalabalığı bu küçük alana sığışamadığından, çok daha geniş olan Sultanahmet alanının asılma törenlerine daha elverişli olduğu düşünülmüştü. Ama şimdi görülmekteydi ki, Sultanahmet alanı da asılma törenleri için küçük kalıyordu. Sık sık insan asılsaydı, boğa güreşi alanları ya da futbol maçı alanları gibi özel alanların yapılması ve bu ibret dersini halkın bedava değil, bilet karşılığı parayla alması -hangi ders bedava alınıyordu ki- düşünülebilirdi ama, yılda ancak biriki idam için, geliri giderini karşılamayacağından böyle büyük yatırımlara girişmek "rantabl" ve "ekonomik" olmazdı. Eskiden asılmaların Eminönü alanında yapılmasının nedeni, Galata Köprüsü'nden çok kişi gelip geçtiğinden, bunların ister istemez darağacında sallananları da görmek zorunda oluşlarıydı. Çünkü, suçlara bu en şiddetli cezanın verilmesinin bir amacı da, bilindiği gibi, henüz suç işlememiş olanlara ibret dersi vererek gözlerini yıldırmak yoluyla suçu önlemekti.

Daha Berber Hayri'nin getirilmesine epiy vardı ama, alanı daha şimdiden, ben diyeyim kırkbin, siz deyin ellibin kişi doldurmuştu. Taşıtların alandan gidiş-gelişleri durdurulmuş, yollar tıkanmıştı. Alanda bir karış değil, bir parmaklık boş yer kalmamıştı, iğne atsan yere düşmez denildiği gibi her yer tıklım tıklımdı. Daha gün ağarmamıştı ki, birden elektrikler kesilerek lambalar sönünce koca alan kapkaranlık kaldı. İşte o zaman bu şenlik fırsatıyla satış için buraya doluşan esnafın ne denli tedbirli oldukları görüldü. Çünkü satıcıların çoğu, karpit lambalarını, fenerlerini, lüküs lambalarını, mumlarını, pilli lambalarını yakarak o karanlığı düşsel bir ışığa

boğmuşlardı. Kimileri, Belediye'nin özellikle alanın elektrik akımını kestirdiği, çünkü karanlıkta itiş-kakışlar, düşüp kakmalar, yuvarlanmalar, çarpışmalar artacağından bu curcuna içinde şenliğin daha cümbüşlü olmasını istediği yolunda söylentiler çıkarılıyordu. Az sonra da sular kesilince, yine Belediye'nin sucuları, şerbetçileri, limonatacıları ve her türlü içilecek şey satıcılarını koruyup kollamak için, suları özellikle kestirdiği söylentileri yayıldı. Çünkü daha o saatte hava sıcak olduğuna göre, az sonra büsbütün sıcak bastırınca, onca sıkışık insan içi yanıp kavrulup önüne içilecek her ne gelirse içmek zorunda kalacaktı. Kimi bozguncular ise, gazozcuların, meyvesuyu ve türlü renkli su satıcılarının, çok satış yapmak için, Belediye'deki ilgiliye rüşvet vererek suları özellikle kestirdiklerini yayıyorlardı. Yalnız alan değil, alana gelen yollar da satıcıların çabasıyla baştan sona donanmıştı. El arabaları, sergi tezgâhları, satıcı camekânları ve bunlara benzer şeyler, renkli balonlar, kâğıt bayraklar, süs kâğıtları, çiçekli otlarla bezenmişti. Gezginci aşevleri de tezgâhlarını kurmuş hatta satışa bile başlamışlardı. Salep güğümleri kaynıyor, gezginci çay ocakları yakılıyordu. En çok simitçiler, poğoçacılar satış yapıyor ve en çok onların mallarını öven sesleri duyuluyordu. Tükürük köftecileri, ızgarada ve tavda balık pişirenler mangallarını, maltızlarını yakmışlardı. Izgara köftelerin iştah açıcı kokulu dumanları ortalığı sarmıştı. Koyun başı söğüşü satanlar, camlı tablada pilav satanlar aşureciler, piyazcılar, sumuhallebicileri gibi yiyinti satan esnaf, limon ve şeker sandıkları üzerine müşterileri için portatif sofralar kurmuşlardı. Bir yandan mısır kaynatmak için kazanlar kurulmuş, bir yandan da mısır kebabı, patlatılmış cin mısırı satılıyordu. Kestane kebapçıları da mangallarını yelliyorlardı.

Bütün bu kalabalık arasında yabancılar da eksik değildi. Yabancı gazetelerin, ajansların muhabirleri, radyo ve televizyoncuları en güzel pozlarda resim çekecekleri yerleri ayarlıyor, dört dönüyorlardı. Biyandan da şaşkınlıkla seyrettikleri satıcıların ve kalabalığın resimlerini çekmekteydiler. Bu yabancıları en çok şaşırtan şey, ana baba ve iki çocuktan kurulu bir cambaz ailesinin, kendilerine açabildikleri küçük bir yerde büyük sirk cambazları yaraşır biçimde

cambazlık gösterileri yapmalarıydı. Her gösteriden sonra, ancak yedi yaşında olan oğlan çocuğu, seyircilerinden parsa topluyor, biyandan da usta bir ip cambazı olan ağabeyisinin cambazlık sırasında nasıl kazayla düşüp öldüğünü anlatıyordu. Bir hokkabaz da akıl durdurucu hünerler göstermekteydi.

Turşucuların nezle görmemiş sesleri, bütün satıcıların seslerini bastırmaktaydı. Kimisi sabahın o saatinde biberli turşu suyu içerken, kimisi de hıyar turşusunu kemiriyor, kimisi patlıcan turşusunu ısırıyordu. Akşamdan kalmalar turşu susuyla ya da buzlu şerbetler, şuruplarla içlerinin yangınını söndürmeye çalışıyordu.

Onca kalabalığı birden ürküten öyle bir cıyırtılı cıngıl cıngıl çığlıklar koptu ki alanın uğultusu birden kesiliverdi. Bu çıngıraklı çığlıklar, taze gazeteleri dağıtıcılardan kapıp gelmiş olan gazete satıcılarından geliyordu.

Seyirciler arasında zengin ve yoksul tabakadan insanlar bir arada bulunarak sınıf farkını ortadan kaldırmışlar ve sosyal adaleti gerçekleştirmişlerdi. Çünkü işbu asılma şenliğinin, demokrasi gereğince, halka açık olması ve ibret dersi almak isteyen her yurttaşın özgürce seyredebilmesi düşünülmüştü. Eğri oturalım doğru konuşalım, doğru doğru dosdoğru, işbu şenlik öyle bir şenlikti ki, Lâle döneminin Kâğıthane eğlenceleri bile yanında pek sönük kalırdı. Binbir gece masallarını bile gölgede bırakan bu asılma şenliği gözler önüne çok parlak, büyülü bir düşler dünyası sermekteydi. Osmanlı dönemi şenliklerini anlatan Surnâme ve Suriyye'lerdeki minyatürlerde görülen gerek esnaf ve gerek halk, bu şenlikte olduğu denli değişik, zengin örneklerle dolu ve çok türlü değildi. Eskilerinde olduğu gibi bu şenlikte de, halkın arasında hizmetçiler, yamaklar, cüceler, kamburlar, evlâtlıklar, uşaklar, evinden kaçmış çocuklar, sokak çocukları ve serseriler görülüyordu; ama bunlardan artık olarak dilenci türleri eski dönemlere göre çok daha zengindi. Sakat dilencilerin sayılsa binden çok türü görülebilirdi. Şarkı söyleyen, dua okuyan, dua gibi şarkı söyleyen, şarkı gibi dua okuyan, âyet okur gibi dilenen, gerçek dilenci olan, sahte dilencilik yapan, sakat dilenciler, sakatlık gösterisi yapan dilenciler, patrona bağlı gündelikle ya da götürü çalışan dilenciler gibi sayılamayacak den

li değişik türde dilenci bu asılma şenliğini renklendirenler arasındaydı.

İstanbul halkı, özellikle son yıllarda yaşam koşullarının zorlaşması, fiyatların yükselmesi, pahalılığın artması, taşıt bulunmazlığı, yol tıkanıklığı, gidiş-geliş zorluğu, parasızlık ve ev geçimsizliği ve daha türlü bunalımlar yüzünden sinemaya, tiyatroya, gazinoya, kır gezmelerine, gezilere, eğlence yerlerine gidemez olduğundan, kentin göbeğindeki bu asılma şenliğinde parasız eğlenmek fırsatını kaçırmak istememiş, bu yüzden bu denli kalabalık buraya doluşmuştu.

Lahmacuncular, börekçiler, çörekçiler, kurabiyeciler, lokmacılar, tulumba tatlıcıları ve her türlü tatlıcı benzeri esnaf da burada halkın hizmetindeydi. Hatta gezginci kebapçılar da bulunuyor, el camekânlarında kebaplar satıyor ve bunlardan başka arabalı fırınlarda taze taze yoğurtlu kebap, Adana işi kebap, İskender kebabı yapılıyordu. Ayrancılar da, biberli soğanlı kebap yiyenlerin çevrelerinde dolanıyorlardı bardaklarını birbirine vura vura şıngırdatarak.

Alanı görebilen ya da az buçuk görebilen evlerin, yapıların, konutların, otellerin pencerelerinden kadınlı erkekli, çocuklu büyüklü insanlar salkım salkıp sarkmışlardı. Kapı ve pencere söğelerinden kimisi yapraklar, otlar, çiçeklerle süslenmişti. Kimi yanda gayda çalıp hora tepenler olduğu gibi, kimi yanda gelişi güzel orda bir araya gelmiş hemşerilerden halay çekenler de vardı; yani alanda öbek öbek folklor oyunları gösterileri de yapılıyordu. Çocuklar için renkli macun, yaşlılar için de kuvvet macunu satanlar görülüyordu. Çocuk oyuncakları, balon, düdük, çıngırak satanlar durmadan satış için bağırıyorlardı. Kısacası burada yok yoktu. Kimileri de evcek gelmişlerdi. Bunlar yemeklerini yanlarında sepetlerle, paketlerle, naylon ya da bez ya da file torbalarla, sefertaslarıyla, tencerelerle getirmişlerdi. Daha şimdiden kuzu söğüşlerini, zeytinyağlı yaprak sarmalarını, dolmaları, cıgara böreklerini, lop yumurtaları, sütlü irmik helvalarını atıştırmaya başlamışlardı bile.

Asılma şenliği alanı her türden insanın savrulduğu harman yerine döndüğünden bunca insan arasında, göz süzen, gerdan kıran, yürürken göğüs titretip kalça oynatan sokak yosmaları şıllık şatafil-

liler, bıyık buran ve göz kırpan sokak zamparaları, aşk aracıları, muhabbet tellâlları, sevda pazarcıları da eksik değildi. Efendi giyinişli kibar görünüşlü hovardalardan başka işi azıtan abazanlar kadınlara salt söz atmakla ve dil sarkıntılığıyla yetinmeyip, dillerinden başka işi azıtan abazanlar kadınlara salt söz atmakla ve dil sarkıntılığıyla yetinmeyip dillerinden başka elleriyle de sarkıntılıkta bulunmakta, saldırmakta ve kadınları parmaklamaktaydılar. Böylesine sıkışık kalabalığı fırsat bilen kerticiler büyük bir çabayla önlerine geçirdiklerini sözde belli etmemeye çalışarak ve önlerindekiyle ilgilenmiyorlarmış gibi başlarını başka yana çevirerek kertip şenliğin tadını çıkarıyorlardı.

Taze taze fındık, fıstık, çifte kavrulmuş badem, sakız leblebisi satan kuruyemişçilerin ocaklı arabalarının bacalarından dumanlar tütüyordu. Kos helvası, keten helva, susam helvası, kâğıt helvası, kuş lokumu, pişmaniye satıcıları başlarında tablaları, ellerinde camekânlarıyla dolaşıp duruyorlardı.

Lâle kokuşlu, keklik sekişli, maral duruşlu kızların kimisinin elinde gül, kimisinin belinde sümbül, kimisinin yakasında menekşe yada karanfil vardı. Kimi afilli delikanlılar da kasketleriyle kulakları arasına bir tutam fesleğen sıkıştırmışlardı.

Bir oğlan çocuğu elindeki büyücek bir kafes içindeki serçelerden her birini, kim bir lira verirse onun adına havaya uçurup böylece parayı vereni sevaba sokuyordu. "Duhuliye"si bir liradan cennete girmek isteyenler tekliği bastırıp kafesten aldığı kuşu "Azat, buzat, yarın ahirette beni gözet!" diyerek, serçenin aracılığıyla cennetteki yerini güvenceye aldıktan sonra serçeyi havaya fırlatıyordu. Bu şenlik alanında sevap işlemekten ucuza hiçbir şey yoktu; bir sevap bir şişe sudan bile ucuzdu. Oğlan çocuğunun kafesindeki serçeler daha bitmeden, küçük kardeşi, babalarının ökseyle yakaladığı serçeleri bir başka kafes içinde koşturarak ağabeyisine yetiştiriyordu.

Kaçak Amerikan cıgarası satanlarla, ellerinde lotarya torbalarıyla lotaryacılar kalabalık arasında dolaşıyordu. Polisler "Eh artık böyle bir şenlikli günde de bu kadarı olur..." diyerek kaçak Amerikan cıgarası satanlara göz yumarken, başka bir polis de artık her neden kızmışsa, kaçak Amerikan cıgarası satıcılarından birini ya-

kalamuş, kalabalıktan suçluyu çıkarıp götüremediği için canı sıkılarak bir Amerikan cıgarası yakmıştı.

Küçük çocuklar "Ferahlık veriyor, havayı değiştiriyor" diye bağırarak nane şekeri, limon şekeri satıyorlardı. Kokucular, satış yapmak için reklâm olsun diye püskürteçle insanların üstüne bir sıvıştı mı bir daha hiç çıkmayan yağlı kokular püskürtüyorlardı.

İnsanların Allah'tan korkup az sonra burda asılacak olan gibi suçlar işlememesi için Kur'an cüzleri, dua kitapları, âyet levhaları, namaz duaları, esnafın işi açılması için karınca duası, gençler için aşk mektupları örneği ve halk hikâyeleri kitapları ve bütün bunların arasında seksolojiyi uygulamalı olarak öğreten kitap satanlar kaldırım duvarı üzerine sergiler açmışlardı.

Kaçak olarak gelmiş Amerikan, capon, hatta Kızıl Çin eşyalarını satanlar açıkça bunların kaçak mal olduklarını bağırarak alıcı çekiyorlardı. Bir adam, yanındakine, geçenlerde kaçak diye satılan bu sergilerden birinden aldığı dolmakalemin kaçak mal çıkmadığını anlatıyor, yerli malını kaçak diye satarak hiç utanmadan sahtecilik yaptıklarını, yani suçun da suçunu işlediklerini söylüyordu.

Üçkâğıtçlar, zarfçılar, babacımcılar, papelciler, tırnakçılar, tombalacılar, zarcılar, barbutçular da yerlerini ve yollarını bulmuşlardı. Yalnız yankesiciler şimdilik çalışmıyor, soyacakları adamları yani çarıklarını alacakları enayileri kollayıp gözleyip, gözlerine kestirip siperde duruyorlardı. Tam Berber Hayri ipe çekilirken, yani seyircilerde coşku ve gerilim son kertesini bulmuşken yankesiciler işlemeye başlayacaklar, ceplerden çarık dedikleri cüzdanları boşaltacaklardı. Parmakları arasında tıraş bıçakları, ellerinde usturalar hazır, zamanını bekliyorlardı. Tam o gerilimli anda usturalarla, tıraş bıçaklarıyla cepler dışardan kesilip çantalar, cüzdanlar, desteyle paralar kaldırılacaktı. Onlar deneyimleriyle çok iyi biliyorlardı ki, böyle coşkulu anlarında enayiler, değil palto kumaşları, ceket kumaşları kesilirken farketmek, ameliyat edilip ciğerleri sökülse yine de anlamazlar, neden sonra kendilerinde bir hafiflik duyarlardı ve ancak röntgen muayenesinde heriflerin ciğerlerinin söküldüğü -o da yanlışlıkla kendilerinin diye başkasının röntgen filmi çekilmezse- anlaşılırdı.

Sanki yer kalmış gibi, sokak köpekleri de araya sıkışmıştı.

Birkaç falcı çingene karısı dolanıyordu. Oğluyla dolaşan bir çingene ayıcı da def çalarak ayı oynatıyor, ayıya kocakarıların hamamda nasıl göbek taşına yattıklarının taklidini yaptırarak şenliğe gelenleri eğlendiriyordu.

Elişi kağıdından fırıldaklar, kağıttan fenerler, bayraklar da satılıyordu. Uygunsuzun biri çatapat sattığı için, yaramaz çocuklar çatapat patlatarak kadınların yüreğini ağzına getiriyordu.

Yaşlı bir adam arkadaşlarına, kan görmeye hiç dayanamadığı için tavuk kesilirken bile ordan kaçtığı halde, insan asılınca kan akmadığından seyredebildiğini, bu yüzden hiçbir asılma törenini kaçırmadığını anlatıyordu.

Kısacası ey sayın dinleyenlerimiz, ey sayın okuyanlarımız, belki altmış, belki yetmiş bin kişinin doluştuğu o alan bir hayhuy içindeydi, bir curcunadır gidiyordu. Her yandan ayrı ayrı çalgı takımlarının sesleri duyulmaktaydı. Çalgı takımlarında zurna, çiftenara, darbuka, çıgırtma, maşalı zil, def, klarnet vb. gibi çalgılar vardı. Kimi çalgı takımından zurnaya davul eşlik ediyordu. Bir kadın, çalgı eşliğinde şarkı söylemekteydi. Başka bir çalgı takımı uçkur havası vuruyordu. Yine başka bir çalgı topluluğu da çiftetelli çalıyor, ortada bir kadın görülmemiş ustalıkla göbek atıyordu. Bu arada bir ateşbaz, ağzından alevler çıkarmaktaydı.

Bu olağanüstü şenlik olayını incelemeye gelmiş ve yüzleri boyalı bir soytarı takımını seyreden iki bilimciden biri öbürüne, soytarılığın taa Altaylar etkisini taşıdığını, soytarılığın kaynağının Altay ve Çin olduğunu, İsâ'dan önce 900-600 yıllarında soytarıların bulunduğunu, bunlara sonradan maskara denildiğini, maskara kelimesinin etimolojik kökeninde bu kelimenin aslının masharabaz olduğunu, eskiden bizde de yüzlerini una bulayıp ve kömüre boyayıp oyun çıkaranlara masharabaz denildiğini uzun uzun ve bilimsel olarak anlatmaktaydı ki, onları kulak konuğu olup dinleyen biri söze karışıp, soytarı sandıkları ve maskara dedikleri bu adamların soytarı ve maskara olmayıp, bu şenliğe gelirken yolların tozundan, çamurundan ve pisliğinden ve delikdeşik yollarda düşe kalka pislenip kirlenmelerinden o duruma geldiklerini söylediyse de,

sözleri bilimsel görülmediğinden geçerli sayılmadı. Yalnız başlarına gelmiş çocuklar, sopaları, ağaç dallarını bacaklarının arasına almış, at koşturuyorlardı.

Mimus oyuncuları, meddahlar bile vardı. Yalnız meddahlar eski meddahlar olmayıp şimdiki zamanın meddahları olarak, leke sabuncu, cam kesici, patates soyma aygıtı, sinek öldürücü gibi şeyler satarken lafebeliği yapmakta ve eski meddahlara taş çıkartmaktaydılar. Basılı şarkılar satan biri de, söz ve notalarını sattığı şarkıları yüksek sesle bağırarak söylüyordu.

Kadın kılığına girmiş ve hoppa kadınlar gibi kırıtan, yüzleri boyalı, başları peruklu sapık oğlanlar da kendilerine müşteri aramaktaydılar. Bunlar sodomi davranışlarla kalçalarını dalgalandırarak yürüyorlar, hatta çalgıların havasından coşarlarsa, o zaman da erotik danslar yapıyorlardı. Eski Yunan bağbozumu şenliklerindeki Phallus göstermeliği de eksik değildi; bu oğlanlar Phallus'u el ve kol sallayarak, bilek oynatarak, avuçta bilek şaklatarak simgeliyorlardı.

Afyon, esrar, eroin satıcıları da eksik değildi. Keyifvericileri alıp, cıgaralarını içip, kafayı çekip, kimi kendine bir kafa dengi seçip dillenip söyleşiyor, kimi bir gönüldeş seçip elleşip dilleniyor, sazlar çalınıp sözler ediliyordu.

Yoksul bir baba bu şenliği fırsat bilip sünnet ettireceği oğlunu evinden alıp getirmeye koşarken, bir başkası da bu şenliğin bu denli cümbüşlü olacağını bilseydi oğlunun düğününü bugüne denk getirerek arada düğünü de bedavadan çıkarabileceğini düşünüp, ne yazık ki düğünü yapmış olduğundan fırsatı kaçırdığına acınıyordu.

Delikanlılar gönüllerince kız, kızlar tasarılarınca oğlan bulup, tanışıp konuşup, tatlı tatlı söyleşip, öpüşüp koklaşıp taze can buldular.

Hükümlünün darağacına çekilişini görmeye gelenlerden bir yaşlı emekli, arkadaşına, asılmayı seyrettikten sonra arkadaşlarıyla kahvede bikaç parti pişpirik oynayıp, mübarek cuma namazını kılmak için Sultanahmet camiine gideceğini söylüyordu.

Berber Hayri, bu binlerce kişinin uykusuz kalıp kendisi için top-

landığından, insanların kendisi için bunca zahmetlere katlandığından habersiz, kapalıda düş mü gerçek mi olduğunu ayırt edemediği bir yaşantı içindeydi. Daha çok, Paşakapısı Cezaevinde tanıdığı o yaşlı ustayla birlikte oluyor, Ragıp ustanın sözlerini anımsıyordu; hayır, anımsamak değildi bu, o sözleri bir daha, bir daha Ragıp Usta'nın ağzından duyuyordu. İşte Ragıp Usta'nın sesi, O'na diyordu ki:

"İnsan koskocaman bir canlı çöplüktür ki, insan denilen bu çöplüğün herhangi bir çöplükten ayrımı, en pis, en iğrenç olanının içinde bile, ama içinin ta bilinmeyen bir yerinde, dünyalar değerinde, değer biçilmez değerde bir cevherin, insanlık cevheri olan cevherin bulunmasıdır. Kimi mutlu insanların bu cevheri dışta kaldığından yada kolayca dışa vurduğundan yada olanakları bulunduğu için aranıp dışa çıkarıldığından, onlar pırıl pırıl parlar; ama kimilerinin cevheri öyle derinde, derinin de derininde bir yerdedir ki, kimse de çıkarılmasına yardım etmediğinden, onlar da cevherleri hiç ışımadan, hiç parlamadan, cevherleriyle birlikte ölürler.

İnsansa, insanlık cevheri olmayanı olmaz. Kendiliğinden ya da yardımla, nasıl olursa olsun cevheri ışıyanların insanlık görevi, cevheri dipte kalmış öbür canlı çöplükleri de hiç usanmadan eşeleyerek, o insanların derinlerinde bir yerlerinde gizli kalmış cevherlerini dışa çıkartıp parlatarak dünyanın karanlığını o cevherin nur yalazlarında boğup, yakıp, yok ederek, yeniden yepyeni, aydınlık bir dünya yaratmaktır.

Hayri arkadaş buraya dek söylediklerimi sana söyleyecek çok bulunur. Çünkü işin asıl zoru bu değildir. Bundan da önemli insanlık görevimiz, yüzyıllardır denenmiş, ama sonuç alınamamış olan tek tek insanların cevherini aramanın tek insan kurtarmak, daha doğrusu kurtardığını sanmak olsa bile, insanları, bütün insanlığı kurtarmak olmadığını, herkes kurtulmadıkça hiç kimsenin kurtulamayacağını artık anlayarak, her insan cevherinin ışıyacağı koşulda ortamı yaratmaktır.

Hayri arkadaş, salt insan cevheridir ki, her insanda ayrı, bambaşka, değişik bir cevherdir; o cevher ne altın, ne platin, ne elmas gibi her yerde aynıdır."

Hayri, kapalıda Ragıp Usta'nın sesini duyar gibi olmamış, duymuştu, duyduğunu sanmıştı. Ağlıyordu, şimdiye dek hiç ağlamadığı gibi ağlıyordu. Yirmibir yaşında cezaevine sokmuşlardı, şimdi yirmibeş yaşındaydı. O güne dek hiç kimse O'na "Arkadaş" dememişti. O'na ilk "Hayri arkadaş" diyen Ragıp Usta'ydı. O siyasi koğuştakiler birbirlerine de arkadaş diyorlardı. Hayri ağlıyordu. Hayri ağlıyordu ve Ragıp Usta konuşuyordu:

"Bana hep sorarsın Hayri arkadaş, suçun ne senin diye, seni neden buraya attılar dile... Suçum işte bunlar, sana anlattıklarım Hayri Arkadaş..."

Hayri, ne cezaevine girdiğine, ne zindana atıldığına, ne kapalıya konulduğuna, ne idam cezasına çarptırıldığına yanıyordu; O'nun tek yandığı Ragıp Usta'yı çok daha önceleri tanımamış olmasıydı.

Kapalıya konulduğundan beri, içinden şiir yazmak geliyordu. Yazdığı iki defter dolusu şiirlerden çok daha güzellerini yazacağına inanıyordu. Ama burası öyle karanlıktı ki... Üstelik yanında kâğıdı, kalemi de yoktu. Kafasında oluşan şiirleri, unutmamak için yüksek sesle, kimileyin de türkü söyler gibi söylüyordu ki, aklında kalsın da sonradan yazsın...

Hayri ağlıyordu şiirlerinden türküler söylerken, Ragıp Usta O'na "Hayri arkadaş, her şey değişimle..."

Öyle dalmıştı ki, kapalı kapısının önündeki ayak seslerini hiç duymamıştı. Şiirlerini bağıra bağıra türkü olarak söyleyip ağladığı sırada, birden kapının zinciri şakırdadı, sürgüsü çekildi, içeri ayak patırtıları doldu. Bu geliş, her zamanki gelişe benzemiyordu. Hayri, ağladığını anlamasınlar diye gözyaşlarını yeniyle silerken bir elfeneri kapalıyı aydınlattı. Hayri, gelenlerin kim olduklarını, karanlıkta kaldıkları için tanıyamadı. Elektrik fenerinin yanmasıyla iki koluna birden adamlar girip Hayri'yi sıkıca tuttular. O zaman bunlardan birini tanıdı; başgardiyandı.

Asılma alanındaki kalabalık iyice sabırsızlanmıştı. Yavaş yavaş havanın lâciverdi maviye, sonra tanyeri ağarmaya başlamıştı. Ak karadan seçilir olmuştu. Cezaevinin kırmızı arabasının uzaktan gelmekte olduğu görüldü. Kolluk gücü ve candarmalarla düzen

çok iyi sağlanmışsa da, araba kalabalıktan zorlukla yol açabiliyor, darağacına doğru pek yavaş geliyordu. Bir özel arabayla iki de taksi aynı zamanda gelip darağacı önünde durdu. Bu arabalardan asılma kurulu üyeleri indi.

Kırmızı cezaevi arabası darağacının yanında durdu. Arabadan önce silâhlı iki candarma indi. Onlar Berber Hayri'nin arabadan inmesine yardım ettiler. Berber Hayri'nin arkasından da iki silâhlı candarma daha indi.

Alanı dolduran kalabalık, alanı kaplayan bir dev sürüngen yaratık gibi dalgalandı, kıvrandı, o yana bu yana devindi, devce mırıldandı, o devce mırıltılar uğurtu, homurtu, gürültü oldu. Daha sonra bir itiş-kakış oldu. Çünkü herkes Hayri'nin göğsünde sallana kartondaki iri harflerle yazılmış yazıyı okumaya çalışıyordu. Gerekli tedbiri almış olan kolluk güçleri itiş-kakışı durdurdu. Ancak öndekiler Berber Hayri'nin göğsünden dizlerine dek uzanan kartondaki şu yazıyı okuyabildiler:

Hüküm Özeti

"İstanbul ilinin Şehremini nüfusuna kayıtlı .....dan doğma, ...dan olma Hayri ..... hakkında .....ci Ağır Ceza Mahkemesi tarafından 6 yaşındaki .....nın ırzına geçtikten sonra suçun emaresini ortadan kaldırmak amacıyla çocuğu boğarak öldürmek suçundan dolayı Türk Ceza Kanununun 450/9uncu maddesine göre verilen ölüm cezası Yargıtay tarafından onaylanarak kesinleşmiş ve cezanın yerine getirilmesine ilişkin TBMM kararı Resmi Gazetemizde yayınlanmıştır."

Yakınında bulunanlar, Berber Hayri'nin gözlerindeki anlamı okumaya çalışıyorlardı. Korkuyor muydu, aklı başından gittiğinden anlamsız mı bakıyordu, pişman mıydı, ağlıyor muydu, yalvarıyor muydu, sövüyor muydu? Hayri'nin bakışlarından hiçbir anlam çıkaramadıklarından herbiri kendine göre bir anlam uydurdu.

Aslıma töreni kurulunun bütün üyeleri darağacının dibindeydiler; başta ölüm kararını veren mahkemenin naip hâkimi, O'nun ya-

nında Cumhuriyet Savcısı ve onun yanında Adli Tabib ve onun yanında Cezaevi yönetmeni ve onun yanında Müftülükten gönderilen imam efendi ve onun yanında candarma komutanı ve onun yanında bir başkomiser ve onların hepsinin önünde Cellat Çingene Ali bulunuyordu. Elleri bileklerinden arkasına bağlı olan Berber Hayri, Cellât Ali'nin sağında, sanki ödül almaya çıkmış bir öğrenci gibi utangaç, suskun dikilmişti. Arada bir gerçek bir şaşkınlıkla alanı dolduran kalabalığa bakıyor, bunların kendisi için toplanmış olabileceklerini aklına bile getirmiyordu. Berber Hayri'nin o anda ne düşündüğünü, içinden neler geçirdiğini bilemezsek de, görünüşünden, uysal, başına gelenleri çekmeye hazır, başeğmiş bir durumda olduğunu söyleyebiliriz.

Ceza infaz tüzüğünün 68 inci maddesi gereğince kurulundaki yargıcın hükmün özetini huzurda, asılacak olanın da duyacağı gibi yüksek sesle okuması gerektiğinden, yargıç, Hayri'nin boynunda asılı olan hüküm özetini -daha önce birkaç kez prova yapmış olduğundan- hiç aksamadan, dili sürçmeden, tok bir sesle okudu. Yargıç hüküm özetini okurken kalabalığın uğultusu birden kesilmiş, sonra yine uğultu başlamıştı.

Cellât Çingene Ali, suyu iyice çekmiş olan darağacı ipinin düğümlü halkasını, düğüm ense çukuruna gelecek biçimde Berber Hayri'nin boynuna ipin halkası geçirilirken, başını eğip oynatarak Çingene Ali'ye yardım etmesi, görenleri çok şaşırttı. Bu olayın tanıklarından biri, yanındakine, asılacak hiçbir kişinin o anda normal olamayacağını, Berber Hayri'nin de sanki berber koltuğunda oturmuş da boynuna örtü geçirilmesine yardım eder gibi davranmasının o andaki bir anormallik olduğunu söyledi. Bunu söyleyen zat, hayatta kendileri hiç asılmamış oldukları halde psikolojiyle amatör olarak uğraştıklarından her durumdaki her insanın psikolojisini bilmekteydiler.

Hem uykusuzluktan, hem yorgunluktan, hem de cezaevinde ikram edilen bolca esrarın etkisiyle olacak, eli ayağı birbirine dolanan Çingele Ali'nin beceriksizliklerinin yakındaki seyirciler de farkındaydılar. "Artık bu heriften cellâtlık geçmiş," diyenler oluyordu. Yani Berber Hayri eğilerek, başını oynatarak yardım etmeseydi,

Çingene Ali'nin O'nun boynuna halkayı geçirmesi kolay olmayacaktı.

Cumhuriyet Savcısı, imam efendiye "Buyurun Hoca Efendi!" deyince, imam efendi töreye uygun olarak Berber Hayri'ye son sözünün ne olduğunu sordu. Berber Hayri de "Söylesem neye yarar, anlamazsınız ki..." deyince, günlerden beri bu asma işlemlerinin yorgunluğundan sinirleri bozulmuş olan Savcı, boynuna ip geçmiş adamın bu küstahlığı karşısında, belki de merakla, belli belirsiz alaycı bir sesle "Söyle bakalım, belki anlarız." dedi.

Berber Hayri "Benim inandığıma siz inanmazsınız, sizin inandığınıza da ben inanmıyorum." dedi.

Şaşılacak şey. Berber Hayri'nin ağzından her hecenin tek tek ve tok çıkışıydı.

Cumhuriyet Savcısı birkaç saniye sonra asılacak biriyle darağacının altında tartışmanın doğru olmayacağını, hele kendi mevkiine hiç yakışmayacağını düşünerek susmayı yeğlediyse de, bu kez yargıç, asılacak olana son sözünü söyletmenin gerekli olduğu düşüncesiyle,

- Neymiş senin inandığın, söyle! dedi sesini yumuşatarak.

Berber Hayri,

- Sonsuz değişime inanıyorum ben, dedi, herşey, ama herşey durmadan değişiyor.

Bu sözün bilinmedik bir yanı olmadığı için kurul üyeleri önemsemediler ilkin, ama sonra Berber Hayri,

- Ben de değiştim, değişiyorum da... Dört yıl önce çok ağır suç işlemiştim, suçluydum. Ama dört yılda o denli çok değiştim ki, başka bir Hayri oldum, başka insan oldum. O suçu işleyen insan ben değilim artık. Siz, suçlu diye bambaşka bir insanı, bambaşka bir Hayri'yi asıyorsunuz, tam bambaşka bir insan olduğum zaman... deyince onları bir suskunluk aldı.

Cumhuriyet savcısı, yazacağı kitaba bir de bu görüşü ekleyecekti. Evet, o, bireyin huzuru ve toplumun düzeni için ölüm cezasının gereğine inansa da her türlü düşüncenin özgürce tartışılmasından yanaydı; bu da bir düşünceydi, tartışılabilirdi.

İmam efendi, Berber Hayri'ye,

- Allah günahlarını affetsin! dedi.

Berber Hayri teşekkür anlamında,

- Sizlerin de... dedi.

En çok şaşan Cellât Çingene Ali'ydi. Şaşkınlığı Berber Hayri'nin sözlerini anladığından değildi. Ama şimdiye dek bunca insan asmıştı, hiç böylesini görmemişti. Ne ağlıyor, ne yalvarıyor, ne meydan okuyor, ne bağırıyor, ne sövüp sayıyordu. Boynunda hüküm özetiyle darağacı altına getirilenlerin çoğu altını pisletmiş, hemen hepsi de işemişti, işemeyen de ağlamıştı. Çıldıranlar, çıldırıp gülenler de olmuştu. Ama bu Berber Hayri gibisini ilk görüyordu. Salt darağacı altında böyle bir adamı görebilmek için yaşam boyu cellâtlık yapmaya değerdi. İçi ısınmıştı Berber Hayri'ye. O'nu öyle bir asacak, düğümü ense çukuruna öyle denk getirecekti ki, Hayri hiç debelenmeden boğuluverecekti. Bunları tasarlarken Berber Hayri'ye bakıp içinden de "Bir Cellât Çingene Ali'nin iyiliği de ancak bu kadar olur, elimden bu kadarı gelir." diye geçirdi.

Kurul üyeleri içinde, insan asılmasında en deneyimli olan Cezaevi yönetmeni, Çingene Ali'ye işareti verdi. Çingene Ali, elleri arkasında bağlı olan Berber Hayri'nin sandalyeye çıkmasına yardım etti. Çingene Ali'nin yorgunluğu, uykusuzluğu ve esrarı çokça kaçırmış olması işte bu sırada belli oldu. Bir tekme atıp sandalyeyi devirecek, ayakları altından sandalye düşünce Berber Hayri, boynundaki ipten boşlukta asılı kalacaktı. Gelgelelim, Çingene Ali ayağının yönünü bitürlü bulamadığından topa şut çeker gibi sandalyeye tekme atıyor sanarak ayağını boşluğa salladı. İkinci kez denedi, yine hedefi tutturamadı. Üçüncü denemesinde dengesi bozuldu, arkasındaki imam efendinin kucağına yuvarlanarak kıçüstü yere oturmaktan kurtuldu. Savcı, Cellât Çingene Ali'nin bu beceriksizliğine öyle kızmıştı ki, az kalsın sandalyeyi kendisi tekmeleyecekti. Ama Cellât Çingene Ali sonunda başardı, şiddetli bir tekme atarak sandalyeyi devirdi.

Berber Hayri boynundaki ipten asılı olarak dağaracında biriki debelendikten sonra dışarı çıkan dili uzayıp sarktı. Kalabalık içinden "Yaşasın ilâhi adâlet!" diye bir bağırma duyuldu.

Fotoğraf flaşları patlamaktaydı.

Kurul üyesi hekim, Berber Hayri'nin tıbbi olarak da öldüğüne değgin rapor verecekti. Ondan sonra da gerekli işlemin yapılması için Yargıç, Savcı ve Hekim kendilerini bekleyen arabaya binip Savcılık odasına gittiler. Orda imzalayacakları hüküm özetinin altında şu yazı vardı:

"Mahkümun asılması suretiyle yerine getirilen hükmün işbu özeti, bir kopyası asılanın üzerine iliştirilmek, diğer üç kopyası ise cürmün işlendiği ve mahkümun en son oturduğu ve hükmün verildiği yerlere asılmak üzere Türk Ceza Kanununun 43 üncü maddesine göre dört nüsha olarak tanzim edilmiştir.

İmza	*imza*	*imza*
Mahkeme Naip Hâkimi	*C. Savcısı*	*Adli Tabib*

Üç ayrı yerde asılan bu ilânla, asılma törenine işleri olduğu, hasta oldukları yada başka bir mazeretleri nedeniyle gelemeyenlerin de ibret dersi almaları sağlanmış oluyordu.

Asılan kimsenin cesedi, cenaze töreni yapılmadan gömülmek üzere mirasçılarına verilirdi, Tüzüğün 69 uncu maddesine göre. Ama Berber Hayri'nin mirasçıları ya olmadığından yada varsa da bulunamadıklarından, yada mirasçılıklarını reddettiklerinden, Hayri'nin cesedi Belediyece kaldırtılıp mezarlığa gömülecekti.

Berber Hayri asılmış, ama hâlâ Savcı'nın ona ilişkin işlemleri bitmemişti. Kütüğünün bulunduğu nüfus yönetmenliğine, Berber Hayri'nin asıldığı yazılı olarak bildirilecekti ki, artık o'nun kimliği yaşayanlar arasından kazınsın. Bütün bu işlemler bittikten sonra Berber Hayri'nin dosyasını, O'nun ölüm cezasına çarptıran mahkemeye geri gönderecekti.

Kurul üyeleri gittikten sonra, alanı dolduran kalabalık, darağacının çevresinde dönüp dolanıp birbirine "Yeter artık, çekilin de biraz da biz seyredelim!", "Rica ederim, itmeyin öyle!", "Dayanma arkamdan be...", "Biraz yan dur da çocuk da görsün!" gibilerden tartışmalar ve ağız dalaşları sürerken Berber Hayri'nin darağacındaki cesedi de sabah esintisinde adaletin bayrağı gibi sallanıyordu.

İbret dersi alacaklardan okuryazar olmayan beşon kişilik bir topluluk, cesedin karşısında toplanmış, hüküm özetini okuyama-

dıklarından bu adamın neden asılmış olabileceğini aralarında konuşuyorlardı. Herbiri kendi yaşantısının doğrultusundan ayrı bir yorumda bulunuyordu. Eskiden yolbağcılığına özenip de sonradan korkup vazgeçmiş olanı,

— Herhal yolbağcılığı etmiştir... derken, delikanlı olanı,

— Besbelli kız kaçırmıştır, kızı elinden almaya gelenleri de vurunca astılar garibi... diyordu.

— Kan davasıdır bu arkadaş, vurdu babasını vuranı... Ben de olsam vururum...

Bir oğlancı herif de o kalabalıkta eline geçirdiği kendine uygun bir çocuğa cesedin göğsündeki yazının ne olduğunu soruyor, okuryazar olmayan küçük oğlan da ona,

— Babacım, köfte ısmarlasana bana... diyordu.

Erkenden kızgın bir güneş çıkmıştı. Gazeteler birden çok satılmaya başladı. Güneşten korunmak isteyenler, gazeteleri alıp, başlarına külâh yapıyorlardı.

Berber Hayri'nin darağacında sallanan cesedini uzun uzun, bir daha bir daha seyredenler, alacakları denli ibret dersini alıp içlerinde "Oh, aramızdan bir ırz ve namus düşmanı daha eksildi, hele biz kurtulduk!" sevinciyle yavaş yavaş dağılıyor, şenlik alanından ayrılıyorlardı.

Hayri'nin bağışta bulunacak, sadaka dağıtacak, para verecek kimsesi olmadığından, her ölünün gömülüşünde mezar başına kurt sinekleri gibi doluşan duacılar, dilenciler, hafızlar, hocalardan hiçbiri yoktu Berber Hayri'nin cesedi gömülürken.

Salâh Birsel

(1919-1999)

Şair, deneme yazarı, romancı. Son yıllarda denemeleriyle yaygın bir üne kavuştu. "Köçekçeler"de topladığı bütün şiirleri, edebiyatımızda benzersiz bir yeri olduğunun somut kanıtıdır. Biricik üslûbu, kendine özgü deyimleri, özgün çağrışıma ve geniş bir kültür birikimine dayanan dünyasında mizahın gözle görülür bir ağırlığı vardır. "Haydar, Haydar" tam anlamıyla bir Kara Mizah başyapıtıdır.

MEYHANE

Ozan André Chénier'yi
İkiye böldüğünden beri giyotin
Kurum satıyorsa meydanlarında Paris'in
Ozan kardeş hadi hop
Sen de uzat boynunu
Eş dost akraba beklemesin

Hadi hop sayın cellâtlar da
Kavuşsun erkenden çoluk çocuğuna
Tarihten anlaşıldığına göre
Sırası suyu yok bu işin
Sokaktan el ayak çekildi mi
Sen de tırt sepete

Ozan kardeş hele hele
Sepete düştükten sonra da
Tut ki sakallarını öyle dipten
Genç sıska dul ihtiyar
Tümü meraklı yurttaşların
Tıraşlı bir baş görsün

Hadi kuzular da meyhaneye

Auschwitz Ölüm Kampı Komutanı Hoess'in de dünyanın Yahudilerden arınmasında büyük buluşları olmuştur. Gaz odalarında karbon oksit yerine Siklon B. (siyanidrik asit karışımı bir gaz) kullanılmasını ilk o başlatmıştır. Böylece can çekişme süresini çok aşağılara indirgemiştir.

Şuracıkta bir kez daha soluklandıktan sonra ölüm kamplarının içine bir göz atmak da gerekir. Özellikle de Polonya'dakilere. Yahudilerin çanına ot tıkama işi daha çok oralarda sürdürülmüştür. Belzek Ölüm Kampında günde 15.000, Sobibor'da ise 20.000 kişi telef ediliyordur. Altı milyonu doldurmak için bundan aşağısı da kurtarmaz. Auschwitz'de iki buçuk yılda iki buçuk milyon Yahudi gazdan geçirilmiştir. Aynı süre içinde Treblinka'da 700.000, Chelmno'da 300.000 kişinin bamburukları sökülmüştür.

Globocnick'in ölüleri gömme düşünceleri de artık gerilerde kalmıştır. Kamplara her gün yeni gaz odaları eklenmektedir. Çünkü bir sürü tren, Avrupa'nın dört bir yanındaki Nazi düşmanlarını boyuna kamplara taşımaktadır. Yalnız Auschwitz'e bir günde gelen trenlerin sayısı dörttür.

Kamplara taşınan tutuklulardan sadece dörtte bir çalıştırılmak üzere ayrılır. Ötekiler -yaşlılar, kadınlar, sakatlar, çocuklar, güçsüzler, gereksinme artıkları- gazlanmak için sıralara dizilir.

Burada Nazilerin insanseveriliği çıkar yine karşımıza. İnsanlar ölecek ama acı duymayacaklardır. Bu yüzden kimse onlara ölümden laf etmez. Tersine, yıkanacakları, mikroplardan arınacakları ninnisini çağrılır. Ninniden sonra da topu, numaralı askıların bulunduğu odalara götürülür. Gözlükleri, paraları, değerli eşyaları, giysileri, her şeyleri, her şeyleri alınır. Cıpcıbıldık hale getirildikten sonra da kendilerine askılarının numaralarını unutmamaları tembihlenir. Ellerine de küçük sabun parçacıkları tutuşturulur.

Gaz odasına doğru yürüyüş başladığı vakit kampın hoparlörü de bir başka ninni tutturur:

- Korkmayın. Yalnız derin nefes alın. Ciğerleriniz güçlenir. Bulaşıcı hastalıklara bağışıklık kazanmanız için uyguluyoruz bu yönte-

mi. Mikroplardan aklanmanın en etkili yolu budur.

Bu mavallara kulak asmayanlar gaz odalarında yapma duş musluklarını görünce ister istemez gevşerler. Ne var, az sonra bu duş süzgeçlerinden gaz sızmaya başlayınca yaygarayı basacaklardır. Ama gaz verilmeden önce S.S. çavuşları adembaba ile havva analarını odaya iyisinden tıkıştırmak için oradan oraya koşuşurlar. Odalar en çok 1.500 kişi alır. 3-5 dakika içinde herkes kalıbı dinlendirmiş olur.

Ölümden sonra odaya doluşan S.S.'ler bütün Yahudileri ayakta bulur. Topu da ölmüş ama yıkılacak yer bulamadıkları için öylece ayakta birbirlerine koşut olarak kalmışlardır.

S.S.'ler kadınların üstüne saldırıp parmaklarında kalmış son yüzükleri de yürütürler. Sonra da topunun saçını keserler. Bu saçlar denizaltılarda kimi aletlerin yapımında kullanılacaktır. Kimi görevliler de demir kancalarla ölülerin ağzını açmaya seyirtir. Dişçiler de altın dişleri çekiçlerle kırıp alırlar. Erkeklerin oturak yerleriyle, kadınların apışlarını arayanlar da vardır. Buralardan elmas, altın ya da dolar çıkaracaklardır.

Bakın Varşova dolaylarındaki Treblinka Kampında Almanlar 1942 yılında, 10 ay içinde ne iş kesmişler: 25 vagon kadın saçı ki topu da tepeleme, 248 vagon giysi, 100 vagon ayakkabı, 245 vagon yorgan ve çarşaf, 22 vagon kumaş, 46 vagon ilaç. Mangırlara gelince, 2.800.000 Amerikan doları, 400.000 sterling, 12 milyon Sovyet rublesi, 140 milyon Polonya zilotisi. Elmas, altın eşyalar, inci gerdanlıklar ise ona göre. İmdat, bu Musevi düşmanı diyavololardan; aynı dönemdeki ganimetler arasında 400 bin altın saat var ki bu da en azdan 400 bin insancığın gaz alabandasından geçirildiğini gösterir.

Burada Nazilere bir "aferinbad" daha çekilmelidir. Onlar "Ölümden sonra işkence" ilkesinin ömrünü de uzatmışlardır. Üstlerine diesel yağ dökerek yaktıkları cesetlerin hesabı yoktur. Yanıt et kokuları Avrupa'nın üstüne yapışıp kalkmayınca da, işi ölüm fırınlarına çevirmişlerdir.

Bilin ki bu fırınlar bilim ve tekniğin son kerteleri bakımından dünyanın en güçlü dalyanlarıdır. Günde 12 bin ölü balık kolayca

kül haline getirilir. 1944 haziranında Macar Yahudileri dünyada görünür olduğu vakit Auschwitz fırınları bir rekor kırmıştır. Bir günde 22.000 ceset fırınlanmıştır.

Kamplardaki ölüm öncesi işkenceler de neşeli mangırdır.

Tutukluları karda fırtınada çırılçıplak yürütmek, ağaçlara bağlayıp kırbaçlamak, dört ayak üstünde emekletmek, tekmelemek, yaralamak, pataklamak işten sayılmaz. Bunların daha alengirlisi de vardır. Tutuklular, iki sıra halinde karşı karşıya getirildikten sonra birbirlerinin yüzlerini yumruklamaya zorlanır. Buyruğa uymayanların başlarını da gardiyanlar, suratları kan çanağına dönünceye değin, birbirleriyle tokuşturur.

Kimi zaman da yumruk yerine tükrük kullanılması buyruğu çıkar. Tutuklular da o zaman birbirlerinin yüzüne tükürmeye başlar. Ama tükrüklerin yabana gitmemesi için, sonradan herkes kendi tükrüğünü yalamaya itelenir.

Bu işkence öykülerine burada bir son çekmek isterim.

Lafı daha çok uzatmak hem konuyu cıvıtır, hem de okurların kendi kendilerine birtakım hesaplar yapmasına yol açar. Bu ise çok tehlikelidir.

Yalnız yazımı bağlamadan önce, bir de bir dostumdan açmam gerekecek. Uzay bilgini olan dostum -Türkiye'de uzay bilgini var mı, diye sormayın- işkenceden söz edildikçe Merihlilerin işkencebilimde çok ileri olduğunu ileri sürer.

Geçen gün dayanamadım:

— Bir Merihlidir tutturmuşsun. Boyuna onları övüyorsun. Benim bildiğim kadarıyla işkence her yerde işkencedir. İlerisi gerisi yoktur.

— Öyle söyleme. Merihliler bu bilime öylesine sarılmışlar ki, başka bilim dallarında ilerleyememişler.

— Peki nedir bunların yaptıkları.

— Her şeyden önce işkenceyi bir yaşama üslubu haline getirmişler. Her şeylerine karışmış işkence. Sofralarında, düğünlerinde, işyerlerinde, topluluklarında, taşıtlarında, her gün, her saat, var mı, yok mu işkence. Onlar için en büyük mutluluk buymuş. Daha ilkokuldan başlayarak öğrencilere işkencenin erdemleri öğretiliyor-

muş. Salt işkencebilim üzerine öğrenim tutan liseler, yüksek okullar bile varmış. Toplumda en büyük saygınlığı da Yüksek İşkence Mühendisleri toplarmış. Her şehirde yüzlerce işkence kulüpleri de açmışlar. Boş vakitlerini dünyamızdaki enayiler gibi televizyon ya da beyaz perde karşısında öldüreceklerine, işten ya da okuldan çıkar çıkmaz işkence kulüplerine koşuyorlarmış. Bakanlar, genelmüdürler, filozoflar bile işleri biraz hafifledi mi huuurya işkencelere.

Kulüplerde gelmiş, geçmiş bütün işkence aletlerini bir araya getiren odalar varmış. Merihliler bu odalarda kendi kendilerini bile işkence altına alırlarmış. Zaten onlara göre en hilesiz, en hurdasız işkence kendi kendine yapılan işkenceymiş. Bu tür bir işkencede işkenceci kıskançlık, çekemezlik, kızgınlık, başkanlık hırsı gibi hiçbir tutku baskısı altında olmazmış.

Bu işkence odalarında neler yokmuş neler... Dumanla boğma işkencesinden mi geçmek istediniz, bir düğmeye basın, haydaaa bulunduğunuz yer hemen dumanla dolarmış. Tomruğa vurulmayı mı özlediniz, buyurun bitişikteki odaya, bir düğme, bacaklarınız güzelden güzel kıkırdasın. Su işkencesinde de çok kolaylık varmış. Bir düğme sizi iplerle sımsıkı bağlar, başınızı bile kıpırdatamaz hale getirirmiş. Büyük bir sanatçının elinden çıkmış bir huni de ağzınıza doğru yaklaşır midenize doğru tonlarca su akıtmaya başlarmış.

— Çok şey!

— Daha var. Merihliler elektrikle de çok değişik yöntemlere ulaşmışlar. Bu tür işkencelerde elektrodlar genellikle el ve ayakparmaklarına bağlanır değil mi? Onlar öyle yapmıyorlarmış. Elektriği doğrudan doğruya solunum borusunun içine dayıyorlarmış. Böylece elektrikten büyük kesintiler sağlıyorlarmış.

— Bu o kadar önemli değil. İnsanlara el ele tutuşturdunuz mu aynı amaca varabilirsiniz. Bir seanslık elektrikle gerektiğinde 3-5 kişiye birden elektrik verilebilir.

— Haa, onlar onu da yapıyormuş. Hem de 100 bin, 200 bin kişiyi aynı elektrikle savuşturabiliyorlarmış. El ele tutuşan insanları - onu da söyleyeyim Merihliler de insanmış- odalar, sofalar almadığı için de bunlar sokaklara, meydanlara taşıyorlarmış. Bir şehirden bir başkasına giderken yolun kenarında el ele tutuşmuş insan korku-

luklarına raslandığı da çok oluyormuş. Bu, bir şehirde işkence altına giren kişinin, aynı zamanda bir başka şehirde de işkence görmesine olanak sağlıyormuş ki işkencenin verdiği haz da iki katına çıkıyormuş.

— Bu kadarını düşünememiştim.

— Daha düşünemediğin neler var. Onlar elektrik işkencesinde nışadırı da baş role çıkarmışlar. Bilirsin nışadır, bu tür işkencelerde pek yaygın bir yöntemdir. Elektrikten önce tutuklunun şurasına burasına sürülen nışadır elektrik gücünü pekiştirir. Yalnız Merihliler nışadırı insanların ötesine, berisine süreceklerine onu suda eriterek bardak bardak içirtiyorlarmış.

— Peki böyle bardak bardak içilen nışadır insanı zehirlemez mi?

— Zehirleyebilir. Ama iş orada değil. Nışadır içen birinin yanına hiç bir zehirli böcek yaklaşamaz. Bu da ne demektir? Elektriğin verdiği hazzı kimse kopukluğa uğratamaz. Gerçi 10 gram defne tohumu ile 5 gram kilarmani zeytinyağ ile karıştırılıp hap yapıldı, bu da bol bulamaç bal şerbetiyle içildi mi aynı sonuç elde ediliyormuş ama Merih gezegeninde bal arıları bulunmadığı için bal sağlamanın yolu yokmuş. Kaldı ki, nışadır insanoğlundaki cinsel isteği de kamçılıyormuş. Bu yüzden Merih'teki insan sayısı dünyamızdakinin otuz katıymış. Hoş, taze kişniş, kabak ve hıyar da cinsel isteği artırmakta çok etkiliydi ama bunlar kimi zaman ters sonuç da verebilir. Kısacası, Merihliler işkenceyi bir dinlenme, bir mutluluk aracı haline getirmişler İşkence aleti altına yatanlar "Oh, dünya varmış!" diye sevinç çığlıkları atarmış. İşkenceciler de zaman zaman, işkence altına aldıkları kişileri kollarından tutup fırlatırlar, onların yerine geçerek "Durun, biraz da biz ölelim!" derlermiş. Haa, az kaldı unutuyordum. Orada her yıl işkence olimpiyatları da düzenlenirmiş. Yarışmalarda birinci gelenler de bir yıl süreyle memleketi yöneten işkenceciler kurulunu oluştururmuş. Kurulan başkanlığına da o yıl yepyeni bir işkence aleti yaratan getirilirmiş. Gezegende işkence aletleri yapan fabrikaların sayısı da pek kabarıkmış. Her mahalleden bir fabrika bacası yükseliyormuş.

— Anlaşılan orada işkence altında ölen kimse de yok.

— Olmaz olur mu? Onlar bu denli dümbeleklere çok da tutulur-

muş. Bunu bir Merihliye yakıştıramazlarmış. Gezegenlerinin onurunu kurtarmak için de işkence sırasında ölenleri gökdelenlerin dördüncü katından -orada başka bilim dalları gelişmediği için gökdelenler de dört katlıymış- aşağı atarlarmış. Böylece onların Merih'te değil de bir başka gezegende yaşayan bir yaratık olduğu, ayağı sürçtüğü için de Merih'e düştüğü izlenimini uyandırmak isterlermiş. Bir kez, işkence sırasında ölen bir yılışığı bir pırpıra bindirip bin metre yüksekten -onların uçakları pırpır adını taşır, ancak bin metreye çıkabilirmiş- aşağılara salıvermişler. Bunda yargılıyı ikinci bir kez öldürmek niyeti de saklıymış ama biz onun üzerinde durmayalım artık. Tersliğe bakın ki pırpırdan aşağı yuvarlananlar yere bin parça halinde düşüyormuş. Bu da karışıklıklara yol açıyormuş. Bereket Merihli bilginler bunun da kolayını bulmuşlar. Ölüyü pırpırdan yuvarlarken eline paraşüt tutturuyorlarmış. Gelgelelim, budala ölüler yolda paraşütü açmayı akıl edemedikleri için yere bin parça halinde yapışmaktan kurtulamıyorlarmış.

Ey okur, burada senin merakını ayaklandırdığımı umarım. Öyle ya, dostumun Merihliler üzerine böylesine ayrıntılı bilgileri nasıl devşirdiğine şaşmışsındır. Doğrusu buna ben de çok şaştım. Kendisine de bunu açıkladım. Aldığım karşılık tıpatıp şudur:

— Uzay bilginleri için, Merih'in olsun, öteki gezegenlerin olsun hiç bir saklısı yoktur. Ama bilginler, küçük bir haber karşısında hemen coşup birbirlerini öldürmeye kalkışan dünyalılara bunu duyurmakta yarar görmezler. Bu, kalabalıkların düş kurma gücünü azaltabileceği gibi, uzaybilime duyulan ilgiyi de eksiltebilir. Öte yandan bilginlerin yapacağı iş kalmayacağına göre dünyadaki işsiz sayısı da iyisinden kabarmış olur.

Dostumun sözlerine ne dereceye değin inanacağınızı kestiremem. Bana sorarsanız, sorun çok başkadır. Bizim, Merih'liler gibi birçok bilim dallarında geri kalmış yaratıkların gezegenlerine gitmemizde hiç bir anlam yoktur. Onlardan pek bir şeyler öğrenebileceğimizi de sanmıyorum. Biraz çaba gösterirsek, işkence alanında bile Merihliler kadar başarılı olabiliriz.

Hem biz boyuna öteki gezegenlerdekilerin ayağına gideceğimize onlar da biraz bizim ayağımıza gelseler ya!

Feyyaz Kayacan

(1919-1993)

Feyyaz Kayacan, yaşamının son 30 yılını Londra'da geçirdi. Son derece özgün bir üslûpla alışılmadık atmosferleri buluşturan bu yazarımız hikâyelerini "Şişedeki Adam", "Sığınak Hikâyeleri" (TDK ödülü)", "Cehennemde Bir Yusuf", "Gibiciler", "Hiçoğlunun Serüvenleri" başlıklı kitaplarında topladı. "Mutlu Azınlık" tiyatro; "Kaşık Havası" ve "Benim Örümceğim Başka" şiir; "Çocuktaki Bahçe" roman; "Gecelik" günlük dalında verdiği ürünler. Kendi deyimiyle: "Meddah bir Kafka."

CEHENNEMDE BİR YUSUF

Pencereden bakıyorsunuz.

Pencere ilk usunuza geldiğinde pencereden ilk baktığınızda gördüğünüz sokaktan geçen insanları tıpatıp geçiriyorsunuz pencereden sarkıttığınız sokaktan.

Ben geçiyorum diyorsunuz.

Sonra alıyorsunuz sokaktan geçen insanları pencereye oturtuyorsunuz, bu kez siz yürüyorsunuz. Ben yürüyorum ben geçiyorum diyor penceredekiler.

Sonra sokağı içeri çekiyorlar kimsecikler kalmıyor başbaşa odanızda.

Şimdi siz bana bakarsanız siz şimdi bir penceremsi bir sokağımsı boşluktasınız. Pencere pencereliği alıp gitmiş, sokak sokağını kim bilir nerelerde yitirmiş de siz durmadan saksılık başlarınızı çıkarıyorsunuz pencereden, sokakta boy boyut gösterme numaraları yapıyorsunuz kendinizce okunaklı -kendinizce günümüzün en ortasındaki ayak sesleriyle.

Nasıl da bunca kalıcı kılıyorsunuz bütün bu kalıntıları?

Konukluğa gideceğiniz oluyor.

Sokağa çıktığınız görülüyor pencereden sizi izleyen gözlerinizde.

Pencereden sokağa ilk sarkıttığınız kişilerden birisiniz gene.
Sokakların sayımını yapıyorsunuz.
Pencereden ilk sarkıttığınız sokaktakiler yerinizde sayıyorlar sizi bekliyorlar sizin kaçıncılığınızda. Yürüyorsunuz. Yürüyorlar. Ayakların yüzlerin benzerliklerin çalıları kıpırdatmayan değiş tokuşunda. Yedek parçalarınızı sürüklüyorsunuz siz sokakta.
Sokakta üstüste altalta yanyana yuvaryuvarasınız. Bir yuvar yer değiştiriyor. Bir yuvar çekirgeleşiyor. En küçük bir kıpranma bile yok görünür toplamınızda. Bir yuvar, bıktım diyor kafama sürdüğünüz bu yüzden, bir başka yüz çekeceğim diyor benliğimin direğine öyle diyor işte birden hep öyle diyorsunuz.
sözdeki direği arıyorsunuz sözde buluyorsunuz.
iliğinize dek içerlekleşiyorsunuz
sonra usunuza ilk gelen pencereden sarkıttığınız sokakdaki ilk yürürlüğünüzdeki ilk deriden ilk çizgilerden çizgileri öğeleyen ilk dokudan bir başka doku örüyorsunuz
sonra direğimin gölgesi başka diyerekten ortaya çıkıyorsunuz.
Gölgenize yokluyorsunuz. Ebelik ediyorsunuz gölgenize.
Sonra
pencereden ilk sarkıttığınız yüz sarkıtılıyor gene
oluşuyor
Dememiş miydik diyorsunuz yüzümüzden başkasının yatmadığını yüzümüzün altında?

Sonra yedek parçalar ardınızda içinizde tepenizde cıcığınızda, tekerleme sokağında konukluğa gidiyorsunuz atalar sözü gibi, dosdoğru kapıyı açan yüzünüze.
Sonra gidiyorsunuz sayıklama odasına, oturuyorsunuz bir koro gibi sayıklıyorsunuz korkunç, ve kendi kendinize. Sonra bir yanın ötesinden de ilk pencereden sarkıttığınız usunuzdan geçen sokaktan da geçiyorsunuz
sonra kuyulara inip çıkıyorsunuz inancalı bellerle.

Terzele'da kuyulara verilen önem çok büyük.
"Kişi ayağını kuyusuna göre uzatmalı" sözünü bilmeyen var mı?

Kuyu kazma yarışmaları Terzelalıların çok düşkün oldukları bir uğraş. Bu türlü yarışmalardan günde en az 85000 tane düzenliyorlar. Kuyudan en geç çıkanı, çıktığı karanlıkla girdiği ışığı bir edeni, kuyusal aydınlıklarla ödüllendiriyorlar. Ödül kazananlara nâne şölenleri çekiliyor. Şölene geç gelme başka her yerde olduğu gibi Terzelada da hor görülmekte. Ne ki bunun Terzelada da böyle olmasının bir başka nedeni var. Kişi aveneseni bekletmemeli, kişi nânesini solmadan yemelidir diyorlar.

Kazılan kuyular bazılarda öylesine derin oluyor ki kuyusunu başaranın geri dönmesi olağanüstü sanılardan bile uzun sürüyor. Ödül vericilerin göreceği geliyor. Bekliyorlar. Olağanüstünün en öte üstünde de beklemeleri yetmedi mi saygısızlığın bu denlisi olmaz deyip nâne tarlasında on yıl nâne ektirmeğe yolluyorlar kişiyi.

Sonra bir yatay kuyudan geçercesine sokağı boyluyorsunuz. Bir de evleniyorsunuz. Bir de ölüyorsunuz. Bir de ölürken son usunuzun tüm yuvarlarından nicedir geçen geçecek olan sokağa mendil sallıyorsunuz. Pencereden sokağa düşürüyorsunuz mendili. Mendil ölçülü uyaklı düşerken bir de ne görüyorsunuz? Siz geçiyorsunuz pencerenin altından. Mendili alıp cebinize atıyorsunuz.

Derken büyütüyorsunuz onu.

Son hıkını hıklamış solukların torbasına çeviriyorsunuz. "Kefeninin bezi bol olsun" bir insana uçurulacak en iç açıcı söz Terzela'da.

Derken ben öyle demedim diyorsunuz. Yalanlama zarını sallıyorsunuz. Mendili alıp yaşamınızın güvelerine yediriyorsunuz.

Karşıtlayıcı olumculuk deniliyor Terzela'da bu türlü davranışlara.

*

Bir adamın bütün sözlüklerle çığlığa döndüğün duyuyorum
uyanıyorum
bir düş daha eksilmiş kafamda.

Can Yücel

(1926-1999)

İroniden Kara Mizaha uzanan bir gamda, son derece lirik bir üslûpla hicve, yergiye, acı alaya uzandı; pek çok yapıtı "Türkçe söyledi." Şiirlerini şu kitaplarda topladı: "Yazma", "Sevgi Duvarı", "Bir Siyasinin Şiirleri", "Ölüm ve Oğlum", "Rengâhenk", "Gökyokuş", "Beşibiyerde."

BİZE DE DERLER ÇAKICI

Yanımda tebeşir gezdiyorum devamlı
Bu mûtena semtteki konakların bahçe kapılarına asılı
O (iki nokta üst üste)
BU EVDE
KÖPEK
VAR
Levhalarının altına selâtin harflerle kocaman bir
DOĞRUDUR
Yazmak için

PAPATYALAR AÇARKEN

Güler toplamış kırdan
Bir tabağın içine koymuş
Suyunu da unutmamış

Bir saat sonraydı
Can bak, dedi
Papatyalar ayaklanmış!

Nasıl beyaz, nasıl sarı
Nasıl yeşil!
Dur hele dedim Güler'e
Bu, 142'ye girmesin sakın!

MÜZMİN BİR ŞAİRE

Bir Beyaz Rustan kapmış
Bir Tepebaşı otelinde Şiiri
Gayrı ne permanganat ne antibiyotik
Bir akıntıdır gidiyor sittin senedir
Gözünden yaş geliyor su dökerken bile

Belini doğrultmak için Türk Şiirinin
Çekiyormuş bu çekilmez çileyi,
Yoksa çaldığı gibi başından büyük bir taşa
Kırarmış çoktan
Pelikan marka dolmakalemini

Bakarak bu Çağdaş ve de Çardaş Şaire
Hiç de zührevi değilmiş meğer Zühre!

KİBAR HIRSIZIN TÜRKÜSÜ

Anamın ipiyle indim gökdelen damınızdan
Kelebek gibi girdim kelebek camınızdan
Taksinize mülkünüze dairenize...
Heceleyerek üzerinde ayak ve el uçlarımın
Belledim seyyarenizi ve kelimelerinizi...
Gözlerinize baktım, mukaddes ciltlerinize, büfelerinize
Vesairenize...
Şiir fenerimle de baktım, son çığlık!
Aşk yokmuş sizde beş paralık!
Gidiyorum ben boşçakallar
S.çmışım ortalık yerinize
K.çımın fosforuyla aydınlanın siz artık.

Sezer Tansuğ

(1930-1998)

Sezer Tansuğ, resim sanatı üzerine yazdığı amansız eleştiri yazılarının yanısıra "Okname" adlı kitabındaki yırtıcı yaklaşımıyla da dikkat çekti. "Başlıca kitapları: "Şenlikname Düzeni", "Sanata Yaklaşım" ve "Sanatın Dili"dir.

İZMİR HAVASI

Geçende ziyaret ettiğim İzmir Resim-Heykel Müzesi, resim heykel müzelerinin yeteneksiz beşinci sınıf sanatçılar elinden ve kılkuyruk akademik sultadan kurtulup çağdaş sanatı araştırıp yorumlayan, değerlendirmeyi bilen bir sanat bilginleri kadrosunun eline geçmesi gerektiği sorununu bir kez daha anımsattı. İzmir müzesi depremden bir iki çatlak görmüş, ama aydınlık, modern bir yapı. Atölyeleri, kitaplığı, mükemmel sergileme salonları var. Bir de duvar diplerine sıralanmış, bakımsız, tozlu çağdaş Türk sanatı yapıtları, ihtimal ilerde çerçevelenip tozu alınarak yerlerine konulacak. O yapıtlar arasında hatırı sayılır on eser seçmek de mümkün. Müze bu yıl içinde her yıl tekrarlanması kararlaştırılan bir İzmir sanatçıları sergisi düzenlemiş ve bir de broşür yayınlamış bu sergi üstüne. Her sanatçıya bir sayfa, müze müdürü Turgut Pura,'ya ise iki sayfa yer ayrılmış bu broşürde.

Müze Konak'dan Güzelyalı'ya giden yolun başında. Turgut Pura'nın heykeli Hasan Tahsin'in şanlı anısını, değil aynı şanla hiç yadedecek bir iş görmüyor, ama yalıgüzele varılacak yolu kesmiş bir ağyar haseti gibi sarsak ve şirret estetiğin tümünü simgeliyor.

Bir toplumun değerlendirdiği bu ise, lânet olsun yalının güzeline de, çirkinine de.

Önemli olan müzeler sorunudur bizim için elbette. Bizler gibi, hor görülmüş tarih müzeciliğinin ezik aydınları kuşkusuz bir umut duyar, güzel aklını şiirle yoğurmuş alçak gönüllü Bülent Ecevit'in

aydın, dürüst düşünceyi, kasıntı, cahil teknokratların karşısında muzaffer kılıp halkın sevgilisi oluşundan.

Gelgelelim, İzmir kültür ve sanat kıpırdanmalarının, uyanışlarının hevesi içinde imiş. Kiminle mi? Buca'nın el işi öğretmenleri, avanak şair eskisi mimarlar, üstübaşı pis çeviri kokan ve mavili romantizm yardakçısı olan acemi pilot bölge eleştirmecisi ve kabiliyetsiz heykeltraşlarla.

Bir heykelci de Namık Sevinç Arkun'dur bildiğimiz. İstanbul müzesinde madeni çerçeveleri üst üste yapıştırdığı kazık gibi, ama iktidarsız bir yapıtı var. Heykelci Namık Arkun'un sevincini iptal ederek, sanat üzerine şaka yapmanın, malını kendisi reklâm eden mal sahibine ait olduğunu hatırlatmalıyız.

Bir Cevat Şakir vardı geçen yıl, Rahmetlik oldu. Duygulu, sürgün zorunlusu bir İzmir erbabı idi. Severdim, ama bana söylenmiş bir çift söz anısı (ki hepsi bundan ibarettir) beni hiç sarmamıştır. Birincisi, sevmem demişti kubbeleri o pis, tas gibi örtü biçimlerini mimarinin. İkincisi de, bir kez bir sorum üzerine, geçelim dedi. İslâmi çağlarını Türkiye'nin, ilgilendirmez bizi, işimiz değil bizim o.

Bu iki söz ile Cevat Şakir'in anısı bir balıkçı teknesinde yola çıkıp bir gün ülkemizin ufkunda kaybolacaktır. Günün birinde belki hurda halinde dönüp gelir. O kadarını da esirgemeyelim.

İzmir'de kederi keder, sevinci sevinç, öfkesi öfke bir şair Turgay Gönenç vardır sadece benim bildiğim. Onunla da birçok genç öğrencinin matematik istikbali kurtulabilir, ama İzmir'in sanat ve kültür istikbali kurtulmaz. Haydi diyelim ki gene de umut ondadır.

Ve o bana dedi ki: "Ecevit, kin insan yüreğine yüktür diyor." Ben de kendisine dedim ki: "Allah beni sevdiklerimin hayalinden ve düşmanlarımın bolluğundan mahrum bırakmasın" ki hayali gerçek kılmaya olanak veren başlıca kaynaktır.

İşte böyle İzmir havası. Körfez kokmuş bir deniz leşi. Kordon boyundaki kaldırım deseni ise bir türlü kusamayan sürekli kabarmış bir mide bulantısına benziyor.

Cemal Süreya

(1931-1990)

Cemal Süreya, ilk şiir kitabı "Üvercinka" ile Yeditepe ödülünü, ikinci kitabı "Göçebe" ile TDK ödülünü kazandı, üçüncü kitabını 1973'de yayımladı: "Beni Öp Sonra Doğur Beni." Son ürünlerini de ekleyerek "Sevda Sözleri"nde bütün şiirlerini bir araya getirdi. Şiirlerinin yanısıra denemeleriyle de II. Yeni akımının sözcülerinden sayıldı; başta Flaubert ve Sade'dan olmak üzere pek çok kitabı dilimize çevirdi; Papirüs dergisini çıkarttı. Şiirlerinde buruk alayın çarpıcı örneklerine rastlanır.

ONLAR İÇİN MİNİBÜS ŞARKISI

Eşyanın konumunu biçimini rengini almışlardır
Koltuğa oturdular mı koltuğun boyuna eklenir boyları
Pat pat pat diye gülerler bir motosiklet neşesiyle
Ama zariftirler de bir bisiklet kazasında ölmeyi akıl edecek kadar,
Patatesin ağaçtan mı koparıldığını tartışacak kadar naiftirler de,
Hakçası bilmedikleri yoktur, bütün balık adlarını bilirler bir kere,
Lunapark beğenisiyle düzenlenmiştir yatak odaları,
Kadındırlar nişanlıları kendilerine ada falan armağan ederler
Dardırlar da, söz aramızda, çekecek kullanarak işlemde
bulunmak gerekir,
Bayramlarda trafik noktalarına gül lokumu kutuları bırakırlar.
Ulusçudurlar bunun kanıtı olarak viskiyi kâseyle içerler
Ama batılıdırlar da lahmacuna havyar sürecek kadar,
Hekimdirler güneş gözlüğüyle kürtaj yaparlar başarırlar da
Şapkaları güzel bir niyet gibidir, öfkeleri dört mevsim reklâmı,
Lirik değillerdir olmayı da istemezler zaten isteseler de olamazlar.
Ama hamarattırlar uyku hapları ve bir sürü zımbırtıyla ölümü
magazinleştirecek kadar;
Padişahtırlar ferman çıkarmışlardır: hareme patlıcan ve hıyar
ancak kıyılarak sokulabilir;
Sikke kesmişlerdir badem yaprağından ince kırağı tanesinden
yeğni;

Tecimendirler yüzyıllar boyunca karılarına hükümdarların
sataşmasını ağırca bir vergi olarak kabullenmişlerdir.
Düşünürdürler de ölülerin aile albümlerinden toplumbilim
kuralları çıkaracak kadar,
Dalgalı görürler her şeyi çiçek sayrılığını omuriliklerinde
geçirmişlerdir;
Efedirler, Nazilli'de Uzunçarşı onlarındır törenlere madalyalarla
katılırlar
Ama yük kamyonları Denizli'den geçerken plaka değiştirir
Ve sakıngandırlar sokakta konuşurken sırtlarını duvara verecek
kadar;
Düğünlerinin provası yapılır sünnetlerinin de ölümlerinin de.
Kefenleri de kundakları gibi özenle hazırlanır ve aynı renktedir:
Kızlar için pembe-beyaz oğlanlar için beyaz-mavi
Dünya müzesinin en renkli portreleridirler
Tarihin sabıka kaydında fotoğrafları
Önden güleç ve edilgin yandan keskin ve firavun;
Dilenciler ve genelev kadınları üstüne sayısız özdeyiş yatar
kursaklarında,
İçlerindeki sevgi insanları atlayarak hayvanlara yönelmiştir
Özellikle kedilere ve köpeklere karşı iyice duygusaldırlar
iki gözleri iki çeşme,
Öldürmemektir felsefeleri bir karıncayı bile, ama yaşatmayı
bilmezler,
Bönlükten korkarlar, gezgin köftecilerden adamakıllı korkarlar.
Fotoğrafın arabından ödleri kopar
Öğretmenlerden de korkarlar nedense
Ama elbet yerine göre gözüpektirler de
Sigaralarını yüksek fırından yakacak kadar;
Çincede demagoji olanağı var mıdır?
Arpaçay ne ilçedir?
Atçalı Kel Memet mi Manisalı Kör Bayram mı?
Yarın mı öbürgün mü?
Sorulardan korkarlar;
Yine de yanıtları hazırdır her şeye:

...dığı gibi, ...mekle birlikte, ...na karşın;
Olasılığa tanrı gibi taparlar da olağandan ödleri kopar.
Doğuran atı gözel bulurlar
Eski Anadolu-Bağdat demiryolu ortaklığının kitaplığında
Ve birtakım belletenlerde adları geçer,
Noterler tutar güncelerini,
Yönetmendirler kurul başkanıdırlar
Japon feneri ya da uçurtma tadı taşıyan senetlerden
Zamanaşımı süresi dolmadan tüyüp gider imzaları,
Kimi sözler onlar için kullanılır: saygın, ünlü, şahane
Kimi sözler onlar için de kullanılır
Kimi sözler onlar için kullanılamaz
Kimi sözlerin kullanılmaması doğrudur
Kimi sözler hiç kullanılamaz
Haşhaşla çalıştırırlar güzellik enstitülerini
İşbilirlik konusunda yüce gönüllüdürler. Svidrigaylov'luk taslarlar
Ama gerçekte su katılmadık birer Lujin'dirler
Taşarondurlar,
Yine de
Göçmen kuşların durumu söz konusu olunca
Bir yerlerinden birkaç Ahmet Cemil birden çıkarabilirler;
Dibe çökerler devinin evrelerinde
Durgun dönemlerdeyse kurbağa pislikleri gibi
Yan yana omuz omuza bitişe bitişe
Suyun yüzüne yükselirler
Giderek renkleri koyulaşır
Avukattırlar
Günoğludurlar
Nilüferleri kararta kararta
Kalırlar orda.

Ece Ayhan

(1931-2002)

"Şiirimiz karadır abiler": Ece Ayhan, Kara Mizahın bizdeki en önemli temsilcilerinden biridir. 1977'de, "Yort Savul"da 1956 sonrası yayımladığı kitapları bir araya getirdi. Bunu "Zambaklı Padişah" ve "Çok Eski Adıyladır" izledi. Günlüklerini ve konuşmalarını da kitaplaştıran Ece Ayhan, 1960 sonrası şiirini etkileyen ustaların başında gelir.

DENİZİN ALTINDAKİ BANDOLAR

İşte ölüm şu derin taçlı şiirdir bak
Duman adamları maskeli katanalarıyla geçiyor
Çalan bir bandonun eşliğinde
Şimdiye dek ölünmeyen kentimizin üzerinden
Hiç değilse sokaklarında
— Sayın padişahım muhbir
Denizin altındaki bandolar da çalıyor muydu?
Parmak çocuk sorusu karşılığını da içinde taşır
— Ama şurasını unutuyorsun hep
Boğuldukları zamanki yaşlarıyladır çalgıcılar
Herhalde böyle bir şiire başlayan onu bütünler.

YALINAYAK ŞİİRDİR

1. Bir tüzüklerle çarpışarak büyüdük kardeşim
   Emrazı Zühreviye Hastanesi'ne kapatıldı anamız
   Adıyla çalışan ermiş Sirkeci kadınlarındandır
   Şeker atar hâlâ mazgallardan Cankurtaran'da
   Acı Bacı'nın acı bilmez uçurtma çocuklarına
   Yıl sonu müsamerelerine kimler çıkarılmaz?

2. Velhasıl onlar vurdu biz büyüdük kardeşim
Babamız dövüldü güllâbici odunlarla tımarhanede
Acaba halk nedir diye düşünür arada işittiği
Dudullu'dan tâ Salacak'a koşarak alkışlayalım
Fazla babalarıyla dondurma yiyen çocukları
Hangi çocukların neye imrenmesi yalınayak şiirdir

AÇIK ATLAS

Hayattan ders veriyor diye öğretmenleri kızdıran
Tuzu bir bulmuş çocukları saklamadan güldüren dünyaya
Su kaçırmaz bir eşeğin sesine açıktır penceresi
Bir sınıfın, batı son dersinde, kuşluk vakti

Meşeler yapraklarınınca bir tuhaf olurlar işte
Koparılmış kürt çiçekleri, hatırlayarak amcalarını
Azınlıkta oldukları bir okulda bile, sorarlar soru
Neden feriklerin ve eşeklerin memeleri vardır?

En arka sırada çift dikişliler, sınavda en öne
İntihara ve denizde nasıl boğulmaya çalışırlar
Yalnız Orta Doğu'da el altında satılan bir atlas
Kim demiş on sekiz yaşından küçükler okuyamaz

Bakıldı ki kum saati, ters çevrilmiş, çıt, usul isa asi olmuş
İkinci karnede babası yarısını silâhıyla dışarda bırakıp
Öyle öğretildiği için saygılı, sınıfa giren parmak çocuğun
Boş yerine, gerilmeyen bir dersin denizi, gelip oturmuş

Açık kalmış atlası, deniz taşmıştır, darılmasın Fırat ama

Hayatın orta öğretmeni sustu, dondu gülmeleri çocukların
Bir cenaze töreninde daha ölümü karşılamaya götürüleceğiz.

Efendiler! Eşekler susabilirler
Ne yani çocuklar hiç gülmeyecekler mi?

Leylâ Erbil

(1931)

Leylâ Erbil, toplumsal düzenin vidalarını gevşeten, yerleşik dil anlayışını ve kalıplarını zorlayan öykülerinde Kara Mizahı öne çıkarttı: "Hallaç", "Gecede", "Eski Sevgili", "Tuhaf Bir Kadın" ve "Karanlığın Günü" siyasete pek az dayanarak alabildiğine siyasal olunabileceğinin kanıtıdır.

HOKKABAZIN ÇAĞRISI

Oooo!... Tanrım, tanrım, şu gördüğünüz ben. Ben ağla. Olmaz tanrım. Ulusların bir bayrağı vardır. Tutarlar üfleyerek ve taze tavuk yumurtaları yedirirler yavrularına, o yavrular ki, olsun diye besili sakatsız aksın savaşlara ülkemizi yükseltsin diye bir emekle böbrekleri ve ciğerleri sağlamlasın diye... İşte o yavrulardan biri de benimdir ve hatta üç tanesi ve o yavrunun annesi ve onun bir kardeşi ki, ilk karımdan olup, ilk karım ekmek parası için o yavruyla üç aylıkken o bebek anasının, o hain ve gaddar kadının ooo! Ağla ben. Ağla. Memesinden süt emerdi ve koyup giderdi geceleri beni o bebekle ve döndüğünde göğüsleri hiç değilse 125 kuruşluk balonlar şişkinliğinde olup puf puftu. Geldiği gece âlemlerinden edindiği içkiler ki, bunlar Türkiye'nin en önemli şahıslarını bağrında tutan ve barındıran ve besleyen bizim yani büyük polisler ve en büyük şirket üyelerinin ve başyargıç beylerin ısmarladığı genel olarak börekli kıymalar, kılçıksız beyaz balık etleri ve 300-400 hatta bilakis 3000-4000 yıllık şaraplarla karımın başını döndürüp. Ağla, ağla. Memeleri o balonlar kadar şişmesine yeterli ve yavrumun hakkı olan o balonlardan ileride sizlere sunulacaktır, işte tanrım. Ağla. Ağla. O bebek 3000-4000 yıllık şarap hatta bilakis şampanya ile dolu memelerine saldırıp emer ve tanrım, ağla, ben. Ağla. Sarhoş olup sızar ve yavru karaciğeri kurtulamayarak öldü ve tabutunu sardığımız bayrak ki uluslar üfleyerek tutar ve ben sakladım, ileride sizlere sunulacaktır ve balon ve 500 yumurta ve 100 şarap şişesi işte şu gördüğünüz ve benim, ilkokulun dördünden sonra

okuyamayarak, sürünerek ve çok geceler aç ve çıplak biriktirdiğim hayata atıldığım ilk melon şapkamın içinde çıkacaktır. Kimse köpekleri kıskandığım o günlerdeki çocuklarımın, baba ekmek açız, diye çırpınan dilleri, neyim varsa satarak ekmek parası yapıp ve gene sonradan Tanrının ve Amerika Halk Cumhuriyetleri Birliği Birleşik Devletleri Başkanı yardımıyla yaptığım gecekondu ki asıl benim üstün başarıma, 43 yıl didinmemle ve sivri bir şişenin üstünde uyuyup, fındık kabuğunda yatarak gösterdiğim uluslararası madalyalar ve barem kanunundaki değişikliklerle olup ki, bunları çıkarmakta canını dişine takan, tek dirsekle yürüyen Melahat Hanıma ve bir de "Büyük Profesör Emekli General Tümen Komutanı Haksever Fakir Babası Şifayettin Kusumet"e sonsuz saygılarımı anar ve emeklerime göz dikip gecekondumu yıkan ki onlar benim sihrim altında eriyip yanacaklardır ve onlara cennet yoktur ve bir kopyası ben şahsen ve bizzat Tanrıma ve dostumuz Amerika Birleşmişler başkanı sayın baya gönderilmiştir ve bir ses üzülme ve inim inim inleme, sen aralarına gireceksin ve dolaşacaksın ve Türk ulusunu yükseltmek sana verilmiştir diye üç kez seslenip ve iç dış Avrupa ve Hint fakirizminle donatıldığım halde, dört dil, Latince ve Rumca ve sihir dili ve Türk dili ve Tanrının dilini görüp öğrenip gene de bir gecekonduyu ve ilk yavrumun hain anasını bile çok gören Türk dilini bilerek ve göreceksiniz ki, hepsi çıktıktan sonra, Türk bayrağı çıkar ve herkes ayağa kalkıp İstiklal Marşı söyler, 9 ampullu radyo, 200 yumurta ki, yavrularımızı onlarla besleyeceğiz ve benim yavrumun canisi en büyük işadamları, büyük polisler ve yargıçların ilk karıma ısmarladığı şişeler boş olarak ve iki zalim balon, bir köpek hiçbiri şapkamı ki, melondur, bozmadan, içine hiç konmamışça çıkarlar. İşte ben Tanrının sesiyle ve Amerika Birleşik başkanı yardımıyla aranıza indim ve dolaşacağım ve sizi yükseltecek, ulusumu kaldıracak sanatımı 250 kuruş karşılığında görecek ve alkışlayacaksınız.

CLİNTON GODSON

Fikret Ürgüp'e

— Çırılçıplak dizilirlerdi böyle sıraların üzerine, birbirlerine yaslanır fısıldaşırlardı, çocuklar gibi, bunalmışlardı. O zamanlar doktora tezimi hazırlıyordum orada. Genç mi genç, yakışıklı mı yakışıklıydım. Clinton Godson'du adı?

— Amma da ad bulmuşlar ha! Nereliymiş böyle?

— Pensilvanya'lı.

— Pensilvanya neresi, burası neresi hah hay!

— Anası Berta Bushman, babası Thomson Godson'muş. Ha ha!

— Ne adlar, dünya kuruluyor gibi. Ha ha ha!

— Anasında Yahudilik var,

— Babası Godson ya işte! Ha ha ha haha!

— Ha ha ha ha ha!

—

— ...

— Hiç kağıdı yoktu...

— Kağıt mı?

— Tek bir kağıt parçası bile bulamadılar üzerinde...

— Kağıtsız bir adam ha? Ha ha ha ha ha!

— Kağıtsız bir adam! Ha ha ha ha!

— Kırık, boyunları kırık su testileri gibi yaslanırlardı biribirlerine...

— Testiler gibi... Ha ha ha ha!

— Ha ha ha ha ha!...

— ...

—

— Çalılıkta tek başına bulmuş onu polisler.

— Çalılıkta Bushman ha?

— Tarlada ya da, tarlada kendi kendine oturuyormuş, Hah ha hay!

— Tarlanın ortasında kağıtsız bir adam! Ha ha ha ha ha ha!

—

—

— Gözünün beyazına dokundum: ölmüş. Soruşturdum hemen. Doktordum o vakitler...

— Doktor muydun?

— Ha ha ha ha ha!

— Hah ha h ha hah!

— Soruşturdum hemen, öyle ya adamın başı belaya girer: bakarsın mirasçısı çıkıverir.

— Mirasçısı ha, Clinton Godson'un ha ha ha ha ha!

— Ha ha ha ha ha!

— Çıktı mı?

— Çıkmadı, ha ha ha ha! Kimsesi çıkmadı.

— Kimsesiz miymiş? Ha ha ha ha ha!

— Beyazına dokundum, refleks yok: ölmüş.

— Ölmüş ha? Ha ha ha ha!

— Ölmüş diyorum be!... Ha ha ha ha ha!

— Ne olacak şimdi?

— Hiiiç, herkes ölecek! Oradakiler hep ölecek adamlardı zaten, iyi olmazlardandı, bitkiseldiler... Bir görevdi bu...

— Ölmek mi görevdi?

— Gözünün beyazına dokunmak. Ha ha ha ha ha!

— Gözünün beyazına dokunmak görevi ha ha ha ha ha!

— Görevimi yaptım ben...

— Görevini yaptın...

— Kaptan öldüğünde yüz on yaşındaydı.

— Kaptan mı?

— Kaptanlık kasketini hiç çıkarmadı başından. Görev duygusu tamdı. Sıranın üzerinde dimdik otururdu o, sevgilisi yoktu, testi gibi değildi. Can çekişirken iki eliyle kasketine yapışıp sıkı sıkı çekti. Boğazına kadar çekti kasketi ve canı çıktı. Kolay çıktı canı.

— Ona karşı görevini de yaptın mı?

— Gözünün akına dokundum refleks yok, ölmüştü. Hahahahahah!

— Ha ha ha ha hah hah!

— Seninle amma da çok gülüyoruz değil mi? Ha ha ha ha.

— Çok gülünüyor seninle. Ha ha ha ha ha!

— Evlenseymişiz hep gülecekmişiz böyle, ha ha ha!
— Hep gülerdik böyle, ha ha ha ha ha!
— Nereden evlenmişiz onlarla hahahaha!
— Nereden evlenmişiz! aha ha ha ha!
— Birbirimizin asıl karı-kocası bizmişiz, ha ha ha!
— Bizmişiz ha ha ha ha!
— ...
— ...
— Godson'un bir mektubu çıktı?
— Nereden çıktı?
— Pansiyoncu kadından!
— Pansiyoncu kadın?
— Bir vakitler bunamadan önce pansiyonda kalırmış. Oraya Clinton adına bir mektup gelmiş...
— Bir mektup ha?
— Bir mektup!
— Bir zarf!
— Bir zarf!
— Müthiş!
— Çok müthişti, üzeri "Sayın bay Clinton Godson" yazılı bir zarf.
— Sayın bay Clinton Godson ha? Ha ha ha ha! Kim yazmış?
— Ablası!
— Bir abla?
— Bir ablası varmış Clinton'un.
— Bunamadan önce herhalde?
— Bunadıktan sonra da... Ha ha ha!
— Ha ha ha ha ha!
— Benim annem var. Hahahahahahah!
— Benim de var. Ha ha ha h ha!
— Ölmeden bir hafta önce anlatmaya başladı...
— Kim?
— Clinton Godson, dili çözülmüştü birden.
— Ne anlattı?
— Kadınları.

— Kadınları?

— Kadınları.

— Yakışıklı mıydı?

— Kim?. Godson mu? Ha ha ha ha hay! Çelimsiz, kısacık, sakalsız, çilli, kulakları ağız hizasından başlar boynun iki yanından sallanırdı...

— Nesini anlatıyor kadınların?

— Onları nasıl... Ha ha ha ha ha!

— Ha ha ha ha ha!

— Dedi ki, "ben çok yavaş, ama çok çok yavaş, ama çok çok çok yavaştım, bu kadınların çok çok çok çok hoşlarına giderdi, ben de öyle yapardım, bir görevdi bu" dedi.

— Yapmak mı görev?

— Yavaş yapmak! Ha ha ha ha!

— Ha ha ha ha!

— ...

— ...

— Pansiyoncu kadın hatırladı Clinton'u. Bir yıl kalmış onun evinde. Bir yerde işçi olarak çalışıyormuş. Sık sık iş değiştirirmiş. Sık sık kapanırmış odasına, iki üç gün çıkmazmış ordan. İçki içtiğini görmemiş, bira içtiğini bile görmemiş! Ha ha ha ha!

— Bira bile içmemiş bir adam ha? Ha ha ha ha ha!

— Kadın getirdiği olmamış pansiyona, oğlan getirdiği olmamış, arkadaşı da yokmuş hiç.

— Yaşamıyor gibi ha?

— Yaşamıyor gibi, ama bir kez gözleri kızarmışmış. "Ağlamıştı galiba" dediydi kadın.

— Godson ağlamış!

— Ağlamış ya!

— Neden ağlamış?

— Neden ağlamış, dedimdi pansiyoncu kadına. "Bilmem, ağlaması için hiç bir neden yoktu" dedi.

— Yok muymuş?

— Yokmuş!

— Ha ha hahahahahahah!

— Ha ha ha ha ha ha ha!
— ...
— ...
— Güneş iniyor!
— İniyor!
— Böyle çırılçıplak üşüyeceksin.
— Sen de üşüyeceksin.
— Gel yaslan bana şöyle.
— Sen de bana yaslan.
— ...
—
— Ne yazmış kardeşine?
— Kim?
— Ablası?
— Yazmış ki: "Kardeşim Clinton, annem, babam öteki dünyaya göç ettiler. Ben yapayalnız kaldım, senden başka kimsem yok. Ben bir iş buldum çalışıyorum. Ne olur benim yanıma gel artık. Sana ben bakarım. İyi kazanıyorum, geçinir gideriz bir arada. İstersen buralarda sana da iş bulunur. Seni çok özledim, ne olur gel. Seni seven ablan." diye yazmış.
— Gitseymiş ya Clinton?
— Mektup pansiyona geldiğinde çoktan bunamışmış Godson. Tarlaya girip oturmuşmuş, polisler onu orada bulmuşlarmış...
— Geçen sefer o mektubu kendi kendine postalamış, ablası yokmuş diye anlattıydın...
— Yanılmışım; vardır, mutlaka biri vardır...
— Biri vardır...
— ...
— ...
— Gel gel, iyice sokul, yaslan bana, titriyorsun!
— Sen de sokul, şapkana sarın!
— Böyle çırılçıplak, yeni doğmuş çocuklar gibi yan yana dizilirlerdi. Akşam inerken iyice birbirlerine yaslanmış olurlardı. Birazdan hemşire gelir, hepsini toplar koğuşa sokardı. İçeri girmek istemezlerdi. Hep birden ağlamaya başlarlardı... Clinton Godson'du adı...

1970

Tahsin Yücel

(1933)

Tahsin Yücel, gerek "Ben ve Öteki"nde topladığı Memedali öykülerinde, gerekse romanlarında "Salaklık Üzerine Deneme" gibi kitaplarında bıyık altından Kara Mizah yaptı. Sait Faik ve TDK ödüllerini kazanan yazar bilimsel alandaki yapıtları ile de öne çıktı, bu konuda yurt dışında da başvuru kaynağı sayıldı. Başta Proust, Balzac, Colette'den olmak üzere sayısız kitabı dilimize aktardı.

VATANDAŞ'dan

Kuşku bir içtenlik belirtisiydi ne de olsa, ama hoşnut olup olmamanın önemi yoktu. Başarı da fazla önem taşımıyordu bir bakıma. Her şeye bilenmiş bir bilinçle bakmaktı önemli olan, duyguları, düşünceleri, olayları ve sözleri bu bilincin yardımıyla, canevinden yakalamaktı. Bu da olsa olsa burada parça parça dağıldıktan sonra, içinde bütünlüğü bulduğumuz, kendi kendimiz olduğumuz biricik yerde, ayakyolunda olurdu. Bunun için, kuşku oldukça çabuk bırakırdı yakamı: "Evet, doğru, yaptığımdan hiç bir sonuç alamadım daha, gene de iyi yoldayım. Girip çıktığım ayakyollarından biliyorum: ayakyolu yazınında kimsecikler elime su dökemez", diye karşılık veriyordum kendi kendime. Bugün de aynı şeyi söyleyebilirim. Bir Balzac değilim elbette, bir Çehov da, bir Kafka da değilim, ama, öyle sanıyorum ki, kendi alanımın en yetenekli, en çalışkan, en etkili kişisiyim: yazıyorum, çiziyorum, çabalıyorum durmadan. Gün oluyor, karımla konuştuğum, tek heceli birkaç sözcük bir yana, tek kişiyle konuşmuyorum; gün oluyor, insanların ağzından yalnızca düşmanlık belirten sözler geliyor kulağıma, ama tek günüm geçmiyor ki, en azından iki genel ayakyoluna uğramayayım, en azından iki ayakyolundan insanlara dost sesimle seslenmeyeyim. Baş koymuşum bu yola! Üstelik nerdeyse yalnız başımayım: ne önümde biri vardı, ne de ardımda biri var. Üstelik her yönden geliştirdim sanatımı, yalnızca amaca değil, araca da önem verdim.

Şu kalemlerime bir bak: her rengi var, üstelik bunlardan iyisini bulamazsın bu kentte. Karnımı doyurmama bile zor yeten bir gelirden sanatıma pay ayırıp bu pahalı kalemlere para dökmem, gelip geçici bir hevese bağlanamaz hiçbir zaman, ayakyollarında hep kendi kendimle baş başa olduğuma göre, bir gösteriş düşkünlüğü de sayılamaz; tam tersine, kaçınılmaz bir gereklik sonucudur. Bilirsin kuşkusuz, kentin ayakyollarının kapıları, duvarları aynı renkte değil, çokları da koyu renkte. Buralarda, içimden yükselen sesi, içimden yükseldiği anda, insanlara sunabilmek için, çevremin olanaklarına uymak zorunda olduğumu söylemek bile gereksiz: hem okunaklı olmalı, hem de kolaylıkla göze çarpmalı, bakışları hemen kendine çekmeli yazdıklarım. Sizler için fabrikalar türlü türlü kâğıt yapar, ellerinizin altında büyüklü küçüklü yazı makineleri vardır, koca koca basımevleri gece gündüz sizlere çalışır, durmadan döndürür çarklarını, bir yazdığını bin eder, sonsuza kadar da çoğaltır gerekirse, en güzel, en alımlı biçimler altında insanlara ulaştırır. Duvar yazıları bile başlı başına bir örgüt, başlı başına bir yatırım işi oldu çoktandır. Oysa benim bir elim var, bir de bu gördüğün kalemlerim.

Şurasını da unutma: sizin cicili bicili kitaplarınıza, dergilerinize, gazetelerinize para sayanlar, onları okumak için sayarlar her şeyden önce, baştan vermişlerdir kararlarını. Oysa kentte bir genel ayakyoluna giren kişinin her zaman acelesi olmasa bile, hemen giderilmesi gereken bir sıkıntısı, hemen yapması gereken bir işi vardır, yalnız bunun için gelmiştir buraya, sanatla, yazınla oyalanmak aklının ucundan bile geçmez, hiç değilse başlangıçta. Ayrıca, topu topu birkaç dakikalığına geldiği bu loş ve rahatsız yerde, duvarları, kapıları hemen her zaman türlü türlü yazılarla, birbirine girmiş resimlerle dolu bulunduğuna, belki de bunların topuna birden bir budalalık, bir görgüsüzlük belirtisi diye baktığına göre, görmeden göz gezdirir genellikle; gün olur, onu da yapmaz: bakmaz bile, kendi işine, kendi havasına dalmayı yeğ tutar; kimi de aşağılık bir roman, bayağı bir dergi çıkarır cebinden, bir yandan işini görür, bir yandan da onu okur. Bu türlü kişileri de kazanmak, onların dalgın ve ilgisiz bakışlarını kendi yapıtına, kendi bildirine çekmek, çektik-

ten sonra da bir daha bırakmamak istiyorsan, başka seçme hakkın yoktur: Yazın güzel olacak, okunaklı olacak, geri kalan yazılardan kolaylıkla ayrılacak. Yoksa umursamaz bile. Ben de yapıtlarımın böyle bir umursamazlıkla karşılaşmasına kolay kolay katlanacak bir sanatçı değilim doğrusu! Öyle ya, burada okunmadılar mı gümleyip gittiler demektir. Sanatına değer veren bir sanatçı olarak, yapıtlarım okunabildiklerince okunsunlar, insanlara etkisinler isterim. Etkirler de, iyi biliyorum: gözlerimle gördüm kaç kere. Hiç kuşkusuz, güzel yazım açar bana bunun yolunu, güzel, canlı resimlerim, renkli kalemlerim açar.

Şimdi yanımda yok ama çoğu kere renkli tebeşirler de bulunur ceplerimde. Ne yaparsın, bu da işimin gereği: kentimizin ayakyollarının duvarları, kapıları gönlümüzce düz değildir her zaman, ne kadar çabalarsan çabala, kalemle yazı yazılmaz üzerlerine, yazılsa da kolay kolay okunmaz. Bu durumda, en iyisi tebeşire başvurmaktır. Ama burada dururum, tebeşirden öteye geçmem hiçbir zaman. Başkaları, yani gelgeç bir hevesle yazanlar, çakı bile kullanırlar ayakyolunda, kapıların, duvarların canına okurlar. Ben bu türlü kötü yollara sapmam. Ayakyolu kapılarını çakıllarla çakır çukur edenleri anlarım anlamasına ama davranışlarının çirkinliğini belirtmekten, bu davranışı kınamaktan da geri durmam. Nasıl kınamam ki? Ayakyolları en eski, en yakın dostlarım benim, sesimdir, sözümdür, her şeyimdir, bir bakıma varolma nedenimdir. Şurada, şu yıldızlı gökyüzü altında, kendimi sanatçıdan sayabiliyorsam, senin gibi bir yazarın karşısında başımı dik tutabiliyorsam, öncelikle onlara borçluyum bunu. Bu iki insan üzerinde iyi kötü bir etkim olmuşsa, bunu da onlara borçluyum. Kısacası, ayakyolları olmasa, yalnızca bir hiçtim şimdi ben, gerçekleşmemiş, gerçekleştirilmemiş bir kişiydim. Bunun için, kimsecikler benim kadar sevemez onları, kimsecikler benim kadar bağlı değildir onlara.

Yüzde yüz doğal bir bağlılık bu benimki: sesimi duyurabilmem için, onlardan yararlanmam gerekir, ne kadar çok ayakyolu dolaşırsam, o kadar çok duyulur sesim. Dolaşmak da benim en çok yaptığım şey: kentin bu çözülmüşlüğünde birer düğümdür her biri, koyu karanlıkla birer ışıktır, yollarım onlara göre belirlenir bunun

için: birinden birine gider dururum. Hele şöyle gönlümce bir dize, şöyle gönlümce bir taşlama yazdım mı yapıtımın tek duvarda kalmasına gönlüm elvermez, o ayakyolu senin, bu ayakyolu benim, dolaşır da dolaşırım artık. Kimi günler, saatlerce sürer gezim, yorgunluk, bıkkınlık duymadan, uçar gibi geçerim yollardan. Her seferinde de en temiz, en düz yerlere, kolaylıkla görülecek, gözleri büyüleyecek bir biçimde, özene bezene yazarım yazılarımı, her birini bir iki resimle süslemeyi de unutmam.

Biliyorum, senin gibi anlı şanlı bir kişi, benim gibi bir vatandaş karşısında bilincini kolaylıkla uyutur, arada bir gerçekleri görür gibi olsa bile, kolaylıkla bağışlar kendini: "İşi gücü bırakarak akşam sabah ayakyollarına yazı yazan bir herifin sözüne kim aldırır?" der, gülüp geçer. Ama gülme, dahə iyi! Üstüme başıma, bitkin yüzüme, bir konudan bir konuya atlamama bakıp da yanlış yargılara varma hakkımda, çiğnenmiş yollardan gitmedim diye küçümseme beni. Hiç de öyle düşündüğün gibi değilim. Çok okumuş, çok düşünmüş, çok çalışmış bir adam sayılırım bir yerde.

Zehir gibi soğan kokusuna batmış, daracık bir yatak içinde, yıllarca sıkıştıktan sonra, bu toplumun yüksek diye nitelenen katlarına tırmanamazdım elbette, adına mutlu denilen azınlığınız içinde yer alamazdım. Bu daracık yataktan, her sabah, her akşam önümde bulduğum soğan-ekmek, zeytin-ekmek, helva-ekmek, bulgur-ekmek sofrasından kurtularak rahat bir yaşayışa kavuşmam, yüksek okullardan çıkıp geniş, rahat koltuklara kurularak herkese tepeden bakmam için, olsa olsa mucize gerekirdi. Böyle bir mucize de hiç bir zaman ortaya çıkmadı, çok şükür. Ama ta çocukluğumdan beri uğraşıp didindim gücümce, bir yere kadar okudum, iyi kötü bir iş buldum. Başarmak para kazanmaksa, bir başarı sağlayamadım, orası öyle. Gene de içinde yalnız başıma, hava soğuk olmayınca rahat rahat uyuduğum bir yatağa kavuştum hiç değilse. Bir de, söylediğim gibi, elime ne geçtiyse okudum, hiç değilse düşüncede bir yerlere varmak istedim. Biraz geç, biraz güç de olsa bir yerlere geldim sayılır, hiçbir eziklik yok içimde.

Orhan Duru

(1933)

Orhan Duru, hikâyemizde acı alaya özel bir yer açtı. "Bırakılmış Biri", "Denge Uzmanı", "Ağır İşçiler", "Kısas-Embiya" ve "Yoksullar Geliyor" adlı kitaplarına topladığı öykülerinde devrik cümleye saltanat kurdurdu, güncel olayların arkasına gaddarlığı elden bırakmadan indi. Bizde ilk bilim kurgu denemeleri de Orhan Duru'dan gelmişir.

HERMAFRODİT

Hermafrodit çıktı tatlı su kaynağından. Kimse görmedi onu, ortalığı cehenneme çeviren ağustos güneşi altında. Titreşiyordu yükselen sıcak hava nedeniyle toprak, deniz, ağaçlar, çalılıklar, kayalar. Peştemalına sarındı hemen. Tatlıydı kaynaktan akan su. Sertlik derecesi 7. Uzun saçları vardı Hermafroditin. Ozanın "Kız mısın! Oğlan mısın kâfir." dediği türden bir yaratıktı. Erkil ve dişil görünümler alıyordu duruma ve ışığa göre.

Kut kentinin uğultusu yankılanıyordu uzaklardan. Turist cenneti (ya da cehennemi?) olmuştu bu kent son yıllarda, Prof. Osman kentin tarihçesini bunca unutkanlıktan sonra açıklayınca. (Bu konuda bak: *Bir Kentin Tarihçesi* adlı öykümüze.)

Yeryüzünün dört yönünden, her ülkesinden, her ulustan kişiler, yaz olunca doluşuyorlardı Kut kentine, arabalarıyla, tekneleriyle, uçaklarıyla sırtlarında torbalarıyla, ellerinde gitarlarıyla, yanaklarında sakallarıyla, başlarında şapkalarıyla, ayaklarında sandallarıyla, kıçlarında donlarıyla. Geliyorlardı akın akın ve ordu ordu, hippiler, bitli turistler, evde kalmış kızlar, jigolo arayan yaşlı dul bayanlar, genç kız arayan yaşlı beyler, çılgınlar, manyaklar, üşütükler, keçileri kaçıranlar, otobüsü kaçıranlar, esrarkeşler, kemankeşler, zurnabazlar, hokkabazlar ve davlumbazlar... Geliyorlardı hepsi. Geliyordu 72,5 ulustan, çin-i maçin'den turistler, doldurarak evleri, evlerin damlarını ve avlularını, otelleri, pansiyonları, motelleri,

hanları, sokakları, çıkmaz sokakları, caddeleri, bulvarları, bahçeleri, lokantaları, kahveleri, limandaki tekneleri, kayıkları, denizin bir bölümünü, denizin altını ve üstünü, müzeleri, kütüphaneleri, parkları, park olmayan yerleri... Dolaşıyordu herkes deniz kıyısındaki sokaklarda ve kordon boylarında. Alamanlar ve Frenkler ve Franklar ve Ostrogotlar ve Vizigotlar ve Normanlar ve Anglo ve Saksonlar ve Afro ve Amerikanlar ve Araplar ve Şeyhler ve Cenevizler ve Venedikler ve İspanyollar ve İsveç-Norveç-Danimarka-Belçika-Felemenk-Hollanda'lılar ve Pakistanlılar ve Portekiz'ler ve Hintliler ve Hindular ve İrlandalılar ve İzlandalılar ve Eskimolar ve Kızılderililer ve Çayenler ve Siu'lar ve Ugandalılar ve Pigme'ler ve Zambia'lılar ve Obi'ler ve Übü'ler ve Engürü'lüler ve İstanbullular ve Galatasaraylılar ve Beşiktaşlılar ve Gaskonyalılar ve Haymanalılar... Dolaşıyordu bunlar içiçe ve dışdışa.

Neler çekmiş Kut kenti turistik bir kent olana dek? İlk başlangıçta ayak bastı parası veriyordu Kut'lular turistlere cep harçlığı olarak ve zavallılar parasız kalmasın diye. Ağırlıyorlardı hepsini evlerinde, bilemediniz lokantalarda Türk konukseverliği gereğince. Bütün bu çabalar sonuç verdi gerçekten. Görünce turistler denizdeki balıkları, gökyüzündeki güneşleri ve güneşlerin altındaki lacivert denizleri, uzaktaki dağları, yakındaki ovaları, kıyılara kadar inen ormanları ve ormanlardaki ayıları azgınlaştılar az zamanda, tıkınarak orfozları, iskarozları, ızgaraları, sinagritleri, izmaritleri ve istavritleri, kefalleri, mercanları, ahtapotları, kalamarları ve palamarları, lahosları, mırmırları, melanurları, karavidaları, pavuryaları, yengeçleri, pinaları, pinoları, limanda satılan erkeç etinden yapılma köfteleri, pilavları, kuru fasulyeleri, patlıcan kızartmalarını, nohutları, mandalinleri (Yeşilken), şeftalileri, karpuz ve üzümleri indirerek gövdeye azgınlaştılar ve tombullaştılar bu turistler. Yutuyorlardı ne bulurlarsa Kut kentinde ya da çevre kentlerde üretilen her tür ürünü, erişteye benzeyen deniz otlarını, deniz ve kara kabuklarını, kabuksuzlarını, eklem bacaklıları, eklemsiz bacaklıları ve duyargalıları ve sürüngenleri, bütün başka yaratıkları ve kimse tutamıyordu artık onları, güneş altında kumlarda kızarıp ve fosfor biriktirerek güçlendikleri için inekler... ve davar!

Kumsalda ilerledi Hermafrodit, tatlı su kaynağından az ötedeki. Kıpırtısız bir deniz uzanıyordu, güneşin uyuşturucu ısısı altında. Yürüdü kumlarda. Kentin uğultusu karışıyordu böceklerin korosuna. Dinledi bunları bir süre Hermafrodit. Denize girdi ve kulaç atarak açıldı biraz kıyıdan. Gerindi yüzyıllar boyu hamlaşmış kasları cankatan denizin tuzlu suyu üzerinde kayarken. Suya başını sokup, denizin dibine baktı Hermafrodit, yosunlara, eğilip bükülen deniz hıyarlarına, üstü zift gibi kapkara süngerlere, boru biçiminde beyaz deniz çiçeklerine, deniz kestanelerine, deniz yıldızlarına, deniz çıyanlarına, sığ yerlerde kaynaşan deniz dibi doğasına. Ayrı bir dünya idi deniz dibi, kimi zaman ürkütücü ama her zaman büyüleyici. Kulaç atıyordu durmadan, çarşaf gibi pürüzsüz yüzeyine suyun, kollarını daldırarak.

Kentte olan bitenleri ve kentin ne duruma geldiğini bilmiyordu Hermafrodit, böyle tam bir ruh dinginliği içinde yüzerken. Pek çok şey biliyordu ama aradaki gelişmeleri izliyememişti doğrusu. Eski Tanrıları, Ana Tanrıça Kibele'yi biliyordu. Onların bütün öykülerini biliyordu. Dünyanın yaratılışından bu yana tanrıların çatışmalarını ansıyordu. Kibele'nin nasıl Afrodit olduğunu biliyordu. Titan'ları, Kiklop'ları, Ganimedes'i, Kiklop'ların nasıl ilk kaba duvarları ördüğünü biliyordu. Dört köşe olmayan taşlardandı bu duvarlar. Atlas'ı, dünyayı boynuzunda taşıyan öküzü, Prometheus'u, Tantalos'u, Kaos'u, eski tapınakları, sunakları, adakları biliyordu. İyi bir turist rehberi olurdu belki.

Çok şey biliyordu ama kenti bilmiyordu Hermafrodit. Ziya beyi de bilmiyordu. Oysa Ziya bey deniz kıyısındaki motelinden bakıyordu deniz'de yüzden Hermafrodite. "Nasıl yüzerler? Nasıl yüzerler?" diye düşünüyordu Ziya Bey. "Benden izinsiz benim denizimde nasıl yüzerler?"

Hermafrodit denizden çıktı ve uzandı kumsala, motelin önünde, Ziya bey gitti hemen yanına.

"Kumsal'da yatabilmeniz ve motelin önünde yüzebilmeniz için, motelde yer ayırtmanız, o olmazsa motelin lokantasından yemek yemeniz gerek. Tam pansiyon 180 lira, tabldot 50 lira." dedi Ziya bey. Köyündeki tarlalarını satıp motel yaptırmıştı çok para kazana-

cağı umudu içinde Ziya bey ama beklediği müşteriler gelmiyordu ve bir defa gelenler de "ya pişman ya da pişmaniye" oluyorlardı bu motelde. Sevimsiz ve aç gözlü bir yüzü vardı Ziya bey'in, kara, buruşuk ve sivilceli.

"Niyeymiş o?" dedi sordu Hermafrodit, it oğlu it.

"Onun için öyle.," dedi Ziya bey, yutkunarak kızgınlığını ve bulmuşken bir turist, atmak için söylevini:

"Para verdik ve yatırım yaptık ve kredi aldık ve bono kırdırdık ve senetleri bozdurduk bu moteli yapmak için, turizm gelişsin diye memlekette ve Millet sağolsun, Allah devleti, milleti başımızdan eksik etmesin ve eksik etekleri de bu arada. -Evet, yaptırdık bu moteli bu kıyıda, alarak içimize, motelimizin bir parçası olarak, kumsalı da, denizin bir kısmını da. Motel ne işe yarar? Kumsal, kum, mum, babbadabum olmazsa.. Di mi ya? Biz de yatırdığımız paranın karşılığını almalıyız tabii. Para kesmiyoruz burada, -efendim?- Su akmalı ki, değirmen dönmeli ve değirmen dönmeli ki, su gibi aziz olasın ve kesene para dolasın ve kesene bereket, amin! Ehhh (Geğirti...) Biz de çocuk yetiştiriyoruz. Maşallah. Bir tanesi büyüdü, eşek kadar oldu. Onun için öyle herkes elini kolunu ve bilmem neresini sallayıp, buraya gelip, güneşimiz, denizimiz, kumsalımız, havamız ve suyumuzdan yararlanıp ve buraya para bırakmaksızın çekip gidip, akşam yemeğini de lokanta tabir edilen ucuz köftecilerde yerse ne olur sonra bizim halimiz, çıksın falımız.. Efendim? Ne olur? Ha? Sorarım sana... Oysa bizim motelimizde öyle lokanta filan yok, restoran var, restoran... Gördü mü anan-baban bir restoran? Fiyatlar da ona göre... Fiks mönü, alakart, tabldot vesaire... Annadım mı? Şimdi bu nedenlerle sokmuyorum kumsalıma kimseyi, buraya gelip de para vermeyen, para bırakmıyan ya da paraları sökülmeyen turist keratalarını... Ayrıca duş 2,5 lira. Tuvalet 100 kuruş, sudan ucuz."

"Haydaa.." dedi Hermafrodit, kumlarda denizin soğuğunu gidermek için yuvarlanıp debelenerek.. "Görülmemiş birşey bu.."

"Görmediyseniz görün!" dedi Ziya bey.

"Göster de göreyim..." dedi Hermafrodit.

"Sana bir gösterirsem korkarsın sonra." dedi Ziya bey ve aynı

zamanda eski ağalardan.

"Şekerim." dedi Hermafrodit hiç aldırmadan ve hafifçe kırıtarak. "Şekerim ben hiç anlamam ve aldırmam para-mara gibi şeylere Lidya'lı Krezus'un uydurup başımıza sardığı. Keyfime bakarım dünyada. Paraya gelince, yok para!"

"Paran yoksa ne işin var buralarda. Seni davetiye ile mi çağırdık buraya?"

"Ben buralıyım ve buradan bir yere gidemem." dedi Hermafrodit bey.

"Buralıysan nedir bu avrat gibi saçlar? Utanmıyor musun ulan? Geçti çoktan bunun modası." dedi Ziya bey.

"İşte ben gidiyorum, motel de kalsın sizlere." dedi Hermafrodit.

"Nereye gidiyorsun?" diye bağırdı elim bir ziya. "Nereye gidiyorsun. Bir yere gidemezsin. Bu kadar denizde yüzdün. Kumda yattın. Güneşimizden yararlandın. Hiç olmazsa bir koka kola iç, öyle git!"

"Hayır." dedi Hermafrodit.

"Buz gibi.."

"Kaç para?"

"4,5 lira"

"Höst.. Git kendin iç sen onu!"

"Beni böyle bırakıp gidemezsin." dedi Ziya.

"Gidiyorum işte..." dedi Hermafrodit.

"Buralarda yaşatmam ben adamı!" diye bağırdı Ziya bey. "Ben para bırakmayan turisti yaşatmam buralarda!"

Koşarak uzaklaştı Hermafrodit, Ziya beyin şerinden; soluk soluğa, beyaz badanalı evlerle kaplı ilk sokaklarına ulaştı kentin. Yaklaştı İlyas ustanın köfteci dükkânına. Köfteciden dışarı soğan kokuları taşıyordu ağız sulandıran. Karnının acıktığını oracıkta anladı Hermafrodit ve daldı içeri. Köfte hazırlıyordu İlyas, mıncıklıyarak kıymaları, biçimlendirip bir tepsiye dizerek ve tepsiyi buzdolabına koyarak. Ayrıca pişiyordu bir tencere karnıyarık, sıvı gaz tüpünden beslenen tek gözlü bir gaz ocağında.

Çift porsiyon köfte ile piyaz söyledi Hermafrodit İlyas ustaya ve ardından ekledi: "Ama param yok."

"Boş ver." dedi İlyas usta. "Olunca verirsin. Açarım sana bir hesap. O kadar. Hiç ödiyemezsen akşamları gelip garsonluk yaparsın köfte karşılığında."

"Yaşa sen çok yaşa İlyas usta!" deyip bir öpücük kondurdu Hermafrodit, ustanın yanaklarına ve oturdu köftecide bulunan üç turist işçinin karşısına.

Bıyıklı, kara suratlı ve kara gözlüklü, lacivert üzerine alacalı bulacalı renkli gömlekli kimselerdi bu adamlar ve korku salıyorlardı çevreye. Köfteleri yutarken Hermafrodit, bu adamları gözlüyordu bir yandan. Hiç kıpırdamadan karşılarına bakıyorlardı ya da bir turist geçti mi yol üzerinden üçü birden izliyorlardı gözleriyle. Bu sıcakta lacivert elbiseler giymişlerdi. Birinin yaka cebinden kırmızı bir mendil sarkıyordu. Ayrıca üç tane tükenmez kalem vardı bu cepte.

"Siz kimsiniz?" diye sordu Hermafrodit, bu dünyanın gidişatını iyice öğrenmek isteyen.

Üç adam kara gözlüklerinin ardından baktılar Hermafrodit'e uzun uzun. "Bilmiyor musun?" diye sordu birisi. "Bilmiyorum." dedi Hermafrodit. "Ayıp değil ya hem yerlisi, hem yabancısıyım buranın." "Bilmiyormuş... ha.. ha.. hımmm." dedi kırmızı mendilli olan.

"Bir turist işçileriz." dedi en sonunda içlerinde en konuşkan olanı ve hiç konuşmayanı.

"Bir turist işçileriz. Herkes buraya geliyor ama biz turist olarak Almanya'ya gidiyoruz."

"Peki, ne iş yapıyorsunuz orada."

"Bilmiyor birşey... Ha.. ha.. hımm." dedi kırmızı mendilli gene.

Öteki aldı üzerine açıklama yapma görevini:

"Biz burada turist suyu çıkarırız. Önce Almanya'ya turist işçi olarak gittik. Sınırlardan geçtik. Rüşvet yedirdik sağa sola. Binbir güçlükle eriştik Almanya'ya. Orada önce çalıştık inşaatlarda. Sonra biriktirdiğimiz paralarla bir pres makinası aldık. Getirdik buraya. Burada şimdi turistleri sıkıp suyunu çıkarıyoruz bu makineyle ve götürüp Almanya'da satıyoruz litresini 100 marka, oradaki turist işçilere."

"Nasıl yani turist suyu çıkarıyorsunuz?"

"Bayağı... Turistler çok iyi yetişiyor burada. Etli butlu oluyorlar. Onun için sıkınca çok suları çıkıyor. Ne de olsa verimli topraklar. Yalnız sulama sorunu güçlük çıkarıyor Ama onu da yakında çözeceğiz. Sulama şebekesi buraya kadar geliyor. O zaman daha çok turist suyu elde edebileceğiz. Ama hükümet elimizden tutmuyor."

"Turist işçiler başka ne yapar?"

"Başka ne yapacak? Turist işçiler turist suyu satarlar.."

O sırada kırmızı mendilli işçi kalktı ve koştu bir turistin ardından, yoldan geçen. Hermafrodit korktu birden. "Peki." dedi. "Biraz önce turist suyunu turist işçilere sattığınızı söylediniz."

"Evet." dedi konuşkan turist işçi, susarak. "Turist işçiler turist suyu olmadan yapamaz. En iyi turist suyu bizden gider. İtalyanlar da gönderiyorlar ama bizimki kadar lezzetli değil."

"Anlamadığım birşey var." dedi Hermafrodit. "Hem turist suyu çıkarıyorsunuz. Hem de bunları turist işçilere satıyorsunuz. Nasıl oluyor bu?"

"Basit.." dedi turist işçi. "Biz hem üretici, hem satıcı, hem de alıcıyız. Bir dakika. Gidiyoruz biz..."

"Durun nereye?"

"Bir turist bulduk. İşimiz var şimdi.."

Köfteciden hızla çıktı geride kalan iki turist işçi. Hermafrodit şaşkınlıkla bitirdi köftelerini ama iştahı kaçmıştı bir anda.

Sonra tepinmeye başladı Hermafrodit. Disko Mostra'da, hamamdaymış gibi terliyerek, kulağının dibinde sonuna kadar açılmış hoparlörden bağıran esrar çekmiş zencinin plaktan gelen böğürtüsüne uyan çılgın ve uzun saçlı gençliğin çırpıntısı ve itişmesi içinde. Turist bayan Jo-Jo yakalamıştı Hermafrodit'i İlyas usta'nın mınga lokantasında. "Ne parlak bir çocuk." deyip yutkunarak ve arkadaşı Bi-Ju'yu atlatarak. Zıpladı ve hopladı Hermafrodit, Pop ve Omo müziğine uyarak. Bir kilometre ötede Jo-Jo kıvırıyordu kalçasını, dolgun göğüsleriyle olgun dudaklarını ve süzgün gözlerini. Oysa yakın olmalıydı insanlar birbirine, hiç olmazsa dans ederken, başka yerlerde ve işlerde yakın değilken.

Hoparlörden yayılıyordu müzik.

Hava boğucu ve sıcaktı ve lavanta kokularına karışıyordu ter kokuları. Işıklar yanıp sönüyordu ve mor-ötesi bir lamba ışınlandırıyordu naylon, perlon gömlekleri ve takma dişleri. Çok sevdi birden Kut kentini Hermafrodit. Jo-Jo da vardı ortalıkta. Yanıldığını anlıyordu şimdiyedek gömülerek tarihin ve mitolojinin derinliklerine, karar vermeden eşeysel yönlerini nasıl geliştireceğine. Ama Jo-Jo gibi bir örnek karşısında unuttu birden tarihin akışını ve mitolojideki görevlerini.

"Bir ev ya da arazi alıp yerleşmek istiyorum buraya Metin bey." dedi Metin beye, Mostralık Disko'nun sahibi ve aynı zamanda Kutspor'un yönetim kurulu üyesi.

"Kolay değil." dedi Metin bey. "Hiç kolay değil. Örneğin bulmak gerek, bir tapulu arazi. Alamazsanız bir yeri batapu, yutarsınız hapı."

"Bulmuşsun güzel karıyı, Allah versin." dedi o sırada Ziya bey, motel sahibi, disko'nun karanlık ve gözgözü görmeyen köşelerinden birinden masal kahramanları gibi çıkıp gelip. "Çok oturma burada, duman-altı olursun sonra." diye ekledi. Jo-Jo sarıldı Hermafrodit'e korkuyla ya da sarılmak için bir bahane buldum diye.

Hermafrodit "Zilyetlik olsa da olur." dedi Metin'e.

"Zilyetlik illetliktir." dedi Metin.

"Burada boynuz çıkarıyoruz galiba." dedi Ziya bey.

"Siz nasıl girdiniz buraya, damsız?" diye sordu Metin, Ziya beye.

"Bizim de kendimize göre başımızı sokacak bir damımız var elbet!" diye cevap verdi Ziya bey, aynı zamanda -bilindiği gibi- ağa.

"Peki... Küçük bir arsa, tarla, toprak yok mu hiç şöyle deniz kıyısında?"

"Ohooo..." dedi Metin bey. "Onlar kapatıldı çoktan ve hızla büyük iş adamları, anonim, limited ve halka açık şirketler tarafından, ayrıca TCDD, EKİ, SSK, TPAO, OYAK, MEYAK, TEK, DSİ, YSE, BJK, AET, İETT gibi kuruluşlarca."

"Burada eşek yellenmiyor.. Biraz da beni dinleyin!" dedi Ziya bey.

"İzale-yi şuyu davası açıp bir hisse-i şayia alalım bari biz de ken-

dimize!" dedi Hermafrodit son bir çabayla. Ama bırakmadı Ziya bey, moteline turist gelmediği için, içi içini yiyen ve bu durumu bir türlü kendine yediremeyerek, komünizmle mücadele derneklerine ve komandolara para yediren.

"Burada yaşatmayacağım beleşçi bitli turistleri!." diye bağırdı Ziya bey, yüzü kıpkırmızı.

"Sen önce adam ol inek!" dedi Metin.

"Buralarda kadınlarla aşna fişne haa? Esrar ha? Bize de mi lo lo lo?" diye böğürdü Ziya bey.

Karıştı birden ortalık, karanlıkta ya da ışıkların göz kırpıştırdığı aydınlıkta. Girdiler Ziya beyin adamları ile Metin'in adamları birbirine. Köfteci İlyas usta çıktı ortaya yanında iki yaşlı bayan turist. "Ne oluyor yahu? Rahatça köfte yenilmeyecek mi burada?." dedi. Bi-Ju "Où es-tu, ma petite?" diye sordu Jo-Jo'ya, ama turist işçiler gelerek kaptılar Jo-Jo'yu, iyi turist suyu çıkar diye düşünerek bu kadından. En sonunda komandolar götürdü Hermafrodit'i yaka paşa Cumhuriyet berberine ve kestirdiler uzun saçlarını sıfır numaraya.

Oğuz Atay

(1934-1977)

Oğuz Atay, romanları, öyküleri, oyunu ve günlüğüyle Cumhuriyet döneminin en büyük Kara Mizah ustası oldu. Yapıtının bütününe yayılmış kara alayın yanıbaşında hazin bir iç ses duyulur.

ÜLKEMİZ

."... üç yanı denizlerle çevrilmiş olan ülkemizin..." "İki buçuk yanıdır, oğlum Salim." Salim, iki numara tıraşlı kocaman başını kaldırdı: "O ne demek oluyor Hikmet amca?" "Güney sınırlarımızın yarısı karadır da ondan." "Yapma Hikmet amca; öğretmen kızar böyle şeylere." "Kızmaz oğlum; gerçeklere kızılmaz." Salim, kafasında beyaz çizgiler gibi duran eski yara izlerinden birini kaşıdı: "Gerçek nedir, Hikmet amca?" "Alıştırma defterini çıkar da yazdıralım; gerçekler havada kaybolmasın." Salim, Hikmet'in yüzüne bakarak, bu garip amcanın ciddiyet derecesini ölçmeye çalıştı. "Matrak geçmiyorsun ya Hikmet amca?" "Bu terbiyesiz sözü de nereden öğrendin bakalım?" "Hangi terbiyesiz?" "Matrak terbiyesiz." Salim, kalemi ağzına soktu: "Herkes söylüyor." Hikmet, yuvarlak fırça kafaya hafifçe vurdu: "Kötü bir sözü herkesin söylemesi, o söze bir gerçeklik kazandırmaz. Çıkar defterini. Yalnız, gerçeğin tanımını vereceğiz, matrağın değil."

Salim, sarı çantasının patlamış dikişleri arasından elini soktu; bütün sayfalarının köşeleri, çeşitli doğrultularda kıvrılmış olan, kırmızı kaplı, mavi etiketli bir defter çıkardı. Sayfaları aceleyle çevirdi. Her sayfada, çeşitli doğrultulara yatmış yazılar ve kırmızı ayırma çizgisinden yazılara doğru eğilen çiçek resimleri vardı. "Sen kız mısın ki çiçek resimleri yapıyorsun sayfa kenarlarına?" "Bu, alıştırma defteri de ondan." "Anladık. Bu ne biçimya yazı böyle?" Salim gülerek, sandalyeden öne sarktı; gururla, "Öğretmenim de hiç beğenmiyor," dedi. "Bunda gülecek ne var?" "Sen bu yazıyla, diyor..." Gülmekten, sözüne devam edemedi.

"Çok bastırma kalemi. Eğik yazacaksın, sağa doğru yatır harfleri. Seninkiler, Bakkal Rıza'nın iskemleye yaslanması gibi geriye yatmış." "Bakkal Rıza'nın oğlu geçen gün alıştırma defterini kaybetti." "Hangi gün?" Salim, çantasının büzgülü, kumaş gözünün lastiğini çekti; bir tarafı kırmızı, öteki tarafı mavi bir kalem çıkardı. Kırmızı bir gerçek yazdı; gerçeğin önüne, içi boş iki nokta üstüste koydu. "Gerçek, iki nokat üstüste koydun mu?" "Koydum Hikmet amca. Büyük harfle başlanıyor, değil mi?" "Hepsini büyük hafle yazsaydın." "Kırmızı kalemle yazdım. Yumuşak silgiyle çıkmıyor." "Gerçeğin de soluna çiçek yapma, sakın." "Bu sayfada yok zaten." "İyi. Yaz bakalım. Gerçek, başkalarının bize uygulamaya çalıştığı tatsız bir ölçüdür." "Birimi var mı Hikmet amca?" "Birimi insandır." Salim, kalemin mavi tarafını ağzına soktu, ucunu ıslattı. insanın altını çizdi..

"Öğretmen, ülkemizde ne varsa yazın, dedi. Neler yetişiyor? Ne satıyoruz? Ne alıyoruz? Hepsini yazın, dedi." Hikmet, parmaklarıyla hesapladı: "Çok şey yetişiyor. İstersen ben yazdırayım." "Bilmem. Öğretmen, kendiniz yazın, dedi." "Küçük çocuklar, bu kadar şeyi birden akıllarında tutamazlar. Ben sana önce birkiüç diye yazdırırım, sonra, birkiüçü sileriz. Yazı ödevi, böyle yapılırsa daha güzel olur; geçişler farkedilmez. Bütün büyük yazarlar, satırların arasındaki bu birkiüçleri güzelce eriten adamlardır. Sen de büyüyünce böyle yazarsın, olur mu?" "Ne yapayım büyüyünce, Hikmet amca?" "Tiyatro yaz."

Salim, çantasından bir dergi çıkararak karıştırmağa başladı. "Nedir o dergi?" "Hayvanlar Dünyası." "Demek onlar, başka bir dünyada yaşıyorlar." Salim, gülmeye başladı: "Çok komiksin sen, Hikmet amca." Hikmet amca komik, komik Hikmet amca.

"Biz onları bırakalım da kendi dünyamıza gelelim, ödevimizi yapalım. Bırak o dergiyi. Hem adı da yanlış, Hayvanlar Kırallığı demeliydi. Biz daha ileriyiz hayvanlardan. Biz, cumhuriyetiz."

"İngiltere, cumhuriyet değil ama. Onlar kırallık."

"Hayır, tam değil."

"Peki, ne onlar?"

"Meşrutiyet. Üç çeşit idare var, biliyorsun: Mutlakiyet, meşruti-

yet, cumhuriyet. Biz en ilerdeyiz: Cumhuriyet. İngilizler, daha ikinci bölümde. Başlarında kıral var."

"Aslan da var mı, Hikmet amca?"

"Hayır. Aslan ancak resimlerde filan kalmış. Neyse, biz konumuza dönelim. Ülkemizi yazalım. Alıştırma defterine mi yazacaksın?"

Salim, başını salladı: "Evet. Sonra temize çekerim. Hikmet amca, öğretmen, İngiltere'de Haydpark diye bir yer var, diyor." "Evet, orada biraz cumhuriyet yapıyorlarmış. Biz ülkemize gelelim. Ülkemizi, baş tarafa yaz bakalım, ortaya," Salim başını salladı.. "İyi. Baştan başlıyoruz." Yerinden kalktı, yatağa uzandı: "Buradan sesimi duyabiliyor musun?" Salim, gene başını salladı." "İyi, önce, ülkemizi kısaca tanıtacağız. Her söylediğimi yazma sakın. Ben gerekli olanları yavaş söylerim, yazarsın."

"Ülkemiz. Ülkemiz, bazı yanlarından denizlerle, bazı yanlarından da başka ülkelerle çevrili; genellikle dört köşe, özellikle çok köşe bir kara parçasıdır. Denizlerin olmadığı yerlerde ülkemiz, noktalı çizgilerle sınırlanmıştır." "Hani, haritalardaki gibi, değil mi?" "Sözümü kesme. Evet, haritalardaki gibi. Ülkemiz, bir haritaya benzer." "Kesikli, yani noktalı çizgiler neye benzer, Hikmet amca?" "Sözümü kesme dedim. Noktalı çizgiler bir şeye benzemez. Noktalı çizgiler, sınır olarak, sınırlarımızda bulunur. Bütün sınırlar boyunca uzun binalar, çizgileri; noktalar da, bunların arasına yerleştirilmiş bulunan gözetleme kulelerini gösterir. Bunlar, üstten bakılınca, haritalara benzer. Uzun binaların ve kulelerin damları kırmızı olduğu için, sınırlar, haritalarda kırmızı çizgilerle gösterilir. Biz, bu sınırların içinde kalırız. Bundan başka, ülkemizin dört bir yanı, köylülerle çevrilidir. Köylülerle çevrili ülkemizde birçok ürün yetişir. Çeşitli iklimlerin kaynaştığı ülkemizin Akdeniz bölgesinde maki denilen kısa boylu, tıknazca fundalıklar yetişir. Sulak bölgelerde ormanlar yetişir, pirinç yetişir. Ayrıca, bir de güneşi olan bölgelerde meyva yetişir. Ülkemizde, eski çağlardan beri birçok medeniyet yetişmiştir; ülkemiz, birbirine benzemeyen birçok medeniyetin beşiği olmuştur. Bu beşikte birçok medeniyet sallanmıştır, birçok medeniyeti uyutmuşuzdur. En son kurulan medeniyet ekmek mede-

niyetidir. Bu medeniyetin sürekli oluşunu sağlamak için, ülkemizin birçok yerinde, buğday yetişir. Fakat, ülkemizde en çok yetişen, köylüdür. Köylü, bütün iklimlerde yetişir. Köylünün yetişmesi için, çok emek vermeye ihtiyaç yoktur. Köylü bozkırda yetişir, yaylada yetişir, ormanda yetişir, dağda yetişir, kurak iklimde yetişir, ovada yetişir, sulak iklimde yetişir. Çabuk büyür, erken meyva verir. Kendi kendine yetişir, kendi kendine meyva verir. Biz köylüleri çok severiz. Şehre gelirlerse onlardan kapıcı ve amele yaparız. Satırbaşı. Ülkemizde dağ vardır, ova vardır, akarsu vardır, tepe vardır, içi taranmış çokgenlerle gösterilen şehirler vardır, girintili çıkıntılı kıyılar vardır, çakıl parçalarına ve kuşlara benzeyen göller vardır, ağzını açmış sivri burunlu ve kuyruklu bir kurbağaya benzeyen bir iç denizimiz vardır, yeşil düzlükler ve kahverengi yükseltiler vardır. Bu görünüşüyle ülkemiz, ilk bakışta, başka ülkelere benzer. Bu bakış, kuş bakışıdır. İlkbaharda ülkemiz yeşillenir, sonbaharda, eski bir harita gibi sararır, solar. Satırbaşı. Ülkemizde tarım ürünleri yetişir. Kuru üzüm ve incir yetişir. Önce ıslak yemişler yetişir. Onları güneş olan yerlerde kurutarak kuru yemiş yetiştiririz. İngiltere'ye göndeririz, onlar da bize gerçek gönderirler. Gerçek tohumları gönderirler. Biz, o gerçeklerden, kendimize göre gerçekler yetiştirmeye çalışırız. Son yıllarda, kuru üzüm ve incirin yanısıra, köylü de göndermeye başlamışızdır. Bu köylüleri, önce şehirlerde biraz yetiştiririz; tam olgunlaşmadan (yolda bozulmasın diye) başka ülkelere göndeririz. Onlar da bize döviz gönderirler. Halk müziği göndeririz; şoför plağı gönderirler, aranjman gönderirler. Azgelişmişülkegöndeririz; yardımgönderirler. Asker göndeririz; teşekkür gönderirler. Bin zorluklayetiştirdiğimizdeğerler göndeririz; dışülkelerdeçalışanyabancılaristatistiği gönderirler. Gerçekinsanlarımızı göndeririz; bizeordanmektup gönderirler."

Salim yorulmuştu. "Bu, çok uzun oluyor, Hikmet amca. Öğretmen, benim yazmadığımı anlayacak." Hikmet, kaşlarını çattı: "Ülkemizin insanları yorulmaz. Biz, gecekondularda, yorulmaz insanlar yetiştiririz. Onları nereye göndeririz bakalım?" Salim, kıkır kıkır güldü: "Çok komiksiniz Hikmet amca." Hikmet, ciddiyetini bozmadı: "Bizde, daha çok şey yetişmiştir. Ülkemizin sözü, bu ka-

dar çabuk bitmez. Sen yazmana devam et bakalım." "Kalemimin ucu bitti." Hikmet, çekmecesinden, dünya küreli bir kalemtıraş çıkardı: "Al bakalım, iyici sivrilt ucunu; sakın kırma ama."

"Ülkemiz, büyük adamlar da yetiştirmiştir. Nokta çizgili sınırlardan, beyaz köpüklerle başlayarak tıpkı haritalardaki gibi rengi gittikçe koyulaşan denizlere kadar; derin deniz yaratıklarına benzeyen göllerden, üzerlerinde yükseklikleri yazılı beyaz dağ doruklarına kadar ülkemiz, bir zamanlar canlı ve yaşamış irili ufaklı büyük adamlarla doludur. Hemen hepsi bugün birer heykel olan bu büyük adamlar, ülkemizi bir baştan bir başa kaplar. Ne yazık ki, haritaların ölçekleri elverişli olmadığı için, bu heykelleri gerçek yerlerinde göstermek mümkün olmamıştır. Tarım ürünlerimizi gösteren bazı haritalarda, belki de dört şehir büyüklüğündeki portakallarla, ayakları ve sakalları il sınırlarından taşan tiftik keçilerinin yanında bu heykelleri de göstermek iyi olurdu. Büyük adamlarımız, ülkemizin önemli ürünlerinden biridir. Fabrikalar gibi, bu büyüklerin heykelleri de ülkemizin üstünde yeterli sayıya ulaşamamıştır. Ben, Salim İyicel, Devrim ilkokulu III A öğlenci öğrencisi, sayın öğretmenime ve arkadaşlarıma, bu ödevimin sınırları içinde, heykelleri tanıtmaya çalışacağım. Bu konuda bazı ansikpoledilerden, bu arada Taş Tunç ve Toprak Heykeller Sözlüğü ile, üst katta oturan Hikmet bey Amcadan yararlandım. Heykel yapmak, satmak ve bununla ilgili her türlü alışverişin yasaklanmış olduğu tarihsel dönemlerde bile, insanları heykelleştirme geleneği bozulmamıştır. Resimli kitaplarda gördüğüm heykellerden en çok hoşuma gidenleri, parmaklarıyla bir yerleri gösteren büyük adamlar oldu. Hikmet Bey Amca, çocuklar okulda yırtarlar ya da içindeki resimlere gözlük takarlar korkusuyla, bu albümleri yanımda getirmeme izin vermedi. Şimdi bunları sırayla anlatacağım. Bir: Baş heykelleri. Bu adamların, yalnız başlarının heykelleri vardır. Kavukları mezar taşlarına giydirildiği için, başları çıplaktır. Heykeller, saçları dökülmeden yapılmıştır. Bunlar, dağ tepelerinde ve akarsular tarafından sürüklendikleri vadi ve deltalarda bulunmaktadır. İlk yapıldıkları yerlerde duranlarının gözleri, güney sınırlarımıza dönüktür. Birbirlerine dönük olanları da vardır. Bu büyük adamların ad-

ları çok uzundur. Hikmet Bey Amca, bunları ilk kırallar satranç taşı olarak yaptırdı, dedi. Ben bu söze inanmadım; siz bu konuda güvenilir kaynak değilsiniz, dedim. İnsanı azarlayan sert bakışları olan bu heykelleri sevmedim. İki: Ata binmiş büyük adam heykelleri. Akıncılık döneminde yapılmış heykellerdir. Büyük alanlarda, yol kavşaklarında ve denize yakın düzlüklerde bulunur. At ve büyük adam, tek parça taştan yapılmıştır. İşte bunların parmakları, ileriye uzanmış olan kollarının ucunda, ele geçirmek istedikleri ülkelere yönelmiştir. Bu durumlarıyla, biraz, boyasız kurşun askerlere benzerler. Üç: Sonra şapkalı adamlar geliyor. Bunlar atlı değildir. Hikmet Bey Amca, bunları otomobile binmiş heykellerin yapılmasının uygun olacağı kanısındaymış. Fazla yer tutmasa, şimendifer üstünde duran toplu heykellerin bile güzel görüneceğini söylüyor."

Salim, kalemi bıraktı: "Daha çok uzun mu Hikmet amca?" Hikmet güldü, yerinden kalktı: "Şimdilik bu kadar yeter. Gerisini, başka bir ödevin içinde yazarız." Salim sevindi; defteri ve kalemleri, çantanın yırtık yerinden içeri bıraktı. Hikmet parmağını salladı: "Yazdırdıklarımı iyi oku; öğretmen senin yazmadığını sakın anlamasın." "Baş üstüne Hikmet amca." Gülerek kaçtı.

Sevgi Soysal

(1936-1976)

Sevgi Soysal, kısa süren hayatında zekâyı ve inceliği öykülerinde, romanlarında ana malzeme kıldı. Çalkantılı bir dönemde yazmış olmasına karşın basmakalıplıktan uzak durmaya özen gösterdi. "Tante Rosa" ile benzersiz bir dünya getirdi okur önüne. "Yürümek" ve "Yenişehirde Bir Öğle Vakti" Kara Mizah açısından da okunmalıdır.

TANTE ROSA RAHİBELER OKULUNDA

Beş çocuk, beş kız çocuk koşuyordu. Çam ağaçlarının orda, beş çocuk koşarken çamları noel süsleriyle donanmış görüyorlardı. Koşmak bir rahibe okulunda zaten zor, yeri süpüren yakası balinalı, siyah giysileriyle bir kız çocuğun bahçede koşması çok zor. Hele bahçenin, yolunmuş çamlarını noel süsleriyle donanmış görmek nasıl zor.

Ama yine de koşuyordu Tante Rosa, soluk soluğa, ter içinde. Bir prensesti, bir peri kızıydı o, koşardı da, süslü görürdü de çamları. Evet bir prensesti sanki o. Bu okula gelmeden önce sanki daha çok prensesti. Pazar sabahları birahaneye koşup babasına, "çok bira içme, para yeme, biriktir paraları, biriktir de prens beni almaya geldiğinde çeyizim bir prensese yakışır olsun." dediği zamanlar, annesine: "Seni çok seviyorum, ama ne olur benim bulunmuş, sepet içinde bulunmuş bir prenses çocuk olduğumu söyle," diye yalvardığı zamanlar elbette daha çok prensesti. Şimdi balinalı yakalı, kara elbisesiyle ilk yasağın tadını çıkarıyordu. Öteki dört kız koşmayı hemen bırakmışlardı korkarak. Onlar prenses olmadıklarından korkarlar. Yasaklar prensesler için değildir. Prensesler hangi yasayı çiğnerlerse çiğnesinler birşeycikler olmaz, çünkü bir gün prens atla gelecek prensesi kurtaracaktır.

Soluk soluğa, ter içindeydi Rosa, susadı, bir rahibe okulunda susadı. Musluğa koşup kana kana su içmeye başladı. Bir el vurdu

omuzuna, sert. Baktı prenses bakışıyla, schwester Maria'nın hiç prenses olmayan soğuk mavi gözlerinden korktu. "Durup dururken su içiyorsun," dedi schwester Maria, "su içiyorsun durup dururken, sen arzularına gem vuramayan günâhkâr bir kızsın," dedi, "içini öldürmeyi bilmiyorsun."

"Ben içimi öldüremem," dedi Rosa "çünkü içim prensestir. Prenses prensindir ve prensin olan birşeyi öldürmeye sizin bile yetkiniz yoktur." Schwester Maria kızdı, çok kızdı, Tante Rosa'yı mahzene kapadılar. Tante Rosa mahzende ağladı. Meryem anaya dua etti. Düşündü. Düşündü ki bütün katolikler pis, kötü şeylerdir; Meryem ana o kadar iyi ki o herhalde İsa'yı doğururken katolik değilmiş. Peki neymiş? Prensesmiş -prensesmiş.

Tante Rosa rahibe okulunda vücudunun kötü birşey olduğunu öğrendi. Yıkanırken soyunmak yasaktı. Gömlekle yıkanılıyordu. Bir gün yine koşarken düştü. Rahibeler yarasını sarmak için de olsa, kara çorabını çıkarmasına izin vermediler. Yara iltihaplandı. Schwester Maria, Rosa'ya, tanrının onu cezalandırdığını, vücudunu unutmayı, içini tanrıya adamayı, arzularını sindirmeyi bilmediği için yarasını iyileştirmediğini söyledi. Rosa ağladı, mavi gözlü yakışıklı İsa'nın böylesine kindar bir tanrının oğlu olamayacağını düşündü ve dualarında Meryem anadan İsa'nın gerçek babasını sordu. Kral'ı sordu ona.

Paskalya yortusu başladı. Gösteri hazırlıkları hızlandı.

Schwester Maria, Tante Rosa'yı melek rolüne çıkaracaktı. Bazı kızlar melek olacaklardı, bazı kızlarsa yoksul çocuk. Sonra İsa, meleklerin arasında yoksul çocuklara hediyeler verecek, yoksul çocukları sevindirecekti. Schwester Maria melek rolüne çıkacak kızların saçlarını şekerli suyla ıslatıp ince ince ördü. Örgüler çözülünce kıvır kıvır melek saçı olacaktı. Tante Rosa elişi dersinde dayanamadı, örgülerin ucunu azıcık çözerek saçlarının kıvırcık olup olmadığına baktı. Kıvırcık olmuştu saçları, tam prenses saçı olmuştu ki yakalandı. Schwester Maria, bu zamansız meraka çok kızmıştı. "Sen süsüne, güzelliğine düşkün bir günahkârsın." dedi Rosa'ya. "Ceza olarak melek rolüne çıkmayacak, yoksul rolüne çıkacaksın." O akşam melek olan kızlar beyaz muslin giysilerini giydiler, beyaz ka-

natlar taktılar, omuzlarına dökülen kıvırcık saçları üzerinde yaldız taçlar parlıyordu. Rosa yoksul çocuktu, ona bir paçavra giydirdiler. Çok mutsuzdu Rosa, dayanılmayacak kadar mutsuzdu. Sahnede İsa meleklerle yanına geldiği an, öylesine içten mutsuzdu ki gözyaşlarını tutamadı, dünyanın en başarılı yoksul çocuk rolünü oynadı.

İsa rolünü oynayan papaz Rosa'yı oyundan sonra sevdi, ona çöreklerle altından bir haç armağan etti. Tante Rosa sevindi, çok sevindi - Tante Rosa İsa'nın gerçekten sevindirdiği ilk yoksul çocuk oldu.

Bir gün Tante Rosa tanrının saçlarının, gözlerinin rengini, yaşını, başını, boyunu, posunu, evini barkını sora sora rahibeleri bıktırdı ve mutfakta bulaşık kurulama cezası aldı. Mutfağı severdi, orda atıştıracak şeyler bulunuyordu. Yemek düşkünlüğünün kötülüğü belletilmişti ona, ama mutfağı seviyordu, midenin doygunluğunu seviyordu. Rahibeler mutfakta çörek yapıyorlardı. Baktı, ince uzun çörekler, Bu çöreklere Bavyerada halk arasında "Oğlan çükü" derlerdi. Tante Rosa gözleri iştahla büyüyerek:

"Ah ne güzel oğlan çükleri" diye haykırdı.

Ve o gün trenle anasının yanına gönderildi.

Tren bir gün gecikmeyle Rosa'ların kentine vardı. Savaş Tante Rosa'ların sokağına varmıştı. Yemek odasında, yüz numarada ve tavan arasında savaş vardı. Aile mutfakta, yatak odasında ve bodrumda savaşın eksilmesini bekliyordu. Savaş eksilmiyordu, önce babalar eksildi, sonra ağbeyler eksildi, savaş eksilmedi.

Tante Rosa bir sabah, "Sizlerle Başbaşa" dergisinde Rahibe okulunun bulunduğu kentin bombalandığını, okulun yerle bir olduğunu ve prensin öcünü aldığını anladı.

Ferit Edgü

(1936)

Ferit Edgü, öykü, roman, deneme yazarı. "Bir Gemide" ile Sait Faik, "Ders Notları"yla TDK ödülünü kazandı. "O" ve "Kimse" adlı romanlarında, alttan alta Kara Mizahçı tonu işledi. "Yazmak Eylemi" ise, bir açıdan bakıldığında tam anlamıyla türün özelliklerini taşır.

AV'dan

Daha bunları anlatmamıştım ki, dipteki kapılardan biri açıldı, az önce bana sırtındaki giysileri veren uşak, "Yatağınız hazır, dilerseniz hemen odanıza götüreyim sizi. Unutmayın ki yarın erken, gün doğumundan önce kalkacaksınız" dedi tekdüze bir sesle. Bu çağrıya uymamam tabii söz konusu olamazdı. Ayağa kalkıp, ocağın başındakilere iyi geceler diledim. Bey'in oğlu hiçbir karşılıkta bulunmadı. Annesi derin bir iç çekmeyle "İyi geceler" karşılığını verdi. Elinde bir idare lâmbası tutmakta olan uşağın peşisıra yürüdüm.

Bana ayrılan oda, ikinci katta, uzun bir geçidin sonunda, küçük bir odaydı. İçine hiç yaşanmamış odaların o boş, insan dışı kokusu sinmişti. Uşak ardından kapıyı kapayıp (elindeki idâre lâmbasını yatağın başucundaki küçük masanın üstüne bıraktıktan ve o tüm uşaklara özgü tekdüze sesle iyi geceler diledikten sonra) çıktı. Yatağın üstüne oturdum. Ne yapacağımı bilmiyordum. Kaçmak? Nereye? Nasıl? Elimde olmadan soyunmaya başladım. Tüm bu kaygılar, korkular bu garip koşullar içinde ava çağrılmış olmamdan mı doğuyordu? Bunun (ava çağrılmamın) anlamı neydi? Tabii cevap, kesin bir cevap (her zaman olduğu gibi) yoktur. Yatağın üstünde soyunuk, yorgun, bunalmış çevreme bakıyordum. Oda idare lâmbasının titrek ışığı altında garip, düşsel biçimler alıyordu. Yapacak bir şey yok dedim kendi kendime. Uyumaya çalışıp sabahı (avı) beklemekten başka yapacak bir şey yok. Yatağa girmeden başu-

cumdaki lâmbayı kıstım, yatağa girdikten bir süre sonra tümüyle söndürdüm. Bu kesin sessizlik (karanlık) içinde uyumaya çalıştım.

Bu uyku-uyanıklık savaşı ne kadar sürdü bilmiyorum. Yalnız uyuduğumdan uyandığıma değin, bir yığın, ne başı ne sonu olan düşler gördüğümü anımsıyorum. Bu korkunç düşlerden birinde, hendeğe düşüp ölen oğlumu ve yaralı atımı görüyordum. Anımsadığım kadarıyla şöyleydi bu düş: Ben hendeğin içindeyim, uzaktan bir atlı geliyor, yaklaşıyor. Ben hendekten kalkıp, atlıya atını buraya doğru sürmemesini bağırıyorum. Ama atın üstündeki (yaklaştıkça görüyorum ki bu oğlumdur) benim bağırışımı duymuyor, ne de yaptığım işaretleri. Ya da artık atına söz geçiremez durumdadır. At, dört nala üstüme doğru geliyor. -Yaklaşıyor. Bense soluğum tutulmuş, artık bağıramadan, elimi kolumu oynatamadan düşüşü bekliyorum. At geliyor... geliyor... ve hendeği aşamayıp (beklediğim gibi) tekerlenip yuvarlanıyor benim içinde olduğum yere — benim üstüme. Eziyor beni de. Düşün burasında büyük bir acıyla (belki de bağırarak) uyandığımı anımsıyorum. Sonra bu düşü, değişik biçimlerde, sabaha değin birkaç kez daha gördüğümü anımsıyorum. Oğlum bir kezinde Baaaa... diye haykırıyor düşerken. Sonra düşe yabancılar, Bey, karısı, oğlu, arabacı-haberci, Yabancı da giriyordu. Özellikle karısı karanlığın içinde çırılçıplak, saçları uzun, sırtından aşağı dökülmüş beni çağırır gibiydi.

Sabah kapım vurulduğunda, uyanık olduğumu belirtecek ancak bir "Evet, Evet" sözcüklerini kekeleyebildim. Dışardaki hazırlanmamı, herkesin beni beklediğini söyledi. Giyinip aşağı indiğimde Bey, Yabancı, kapının önünde konuşmadan duruyorlardı. Ayak seslerinin geldiği yöne doğru bakışlarını çevirdiklerinde yaklaşıp kendilerine iyi günler diledim. Bu korkulu, çekingen sesimin hecelemeye çalıştığı Günaydın'ın karşılığı yaslı (gibi) iki baş sallaması oldu.

Ortalık alacakaranlıktı. Bey'in sabırsız bir görünüşü vardı. En sonunda, oğlunun av giysileri içinde avluda görünmesi üstüne, "Hadi tamam, gidiyoruz" dedi. Avluda yedi at bizi bekliyordu. Köpekler sabahın serinliği içinde yerlerinde duramıyor, havlıyorlardı. Seyis, yularından tuttuğu, doru (bence bir az bodur) atı önüme ge-

tirip, "Sizin bineceğiniz at bu" dedi. Bey'in onun ardından da Yabancı'nın atlarına binmelerinden sonra ben de atıma atladım. Ama bu arada huyunu bilmediğim bu ata binmekten korkmadım değil. "Yabancı bir atla nasıl ava gidilir?" Bu soru daha kafamda belirir belirmez, ondan daha etkili bir düşünce (bu çağrıya uymakla iyi etmediğim düşüncesi, bu düşünceden doğan korku) kafamda yeniden uyandı. "Ama artık çok geç!" dedim kendi kendime. Artık çok geçti evet. Çoktan Köşk'ten ayrılmış, koruya giden yolda ilerliyorduk. Önde Bey, yanında Yabancı, arkada ben, benim sağımda Bey'in Oğlu — boz, kalın kadife ceketi içinde; ürkek. Yarı yolda bu sonuncusu atını ileri doğru sürüp babasının atının yanında durdu. Uzun bir süre aralarında konuştular. Bir an babası atının dizginlerini öylesine çekti ki hayvan geri tepti, düşer gibi oldu, acı çeken bir insan bağırmasına benzer bir kişneme duyuldu. Bey, yüzü allak bullak, başını bana çevirmiş, oğluna bağırdı: "Hayır geri dönemezsin." Çocuk sağımda eski yerini aldı.

Koruya vardığımızda hepimiz dağıldık. Korunun sağ yanında köyümüzün geniş, sonsuz ovası uzanıyordu. Avcumun içi gibi bildiğim buralarda bir kuytu köşe bulup, orada avın sonunu beklemeyi düşündüm. Bu kuytu köşeyi bulmakta güçlük çekmedim. Ama herşey bundan sonra başladı. Girdiğim çukurda, köpek havlamaları, tüfek patlamaları, halhalli sesleri arasında titriyor, buz gibi bir ter sırtımdan aşağı akıyordu. Tüfeğimi doldurmuştum, ama bir kez olsun başımı kaldırıp bir av bulup onu boşaltırım umuduyla çevreme bakmamıştım. Bir ara az ilerime bir kuş düştü. Görmüyordum ama debelenişini duyuyordum. Çok geçmeden köpek havlamaları yaklaştı ve kuşun kuru otlar üstündeki debelenişinden çıkan ses de onlarla birlikte yitti. Sonra yeniden zaman zaman çekilen bir tetiğin bozduğu sabah sessizliği, o tekdüzelik. Bundan kurtulmak için kendimin de ava başlamak gerektiğini duydum. Oysa, o avcıyı soluksuz bırakan öldürme isteği tüm dileğime karşı belirmiyordu içimde. Başımı kaldırıp gökyüzüne baktığımda gördüğüm günün ağarışı oldu. Bu her zaman bana büyük bir erinç veren görünüm (alabildiğine uzanan düzlük, hemen başlayan gökyüzü) bile şimdi bana bir tasa veriyordu. Birden doğudan kalkmış bir

kuş sürüsünün yaklaşmakta olduğunu görünce, tüm isteksizliğime karşın, tüfeğimi kaldırmış, belki ilk avımla birlikte o karşı konulmaz avcı tutkusunu yeniden kendimde yaratırım düşüncesiyle beklemeye koyulmuştum. O anda yanımda bir kıpırdanma oldu. Bu kez düşen yaralı bir kuşun kuru otları üstünde sürünmesinden çıkan ses değildi kulağıma gelen. Tüfeğimin kabzasını omzuma dayadım, elim tetikte, yaklaşan sürüye doğru ateş edeceğim sıra, yürüyen (ama dikkatle, çevresindekileri kuşkulandırmamak için harcanan bir dikkatle) bir insanın, avına yaklaşan bir avcının ölçülü attığı adımların çıkardığı, ancak eski bir avcının duyabileceği, bir sesti bu. Kuş sürüsü gelip geçmiş, bense tetiği çekmek gücünü (zaten ne de isteğini) bulmuştum kendimde. Başımı yavaşça sesin geldiği yöne çevirdiğimde, Yabancı'yı, elinde bana çevrilmiş bir tüfek, ayakta, kıpırtısız, gördüm. Tüfeğimi omzumdan indirip, "Ne yapıyorsunuz? Bunun anlamı ne?" diyecek oldum. Tüfeğinin namlusu tam alnıma çevirmişti. Ve tüfek... Tanrım!.. ve tüfek bir çifte değil, bir karabindi. "Ne avlamaya geldiniz buraya bu tüfekle?" diye bağırdım. Bağırdım: ama içimden. Sesim güçsüz, boğuk çıkıyordu. Tüfek patlamaları, köpek havlamaları arasında: "Ne istiyorsunuz benden?" dedim.

Bu boğuk, anlaşılmaz bir sesle sorduğum soruyu, olağan bir durum karşısındaki insanın rahatlığı içinde, "Ne bağırıyorsunuz?" böyle diye cevaplandırdı. Bir an ayağa fırlayıp kaçayım diye düşündüm. Ama kurşunu sırtımdan yemek vardı. Yoksa karşı mı koymalıydım? Tüfeğime baktım. Ellerim titriyordu. O, "Buraya gelirken biliyordunuz" diye sözlerine devam etti, "Neyi?" dedim. Hiçbir şey bildiğim yoktu. Kekeledim: "Ne istiyorsanız söyleyin açıkça." Şaşkınlık verici bir soğukkanlılıkla, "Hiçbir şey, hiçbir şey." dedi. "Bırakın öyleyse döneyim." dedim. "Nereye?" dedi. Tüfeği hep elinde, başı dik: "Nereye döneceksiniz? Nereye dönmek istiyorsunuz?"

(Bir tüfek sesi çok yakınımızda patlayan. Bir daha. Düşen bir kuş. Sonra köpek havlamaları.)

"Evime" dedim. "Evinize mi?" dedi. *Ne yapmaya?* Ne yapmaya dönülür eve? "Bırakın beni" dedim. "Rica ediyorum. Yalvarıyorum

Ayağınızın altını öpüyorum. Bir suç işledimse bağışlansın. Ama hiçbir suç işlemedim. Hiçbir zaman. Ölmek istemiyorum..." "Söz konusu olan bir suç işlemiş olup olmadığınız değil" dedi. "Ya ne?" dedim. "Bunu ben de bilmiyorum" dedi. Sonra: "Hem niçin bu kadar aşağlaşıyorsunuz?" Tüfeği omzuna dayadı. Başını yavaşça eğdi. Bir gözünü kapayıp, sanki yüzlerce metre ötedeki bir hayvana nişan alıyormuş gibi alnıma nişan aldı. Bu arada dudaklarının arasından mırıldandı: "Korkuyor musunuz?" "Korkuyorum" dedim. "Tabi korkuyorum. Koca köyde öldürülecek bir ben mi varım?" Sonra bütün bunların bir oyun olacağını düşünüp, yeniden yalvarıp yakarmaya koyuldum. Ama görüyorum ki bu yakarışları dinlediği yoktu. Dudaklarının arasından, "Korkuyorsunuz demek. Korkuyorsunuz. Garip!" diye mırıldanıyordu. Silahla oyun olmaz, diyecektim, ama çok geçti. Sağ eli, sağ elinin işaret parmağının tetiğe gittiğini gördüm. Tetiği çekmeden, kişiliksiz, eline verilmiş bir parçayı okuyan, ama okuduğundan hiçbir şey anlamayan bir çocuğun sesindeki tekdüzelikle: "Biliyorsunuz benim elimden bir şey gelmez" dedi. "Ben de emir kuluyum." Bu arada ardımdaki çalılıklarda bir çıtırdı duydum. Başımı geriye doğru çevirdim. Gördüğüm Bey'in av ceketinin kürk yakası ve yüzünün sol yanı (ağzı, bıyıkları, kısa kırpılmış sakalları ve gözü) oldu. İşte yeryüzünde gördüğüm en son şey, duyduğum en son söz (: "Ben de emir kuluyum.") — tabii ensemde patlayan tüfeği ve uzaktan uzağa gelen köpek ulumalarını saymazsam.

1963

Adam Şenel

Adam Şenel, "Eski Yunanda Eşitlik ve Eşitsizlik", "Sağcı Düşünüşün Kritik Tarihi", "İlkel Toplumdan Uygar topluma" gibi bilimsel yapıtların yazarı Alaattin Şenel'in (1940) takma adıdır. Bu isimle yayımladığı "Bizim Uygarlık" ve "Teleandregenos Ütopyasında Evlilik Hayatı" gibi kitaplarında bu ilginç siyaset bilimci toplumsal eleştiriyle Kara Mizahı içiçe geçirmiştir.

TELEANDREGENOS ÜTOPYASINDA EVLİLİK HAYATI'ndan

26. Tutsaklık Dönemi

Teleandregenos'da herkes yirmi üç yaşında evlenir. Oysa kız on üç yaşında cinsel erginliğe ulaşır; erkek on beş yaşında.

Teleandregenos'da "namus toplumun temel direğidir." O yıkılırsa toplum da yıkılır. Yirmi üç yaşında evlendikleri halde, kızın on üç erkeğin on beş yaşında cinsel erginliğe ulaşmaları, namus dolayısıyla toplum için büyük bir tehlike oluşturur. Çünkü Teleandregenos'lu kız ve erkek çocukları, yapışık oldukları için, bu dönemde de günün her saatinde yanyana, omuz omuzadırlar.

Söz konusu büyük tehlikeyi önlemek için, cinsel ilişkinin, hele evlilikten önce cinsel ilişkinin çok büyük bir ayıp, çok büyük bir günah olduğu, çocukların bunun anlamını bile bilmedikleri yaşlardan başlanarak, her fırsatta yinelenir. Öyle ki çocuklar, yalnız hayvanlarda gördükleri cinsel ilişkinin hayvanca ve iğrenç bir iş olduğu inancına kapılırlar.

27. Birinci Cinsiyet Kafesi

Ancak Teleandregenos'lular, inançların gücüne inansalar da, böyle önemli bir konuda "manevi" bir güvence ile yetinmezler. Bu suçu işleyen gençlere "ayırma" cezası vermek de kendilerine yeterli bir önlem olarak görünmez. Önlemin inanca, iradeye bırakılmayacak kadar somut ve maddi olmasını gerekli bulurlar. Bu somut önlem, bu maddi güvence "cinsiyet kafesi"dir.

Teleandregenos'da kadınların kafesli yaşamları, bir evlilik öncesinde, ötekisi evlilik sonrasında olmak üzere, iki döneme ayrılır. Önce birinci cinsiyet kafesi dönemlerini anlatacağım, ileride ikincisini.

Teleandregenos'lu ikizlerden kıza, on üç yaşına basınca, bedenini çepeçevre saran, ama eklemlerini oynatmasına olanak veren, halka halka çelik tellerden oluşan, incik boncukla süslü bir kafes giydirilir. Bu kafes, başı, gövdeyi, kolları ve bacakları örter; yalnız eller ve ayaklar dışarda kalır.

Kafesin yıkanma ve giyinme gibi işlerde çıkarabilmesi için yapılmış açılıp kapanan kanatları, kızın omurgasını izleyecek biçimde arkadadır. Kilidi de bunun tam ortaya yerinde. Kilidin iki anahtarı vardır; biri babaya verilir, olağanüstü durumlarda kullanılmak üzere, ötekisi kamu yetkililerinde kalır.

Kafesinin başında, görmeye ve yemek yemeye yetecek açıklıklar vardır. Kızın ikizi olan erkeğe sınır olan bitişme yerleri ise, her türlü kapanma girişimini önlemek için testere dişi biçiminde yapılmıştır.

Kafesin boynu, başın sağa sola fazla dönmesine olanak vermeyecek biçimde yapılmıştır. Ayrıca göz delikleri üzerinde, yandan açılıp kapanan birer kapak vardır. Bunlar açık oldukları zaman, kızın gözünün ikizine kayıvermesini önlemek için, at gözlülükleri gibi dik dururlar. Kızın görmemesi istenen şeylerle karşılaşıldığında "trank" sesiyle kapatılırlar. Örneğin erkek ikizleri yıkanırken, ya da yüz numarayı kullanırken, "göz kapakları" denen bu kapaklar kapatılır.

Kafes öncesi dönemde, bu dönemin farklı oyunlarla dünyaların ayrıldığı bölümünde bile, ikizlerin birbirlerine doğru dönüp konuşabilmeleri, bakışabilmeleri olanağı varken, cinsiyet kafesi bu olanağı ortadan kaldırmış olur. Üstelik bunu, çocukluk döneminin sürtüşmelerinin ve kavgalarının azalmaya, birbirlerinin sevgisine gereksinim duymaya başladıkları zaman yapmış olur. Cinsiyet kafesinin yardımıyla, doğuştan birbirine yapışık olan kadın-erkek cinsler, "çelikten" bir engelle birbirlerinden ayrılmış, aralarında uçurumlar açılmıştır.

Teleandregenos'lular evlilik öncesi kız-oğlan ilişkilerinin her türlüsünü önlemek için çelik kafes gibi mekanik ama istatik bir engelle de yetinmezler. Gençlerin zorunlu durumlar dışında birbirleriyle konuşmamaları, birbirlerine sevgi yüklü sözcükler söylememeleri gerekir. Bunun için konulmuş ayıplama, kınama gibi manevi engeller yanında bir de maddi ve dinamik bir önleme başvurulur. Bu önlem "dayak"tır; evet bildiğimiz düpedüz dayak.

Dayak konusunda Teleandregenos'luların görüşü bambaşkadır. Anababalar çocuklarını her yaşta; öldürünceye kadar dövebilirler. Döverken onları sakatladıklarında ya da öldürdüklerinde sorumlu tutulmazlar. Ama bunu yapmalarını önleyen, bazen de önleyemeyen, nedenler vardır; kordonlu dönemde öldürdüklerinde kordon kesilince kendilerinin de ölmesi; kordon sonrası dönemde sakatladıklarında, öldürdüklerinde, yaşlandıklarında çocuklarının bakımından yoksun kalmaları gibi. Ve bir de, elbette, delikanlılık yaşına gelip geçen çocuklarının, dayak yerken baş kaldırıp, kendilerini dövmeye, hatta öldürmeye kalkabilecekleri korkusu.

28. Erkeğin Konuştuğu Yerde Kadın Susar

Az daha unutuyordum. Cinsiyet kafesinde genç kızların istenmeyen zamanlarda konuşmalarını önleyen bir önlem daha vardır: Kafesin "ağız sürgüsü." Anababalar, gerekli gördükleri zaman bu sürgüyü çekip, kızlarının sesini keserler. Buna daha çok konukluklarda başvururlar. Teleandregenos'lularda bir görgü kuralı vardır: "erkeğin konuştuğu yerde kadın susar." Genellikle erkeklerin konuşup kadınların, anlasalar da anlamasalar da, ilgilenseler de ilgilenmeseler de, dinlemek zorunda kaldıkları konukluklarda, erkek çocuklarına arada sırada konuşma izni verilse bile, kız çocuklarına, sürgü çekilerek bu olanak verilmemiş olur. Teleandregenos'lu bazı "bilici"ler, kadınların "konuşma eğilimi"ni bu uygulamayla açıklamaktadırlar.

Kafesin neden bir de "kulak tıkacı" olmadığına şaştım doğrusu. Çünkü bu sistem içinde böyle bir tıkaca öylesine gerek var ki.

29. Kuyruklu Kadınlar

Gene, kafesin daha da ilginç bir özelliğini unutuyordum. Cinsiyet kafesinin bir de sarmal yay biçiminde telden bir kuyruğu var-

dır; uzunca, ucu kıvrık. Bu kuyruk; Teleandregenos'lu kadınların bir zamanlar kuyruklu, vahşi varlıklar olduğu, erkeklerin onların kuyruğunu yiyerek kadınlarını evcilleştirip, uygarlaştırdıkları yolundaki mitoslarını anımsatmak için yapılmıştır. Böylece Teleandregenos'lu erkeklerin geçmişte kadınlara karşı yaptıkları haksızlığı onarmış oldukları söylenir. Kadınlar ise, bu kuyruğun kendilerini çok güzel, çok çekici kıldığına inanırlar.

31. Kafes Özlemi

Şimdi bu cinsiyet kafesinin genç kızların ve erkeklerin ilişkilerine etkisini, gözlemleyebildiğim kadarıyla, anlatmaya çalışacağım.

Cinsiyet kafesi, Teleandregenos'lu kızlara, cinsel erginlik çağına ulaşmalarından çok daha önceki yaşlarda "özendirilir." Küçük kız çocukları, kendilerini cinsel erginlik çağına ulaşmış kızların tantanalı kafes törenlerinin çekimine kaptırırlar. Cinsiyet kafesleri yalnızca atölyelerde değil, öykülerde, türkülerde, allanıp, pullanır. Sonunda genç kızlar, güneşin altında pırıl pırıl pırıldayan, bütün bedeni sımsıkı saran bu "büyük süs" içine bir an önce girmek için sabırsızlanmaya başlarlar.

Bekledikleri gün gelir. Kalabalığın, gürültünün, patırtının hızlandırıcılığında, binbir duygunun; düşüncenin, beklentinin ve düşün verdiği gizemli bir esriklik içinde kafes giydirilir. Genç kız, ileride, bu törende olup bitenlerden, biri dışında, hiçbir şeyi anımsayamayacaktır. Anımsayabileceği, dahası hiçbir zaman unutamayacağı şey, kafes takılıp, kilidi sokulup döndürüldüğünde duyduğu "şıkırt" sesi olacaktır.

Genç kızlar önceleri, cinsiyet kafesi taşıma ayrıcalığına kavuşmuş olmanın onuruyla burunları yukarda dolaşırlar bir süre. Herkesin kendilerine hayranlıkla baktığından kuşkuları yoktur.

35. Karılık Mesleği

Duygu dünyasını bir yana bırakırsak, Teleandregenos'lu genç kız, evlenme öncesi kafesli dönemi, kendini ciddi bir biçimde ileridekı mesleğine hazırlamakla geçirir. Çünkü Teleandregenos'lu kadınların girebilecekleri tek bir meslek vardır: "karılık." Bunun dışında, kendilerine hiçbir meslek açık değildir. Karılık mesleğinin anlayamadığım ayrıntılarına giremeyeceğim. Ama mesleğin da-

yandığı ilkenin, "elinden geldiğince erkeğinin rahatını, zevkini, mutluluğunu artırmaya bak" olduğunu anlamak için fazla anlayışlı olmaya gerek yok.

38. Cinslerarası Savaş

On beş yaşına gelince, ikizlerden erkeği de, cinsel erginliğe ulaşarak, "ayıp" sayılan duygular duymaya başlar. İkizi kızkardeşinin bunalımlarını, daha hafif derecelerde de olsa, o da geçirir.

İkizler, birbirlerine karşı duydukları cinsel duyguları bastırmak, öte yandan topluma karşı, duydukları suçluluk duygularını örtmek için, birbirlerine küsmüş gibi ilgisiz dururlar. Birbirleriyle konuşmak zorunda kalınca boş yere birbirlerine karşı düşmanca davranırlar. Bu yoldaki davranışları, bir dereceye dek birbirlerine karşı gerçek duygularını "maskeleme"ye yarayan davranışlar ise de, bir dereceye kadar, gerçek duygularını yansıtmaktadır. Çünkü ikisi de karşısındakinin ilgisine ve sevgisine gereksinim duymakta, onun da kendisine gereksinim duyduğunu bilmekte, ama bu yolda kendisine yardımcı olmadığını düşünmektedir. Bu nedenle birbirlerine karşı gerçek bir düşmanlık beslemeye başlarlar. Bu duygu erkekte, kadının aşağılığı hakkındaki önyargılarıyla birleşip, evlendiğinde, eşine karşı saygı ve sevgi duymamasına, onu isteklerinin aracı gibi görmesine yol açacaktır. Cinsel sevgiyle cinsel düşmanlığın birleşmesi onda sadist eğilimlere varabilecektir.

Kızda ise, erkek ikizine karşı duyduğu cinsel düşmanlık, suçluluk, aşağılık kompleksi ve mutsuzluk duygusu ile birleşip, kocasının isteklerine ve kendi doğal isteklerine karşı açtığı amansız bir cinsel grev biçimine bürünen belirgin bir direnmeye yol açabilecektir.

39. Yeşeremeyen Sevgiler

Öte yandan, cinsel erginliğe ulaştıkları yaşlardan evlenme yaşına kadar, sekiz on yıl boyunca, içlerinde biriken cinsel sevgi, "suçluluk kompleksini", "utanma duygusunu", "kınanma korkusunu" aşabildiği halde, cinsiyet kafesinin çelik engelini aşamayarak gerileyecektir. Böylece gerçek bir sevginin tomurcuğunu çatlatması engellenecektir.

Şiir Erkök

(1947)

Şiir Erkök Yılmaz, "Hop Eden Şey" adlı kitabına topladığı öykülerde titiz, farklı anlatı biçimleri deneyen bir yazar olarak ilgi topladı. Aşağıdaki öykü Soyut dergisinde yayımlanmıştı.

HOMO ECONOMICUS

Bay X yüzünü yıkarken sabun kullanmaz. Nedeni basit: Yüzüne harcayacağı bir birimlik sabunun marjinal faydası, erken kirlenmeye uğrayacak havlulara harcanan bir birimlik sabunun marjinal faydalarından düşüktür. Gerçekten, havlunun yanı sıra kirlilerin de yıkanabilirliliğine karşılık, yüz yıkarken aynı anda mendil veya ayak yıkamanın olanaksızlığını düşünecek olursak Bay X'e katılmamak olmaz.

Bay X, dişlerini de macunsuz fırçalar. Çünkü bir ömür boyu diş macununun yaratacağı para, dişlerinin amortismanı için gereken parayı geçmektedir. Bu nedenle yalnızca suda ıslattığı bir diş fırçasıyla dişlerini ovuşturur. Bu, yüzüne bir parça aklık katmak için yaptığı göstermelik bir iştir. Eh, her insanda olur o kadar bir fiyaka...

Bay X'in kahvaltıda yedikleri bir daha karnının acıkması gereken ana göre değişir. Bay X şöyle bir yöntem izler: Yapmayı tasarladığı işler nelerdir? Bay X'in uzun dönemde yapmayı tasarladığı işler çoğunlukla bütçe yılının başında belirlenmiş, fayda-maliyet analizleri kesinleşmiş işlerdir. Bay X bunları yıllık programını hazırlarken aylara günlere bölmüştür. Her sabah kalktığında uzun dönemde gerçekleştireceği işlerin hangi dilimini ele alması gerektiğini bilir. Asıl canını sıkan kısa dönemli işlerdir; çünkü onların programını hemen o gün ya da o hafta içinde yapması, bitirmesi gerekmektedir. Bay X, kısa ya da uzun, o gün hangi işleri ne zaman yapması gerektiğini, yani genellikle o günün programını yüznu-

marada yapar. Böylece geçirilmesi zorunlu bir zaman süresini en rasyonel biçimde değerlendirmiş olur. Bay X yapacağı işleri sıraladıktan sonra bunların kendisine yükleyeceği zahmeti Zahmet katsayısının yardımıyla hesaplar. Zahmet, gün boyu alacağı değerlerle çekme sınırını aştığı an (bu an, ortalama zahmet ile marjinal zahmetin kesiştiği andır), Bay X'in dinlenmesi gerekir. İşte bu dinlenme süresinin bir bölümü yemek yemeye ayrılacaktır. Dinlenme saati kaçta olacaksa, o saate dek kendini ayakta tutacak gücü sabah kahvaltısında alması gereklidir. Genellikle gün hafif işlerle geçecekse öğle yemeği çok ileri bir saate atılabilir, hatta çoğunlukla akşam yemeğiyle birleşir. Bu, her zaman sabah kahvaltısında tıka basa yemek yemek anlamına gelmez. Akşama dek yapılacak işler çok bir gücü gerektirmiyorsa, sabah kahvaltısı az bir şeyle pekâlâ geçiştirilebilir. Bay X, geceden beri açım, diye sabahları iyi kahvaltı etmenin gereğine hiç mi hiç inanmaz; ona göre uyku, bedenin atıl kapasitede olmasıdır. Yemekler de ne mi yer?

Yiyecekleri seçme işini karısına bırakmıştır Bay X. Çünkü yiyecek seçiminde karısına olan göreli üstünlüğü, diğer işlerdeki göreli üstünlüğünün yanında hiç kalır. Karısı, o gün kocasının gereksediği gücü öğrendikten sonra bu gücü sağlayacak besinleri içeren beslenme modelleri hazırlar, elinde bu beslenme modelleri olduğu halde çarşıya fırlar, maratoncuları aratmayacak bir koşu kopararak, pazar pazar dükkân dükkân dolaşır, tüm malların fiyatlarını öğrenir, sonra elindeki modeller içinden en büyük faydayı en ucuza sağlayanını seçer. Bay X'in en çok yıldıran aynı yemekleri günlerce yemek durumunda kalmamaları için modelin maliyet hesaplarına bir de doygunluk (D) değişkeni katmak zorunda kalmış olmasıdır. Bunun için turfanda sebze ve meyveleri 100 sayarak bir tazelik endeksi hazırlamıştır. Modelde yer alan her bir besinin güç değerini bu tazelik endeksindeki göstergeyle çarparak modelin toplam besin değerini bulur. Mevsimle ilişkisi olmayan, her an, hem de ucuz bir fiyattan bulunabilecek mallar için sabit bir endeks göstergesi kullanır. Örneğin ekmek için 22, yumurta için 38 gibi...

Rasyonel bir kadındır Bayan X. Bay X'in evlenmeye karar vermesi öyle uzun sürmemiştir. Bay X gelişiminin kendisini evlenme-

ye zorladığını anlar anlamaz öyle sevmeyi sevilmeyi beklemeden, yok karşılıklıymış, yok karşılıksızmış, yok meşruymuş, yok gayrımeşruymuş gibi birtakım aşk dertlerine bulaşmadan bir an önce evlenmenin en rasyonel iş olacağını düşünmüş, evlenme kararını bir sabah günlük işlerini düşünürken programına alınış, ancak evleneceği kadını seçerken gereken özeni göstermiştir.

Önce memleketin tarihi, coğrafi, beşeri, yersel, yöresel, töresel, yasal koşulları çerçevesinde optimal sayılabilecek çocuğa ilişkin kilo, boy, akıl yaşı, mide hacmi vb. öğeleri saptamış, istediği çocukla ilgili bu öğelerle kendisinde var olan içsel ve özdeksel özellikleri bir bilgisayara vermiş, bu çocuk için gerekli kadını da bilgisayarın tanımından çıkarmıştır. Bilgisayar yaş, boy, kilo gibi nesnel özellikleri sıraladıktan sonra kadının dilsiz olması gerektiğini bildirmişti. Bay X bilgisayarın bulgusunu bir de anlamlık sınavından geçirdikten sonra bu konuda gazeteye evlenmenin maliyetini kabartmayacak bir duyuru verdi. Evlenme çağında olup aranan ölçüleri taşıyan kadınlardan gazetedeki duyuruyu okuyabilen, üstelik de dilsiz olanların sayısı pek öyle kabarık değildi. Başvuran adaylardan Bayan X diğerlerinden ayrılan ilginç bir yanıyla Bay X'in dikkatini çekti: Bayan X yedikleri oranında dışarı çıkıyordu, öyleki Bay X sınamak için kadının yediklerini iki, üç katına çıkarttığında, bayanın da çıktı süresi sırasıyle iki üç katına varmıştı. Bay X, Cobb-Douglas üretim fonksiyonunu andıran bu kadına hayran olmakla gecikmedi, evlendiler...

Bay X, Bayan X'le evlenirken çocuklarının, kendisi dilsiz olmadığına göre, yarı dilsiz biri olacağını düşünerek için için seviniyordu. Ancak işte bu noktada yanıldığını dokuz ay on gün sonra anladı. Ağlamak için bile ağzını açmayan bebek anasına çekmişti, dilsizdi. Bay X aslında konuşmayı sevmez, gerektiği anlar dışında konuşmazdı, ama çocuğun gerektiğinde konuşabilmesi için yarı dilsiz olmasını istiyordu. Bay X önceleri bu duruma biraz üzüldü ama sonra çocuğa Mors alfabesiyle 'çiş' ve 'mama' demesini öğreterek bu soruna da çözüm buldu. Gerektiğinde çocuğun dilsiz alfabesine yeni sözcükler de katılmıyor değildi. 'Kaç para', 'ne kadar' gibi. Kız büyüdükçe optimal ölçülerine ulaşacağından Bay X kızının da gü-

nün birinde babası gibi rasyonal bir kısmeti çıkacağını düşünüp rahat bir soluk aldı.

Bay X rahattır. O gün yemeklerde gereksineceği gücü karısına bildirdikten sonra giyinmeye koşar. Bunun için her sabah kulağını kapının kirişine dayayarak alt kattakilerin radyosundan hava durumunu öğrenir. Bay X radyo kullanmayalı yıllar olmuştur. Radyo bulunduğundan bu yana radyo dinleme zevki giderek azalıp doyum noktasını çoktan aştığından Bay X artık kendisine ancak negatif zevk veren bu aracı yalnızca hava durumunu öğrenmek için gerekser zaman zaman, bu soruna da irrasyonel komşuları sayesinde bir çözüm bulmuştur neyse... Bay X hava sıcaklığı ile beden ısısı arasındaki farka eşit ısıyı sağlayacak giysiler geçirir sırtına. Ne var ki gün ısısı iş devrelerine benzer. Bay X slump noktasında giyinir. Bu nedenle de gün boyunca önce boom noktasına varana dek soyunan sonra sarınmaya başlayan bir lahanayı andırır. Bildiği tek moda bu lahana modasıdır, rasyonel insanların modası.

Bay X'in beden eğitimi yapma gibi bir alışkanlığı yoktur. Bay X, beden eğitimi için ayrılan zamanı öteden beri lüks tüketim saymıştır. Onca, örgenler üretim faktörlerine benzer, dışardan bir karışan olmadığı sürece her biri, bedene kattıkları değerden marjinal verimliliklerine eşit pay alırlar. Uzun dönemde herbirinin bu değerden alacakları pay birbirine eşitleneceğinden düzgün bir beden sağlamak için ayrıca çabalamaya gerek yoktur.

Giyinmesi bitince kahvaltıya oturur. Karısıyla kızı sessizce masadaki yerlerini alırlar. Bay X evindeki bu sessizliği sever, mutludur. Gene de haftada iki kez ikişer saat en güzel sesli bayanlara gider. Böylece hem evlilik hayatının azalan verimini kapatmış, hem konuşma gereksinimini gidermiş, hem de kadın sesi işitmiş olur. Faydanın maksimizasyonu için zorunlu bir iştir bu yaptığı.

Kahvaltısını bitirir bitirmez işine koşturur. Bay X faktör alışkanlığı yüksek bir emekçi, bir seyyar köftecidir. Bisikletini arkasına bağladığı arabaya küçük kızını yerleştirir. Yavrucağın önüne kıymaları sürer. Böylece çocuğun karıştırma ve mıncıklama yeteneğini gayet üretken bir alana yatırmış olur. Kıymalar, geceden ıslatılmış ekmek içleri çocuğun en yaratıcı örgeni olan elinin, avucunun

içinde köfteye dönüşür. Bay X ayrıca işçi çalıştırmaz artık. İşçi de, sermayedar da, girişimci de kendisidir. Bu nedenle bölüşüm sorunları hiç başını ağrıtmaz. İstasyondan okul yollarına, sinema kapılarından tutukevi önlerine dek talep eğrisi boyunca yer değiştirir. Yalnızca köfte talebi uyarınca da hareket etmez. Zaman zaman arz esnekliğinin artan talebi, anında karşılamadığı durumlarda satışı artan çeşitli mallara da el atar. Küçük köfte arabasının arkasında zaman ve zemine göre yangın hortumu, uçkur lastiği, çengelli iğne, acil telefon numaraları, nişan yüzüğü, Türk Ceza Kanunu , molotof kokteyli, bıçak, zincir, çekme halatı, takoz, Trafik Kanunu, hazır dilekçe örnekleri, damga pulu vs. bulundurur. Gene de temel uğraşı alanı tektir: Köftecilik. Köfte hem talep esnekliği büyük bir mal, hem de arzı talep koşullarına hemen tepki gösterebilen bir maldır. Köfte talebi çok mu arttı, kuş maması büyüklüğünde köfte yapımına girişilerek talep doyurulur. Fiyatlarda çok büyük bir düşme mi oldu, köfteciliği bırakmak gerekmez, çünkü maliyeti düşürmenin yolları sonsuzdur. Koyun etinden ölmüş eşek etine varana çeşitlenir köftenin girdi yelpazesi. Millet köfte yemekten yüz mü çevirdi, yeni köfte çeşitleri yaratılır; terbiyeli köfte, sulu köfte gibi. Böylece Bay X, fiyat ne denli düşerse düşsün, marjinal maliyeti fiyata eşitler, normal bir kâr üzerinden satışı sürdürür. Rasyonel bir adamdır Bay X, kârının maksimizasyonu için uğraşır, gene de uzun dönemde ancak en az geçim düzeyinde bir gelir elde edebileceğini bilir. Bu durumdan gocunmaz da... Yaşamak, başlı başına bir azalan verimler yasası değil midir?

Bay X gecelerini eğlenceye ayırır. Bay X'in zevkleri gelirinin bir işlevi olup minimum giderle maksimum doyum sağlama koşuluna göre belirlenir. Bu zevkleri doyum noktalarını aşmadan tadında bırakmaya büyük bir özen gösterir Bay X. Bu yüzden her bir zevkin ayrı ayrı ne kadar sürede doyma noktasına varacağını saptamış (bu iş için, örneğin, bir hafta keman çalmış, sonunda ortalama on iki dakikada keman çalma zevkini doyurduğunu anlamıştır) bu doyum sürelerini gözönünde bulundurarak zevklerini gecelere dağıtmıştır. Gecelerini, hazırladığı bu zevk takvimine göre geçirir. Örneğin pazartesi gecesi sakız leblebisi yiyerek sırtını kaşır, cuma gece-

si bülbül plağı dinleyip şiir okur, pazar geceleri leğende kayık yüzdürür.

Tam bir doygunlukla yatağına uzandığında çoktan uyuyup gitmiş kızıyla karısına bakar. Onların da en az kendisi kadar mutlu olduklarını düşünür. Neden mutlu olmasınlar ki? İşte o, birey olarak, tek başına, faydayı maksimize etmeyi başarmamış mıdır? Herkes kapısının önüne süpürürse sokaklar temiz olur.

İşte böyle, Bay X şu devingen yaşamda bir dural denge tutturmuş giderken bir gün fena halde göbeklenmiş olduğunu fark eder. Önce aldırmaz. Nasılsa uzun dönemde göbeğin ve diğer örgenlerin toplam getiriden alacakları pay eşitlenecektir. Bir süre bekler, ama boşuna... Göbek gitgide semizleşir. Bay X var oluş nedenini pek kestiremediği bu göbeğe bakıp bakıp civciv mi çıkacak, kuş mu diye bekler, hiçbir şey çıkmadığını görünce de öleceği duygusuna kapılır. Ölümü, hatta ölümden sonrasını programlamaya karar verir. Önce kendi ölüm duyurusunu kaleme alır, gazeteleri dolaşarak en ucuza basanını bulur. Size ölümüm bildirildiği zaman basarsınız, der. Sonra tabutçuları dolaşır. Ölçülerine göre tabut bulmak zor olmaz, ama iş tabut seçmeye gelince... Türlü malzemeden, türlü biçimde tabutlar vardır. Aslında tabut satın almak hiç de rasyonel bir iş değildir Bay X'e göre, nasılsa çürüyüp gidecek bir beden için onca masraf. Ama ölümlülerin bu zevk çeşitliliği karşısında da hayran olmaktan kendini alamaz. Sonunda gözüne cam bir tabut ilişir, üstelik soğuk hava aygıtı da vardır bu tabutun. Yani bunun içinde ceset bozulmadan kalabilecektir. Tabut gereksiz bir nesne olmaktan çıkar o zaman, diye düşünür Bay X. Ama ya elektrik masrafı, soğuk hava aygıtının işlemesi için gelecek kuşaklara yüklenecek onca masraf?... Bay X kararını verir: Benim varlığım onlara hep düzeni anımsatacak, rasyonel davranmayı, ben hep yaşayacağım aralarında bozulmamış kalıbımla. Elektrik masrafına gelince, yaşasaydım daha fazla masrafım olmayacak mıydı, pöh, yaşadığımı varsayınlar.

Tabutu cenaze arabasına yerleştirdiği gibi evinin yolunu tutar.

Bu ara yanlışlıkla Bay X'in ölüm duyurusu ile baskıya giren gazete Bayan X ile kızının eline geçmiştir. Ana kız kapıyı açıp da kar-

şılarında tabutunu sırtlamış ölüyü görünce dehşetten dilleri çözülür. Bir bağırış, bir yaygara, derken, Bay X kurtuluşu tabuta girmekte bulur, yalancıktan gözlerini yumar. Az sonra da uyuya kalır.

Gözlerini açtığında karanlık bir yerdedir. Tabutun içinde olduğunu anlayınca soğuk terler döker, üstelik soğuk hava aygıtını da işletmeyi unutmuştur. Fakat o da ne? Göbeği tabut kapağının tam kapanmasına engel olmuş, böylece Bay X'i havasızlıktan boğulmaktan kurtarmıştır. Bay X birden göbeğin var oluş nedenini kavrar. Her Homo Economicus'a yaşaması için bir göbek gerekli, diye düşünür. Göbeği bedeninin diğer örgenleriyle bir tuttuğuna yanar. Göbek bedenden ayrı düşünülmelidir. Apayrı bir varlıktır göbek. Büyüdükçe marjinal verimi artacak, marjinal verimi arttıkça çoğalacaktır. Bay X hoşnutlukla gülümser, göbeğini okşamaya davranır ama birden durur; ancak yabancılar karşısında duyulabilecek bir çekingenlik, hatta bir çeşit saygıyla başını eğer, göbeğini selamlar.

Selim İleri

(1949)

Orta kuşağın en çok okunan yazarlarından biri olma niteliğini taşıyan Selim İleri, öykü ve romanlarıyla TDK ödülünü ve Sait Faik armağanını kazandı. Deneme, inceleme alanında da önemli ürünler verdi. "Saz, Caz, Varyete" adlı romanı Kara Mizaha geniş ölçüde bel verdi. Aşağıdaki parça "Ölünceye Kadar Seninim"den alınmıştır.

ÖLÜNCEYE KADAR SENİNİM'den

Bütün duygularında yalnızlığa benzer gri bir ıssızlıkla boğuşuyordu. İnsanoğlunun duyarlıklarla, gönül incelikleriyle, hatta kırık aşkların hıçkırıklarıyla bilene bilene erdem kazanmasını istemişti oysa; sevginin sevgiyle karşılık görmesini, bağlanışın sonsuz bağlanışla. Hele o beyazlara sarılı gözelim ölü

düşlerinde

gözünün önünden gitmezken; ardında bir aşk'ın yaralı öyküsü ışırken; bundan böyle, o günden, o ayrılık an'ından, o hicran akşamından

"Allahaısmarladık Ferit. Seni sevmiştim."

"Beni affet Süha."

dememişti ki

ayrılıyoruz ve sonsuza dek ayrılmışlardı

o ayrılıktan beri yolunu sadece karartacakken, karartmışken. Yolu kapkaranlıktı. Ama bilmesi gerekirdi: kendisi için başka bir umman, başka bir gelecek

"Ne acı: seni hâlâ seviyorum."

yoktu

Küçük Çamlıca yolunda, baharda yine yabangülleri açarak, çitleri sarmış ve Süha Rikkat de yapayalnız yürümüştü.

Soluk soluğa kalmış olduğundan

duygularının akışına

bir ırmak gibi akışına kapılıp

koşmuş-koşmuştu
kırmızı ipek eşarbı terle ıpıslaktı
akşamın son ışıkları altında durdu. "Ne acı: seni hâlâ seviyorum." demişti Ferit'e. Ne acıydı tanrım. Sonra bir kez karşılaştılar, yüzbeyüz, sonra, bir yılbaşı akşamı.

Soluğu açılır açılmaz, yeniden, bir kez daha cesaret kazanacaktı: acılar vız gelir tırıs giderdi Süha Rikkat'e. Evet, hayatın acılarını, o büyük depremin sarsıntılarını zevk edindiğinden beri... -vitrindeki yün bereleri fark etti.

Mavi tilkisi, omuzlarında kısacık peleriniyle kolsuz siyah mantosu, beresi, dirseklere kadar siyah eldiveniyle vapur iskelesine koşuyordu. Muhakkak yetişmeliydi. İçindeki fırtınaya bakılırsa, yetişmek, bir ölüm-kalım sorunuydu. Süha Rikkat Hanım'ın geçişi kimselerin gözünden kaçmıyor, herkes birbirine adını fısıldıyordu: genç neslin kalemi en kuvvetli muharriri.

İşte Park Otel'de bir hanımefendi imzalaması için son eserini Süha Rikkat'e, bu hülyalı, hülyasıyla gönülleri ele geçiren genç kıza uzatıyor; "Bu romanınızla hiç şüphesiz bütün rakibelerinizi yendiniz Süha'nım." diyordu. Ve Ferit de saçlarını okşamıştı, beresini çıkarır çıkarmaz.

Vitrindeki bereler...

Fakat bir camekânın önünde karşılaşmışlardı, akşamdı ve Ferit; o açık yeşil benekli, sarı gözler, o elâ gülümsüyordu, Ferit gülümsüyordu. Yıllardan 1941 mi, 1942 mi ne bitiyordu; yılın son günü, son akşamı. Camekânın gerisinde oyuncaklar, dantel giysili taşbebekler duruyordu; uzun kirpikli, ok kirpikli, simsiyah fırça kirpikli, sapsarı saçlı taşbebekler.

Ne güzel şeylerdi; elörgüsü.

Taşbebeklerinin tümünü kucaklamıştı; yüreğinde kucaklamıştı. Soğuk, fakat güneşli kış günü yüreği kanıyordu. Süha Rikkat'in, yüreği kanıyordu.

Kış akşamı, gün batımı alacası kızıl bir şeritmişcesine mağazanın camekânına yansıyor, gökkuşağı ışık kırılması içinde olağanüstü bir imge Ferit'in gözlerini büsbütün unutulamaz kılıyordu. Ekose pardesüsünün yakalarını serserice kaldırmıştı genç adam. "İyi

misiniz Ferit?" Sonra bir kahkaha, Beyoğlu caddesi boyunca, buz gibi soğukta asılı kalıverdi; sadece bir kahkaha.

Yılbaşı Akşamı adlı uzun öyküsüne o gece kolları sıvamıştı. (Gülümsedi. Eserini anımsamak her zaman hoşuna giderdi. Süha Rikkat'in). Hummanın ateşiyle yazılmış bir nuveldi.

Ve Madame Eugénie en çok bu nuvele tapmıştı.

Gülümseyen taşbebekler hızla silinirken, Ferit'in gözleri hızla silinirken, o kahkahanın acımasızlığı hızla silinirken; her şey çürüyor, diye mırıldandı, hatıralar bile. Sesi titriyordu.

"Her şey çürüyor." demişti; "hatıralar bile." Sesi titremiş ve bundan müthiş utanmıştı. 1943 mü, 1944 mü ne bitiyordu.

Sahi, hangi yıldı?

Kaç yıldır roman yazıyordu; kaç yıldır romanlarla yaşamıştı? Gelecek sonbahar kırkıncı yazarlık yaşını bir başına kutlayacaktı. Belki bir anı kitabı.

Meleklerin hıçkırıklarını işitiyordu.

Saadeti tek hissetiği zamanlar olan ilk gençliğinde, genç kızlığında, kısacık süren nişanlılığında çeşit çeşit berelerini başına geçirir; uzun saçlarını, omuzlarına örttüğü mavi tilkinin üstüne bırakır; yaşamdan çok şeyler bekleyerek, meçhul bir sevdanın peşinde koşardı. Hayır o zamanlar da güzel sayılmazdı. Güzelliğini öven olmamıştı (Madame Eugénie, doğru Nimet'e yaklaştı). Ama Ferit yanağından, alnından öpmüş, sonra gözlerinin içine bakmıştı. Bir kez gerçekleşmişti bu mucize.

Fakat ne tuhaf, yuvarlak değil de, sucuk gibi uzundu vitrindeki bereler. Herhalde yanılıyordu; elörgüsü değildi. Yine de göz alıcı, canlı renkleriyle zevkinizi okşuyordu. Kırmızı, yeşil, sarı

kordelâlar

böyle uzun, sucuk gibi. Belki de takke biçiminde katlamak gerekiyordu. Yoo, berelerle dolaşacak yaşı geçtiğini biliyordu. Gelgelelim albenilerinden bir türlü kurtulamıyordu. (Hep o hostes kızın saçları yüzünden!) Mutlaka balıkçı takkesi gibi ikiye katlanıyor, gerektiğinde boyun boğaz örtülüyordu. Sıcacık tutan kışın. Şapkalarda insanın kulakları dışarıda kalıyor. (Çok şükür, bir milletin doğuşunun inkılâplarına bağlı kalarak, asla başörtü kullanmazdı.) Aca-

ba kaç paraydı? Belediyenin emirlerine uyulmuyordu ki. Fiyatlar belirtilmemişti.

Yanından iki delikanlı geçti; sarışını sakallıydı (Ferit de bir ara sakal bırakmıştı, Brutus'ü canlandırırken). Bir an durarak Süha Rikkat'e baktılar; galiba garipseyerek. Derken yürüdüler, sağlık yurduna doğru. Neden bakmışlardı? Süha Rikkat başını çevirecekti ki,

hele o Nil yeşili bere.

genç çocukların bir kez daha dönüp baktılarını göz ucuyla fark etti. Kıpırdamadan durdu. Cankurtaran yerli yerindeydi (acaba yakınları mıydı; bir anne ölümü). Acaba tanımışlar mıydı? (Öyle, halkın arasından, Kadıköy vapur iskelesine koşarken...) Ölüyü çıkarmamışlardı daha sağlık yurdundan. (." Korkma yavrum gel. Ben annenim...")

Nimet'in söylediği mesele, hani şu romanlarının öteki kadın tarafından beğenilmesi meselesi, on bir numaradaki türkücü oğlanın esrar çekişi, gençlik, bugünkü yeni kuşaklar, ünlü romancılığı, dişçideki adam hep bir arada —"İyi akşamlar Süha'nım."— kafasına üşüştü. Bütün bu ayrıntılar, hayat parçacıkları arasındaki sanki gizli bir bağ sözkonusuydu.

Herhalde tanımışlardı; gülümsüyorlardı. Selam verse miydi? Evet, benim; Süha Rikkat... Nezaketi hiçbir zaman elden bırakmamak gerekir. Seni Affetmeyeceğim yazarı... Yarı dalgın, yarı araştırıcı bir kararsızlık geçirerek gülümsedi; teşekkür ederim, inceliğinize, eserlerimden beni tanıdığınıza, genç neslin bu kutlayışına. Fakat sakalsızı, bıyıklı ve esmer olanı o kadar meydan okurcasına süzüyordu ki, Süha Rikkat tedirginlik duydu; ne demek istiyordu, yırtık, küstah bir sırıtışı vardı. Bu gençler, belki de, toplumsal davaların ardına düşmüş roman yazmadığından hiçbir zaman yazmayacağından dolayı kendisine düşmanlık güden kişilerdi; öyle bir halleri vardı. Belki de, hattâ büyük bir olasılıkla kanun kaçağıydılar. Anarşistler! Örgütçüler! Toplum düşmanları!

Sakallı sarışın, arkadaşını kolundan çekti ve Süha Rikkat, duyduğu tedirginlikten kurtulmak istercesine, ne yaptığının tam bilincinde olmaksızın, camekânında yün bereler sergilenen küçük, bod-

rum kattaki dükkâna giriverdi.

O sırıtış... -neyse kurtulmuştu.

Tuhaf bir dükkândı. Birtakım kadınlar, erkekler oturuyorlardı iskemlelerde. Çoğunun kucağında ya bir sepet, karton bir ev, sepetten, karton evden başını dışarıya çıkarmış bir kedi, ya da bir süs köpeği vardı. Yaşlı bir hanımın ayak ucundaysa, sahibi kadar bitkin bir buldog uyuyordu; iyice evcilleşmişti. Böyle beş altı kişi. Dipte buzlu camlı kapı...

Süha Rikkat, daha çok, sıkıntılı bir gecenin sonundaki karanlık rüyaya, o rüyanın bir sahnesine benzeyen topluluğa bakmayı artık yersiz ve saçma bularak, tezgâhtar kızı arandı: ortalarda görünmüyordu. Ne karmançorman dükkân!

Nil yeşili bereyi satın alacaktı.

Tezgâhtarlar da değişmişti şimdilerde. Geçen gün, neydi o öyle, camekânın arkasındaydılar kızlı erkekli, alacalı bulacalı, yün kazaklar, çingene eteklikleri, daracık pantalonlar; gümbür gümbür müzikler çalıyor, tümü de dans ediyor, oralarını buralarını kıvırarak, koskoca Bahariye caddesinin ortasında, ortalık yerinde (Nimet'ten dönüyordu). Hiç utanma kalmamıştı.

Evde deneyecekti: fazla genç kız işiyse, artık geceleri takar, soğuklarda başını korurdu. (Kaloriferden şikâyetçiydi.) Fakat nerede kalmıştı bu kız?

Kendisine yaklaşan beyaz önlüklü, ufaktefek, çelimsiz delikanlıyı süzdü (çırağın önlüğü adamakıllı kirliydi). Hem karmançorman, hem de ne kadar garip bir dükkândı; kadın eşyası satıyordu, içeride erkekler oturuyordu ve tezgâhtar sırıtkan bir oğlandı, beyaz önlük giymişti kasap, bakkal çırağı gibi. (Beyaz önlüğün kirini hemen söyleyecekti bakkala; bakkaliyenin temizliği konusunda bin şüphe uyandırıyordu.)

Ferit piyanonun yanı başında, ayakta bekliyor; Süha onu, gümüş şamdanlar arasından beyaz, bembeyaz keten giysileriyle dururken görüyordu. Yakasına hercai menekşe iliştirmişti genç adam, mor ve sarı, maskeli balo çiçeği.

Oğlanın sesiyle toparlandı. "Buyrun hanımefendi," diyordu.

("Seni götürmeye geldim Süha.")

Neyse, muamelesi edepli. "Vitrindeki bereleri görmek istiyorum," diye yanıtladı.

(."..Papasın Bağı'nda arkadaşlar bekliyor. Sevim falan...")

"Anlayamadım efendim. Hangi bereleri?"

("Ne hoş bir süpriz Ferit!")

Ne demek oluyor bu? Ne demek, hangi bereler? Vitrinde sergilediklerinizi. O rengârenk şeyler. "Vitrinde sergilediklerinizi" demekle yetindi.

Oğlan kızarmıştı.

(Bu ne kepazelik! Hanende Sevim Hanım, Dram Tiyatrosu aktörlerinden Yakışıklı Ferit Bey'e iyice sokulmuş.. -hayır! Kimse gururumu incitemez, gururumu muhafaza etmeliyim, diye düşünmüştü Süha Rikkat.)

Süha Rikkat serinkanlı görünmeye çalışarak, vitrini işaret etti.

("Beni böyle, gün batmışken, bir sokak köpeği gibi bırakamazsınız Ferit!")

"Hangileri?"

İhtiyar buldoglu, Ermeni madaması kılıklı şişman hanım, tezgâhtarla arasında geçen konuşmayı işitmiş, mini mini bir kahkaha fırlatıp kıkırdayarak çevresindekilere bakınmıştı. Ötekiler aldırışsız oturuyorlardı. Boyalı kokana!

"Bere değil onlar hanımefendi." Sesi gıcıklanmış oğlanın.

"Nedir?" Sinirlenmişti Süha Rikkat.

Çocuğun yanıtı yerine, cırtlak bir kuş sesi işitildi ve elinde kafes, tayyörlü bir hanım (Bahariye caddesindeki ayakkabıcı Reis'in papağanları şakır şakır konuşurlardı), topak topak rimelli kirpikler, süs püs, yanından geçti; o ne kurum. Kafesi örten çiçekli örtüyü düzeltiyordu; sol elinin işaret parmağındaki yakut kakma yüzük pırıl pırıldı. Kuş, görünmeyen tür, bir kez daha cırtlak cırtlak öttü. (Aman neler anlatmazdı Reis'in papağanları, hele bir tanesi. Adam öldü. Papağanlar öldü. Dükkân işliyor.)

Oğlan, "Köpekler için," diye kekeliyordu karşısında. "Köpek giysileri efendim."

Kavrayamamıştı Süha Rikkat; boş bulunarak, elörgüsü olup olmadıklarını sordu -berelerin.

"Bere değil efendim."

(."... evsiz barksız bir sokak köpeği gibi, üşümüş, ıslak, titreyen... Bırakamazsın, anlıyor musun, bırakamazsın!")

"Bırakamazsın!"

İhtiyar buldoglu madama bakıyor.

Galiba başı dönüyor. Yakut yüzüklü kafesli hanımın aralık bırakmış olduğu kapıdan hızla dışarıya süzüldü, teşekkür etmeye gönül indirmeyerek. Yüreğinin atışı artmış, yüzüne al basmıştı. Demek yanılmıştı. Siyah mermer tabelada Veteriner yazıyordu; veteriner bilmem kim... Sevsinler. Ne zamandan beri baytarlara, 'veteriner" deniyordu sanki? Burdan bir an önce kaçmak isteğiyle yanıp tutuşuyordu. Yanakları alev alev —hissediyordu—, bir an önce gitmek ve olup bitenleri unutmak kaygısına kapılmış; çok ağır, çok güvençli adamlarla yol aldı. Karşı kaldırma geçmeliydi.

Fakat hâlâ başı dönüyordu. Heyecanlandığı, ürktüğü —ürkmüştü— zamanlar, o sinsi baş dönmesi elini ayağını birbirine dolaştırırdı. Fakat mutlaka karşı kaldırıma geçmeli, sağlı sollu şarküterilerin, mezeevlerinin sokağından anacaddeye, akşamın hayhuyuna sığınmalıydı. Şu olayı unutmalı, başına gelenlerle boş yere kendini üzmemeli, şu rüküşlüklere aldanışını aklından çıkarmalıydı. Buldoglu madamın kıkırdayışı, aklından çıkacak gibi değildi.

Gururu incinmişti.

Dudakları açılıp kapandı.

Evet, gururu incinmişti.

Mehmet Güreli

(1949)

Mehmet Güreli'nin ilk kitabı (1985) yayımlandı. "Sıcak Bir Göz."

GÖLDEKİ UZMANLAR

Sanmıyorum ki insanlıkta saçmalıktan
fazla dert, budalalıktan fazla kötülük olsun.
Montaigne

- Kaç gün sonra gelecekler?

- Öğrenelim efendim.

İş yerinde herkes lastik ayakkabıyla çalışıyordu. Büyük bir kapıdan girerdik sabahları; çayımızı öğleden sonra içerdik, konuşmadan. İş kazaları sadece on yılı doldurmuş olanlar için geçerliydi. Kapıdan geçerken bir bakardınız, on yılını doldurmuş biri kaymış, düşmüş. Gidiverirdi. Müdür hep sorardı:

- Ne zaman gelecekler?

Metrak gibi müdür de sekiz yıllıktı. İkisi, uzmanların bir an önce gelip bu işi çözmelerini en çok isteyenlerdi. Müdür ise şimdiden önlemler almıştı kendi için; kapıdan geçerken bağlıyorlardı onu. Gerçi on yıldan önce düşen görülmemişti ama, müdür, "belli olmaz" diyordu.

Bir sabah Amerika'dan uzmanların geldiği öğrenildi; hepsine birer çift lastik ayakkabı dağıtıldı hemen. Gelen yirmi kişinin hepsi uzman değildi oysa, bir kısmı meraktan gelmişti. Hepsi çok güzel basketbol oynuyordu.

Aradan bir yıl geçmişti; sıra Japonlardaydı. Araştırmayı yürüten Eiji'nin bir gün bahçede fena halde dayak yemesine tanık olmuştum. Aralarında yukarıdan aşağıya konuşuyorlardı.

Metrak'ın öldüğü gün müdür her gün bağladıkları iplerle kendini astı. Bir rapor hazırladım ve düşmeleri iki nedene bağladım.

Birinci neden, "aşırı yorgunluk" (işimiz gereği çok hareketli çalışıyorduk), ikinci neden "lastiklerin aşınması" olabilir, diye yazdım. Altına da imzamı attım.

On yılımı doldurduğumu anladığım sabah büyük bir heyecanla uyandım, beş yıldır biriktirdiğim parayla bir lastik ayakkabı almak üzere sokağa fırladım. Lastikleri ayağıma geçirdim ve işe gittim. Herkes beni bekliyordu; büyük kapıya yaklaşırken adımlarımı sıklaştırdım, kapıdan gülerek geçtim. Düşmemiştim.

Uzmanlar, yüzüme korkuyla bakıyorlardı o gün bugündür korkuları azalmadı.

İzzet Yasar

(1951)

İzzet Yasar, şiirleri ve öyküleriyle tipik bir Kara Mizah ustası olarak öne çıktı. "Yırtık A.'nın Feryadı"ndan "Allahsız Şiir"e uzanan çizgide dilsel saldırıyı da üst düzeyde tuttu. "Dönüşü Olmayan Hikâyeler" ile Sabahattin Ali ödülünü kazandı.

KAPİTAL HİKAYESİ

Önde gelen reklam şirketlerinden biri olan Zoom Ajans'ın metin yazarı Metin Yazar, o sabah işe geldiğinde, daha kapıdan girer girmez, olağanüstü bir durum olduğunu sezmişti. Patron sekreteri haberi verdi: Ajans, büyük bir olasılıkla, yeni bir müşteri kazanacaktı. Can Yayınları'nın sahibi Aşkın Bey ve Toplumsal Dizi'nin yayın yönetimeni Özgür Bey, içerde, patron ve müşteri temsilcileriyle toplantıdaydılar. Metin Yazar, kitap reklamı yapmanın ilginç olacağını düşünerek, çayını alıp odasına geçti, o günün gazetelerini incelemeye koyuldu.

O gazeteleri incelerken, patronun odasındaki toplantı anlaşmayla sonuçlandı, sözleşme imzalandı ve öğlene doğru, sekreter, yaratıcı grubun öteki üyeleriyle birlikte, Metin Yazar'ı da iç toplantıya çağırdı.

Patronun anlattığına göre iş gerçekten ilginçti. Can Yayınları Karl Marx'ın **Kapital** adlı dev eserini yeniden Türkçeye çevirtmişti ve "cep kitabı" olarak yayımlayacaktı. Kitabın özelliği, çok ince kâğıda özel bir biçimde basılmış olduğundan, bu büyük eseri tüketiciye cepte taşınacak kadar küçük bir hacimde sunabilmesiydi. Aşkın Bey bu büyük girişimin televizyonda ve basında bir reklam kampanyasıyla tanıtılmasını istiyordu. Özgür Bey **Kapital**'le birlikte Toplumsal Dizi'nin o güne kadar çıkmış öbür kitaplarının da tanıtılması eğilimindeydi ama Aşkın bey bunu sakıncalı buluyordu; patrona ve müşteri temsilcilerine göre haklıydı da. Kampanya öne-

risini bir hafta içinde sunmaları gerekiyordu. 45 saniyelik bir televizyon filmi ve ona paralel basın ilânları düşünülebilirdi. Tanıtılacak mamul pek alışılmamış türden olduğundan yaratıcılıklarını sonuna kadar kullanabilirlerdi; kendilerini kısıtlamadan, özgürce çalışmalıydılar.

Toplantıdan sonra, Metin Yazar, masasının başında hiçbir şey yazamadan, akşama kadar oturdu. Kafasında farklı düşünceler üst üste yığılıyor, birbirine karışıyordu. Sonunda, bu kampanya için çalışmayı ertesi güne erteleyerek, Ajans'tan çıktı.

Şehrin öteki yakasındaki evine gitmek üzere bindiği vapurda, şiir defterini çıkardı, bir haftadan beri yazmakta olduğu şiiri tamamlamaya çalıştı. Yalnız bir kaç mısra yazabilmişti:

Bir kuştur şimdi ölüm
Ve dağlardan kan gülleri
Bir devrimcinin namluya sürdüğü
Son yüreğinden fışkıran
Bir umut bahçesidir ki, gülüm
Sevdandan artık (gayrı) ölürüm
Ölürüm yine söylerim türkümü—
Kavganın, emeğin türküsünü:

Hey hey de vay vay!
Yumruk
olmuş
nasırlı
ellerimiz
Ve
ter
kokan
kalın
enselerimizle...

Şiirin iki bölüm arasında bir üslûp tutarsızlığı vardı. Bunu, ikinci bölümü şiir içinde söylenen ayrı bir türkü gibi yazarak aşmaya çalışmıştı, ama yine de aksayan bir şeyler olduğu açıktı; üstelik arkasını nasıl getireceğini de bilemiyordu. Yolculuk boyunca bir tek

mısra bile yazamadı. Sonunda, vapur iskeleye yanaşırken, metin yazarlığının içindeki devrimci şair ruhunu öldürmekte olduğuna karar verdi ve defteri yeniden cebine koydu.

Ertesi sabah, Metin Yazar, işe herkesten önce geldi. Neşeliydi. Hemen masasının başına geçip çalışmaya koyuldu. Madem ki yaşamak için metin yazarlığı yapmak zorundaydı, eline de **Kapital** gibi bir fırsat geçmişti, öyleyse bu fırsatı devrimci amaçlar doğrultusunda kullanabilirdi. Bir diyalektikçi gibi düşünerek, sermayenin çelişkilerinden yararlanır ve **Kapital**'in reklamını yaparken halka devrimci mesaj iletebilirdi. Evden getirdiği, Nikitin'in **Ekonomi Politik**'ini açıp bir süre bilgi tazeledikten sonra, şu senaryoyu yazdı:

CAN YAYINLARI / 45"
KAPİTAL
GÖRÜNTÜ

1) Yakın Plan: Düz fon önünde Kapital.
Nasırlı bir el kitabı açar, sayfalar
bibiribiri ardına dökülür.

SPİKER— Kapital! Çağımızın dev eseri.

2) Genel Plan: Tulumlu işçiler ellerindeki Kapital'leri vakur bir ifadeyle havaya kaldırırlar.

SPİKER— Kapital! Şimdi cep kitabı.

3) Boy Plan: Makina başında bir işçi.
Terini siler, tulumunun cebinden bir Kapital çıkarır, okumaya başlar.

SPİKER— Her işçinin tulumunun cebine sığacak boyutlarda.

4) Kamera, travelingle, Kapital okuyan çeşitli işçileri tarar, sonunda yaşlı bir işçinin bel planında sabitleşir.

YAŞLI İŞÇİ — Nasıl sömürüldüğümü öğrendim! Patron bize günde 100 lira verir. Ama bizim emeğimiz günde 200 lira değer yaratır. 100 lira fark patronun cebine giren kârdır... Bu yaşımda öğrendim, Kapital sayesinde!

5) İşçinin görüntüsü donar,
donmuş görüntü üstüne yazı gelir:
KAPİTAL, CEP KİTABI CAN YAYINLARI'NDAN
SPİKER— Kapital, cep kitabı.

Metin Yazar, senaryoyu temize çeker çekmez, patronu aradı ve öğleden sonrası için bir toplantı istedi. Bu senaryo kabul edilirse, basın ilânlarını onun paralelinde yazmak birkaç saatlik işti.

Öğleden sonra, yaratıcı grup patron ve müşteri temsilcisiyle yeniden bir araya geldi ve Metin Yazar'ın senaryosu reddedildi. Patron senaryoyu -ötekilerin de katıldığı- şu açılardan eleştirmişti:

Bir kere, senaryo, mamulün içeriğini, hem de bu içeriğin yalnızca bir bölümünü, kuru bir dille aktarıyordu. Oysa yapılması gereken, mamul hakkında bir imaj yaratmaktı. Onu, şu ya da bu yönden, çekici kılarak, tüketicide satın alma isteği uyandırmaktı. Senaryoda bu yoktu. İnsan, nasıl sömürüldüğünü reklamda öğrendikten sonra, bunu öğreten bir kitabı artık niye alsındı? İkinci olarak, senaryo, toplum kesimlerinden yalnız birine, işçilere yönelikti. Toplumun öteki katlarını tüketici kabul etmiyor, bir kalemde silip atıyordu. Bu, reklamın en temel ilkelerine aykırıydı. **Kapital**'i herkes okumalıydı. **Kapital**'in herkes için bir ihtiyaç olduğu imajı yaratılmalıydı. Aşkın Bey bu nokta üzerinde özellikle duruyordu. Son olarak, bu senaryonun bu haliyle TV denetiminden geçme şansı çok azdı: denetim, yaşlı bir işçinin, nasıl sömürüldüğünü o yaşa kadar hâlâ anlayamamış olmasına takılabilirdi.

Patron, Metin Yazar'dan, bu eleştirilerini dikkate alarak, yeni bir yaklaşım denemesi istedi.

Ertesi gün, akşamüstü, Metin Yazar, patrondan yine bir toplantı istiyor ve pek de içinden gelmeden, sırf kendisinden bekleneni yapmış olmak için yazdığı şu senaryoyu okuyordu:

GÖRÜNTÜ

1) Boy planı: Dekolte işçi tulumu giymiş çekici bir genç kız elindeki Kapital'i seyirciye sunmakta. Kitaba zoom.

SUNUCU KIZ— Çağımızın dev eseri... Kapital! Şimdi cep kitabı.

2) Kapital okuyan, değişik toplumsal katmanlardan, değişik insanların ard arda görüntüleri. Evde, otobüste, plajda, kahvede... Son okuyucu Kapital'i cebine sokarken görüntü donar.

SUNUCU KIZ— (Dışardan) Kapital herkesin elinde, herkesin cebinde.

3) Kamera, travelingle, soyut mekânda Kapital okuyan değişik insanları tarar. Kız da, kamerayla birlikte, onların önünden geçerken, soruları sorar.

SUNUCU KIZ— Kapital?

1. OKUYUCU— Harika!

SUNUCU KIZ— Nasıl buldunuz?

2. OKUYUCU— Gerçekten büyük bir eser.

SUNUCU KIZ— Bitirdiniz mi?

1. OKUYUCU— Bazı bölümleri yeniden okuyorum... Çok ilginç.

4) Soyut mekânda, iki delikanlı ve bir genç kızın genel planı. Delikanlılardan biri kıza yüzük, öbürü de Kapital armağan eder. Kız kapital verenle gider. Sunucu kızımız terkedilen oğlana sevecen bir ifadeyle bir Kapital verir. Oğlan sevinerek kadrdan çıkar. Kadrda yalnız kalan Sunucu Kız seyirciye son sözü söyler.

Yazı: KAPİTAL. ŞİMDİ CEP KİTABI CAN YAYINLARI

SUNUCU KIZ— Kapital, cep kitabı. Hâlâ okumadınız mı?

Bu senaryo da, toplantıya katılanlar tarafından, yine tepkiyle karşılandı. Metin Yazar, patron tarafından, bu kez de öteki aşırı uca kaydığı için eleştirildi. **Kapital** bir çiklet ya da tişört değildi; eninde sonunda ciddî bir bilimsel eserdi ve bu niteliğine uygun bir biçimde tanıtılmalıydı. Sunucu kızlarla, röportaj şovlarla margarin reklamı yapılabilirdi ama **Kapital** için, Metin Yazar'ın denemiş olduğu iki aşırı ucun dışında, bir **üçüncü** yol bulmak gerekiyordu.

Zoom Ajans'ın metin yazarı Metin Yazar toplantıdan çıktı, bir çay aldı, masasına oturdu, çekmecesinde sakladığı konyaktan çayına biraz kattı ve eline kalemi alıp yeniden düşünmeye başladı.

O, şimdi bir üçüncü yol arayışındaydı.

DELİNİN ŞİİRİ

"kim ağlar içinden
kaz'adamlar geçerken?

şundan soruyorum;

hangi çugaşvili
çar'daş oldu ki?

öznesiz sürçüyorum;

ellerimde kördüğün
ben, kaldım mı, dul muyum?"

delinin kendi sesinden:
"düşünüyorum, o haldeyim"

kimbilir nerde kendi?
şimdi nesi kimde!

ALLAHSIZ ŞİİR

babamızdır kuşu vardı — sormadan girer
ve uygulamalı uygarlıktan
kalmış çeriler yenidir

o çeriler eskise de kalır yosif vatman
ve yeniler çerir de
sökülür dizlerimin rayları

ben burda ağlamaya başlarım: çan çünkü çalardım
bir adım ileri iki adım geri
o zamanlar düşünmeden yağardım

şimdi beni sormayın — yağmak yok
en küçük ortalıkta müflis
açılır ama kesilirken kapakları göz

ENİS BATUR

Kara Mizah Antolojisi

Gülünecek bir şey yok, oysa gülüyoruz.
Üstelik: Gülüyoruz, ama canımızı acıtıyor gülmek.
Bütün renklerden gülüyoruz, bir de siyah, simsiyah bir gülüşümüz var.
André Breton, Kara Mizahı "aydın kişinin tek lüksü" sayıyor.
Hayatında başka hiçbir lükse yer açmamış insanlar için bu sert, amansız söz yağmuru önemli bir sığınak.

Enis Batur'un hazırladığı, Dünya Edebiyatından ve Türk Edebiyatından en gözü pek örnekleri bir araya getiren *Kara Mizah Antolojisi*, yirmi yıla yakın bir süredir bu konudaki tek kaynak.

Kara Mizah: Kanlı bir kristal.

-570-235-0
5 702353
SEL YAYINCILIK